

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Η ένταξη/ ενσωμάτωση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στην ελληνική κοινωνία:
πρόσβαση στην υγεία, στην παιδεία, στην εργασία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ιωάννα Ταμπάκη
(Α.Μ. 0317Μ019)

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Καραμπελιάς Γεράσιμος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κοτέα Μαριάνθη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Κωστόπουλος Τρύφων, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ταμπάκη Ιωάννα, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στο θείο μου Τζανέτο

Ευχαριστίες

Με την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, ολοκληρώνεται η φοίτηση, το ταξίδι μου στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κοινωνιολογία». Η συγγραφή της παρούσας εργασίας αποδείχθηκε μια δύσκολη αλλά και δημιουργική διαδικασία. Οφείλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Καραμπελιά Γεράσιμο για τις συμβουλές, την καθοδήγηση, τη διαρκή ενθάρρυνση και την εμπιστοσύνη που επέδειξε σε εμένα από την αρχή αυτής της εργασίας ως το τέλος της. Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της τριμελούς επιτροπής για τη στήριξή τους και το παράδειγμά τους που με συνόδευε από τις προπτυχιακές μου σπουδές στο τμήμα της Κοινωνιολογίας ως και σήμερα.

Μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στους συναδέλφους μου που μοιράστηκαν το άγχος μου και με στήριξαν, δίνοντάς μου συμβουλές και διασυνδέοντάς με με πρόσωπα που μπορούσαν να συνδράμουν με τις γνώσεις τους και τις εμπειρίες τους στην ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης. Επίσης, σε αυτό το σημείο πρέπει να ευχαριστήσω και τους ανθρώπους που χάρισαν λίγο από το χρόνο τους προκειμένου να γίνουν οι συνεντεύξεις για την έρευνα της μελέτης μου. Τους ευχαριστώ που δέχτηκαν να μοιραστούν μαζί μου τις προσωπικές τους εμπειρίες.

Δε θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω τους ανθρώπους μου, την οικογένειά μου και τους φίλους μου, οι οποίοι από την αρχή μέχρι το τέλος στάθηκαν δίπλα μου, απαλύνοντας τα άγχη μου και τις ανησυχίες μου. Αποτέλεσαν το πιο σημαντικό στήριγμα και τους ευχαριστώ.

Τέλος, το πιο μεγάλο ευχαριστώ θα ήθελα να ταξιδέψει *εκεί ψηλά* στο θείο μου Τζανέτο, ο οποίος είναι αυτός που με ενέπνευσε, μέσω της συμβολής του στο χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών και αποτελεί ως σήμερα το μέντορά μου.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
Εισαγωγή.....	9
A. Μέρος	11
Κεφάλαιο 1 Θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο	11
1.1 Θεωρίες Ένταξης - Ενσωμάτωσης	11
1.2 Εννοιολογικό πλαίσιο.....	17
Κεφάλαιο 2 Τα παραδείγματα της Ευρώπης, της Ισπανίας και της Ιταλίας	23
2.1 Πρακτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	24
2.1.1. Υγεία.....	27
2.1.2. Παιδεία	28
2.1.3. Εργασία	28
2.2 Οι περιπτώσεις της Ιταλίας και της Ισπανίας	29
Κεφάλαιο 3 Η Κατάσταση στην Ελλάδα	31
3.1 Καλές πρακτικές στην Ελλάδα.....	34
3.2 Νομοθετικό πλαίσιο	37
3.2.1. Η εξέλιξη της νομοθεσίας στην Ελλάδα	37
3.2.2. Η διαδικασία κτήσης της ιθαγένειας στην Ελλάδα	44
3.3 Η πρόσβαση στους τομείς της υγείας, της παιδείας και της εργασίας	47
3.3.1. Πρόσβαση στην υγεία	47
3.3.2. Πρόσβαση στην παιδεία	51
3.3.2.1. Δυσκολίες μαθητών μεταναστευτικής καταγωγής	54
3.3.3. Πρόσβαση στην εργασία	59
B. Μέρος	63
Κεφάλαιο 4 Η έρευνα.....	63
4.1. Μεθοδολογία	63
4.2 Δυσκολίες διεξαγωγής της έρευνας.....	64
4.3 Διεξαγωγή έρευνας.....	65
Κεφάλαιο 5 Συνεντεύξεις.....	66
5.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά	66
5.2 Ανάλυση συνεντεύξεων.....	67
5.2.1. Πρόσβαση στην υγεία	67
5.2.2. Πρόσβαση στην παιδεία	69
5.2.3. Πρόσβαση στην εργασία	70
5.2.4. Προτάσεις των ερωτώμενων	73
5.2.5. Ερώτημα σχετικά με την ιθαγένεια	74

5.2.6. Συζήτηση	75
Συμπεράσματα.....	75
Πηγές- Βιβλιογραφία.....	77
Πηγές	77
Α. Νόμοι	77
Β. Ιστοσελίδες	81
Βιβλιογραφία	86
Παράρτημα	92
1.Έντυπο Συγκατάθεσης.....	92
2. Οδηγός Συνέντευξης	94
3. Απομαγνητοφωνήσεις	96

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει στόχο να μελετήσει τη δυνατότητα ένταξης των παιδιών μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα. Η Ελλάδα που παραδοσιακά αποτελούσε χώρα αποστολής μεταναστών, τη δεκαετία του 1980-1990 μετατρέπεται σε χώρα υποδοχής μεταναστών, δεχόμενη αυξημένες μεταναστευτικές εισροές. Κλήθηκε να διαχειριστεί αυξημένες μεταναστευτικές εισροές χωρίς να έχει διαμορφώσει μέχρι τότε την κατάλληλη πολιτική ένταξης των μεταναστών. Μερικές δεκαετίες αργότερα, στην Ελλάδα ζουν τα παιδιά αυτών των μεταναστών. Πρόκειται για τη λεγόμενη «δεύτερη γενιά μεταναστών». Αν και βιβλιογραφικά υπάρχει πλήθος ερευνών σχετικά με τους μετανάστες πρώτης γενιάς, εντούτοις διαπιστώνεται έλλειμμα ερευνητικών δεδομένων σχετικών με τη δεύτερη γενιά μεταναστών. Για τους σκοπούς αυτούς, γίνεται προσπάθεια διερεύνησης και αποτύπωσης της πρόσβασής τους σε βασικούς τομείς της κοινωνικής ζωής, συγκεκριμένα της υγείας, της παιδείας και της εργασίας. Η παρούσα εργασία διακρίνεται σε δύο μέρη, στο θεωρητικό και στο ερευνητικό. Αρχικά, παρουσιάζεται το θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο της ένταξης και των σχετικών με αυτή θεωριών και αποτυπώνονται καλές πρακτικές που ακολουθούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η κατάσταση στην Ελλάδα. Ειδικότερα, αναδεικνύεται η διαμόρφωση και η εξέλιξη του νομοθετικού πλαισίου της μετανάστευσης. Έπειτα, παρουσιάζεται η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους τομείς της υγείας, της παιδείας και της εργασίας σύμφωνα με τη βιβλιογραφία. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, παρουσιάζεται η ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε, λαμβάνοντας εννιά συνεντεύξεις από μετανάστες δεύτερης γενιάς. Διαπιστώνεται πως τα παιδιά δεύτερης γενιάς είναι σε μεγάλο βαθμό ενταγμένα στην ελληνική κοινωνία, σε σύγκριση με τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι γονείς τους. Το νομοθετικό πλαίσιο έχει βελτιωθεί. Ωστόσο, υπάρχει χρέος για καλύτερες ενταξιακές πολιτικές προς το βέλτιστο συμφέρον αυτών των παιδιών που θα αποτελέσουν τους μελλοντικούς πολίτες αυτού του κράτους.

Λέξεις-Κλειδιά: μετανάστες δεύτερης γενιάς, ελληνική κοινωνία, ένταξη, κοινωνικά δικαιώματα

**Inclusion/ Integration of second generation immigrants in the Greek society:
access to health, education and work**

Ioanna Tampaki

Abstract

The purpose of this dissertation is to study the integration of immigrant children living in Greece. Greece, traditionally a country of expatriates, in the 1980s and 1990s is becoming a host country, accepting increased immigration inflows. It was then that Greece was called upon to handle increased migratory inflows without having developed a proper policy of migrant integration. A few decades later, the children of these immigrants live in Greece. This is the so-called 'second generation of immigrants.' Although there is a large body of literature on first-generation immigrants, there is a shortage of research data on second-generation immigrants. For these purposes an attempt is being made to explore and map their access to key areas of social life, namely health, education and work. The present paper is divided into two parts, the theoretical and the researching ones. The theoretical and conceptual frameworks of integration along with their related theories are presented first and are followed by the good practices applied by the European Union. Then the situation in Greece is depicted. In particular, the development and evolution of the legal framework for migration is highlighted. Next, the second generation of immigrants' access to health, education and work is presented according to the existing literature. The second part of the paper shows the qualitative research which was carried out being consisted of nine interviews with second generation immigrants. Second generation children are found to be largely integrated into the Greek society compared to the problems faced by their parents. The legislative framework has, indeed, improved. However, there is a debt for better integration policies in the best interest of these children who will be part of the future citizens of the Greek state.

Key words: second generation immigrants, Greek society, inclusion, social rights

Εισαγωγή

Τη δεκαετία του 1990 η Ελλάδα δέχτηκε αυξημένες μεταναστευτικές εισροές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μετατροπή της από παραδοσιακά χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής. Η κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και των ως τότε κομμουνιστικών καθεστώτων προκάλεσε την έλευση των μεταναστών από την Πολωνία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία. Ακολουθούν οι εισροές από την Αλβανία. Η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας, τα εύκολα προσβάσιμα σύνορά της και η οικονομία της, που εκείνο το διάστημα είχε βελτιωθεί, σε συνδυασμό με την αυξημένη παραοικονομία έχει ως αποτέλεσμα να αποτελέσει πόλο έλξης για πολλούς μετανάστες. Οι εισροές μεταναστών συντελούνται σε μια περίοδο που η Ελλάδα δεν έχει διαμορφώσει σαφή μεταναστευτική πολιτική. Ο πρώτος νόμος της χώρας για τους μετανάστες ο Ν. 1975/1991 με τίτλο «*Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις*» (ΦΕΚ Α'184) έχει ως στόχο την καταστολή των μεταναστευτικών ροών και όχι τη διαμόρφωση των απαραίτητων πολιτικών ένταξής τους. Οι νομοθετικές αλλαγές για τη βελτίωση της ζωής των μεταναστών που διαμένουν στην Ελλάδα είναι αργές. Μόλις το 2013 διαμορφώνεται η Εθνική Στρατηγική της χώρας για την Ένταξη των Υπηκόων Τρίτων Χωρών.

Όλα αυτά τα χρόνια και ενώ γίνονται οι προσπάθειες για την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, μεγαλώνει και μια άλλη γενιά. Πρόκειται για τη «δεύτερη γενιά μεταναστών», τα παιδιά που όπως θα δούμε γεννήθηκαν ή ήρθαν σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα. Ως όρος δεν είναι πλήρως αποδεκτός από την επιστημονική κοινότητα. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει τη δυνατότητα ένταξής τους ή και ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία, με έμφαση στην πρόσβασή τους στους τομείς της υγείας, της παιδείας και της εργασίας, λαμβάνοντάς τους ως βασικούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Σύμφωνα με το νόμο έχουν το δικαίωμα για πλήρη πρόσβαση σε αυτούς τους τομείς αλλά αρκετές φορές έμπρακτα συναντούν εμπόδια, συχνά λόγω άγνοιας και δεν απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους.

Στην παρούσα μελέτη θα γίνει διερεύνηση της δυνατότητας πρόσβασης των μεταναστών δεύτερης γενιάς σε αυτούς τους τομείς ώστε να διεξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με την ένταξή τους, αν έχει βελτιωθεί η θέση τους σε σχέση με τους γονείς τους, αν απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους, αν υφίστανται διακρίσεις ή αν έχουν ενταχθεί στην κοινωνία. Η εργασία διακρίνεται στο θεωρητικό και στο

ερευνητικό μέρος. Αρχικά, παρουσιάζεται το θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο της μελέτης. Έπειτα, δίνονται οι καλές πρακτικές που ακολουθούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ιταλία και την Ισπανία σχετικά με την ένταξη των μεταναστών και των παιδιών μεταναστών. Στη συνέχεια, αποτυπώνεται η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα, συγκεκριμένα η εξέλιξη της νομοθεσίας και της διαδικασίας κτήσης της ιθαγένειας. Ακολουθεί η εμβάθυνση και η παρουσίαση της κατάστασης που επικρατεί σχετικά με την πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους τομείς της υγείας, της παιδείας και της εργασίας. Στο ερευνητικό μέρος παρουσιάζεται η μέθοδος που ακολουθήθηκε και η ανάλυση της ποιοτικής έρευνας μέσω της διαδικασίας λήψης ημιδομημένων συνεντεύξεων. Ακολουθεί ο σχολιασμός των απαντήσεων των ερωτώμενων. Στο τέλος, υπάρχουν συμπεράσματα και σκέψεις για μελλοντικές σχετικές έρευνες. Σε μια εποχή που μεγαλώνουν ήδη μετανάστες τρίτης γενιάς έχει ενδιαφέρον να εξετάσουμε τι επικρατεί σχετικά με την κατάσταση της δεύτερης γενιάς, μέσω και των βιωματικών απόψεων των ερωτώμενων ώστε να διαμορφώσουμε μια εικόνα. Αποτελεί μια διαπίστωση, πως αν και υπάρχει πλήθος ερευνών σχετικά με την πρώτη γενιά μεταναστών, υπάρχει έλλειμμα σχετικά με τη δεύτερη γενιά.

A. Μέρος

Κεφάλαιο 1

Θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο

1.1 Θεωρίες Ένταξης - Ενσωμάτωσης

Στην παρούσα εργασία αναφερόμαστε στην ένταξη ή την ενσωμάτωση των παιδιών δεύτερης γενιάς στην ελληνική κοινωνία, μέσω της μελέτης τριών βασικών τομέων, της υγείας, της παιδείας και της εργασίας. Τι είναι όμως η ένταξη και τι η ενσωμάτωση; Είναι σημαντικό να αποφανηθούμε τους όρους αυτούς εννοιολογικά και να περιγράψουμε πως χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο των μεταναστευτικών πολιτικών. Σε γενικές γραμμές είναι δύο έννοιες που αρκετές φορές συγχέονται και χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημες. Ως ένταξη νοείται η διαδικασία που ξεκινάει από τη στιγμή που θα γεννηθεί ο άνθρωπος και αφορά στην κοινωνικοποίησή του και στην είσοδό του στο κοινωνικό σύνολο. Μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης εντάσσεται σταδιακά και προσαρμόζεται στην κοινωνία εντός της οποίας ζει. Η ένταξη στην κοινωνία γίνεται μέσω καθοριστικών παραγόντων και μηχανισμών, όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο, οι παρέες συνομηλίκων, η εργασία, οι θεσμοί της εκάστοτε κοινωνίας. Από την ορθή και συνεκτική λειτουργία αυτών εξαρτάται ο βαθμός ένταξης των ανθρώπων στην κοινωνία ή η αποκοινωνικοποίησή τους. Στα λατινικά χρησιμοποιούνται δυο διαφορετικοί όροι για την ένταξη, *insertion*, *inclusion*. Με τον όρο *inclusion* νοείται η πρωτογενής κοινωνικοποίηση του ατόμου και οι διαδικασίες που γίνονται στα πρώτα στάδια της κοινωνικοποίησής του στο πλαίσιο της οικογένειας, του σχολείου και αργότερα κατά τη συμμετοχή του στην κοινωνία. Με τον όρο *insertion*, νοείται η εκ νέου προσπάθεια για ένταξη στην κοινωνία όταν έχουν προκληθεί εμπόδια στην αρχική διαδικασία κοινωνικοποίησης του ατόμου. Γίνεται μια δευτερογενής κοινωνικοποίηση και υφίσταται η διαδικασία ένταξης του ατόμου σε συνδικαλιστικούς φορείς, σε σωματεία, η συμμετοχή του στα κοινά. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, θεωρείται ως ένας καθαρά πολιτικός όρος, που χρησιμοποιείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και καθορίζει την ένταξη και την επανένταξη στο κοινωνικό σύνολο των ευπαθών ομάδων. Ξεκίνησε να

χρησιμοποιείται ευρύτερα ως όρος όταν αυξήθηκε η συζήτηση για το φαινόμενο της μετανάστευσης¹.

Ο επόμενος όρος είναι η ενσωμάτωση. Πρώτος για τη διαδικασία ενσωμάτωσης μίλησε ο Emile Durkheim στο έργο του σχετικά με τις κοινωνικές αιτίες της αυτοκτονίας. Σύμφωνα με τη θεωρία του, μία ομάδα μπορεί να θεωρηθεί ως ενσωματωμένη στην κοινωνία όταν τα μέλη της έχουν κοινωνική συνείδηση, μοιράζονται τις ίδιες αξίες και πεποιθήσεις, όταν βρίσκονται σε διάδραση μεταξύ τους και όταν αντιλαμβάνονται πως έχουν τους ίδιους στόχους. Ο Durkheim μίλησε για ενσωμάτωση της κοινωνίας και ενσωμάτωση στην κοινωνία². Ως όρος η ενσωμάτωση³ μπορεί να διακριθεί σε οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική. Ως οικονομική ενσωμάτωση νοείται η πρόσβαση των μεταναστών στην αγορά εργασίας. Ως κοινωνική ενσωμάτωση, ορίζεται η πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες και αγαθά, όπως η εκπαίδευση. Ως πολιτική ενσωμάτωση ορίζεται η διαδικασία κατά την οποία ο μετανάστης γίνεται ενεργό μέλος της πολιτείας στην οποία ζει, αποκτά την ιδιότητα του πολίτη και ακολούθως τα δικαιώματα του πολίτη. Ως πολιτισμική ενσωμάτωση νοείται η ανοχή και ο αλληλοσεβασμός των διαφορετικών πολιτισμικών προτύπων και αξιών⁴.

Ο όρος της ενσωμάτωσης θα συνδεθεί για πρώτη φορά με τη μετανάστευση με τη Σχολή του Σικάγου και το βιβλίο των William Thomas Florian Znaniecki *The Polish Peasant in Europe and America*. Τότε γίνεται για πρώτη φορά μνεία στη σχέση της ενσωμάτωσης και του βαθμού συμμετοχής των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής⁵. Στην Αμερική που στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} πραγματοποιούνται μετακινήσεις λαών, ο όρος της ενσωμάτωσης θα μπλεχτεί επίσης με τους όρους της αφομοίωσης και του επιπολιτισμού (assimilation -acculturation). Ο

¹ Παπαδοπούλου, Δ. (2006). Μορφές κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών. Το παράδειγμα της Περιφέρειας Αττικής. Στο Χ. Μπάγκαβος & Δ. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία* (σσ. 305-306). Αθήνα: Gudenberg

² Παπαδοπούλου Δ. Β. (2011). Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις. Στο Α. Μωυσίδης & Δ.Β. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα* (σσ. 19-21). Αθήνα: Κρητική

³ Η ενσωμάτωση ως πολιτικός όρος αποτελεί τη διαδικασία συμμετοχής των ανθρώπων στα διάφορα επίπεδα του κοινωνικού βίου. Εκτός των άλλων, αρκετές φορές είναι έννοια ταυτόσημη με τους όρους δομική αφομοίωση, κοινωνική αφομοίωση.

⁴ Καλοφορίδης, Β., (2014). Ταυτότητα, μετανάστευση και διαπολιτισμική εκπαίδευση στη σύγχρονη Ελλάδα, *εκπ@ιδευτικός κύκλος*, σ.207

⁵ Παπαδοπούλου Δ. Β. (2011). Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις. Στο Α. Μωυσίδης & Δ.Β. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα* (σσ. 21-22). Αθήνα: Κρητική

τελευταίος εξελίσσεται και αποκτά και πολιτική χροιά. Αναλυτικότερα, στην Αμερική συναντάμε την πολιτική του melting pot –χωνευτήρι λαών⁶. Είναι η πρώτη πολιτική αφομοίωσης των μεταναστών. Σύμφωνα με την αφομοιωτική προσέγγιση, οι κοινωνίες πρέπει να είναι πολιτικά και πολιτισμικά ομοιογενείς. Αυτή η πολιτική στοχεύει στη σταδιακή εξάλειψη των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων των μεταναστών και στην επίτευξη της πολυπολιτισμικότητας, επιβαρύνοντας τους πολιτισμούς των χωρών προέλευσης. Υπό αυτές τις συνθήκες πολιτικής οι μετανάστες υφίστανται αποδιοργάνωση λόγω της μετακίνησής τους σε μια νέα κοινωνία και όχι εξαιτίας βιολογικών παραγόντων. Είναι αναγκασμένοι να απωλέσουν την εθνική τους ταυτότητα προκειμένου να μπορέσουν να απορροφηθούν από το ντόπιο ομοιογενή πληθυσμό και να καταφέρουν να συμμετέχουν ισοδύναμα στα κοινωνικά δρώμενα⁷. Ως έννοια η αφομοίωση εξακολουθούσε να μην ορίζεται απολύτως. Λύση σε αυτό προσπάθησε να δώσει ο Milton Gordon ο οποίος με την εργασία του «Η αφομοίωση στην αμερικανική ζωή –Assimilation in American Life 1964» διατυπώνει μια νέα πολυδιάστατη έννοια της αφομοίωσης, αυτή του επιπολιτισμού. Ο επιπολιτισμός (acculturation) με έναν ευρύ τρόπο ορίζεται ως η πλήρη υιοθέτηση των πολιτισμικών προτύπων της κοινωνίας υποδοχής εκ μέρους της μειονοτικής ομάδας⁸. Αυτά τα πρότυπα περιλαμβάνουν εκφάνσεις τόσο της δημόσιας ζωής, δηλαδή την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας αλλά και άλλα γνωρίσματα όπως η ενδυμασία και όψεις της ιδιωτικής ζωής, όπως η συναισθηματική έκφραση, οι πυρηνικές αξίες (core values) και οι στόχοι ζωής. Απώτερος σκοπός του επιπολιτισμού ήταν «τα πολιτισμικά πρότυπα της μεσαίας τάξης, ως επί το πλείστον, λευκής, προτεστάντικής, αγγλοσαξονικής προέλευσης» τα οποία για τον Gordon αποτελούσαν την πυρηνική κουλτούρα (core culture). Η μειονοτική ομάδα σύμφωνα με τον Gordon υιοθετεί σταδιακά τις πυρηνικές αξίες και την κουλτούρα της κοινωνίας υποδοχής. Προκειμένου να προσαρμοστεί πλήρως, εγκαταλείπει σταδιακά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Η διαδικασία του επιπολιτισμού μπορεί να διαρκέσει αρκετό χρονικό διάστημα. Μαζί με αυτά, ο Gordon μίλησε για δομική αφομοίωση, η οποία είναι δυνατόν να προηγείται όλων των άλλων μορφών αφομοίωσης και έπειτα από αυτήν να ακολουθήσει κάθε μορφή αφομοίωσης. Αυτό, λαμβάνοντας υπόψη πως η

⁶ Green, Nancy L. (2004). *Οι δρόμοι της μετανάστευσης, Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις* (επιμ. μτφρ. Δ. Παρσάνογλου). Αθήνα: Σαββάλας, σσ. 72-75 (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2002)

⁷ Έμκε- Πουλοπούλου, Η (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Παπαζήσης, σσ. 544-545

⁸ Συνοπτικά ο επιπολιτισμός, ως πολιτικός όρος αποτελεί τη διαδικασία υιοθέτησης των πολιτισμικών χαρακτηριστικών μιας χώρας. Για να οριστούν αυτές οι διαδικασίες χρησιμοποιούνται από τους συγγραφείς και οι όροι πολιτιστική αφομοίωση ή πολιτισμική ενσωμάτωση.

δομική αφομοίωση είτε σχετίζεται με τους υπόλοιπους τύπους αφομοίωσης είτε τους προκαλεί⁹. Ουσιαστικά, ο επιπολιτισμός, αποτελεί μια διαδικασία σύγκλισης των διαφορετικών στοιχείων των ομάδων, χωρίς απαραίτητα να προϋποθέτει την υποκατάσταση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της μειονοτικής ομάδας από την κοινωνία υποδοχής.¹⁰¹¹ Γενικά, η αφομοίωση νοείται ως κάτι αρνητικό καθώς συνεπάγεται την έκλειψη των στοιχείων του πολιτισμού των χωρών καταγωγής των μεταναστών. Ωστόσο δεν πρόκειται για κάτι τέτοιο, αλλά κυρίως για τον περιορισμό της εκδήλωσης των στοιχείων του προηγούμενου πολιτισμού και την έκφρασή του μόνο στην ιδιωτική σφαίρα ζωής των μεταναστών. Η Αμερική βρίσκεται να ταυτίζει την αποικιοκρατία με τον ιμπεριαλισμό και την αφομοίωση, ενώ η Ευρώπη και η Γαλλία υιοθετούν τις πολιτικές ενσωμάτωσης σε μια προσπάθεια καταδίκης της αποικιοκρατίας. Το επόμενο βήμα είναι ο ενεργός ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η υιοθέτηση του πιο ουδέτερου όρου της κοινωνικής ένταξης.

Τα παραπάνω, ως πολιτικές ένταξης των μεταναστών έχουν συνοψιστεί στη χρήση δύο μοντέλων ένταξης. Αναλυτικότερα, όταν μιλάμε για τα μοντέλα ένταξης

⁹Alba, R. & Nee, V. (2011). Θεωρία της αφομοίωσης, παλιά και νέα. Στο Λ. Βεντούρα (επιμ.), *Μετανάστευση και Κοινωνικά σύνορα* (σσ.72-73). Αθήνα: Νήσος

¹⁰ Στο ίδιο, σ.75

¹¹ Για τον επιπολιτισμό μίλησαν κι άλλοι όπως ο Graves (1967), αναφερόμενος στο ψυχολογικό επιπολιτισμό και στις ψυχικές αλλαγές που βιώνει ένα άτομο λόγω της επαφής του με άλλες πολιτισμικές ομάδες, οι οποίες αλλαγές δημιουργούν διαφορετικές μεταβολές σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο όπως αναφέρει ο Berry John (1990). Πολύ συνοπτικά αξίζει να πούμε για το μοντέλο του Berry, πως περιγράφεται μια διαδικασία σχετική με τους παράγοντες που ωθούν το άτομο να προσαρμοστεί στην κοινωνία υποδοχής. Υπάρχουν παράγοντες πριν τη μετανάστευση που τον ωθούν στη μετακίνησή του και κάποιοι άλλοι μετά τη μετανάστευση. Οι πρώτοι είναι οι παράγοντες ώθησης της χώρας προέλευσης και οι δεύτεροι οι παράγοντες έλξης από την κοινωνία υποδοχής. Σε αυτό το πλαίσιο και θέτοντας το δίπολο της διατήρησης της σχέσης με την έσω ομάδα των συμπατριωτών ή της σύναψης σχέσεων με την έξω ομάδα των μελών της χώρας υποδοχής, ο Berry αναφέρεται σε τέσσερις στρατηγικές επιπολιτισμού, στην εναρμόνιση, στην αφομοίωση, στο διαχωρισμό και στην περιθωριοποίηση. Η εναρμόνιση αποτελεί το συνδυασμό της διατήρησης της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσης και παράλληλα τη σταδιακή ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής. Η δημιουργία της μεικτής ταυτότητας θεωρείται πως έχει θετική επίδραση στην προσαρμογή του ατόμου στη νέα κοινωνία. Η αφομοίωση συνεπάγεται την εγκατάλειψη της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσης και την ακόλουθη απορρόφηση της μειονοτικής ομάδας από την κυρίαρχη ομάδα της χώρας υποδοχής. Ουσιαστικά πρόκειται για την κλασική θεωρία της αφομοίωσης, όπου η κοινωνία υποδοχής λειτουργεί ως χωνευτήρι προκειμένου να παραμείνει ομοιογενής. Ο διαχωρισμός, αφορά στη διατήρηση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας της χώρας προέλευσης και στην αποστασιοποίηση από την ευρύτερη κοινωνία. Το άτομο επιλέγει να μείνει προσκολλημένο στην ομάδα των συμπατριωτών του και να μην προσπαθήσει να προσαρμοστεί στη νέα κοινωνία. Η δημιουργία γκέτο είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα υιοθέτησης αυτής της τακτικής. Αντίστοιχα, όταν η κοινωνία υποδοχής υιοθετεί πολιτικές διακρίσεων εις βάρος μειονοτικών ομάδων ενθαρρύνει την υιοθέτηση του διαχωρισμού. Η περιθωριοποίηση αναφέρεται στην απόλωση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας της χώρας καταγωγής των μεταναστών αλλά και στη μη ένταξή τους στην κοινωνία υποδοχής. Το σχήμα του Berry αν και δέχτηκε αρκετές κριτικές, του αναγνωρίζεται πως βοήθησε στην ενίσχυση της έρευνας, σχετικά με τις διαδικασίες ένταξης. Πουλόπουλος, Β.Γ. & Μπεζεβέγκης Η.Γ. (2008). Θεωρητικές προσεγγίσεις για τη μετανάστευση και τον επιπολιτισμό. Στο Η.Γ. Μπεζεβέγκης (επιμ.) *Μετανάστες στην Ελλάδα: Επιπολιτισμός και ψυχοκοινωνική προσαρμογή* (σσ. 19-27), Αθήνα: ΙΜΕΠΟ

αναφερόμαστε στο αφομοιωτικό και στο πολυπολιτισμικό. Το αφομοιωτικό μοντέλο είναι αυτό το οποίο στοχεύει στην ομογενοποίηση του πληθυσμού και την εξάλειψη της διαφορετικότητας. Βασικός του στόχος είναι η δημιουργία ενός κοινού τρόπου ζωής και η εγκατάλειψη των συνηθειών της χώρας προέλευσης, ώστε να μην υπάρχουν διαφορές γηγενούς και αλλοδαπού πληθυσμού. Το πολυπολιτισμικό μοντέλο είναι αντίθετο με το παραπάνω καθώς προϋποθέτει την αναγνώριση της διαφορετικότητας των πολιτισμών. Βασικές αρχές για να συνυπάρχουν οι διαφορετικοί πολιτισμοί είναι ο σεβασμός και η αναγνώριση των ιδιαιτεροτήτων τους. Το κράτος οφείλει να τηρεί ουδέτερη πολιτική και να εξασφαλίζει την ελεύθερη ανάπτυξη του κάθε πολιτισμού. Αυτό το μοντέλο συναντάται ανά τις χώρες σε δύο εκδοχές του, το συντηρητικό/ φιλελεύθερο μοντέλο και το κοινωνικό μοντέλο. Στο συντηρητικό/φιλελεύθερο μοντέλο είναι αποδεκτή η διαφορετικότητα των πολιτισμών αλλά προϋποθέτει πως τα άτομα συμπεριφέρονται μόνο ως καταναλωτές/ καταναλώτριες της οικονομίας της αγοράς και όχι ως πολίτες της χώρας. Στο κοινωνικό μοντέλο, αναγνωρίζεται η πολιτισμική διαφορετικότητα. Αυτή όμως πρέπει να διεκδικείται από τις κοινότητες των μεταναστών/ μεταναστριών και να ακολουθεί η συλλογική αναγνώρισή της και αποδοχή, όπως συμβαίνει και με τα ανθρώπινα δικαιώματα¹².

Σε ακολουθία αυτών και των διαφορετικών πολιτικών που προκαλούσαν, η Ευρωπαϊκή Ένωση το 1990 υιοθετεί μια πιο μετριοπαθή και ουδέτερη στάση και αναφέρεται στην κοινωνική ένταξη. Μέσα από τη Συνθήκη της Λισσαβώνας το 2000¹³ και το πρόγραμμα της Χάγης το 2004¹⁴ στα οποία θα αναφερθούμε αργότερα, υπογραμμίζει την ανάγκη κοινού πλαισίου δράσης για την ένταξη των μεταναστών που εισέρχονται στα ευρωπαϊκά κράτη μέλη. Οι τομείς στους οποίους εστιάζει ώστε να επιτευχθεί η ένταξη είναι η εκπαίδευση, η αγορά εργασίας, η συμμετοχή στη δημοκρατική διαδικασία, η ανάπτυξη των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων των μεταναστών, η πρόσβαση σε υπηρεσίες και η πολιτισμική και θρησκευτική ελευθερία σε βαθμό που δε θα προσβάλει τα χρηστά ήθη της χώρας υποδοχής. Αυτά καθορίζονται το 2005 μέσω της δημοσίευσης Πράσινης Βίβλου από την Επιτροπή

¹² Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, (Ιούλιος 2019). *Εθνική στρατηγική για την ένταξη*. σσ. 11-12

¹³ Συνθήκη της Λισσαβώνας, για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της ευρωπαϊκής κοινότητας (2007/C 306/01)

¹⁴ Eur-Lex. *Το πρόγραμμα της Χάγης: 10 προτεραιότητες για την προσεχή πενταετία. δέκα προτεραιότητες για την προσεχή πενταετία. Μια εταιρική σχέση για την ευρωπαϊκή ανανέωση στον τομέα της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης» COM (2005) 184*

σχετικά με την προσέγγισή της για τη διαχείριση των οικονομικών μεταναστεύσεων.¹⁵

Ο όρος της κοινωνικής ένταξης αφορά στην αμοιβαία προσαρμογή των μεταναστών/ μεταναστριών στο κράτος υποδοχής και στοχεύει στην επιτυχή και ειρηνική συνύπαρξη των διαφορετικών λαών. Παράλληλα, γίνεται υιοθέτηση της διαπολιτισμικής προσέγγισης με στόχο την επίτευξη της γόνιμης ανταλλαγής στοιχείων και τη διαχείριση της διαφορετικότητας, χωρίς να επέρχεται πλήρης ενσωμάτωση και για τη δημιουργία κοινωνικής συνοχής¹⁶. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην 1^η Κοινή Βασική Αρχή αναφέρει πως «η ένταξη είναι μια δυναμική, αμφίδρομη διαδικασία, αμοιβαίας προσαρμογής τόσο των μεταναστών όσο και των πολιτών των κρατών μελών»¹⁷.

Από τα παραπάνω, μπορούμε να συμπεράνουμε τους λόγους που η πρόσβαση στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης αποτελούν τους βασικούς πυλώνες για να θεωρείται κάποιος ενταγμένος στην κοινωνία στην οποία ζει. Με άλλα λόγια, σε θεσμικό επίπεδο η κοινωνική ένταξη συμβολίζεται από την πρόσβαση σε βασικούς τομείς όπως είναι η εργασία, η εκπαίδευση και η υγεία. Αυτοί οι τομείς αποτελούν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία είναι κοινώς αναγνωρισμένα σε εθνικό καθώς και ευρωπαϊκό επίπεδο. Μπορούμε να καταλάβουμε τη σημασία τους αναφέροντας πως είναι κατοχυρωμένα με την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Στα άρθρα 23, 25, 26 αναφέρεται το δικαίωμα κάθε ανθρώπου στην εργασία, στην κοινωνική ασφάλιση, στην περίθαλψη και στην εκπαίδευση¹⁸. Παράλληλα, η Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ένταξη συνοδεύτηκε από εννέα βασικές αρχές οι οποίες έπρεπε να υιοθετηθούν σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο προκειμένου να επιτευχθεί η ένταξη των νομίμως διαμενόντων μεταναστών. Σε αυτές τις αρχές προτεραιοποιούνται οι θεσμοί της εκπαίδευσης, της αγοράς εργασίας, της συμμετοχής στη δημοκρατική διαδικασία, της ανάπτυξης των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων, της πρόσβασης των μεταναστών

¹⁵ Παπαδοπούλου Δ. Β. (2011). Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις. Στο Α. Μωυσίδης & Δ.Β. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα* (σσ. 19-25). Αθήνα: Κριτική

¹⁶ Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, (Ιούλιος 2019). *Εθνική στρατηγική για την ένταξη*. σσ. 11-12

¹⁷ Council of the European Union (2005), *A Common Agenda for Integration, Framework for the Integration of Third- Country Nationals in the European Union*. COM, (2005)389, p.5

¹⁸ Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το Δεκέμβριο του 1948. Αυτό σαν αποτέλεσμα της λήξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και με στόχο να μην επαναληφθούν οι κτηνωδίες του. Για περισσότερα, βλ. ιστότοπο Διεθνούς Αμνηστίας

σε υπηρεσίες καθώς και σε μια πολιτισμική και θρησκευτική ελευθερία η οποία δε θα είναι αντίθετη με τα χρηστά ήθη της εθνικής κοινωνίας. Υιοθετείται λοιπόν ένα μοντέλο ένταξης που δεν περιορίζεται στα εθνικά πολιτισμικά πρότυπα και το οποίο διαφοροποιείται πλέον από τις προηγούμενες αφομοιωτικές πολιτικές¹⁹. Γίνεται ξεκάθαρο πως οι άξονες για να θεωρείται κάποιος ενταγμένος είναι η εκπαίδευση, η εργασία, η στέγαση, η συμμετοχή στην πολιτική ζωή της χώρας και η πρόσβαση σε υπηρεσίες.

Σε γενικές γραμμές, οι όροι της ένταξης και της ενσωμάτωσης αποτελούν διαφορετικής έντασης διαδικασίες και ανά τις κοινωνίες λαμβάνονται διαφορετικά μέτρα και πολιτικές για να καταφέρουν οι μετανάστες να γίνουν μέλη της κοινωνίας υποδοχής. Το βέβαιο είναι πως έπειτα από την αύξηση της μετακίνησης των πληθυσμών έγινε προσπάθεια σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης να υιοθετηθούν πιο ομαλές πολιτικές για την ένταξη των μεταναστών στις νέες κοινωνίες. Παράλληλα, στόχος είναι να μη χάνουν την προηγούμενη ταυτότητά τους που φέρουν από τη χώρα αποστολής²⁰. Ακόμα, υπάρχει η τάση να ακολουθούνται πολιτικές ενσωμάτωσης κυρίως σε σχέση με τα παιδιά δεύτερης γενιάς. Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο, αξίζει να επισημάνουμε πως η ενσωμάτωση καθώς και η ένταξη αποτελούν διαδικασίες για όλα τα μέλη της κοινωνίας. Ο συσχετισμός τους με τους μετανάστες είναι αποτέλεσμα της έντονης παρουσίας μεταναστών στην Αμερική, γεγονός που όρισε τη δομή και τη διαμόρφωση των Ηνωμένων Πολιτειών. Για τις ευρωπαϊκές χώρες το ζήτημα της ενσωμάτωσης είναι διαφορετικό. Παρατηρείται πως δεν πρέπει να εμμένουν μόνο στη στείρα ενσωμάτωση αλλά να δίνεται έμφαση στην κοινωνική αλληλεγγύη ώστε να ενσωματωθούν οι μετανάστες στους τομείς της κοινωνικής ζωής και να υπάρξει ουσιαστική συμμετοχή τους στην εκάστοτε κοινωνία²¹.

1.2 Εννοιολογικό πλαίσιο

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας είναι σημαντικό να επισημάνουμε τους ορισμούς των εννοιών που θα χρησιμοποιήσουμε στο εξής.

¹⁹ Παπαδοπούλου Δ. Β. (2011). Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις. Στο Α. Μωυσίδης & Δ.Β. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα* (σσ. 26). Αθήνα: Κριτική

²⁰ Παπαδοπούλου, Δ. (2006). Μορφές κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών. Το παράδειγμα της Περιφέρειας Αττικής. Στο Χ. Μπάγκας & Δ. Παπαδοπούλου (επιμ), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία* (σσ. 306). Αθήνα: Gutenberg

²¹ Παπαδοπούλου Δ. Β. (2011). Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις. Στο Α. Μωυσίδης & Δ.Β. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα* (σσ. 44-45). Αθήνα: Κριτική

Με τον όρο της μετανάστευσης αναφερόμαστε στις μετακινήσεις των ανθρώπων, ατομικά ή σε ομάδες που σκοπεύουν να εγκατασταθούν προσωρινά ή μόνιμα σε άλλο γεωγραφικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Το διάστημα παραμονής σε μία άλλη περιοχή από αυτή που προέρχονται καθώς και η αιτία μετακίνησης είναι που διαμορφώνουν τις κατηγορίες των μεταναστών. Ως μετανάστης λοιπόν, νοείται το άτομο που μετακινήθηκε και έφυγε από τη χώρα του με σκοπό την προσωρινή ή τη μόνιμη εγκατάστασή του σε μία άλλη χώρα. Έφυγε από τη χώρα του με στόχο την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών εργασίας και διαβίωσης στις χώρες τελικού προορισμού του. Ανάλογα με τη διάρκεια παραμονής και την αιτία της μετακίνησής του γίνεται και η διάκρισή του. Ακολουθώς, υπάρχει η εξής διάκριση: εσωτερικός ή εξωτερικός μετανάστης, αν κάποιος μετακινείται εντός ή εκτός συνόρων της χώρας καταγωγής του και αποκαλείται αντίστοιχα εσωτερικός μετανάστης ή εξωτερικός, διεθνής μετανάστης. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ο ορισμός του ΟΗΕ σύμφωνα με τον οποίο θεωρείται κάποιος μετανάστης όταν βρίσκεται παραπάνω από έξι μήνες μακριά από το συνήθη τόπο καταγωγής του²².

Με τον όρο της μεταναστευτικής ροής αναφερόμαστε στη διαφορά των εισροών και των εκροών μιας χώρας, δηλαδή στη διαφορά ανάμεσα στις αφίξεις και στις αναχωρήσεις των ανθρώπων μιας χώρας. Με τον όρο απόθεμα μεταναστών σημαίνεται το σύνολο των μεταναστών που κατοικούν σε μια χώρα μια δεδομένη στιγμή.²³

Ως ευρωπαίος πολίτης, σύμφωνα με την πρώτη παράγραφο του άρθρου 20 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίζεται κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους της Ένωσης. Αυτή η ιθαγένεια έρχεται να προστεθεί στην εθνική ιθαγένεια και όχι να την αντικαταστήσει. Αυτός λοιπόν είναι ένας γενικός ορισμός και στη συνέχεια η κάθε χώρα εξειδικεύει και ορίζει τους δικούς της τρόπους κτήσης της ιθαγένειας²⁴.

Ως υπήκοος τρίτης χώρας, σύμφωνα με τον ορισμό που δίνεται από την

²² Αντύπας Τ., (2012) Πρόγραμμα Διαπολιτισμικής Επιμόρφωσης δημοσίων υπαλλήλων των ενιαίων αποκεντρωμένων μονάδων διοίκησης που συναλλάσσονται με υπηκόους τρίτων χωρών νομίμως διαμενόντων στην Ελλάδα, Εκπαιδευτικό Εγχειρίδιο. Αθήνα: ΚΕΚ Δήμητρα, σσ. 10-15

²³ Κάκαλου, Ε., Περτσινίδου, Ι., Τερζίδης, Α. & Χρήστου, Χ. (2010). *Διαπολιτισμική Πύλη στην Υγεία, Πρόγραμμα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης δημοσίων υπαλλήλων που ασχολούνται με θέματα νοσοκομειακής περίθαλψης υπηκόων τρίτων χωρών σε νοσοκομεία της Αττικής και της Θεσσαλονίκης*. Αθήνα: Γιατροί του Κόσμου, ΚΕΚ Διάσταση Α.Ε., σσ. 18

²⁴ Eur-Lex (26.10.12), *Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*(C 326/49)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, θεωρείται κάθε άνθρωπος ο οποίος δεν είναι πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δεν έχει το δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης, όπως αυτό ορίζεται στο Άρθρο 2 του Κανονισμού της ΕΕ.

Ως πρόσφυγας σύμφωνα με το άρθρο 1 της Διεθνούς Σύμβασης της Γενεύης του 1951, ορίζεται το πρόσωπο που βρίσκεται εκτός της χώρας, της οποίας έχει την υπηκοότητα, εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, της κοινωνικής τάξης ή των πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιτίας αυτού του φόβου, δεν επιθυμεί να απολαύει της προστασίας της συγκεκριμένης αυτής χώρας ή να επιστρέψει σε αυτήν. Πρόσθετα, έχει προστεθεί πρόσφατα στο συγκεκριμένο ορισμό και το φύλο ως «δικαιολογημένος φόβος δίωξης» και κατά συνέπεια φυγής από τη χώρα καταγωγής²⁵.

Ως αιτών διεθνούς προστασίας, ορίζεται ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής ο οποίος έχει υποβάλλει αίτηση διεθνούς προστασίας για την οποία δεν έχει ακόμα ληφθεί οριστική απόφαση. Κατά το διάστημα της εξέτασης της αίτησης, οι χώρες κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εγγυώνται στους αιτούντες άσυλο την προστασία τους από την επαναπροώθηση καθ'όλη τη διάρκεια της διαδικασίας του καθεστώτος του πρόσφυγα. Ως αίτηση διεθνούς προστασίας, χαρακτηρίζεται η υποβαλλόμενη από κάποιον αλλοδαπό ή ανιθαγενή αίτηση παροχής προστασίας με την οποία ζητά την αναγνώριση στο πρόσωπό του της ιδιότητας του πρόσφυγα, όπως ορίζεται στη Συνθήκη της Γενεύης ή τη χορήγηση της Επικουρικής Προστασίας. Ο αιτών δηλαδή, ζητά να μην απελαθεί σε κάποια χώρα λόγω φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα γιατί κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή σωματική βλάβη.

Ως ανιθαγενής, ορίζεται το πρόσωπο που είτε νομικά είτε κοινωνικά δεν ανήκει σε κανένα κράτος. Νομικά, στην περίπτωση που δεν υπάρχει κάποιο αναγνωρισμένο κράτος και εκ των πραγμάτων για τις περιπτώσεις που αν και υπάρχει αναγνωρισμένο κράτος, το φυσικό πρόσωπο δε θέλει την επιβεβαίωση της εθνικότητάς του. Αυτό μπορεί να γίνεται για πρακτικούς λόγους κόστους ή λόγω συνθηκών πολιτικής αναταραχής ή/ και φόβου δίωξης. Ωστόσο, η ανιθαγένεια δε συνιστά απαραίτητα και έλλειψη υπηκοότητας²⁶.

Σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, μετανάστης δεύτερης

²⁵ Σύμβαση για το καθεστώς των Προσφύγων (Σύμβαση της Γενεύης, 1951)

²⁶ Αντύπας Τ., (2012) Πρόγραμμα Διαπολιτισμικής Επιμόρφωσης δημοσίων υπαλλήλων των ενιαίων αποκεντρωμένων μονάδων διοίκησης που συναλλάσσονται με υπηκόους τρίτων χωρών νομίμως διαμενόντων στην Ελλάδα, Εκπαιδευτικό Εγχειρίδιο. Αθήνα: ΚΕΚ Δήμητρα, σσ. 10-15

γενιάς νοείται το πρόσωπο που έχει γεννηθεί και διαμένει σε μια χώρα στην οποία τουλάχιστον ο ένας από τους δύο γονείς του εισήλθε με το νομικό καθεστώς του μετανάστη²⁷. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία «μετανάστης δεύτερης γενιάς θεωρείται αυτός που ζει στη χώρα υποδοχής τα τελευταία πέντε χρόνια, έχει μεταναστεύσει πριν από την εφηβεία του και έχει τουλάχιστον ένα γονιό ξένο». Βάσει αυτών, επικρατεί η άποψη πως μετανάστης δεύτερης γενιάς είναι αυτός που έχει γεννηθεί σε μία χώρα και οι γονείς του, έστω ο ένας, προέρχεται από μία άλλη ή είναι αυτός που ήρθε σε μια χώρα σε μικρή ηλικία και μπόρεσε να ενταχθεί στο εκπαιδευτικό και στα λοιπά συστήματα της εκάστοτε χώρας.

Στην Ελλάδα, υιοθετείται ο τελευταίος ορισμός, δηλαδή «ως μετανάστης δεύτερης γενιάς νοείται το παιδί των μεταναστών τρίτων χωρών που είτε γεννήθηκε στη χώρα, είτε ακολούθησε τους γονείς του είτε μετανάστευσε από μόνος του και στη συνέχεια μεγάλωσε και εκπαιδεύτηκε στην ελληνική επικράτεια.»²⁸. Αυτό τον ορισμό χρησιμοποιούμε και για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας. Τα παιδιά τα οποία μετανάστευσαν σε ηλικία πριν τα 11 έτη και μεγάλωσαν σε μια άλλη χώρα από αυτή της καταγωγής τους χαρακτηρίζονται και ως 1,5 γενιά. Ωστόσο, αξίζει να αναφέρουμε πως από αρκετούς έχει επισημανθεί ως προβληματική η χρήση αυτού του όρου. Αυτό συμβαίνει επειδή δεν είναι τα παιδιά οι μετανάστες αλλά οι γονείς τους. Αυτό έχει ως συνέπεια να τους αποδίδονται χαρακτηριστικά που δε σχετίζονται με τα ίδια τα παιδιά αλλά με τη μεταναστευτική πορεία των γονιών τους, καθώς στην πλειονότητα των περιπτώσεων μπορεί να μη διαφέρουν καθόλου σε σχέση με τους γηγενείς συνομηλίκους σχετικά με γνώσεις όπως η γλώσσα της χώρας, οι πολιτισμικές προτιμήσεις κ.α.²⁹ Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να ειπωθεί πως έχουν δημιουργηθεί αρκετοί χαρακτηρισμοί για τα παιδιά των μεταναστών και έχουν προκύψει οι «δεκαδικές γενιές». Αυτό είναι αποτέλεσμα του τρόπου γεννήσεως των παιδιών, της ηλικίας που μετανάστευσαν και των χρόνων εκπαίδευσης που έλαβαν στη χώρα υποδοχής καθώς και του τρόπου γεννήσεως των γονιών τους³⁰.

Είναι σημαντικό να αναφερθούμε επίσης στις έννοιες της ενσωμάτωσης, της ένταξης και της αφομοίωσης. Προηγουμένως τις αναλύσαμε σε θεωρητικό επίπεδο, τώρα θα τις ορίσουμε. Η εργασία μας αφορά στην ένταξη των παιδιών δεύτερης

²⁷ European Commission, *Second- generation migrant*

²⁸ Χρυσάκης, Μ., Μπαλούρδος, Δ., Τραμουντάνης, Α. (2012) *Συμμετοχή των μεταναστών δεύτερης γενιάς στο εκπαιδευτικό σύστημα και ένταξη στην αγορά εργασίας*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, σσ. 127-129

²⁹ Καβουνίδη, Τ. & Χολέζας, Ι. (2013). Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας, *Μελέτες*, 75. Αθήνα: ΚΕΠΕ, σσ. 126-127

³⁰ Στο ίδιο, σ. 128

γενιάς στην ελληνική κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο, χρειαζόμαστε να κατανοήσουμε τι σημαίνει ένταξη αλλά και ποιες είναι οι παρόμοιες διαδικασίες που χρησιμοποιούν τα κράτη για την υποδοχή μεταναστών. Ως αφομοίωση ορίζεται η διαδικασία μέσα από την οποία άτομα με διαφορετική εθνική ή φυλετική προέλευση αλληλεπιδρούν και συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή μιας ευρύτερης κοινωνίας χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ετερότητα της προέλευσης. Μια ολοκληρωμένη μορφή αφομοίωσης ταυτίζεται με την ανυπαρξία εκδήλωσης εθνικών ή φυλετικών χαρακτηριστικών που συναντώνται σε μια πολυεθνική κοινωνία. Έπειτα, ακολουθούν οι διαδικασίες ενσωμάτωσης, οι οποίες διαφέρουν από την αφομοίωση. Η ενσωμάτωση σημαίνει πως κάθε μεταναστευτική ομάδα είναι φορέας ενός πολιτισμού και παράλληλα δέχεται τις επιδράσεις του πολιτισμού της χώρας υποδοχής. Γίνεται μια ταυτόχρονη ανταλλαγή στοιχείων και ασκούνται αμφίροπες επιδράσεις. Αυτό σημαίνει πως η εθνική ομάδα δε χάνει την παράδοσή της, δεν αποκόπτεται από το παρελθόν της αλλά αποτελεί μέρος της νέας εθνικής ταυτότητας.

Ακολουθώντας, είναι οι διαδικασίες της ένταξης. Η ένταξη είναι πολυεπίπεδη. Θέλοντας να επικεντρωθούμε στο σήμερα, θα αναλύσουμε τη σημασία και τη διαδικασία της ένταξης με σύγχρονους όρους. Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, η διαδικασία της ένταξης προϋποθέτει πως ο μετανάστης έχει τη δυνατότητα συμμετοχής σε όλες τις πτυχές της συλλογικής και τοπικής ζωής μιας χώρας και δικαιούται να απολαύσει όλα τα βασικά δικαιώματα, δηλαδή πρόσβαση στην υγεία, στην απασχόληση, στην εκπαίδευση και στη στέγαση. Βασικοί τρόποι για να επιτευχθεί η ένταξη των μεταναστών σε μια κοινωνία είναι να υπάρχει σεβασμός στην ετερότητα και στα ανθρώπινα δικαιώματα. Παράλληλα, σύμφωνα με το νόμο Ν. 3386/2005 του ελληνικού δικαίου και ειδικότερα το άρθρο 65 το οποίο αναφέρεται στη διαδικασία ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών, η κοινωνική ένταξη ουσιαστικά στοχεύει στο να αποκτήσουν δικαιώματα οι υπήκοοι τρίτων χωρών και να μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας με τον ταυτόχρονο σεβασμό των κανόνων και αξιών της ελληνικής κοινωνίας. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (Παπαδοπούλου, 2006:307), η διαδικασία της ένταξης συνδέεται με τη δημόσια σφαίρα της ζωής των ανθρώπων, ενώ η διαδικασία της ενσωμάτωσης αφορά στην ιδιωτική σφαίρα της ζωής τους. Πολύ συνοπτικά, αξίζει να αναφερθούμε στα εμπόδια της ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών τα οποία προκύπτουν από τους αποκλεισμούς και τις διακρίσεις που βιώνουν καθημερινά εις βάρος των δικαιωμάτων τους. Ο όρος του αποκλεισμού και συγκεκριμένα του

κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο. Σημαίνει πως ένα άτομο ή μία ομάδα ατόμων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αποκόπονται από βασικά αγαθά λόγω της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους³¹. Άνθρωποι μεταναστευτικού προφίλ βιώνουν τον αποκλεισμό στις χώρες υποδοχής λόγω των εθνοτικών, των θρησκευτικών και των πολιτισμικών διαφορών τους, των δυσκολιών της γλώσσας και των κενών της μεταναστευτικής πολιτικής. Για αυτό το λόγο είναι αναγκαία η ύπαρξη μιας ενεργής μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία κατά αντιστοιχία με την ευρωπαϊκή πολιτική θα θέσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις υποδοχής και εγκατάστασης των εισερχόμενων πληθυσμών³². Παράλληλα, οι εισερχόμενοι πληθυσμοί υφίστανται διακρίσεις εις βάρος βασικών δικαιωμάτων τους. Ως διάκριση νοείται «η διαδικασία μέσω της οποίας ένα μέλος ή μέλη μιας κοινωνικά προσδιορισμένης ομάδας υπόκεινται σε άνιση και ταυτόχρονα άδικη μεταχείριση ακριβώς λόγω του ότι ανήκουν σε αυτή τη συγκεκριμένη ομάδα³³». Τα τελευταία χρόνια, χρησιμοποιείται ακόμα ένας όρος για να περιγράψει την ένταξη ο οποίος είναι αυτός της κοινωνικής συνοχής. Αναφερόμενοι στην κοινωνική συνοχή, εννοούμε πως οι κοινωνίες που έχουν επιτύχει υψηλά επίπεδα κοινωνικής συνοχής είναι αυτές στις οποίες ο μεταναστευτικός πληθυσμός τους έχει ενσωματωθεί με επιτυχία³⁴. Αυτά ισχύουν για όλους τους υπηκόους τρίτων χωρών και συνακόλουθα για τους πρόσφυγες και τους αιτούντες διεθνούς προστασίας αλλά και τα παιδιά αυτών που γεννιούνται ή μεγαλώνουν στην Ελλάδα και θεωρούνται μετανάστες δεύτερης γενιάς.

Σημαντικός ορισμός για τους σκοπούς της εργασίας είναι αυτός της ιθαγένειας. Πρέπει να διευκρινιστεί πως η ιθαγένεια στην Ελλάδα ταυτίζεται με την υπηκοότητα, μια πραγματικότητα που δεν ισχύει στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Επομένως, υπό τη διοικητική και πολιτική τους χρήση οι δύο αυτοί όροι νοούνται ως ταυτόσημοι³⁵. Ειδικότερα, σύμφωνα με την Unesco ως ιθαγένεια ορίζεται η κατάσταση του δικαιώματος συμμετοχής και εκπροσώπησης κάποιου στην πολιτική ζωή μιας χώρας. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε δύο κύριες κατηγορίες στις οποίες εμπίπτει η ιθαγένεια. Αναλυτικότερα, υπάρχει η αρχή του αίματος (το δίκαιο του αίματος *jus sanguinis*), σύμφωνα με την οποία πολίτης μιας χώρας μπορεί

³¹ Έμκε- Πουλοπούλου, Η (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Παπαζήσης, σσ. 476

³² Τριανταφυλλίδου, Α. (2005). *Ελληνική μεταναστευτική πολιτική: προβλήματα και κατευθύνσεις*, Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ σ.13

³³ Έμκε- Πουλοπούλου, Η (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Παπαζήσης, σσ. 488-489

³⁴ Παλαιολόγου Ν. & Ευαγγέλου Ο. (2012). *Μετανάστες μαθητές δεύτερης γενιάς στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, Ένταξη και σχολικές επιδόσεις*. Αθήνα: Πεδίο, σσ. 63

³⁵ Συνήγορος του Πολίτη (19/11/19), *Συχνές απορίες σχετικά με την ιθαγένεια στην Ελλάδα*

να είναι κάποιος που έχει κληρονομήσει αυτό το προνόμιο, εξ αίματος. Έτσι, αλλοδαπός θεωρείται κάποιος που δε γεννήθηκε στη χώρα υποδοχής του και δεν μπορεί να έχει αυτή την κληροδοτούμενη ιδιότητα του πολίτη. Μπορεί να αποκτήσει αυτή την ιδιότητα με επίκτητες ικανότητες, δηλαδή γλωσσικές δεξιότητες και άλλα απαραίτητα κριτήρια για την ένταξή του σε μία χώρα. Η δεύτερη αρχή είναι η αρχή του εδάφους (το δίκαιο του εδάφους *jus solis*), σύμφωνα με την οποία μπορεί κάποιος να θεωρηθεί πολίτης μιας χώρας εφόσον έχει γεννηθεί στην εδαφική της επικράτεια. Οι αλλοδαποί κάτοικοι μιας χώρας μπορούν να αλλάξουν την ιδιότητά τους και να γίνουν πολίτες αυτής μέσω της διαδικασίας της πολιτογράφησης³⁶.

Στην Ελλάδα, αυτό που επικρατεί είναι το *jus sanguinis*, σύμφωνα με το οποίο αποκτά κάποιος την ελληνική ιθαγένεια έπειτα από τη γέννησή του. Παρακάτω, στο σχετικό με την κατάσταση στην Ελλάδα κεφάλαιο, θα δούμε αναλυτικά την εξέλιξη του νομοθετικού πλαισίου και ακολούθως τους τρόπους κτήσης της ιθαγένειας για τους αλλοδαπούς πολίτες, που ζουν στην Ελλάδα.

Κεφάλαιο 2

Τα παραδείγματα της Ευρώπης, της Ισπανίας και της Ιταλίας

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα μέτρα που έχει λάβει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών και των παιδιών τους. Θα παρουσιάσουμε διαχρονικά τα μέτρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και θα επικεντρωθούμε στα πιο πρόσφατα. Ακολούθως, θα γίνει αναφορά στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου (Ιταλία, Ισπανία κλπ.) που προσομοιάζουν το παράδειγμα της Ελλάδας αναφορικά με την οικονομική κατάσταση και την εισροή μεταναστών. Θα δοθούν παραδείγματα και καλές πολιτικές από αυτές τις χώρες. Αρχικά, οφείλουμε να ορίσουμε τι είναι οι καλές πρακτικές. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι καλές πρακτικές μπορεί να εξηγηθούν με πολλούς τρόπους. Ο επικρατέστερος ορισμός είναι πως νοούνται ως τις στρατηγικές, τις προσεγγίσεις και τις δραστηριότητες που έπειτα από έρευνα και αξιολόγηση έχουν κριθεί ως αποτελεσματικές, αποδοτικές, βιώσιμες και μεταβιβάσιμες, ικανές να οδηγούν στο επιθυμητό αποτέλεσμα.³⁷

³⁶ Unesco (2015), *Global Citizenship Education, Topics and Learning Objectives*, pp. 14-15

³⁷ European Website on Integration (28/05/2014), *What are "good practices"?*

2.1 Πρακτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, τον Οκτώβριο του 1999 τίθεται σε ισχύ η Συνθήκη του Τάμπερε, σύμφωνα με την οποία συναποφασίζεται η ανάγκη κοινής πολιτικής για την εξασφάλιση των διαδικασιών ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στα ευρωπαϊκά κράτη – μέλη. Στην ίδια συνθήκη προβλέπεται το κοινό σύστημα ασύλου και η δίκαιη μεταχείριση των πολιτών τρίτων χωρών. Συγκεκριμένα, επισημαίνεται πως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προβλέπει και στηρίζει την παροχή ίσων δικαιωμάτων καθώς και της ιθαγένειας στους πολίτες τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα για αρκετά χρόνια σε ευρωπαϊκά κράτη μέλη.³⁸ Ακολουθεί το 2000 η Συνθήκη της Λισσαβώνας, η οποία υπογραμμίζει την αναγκαιότητα κοινής πολιτικής και κοινού ευρωπαϊκού μοντέλου ένταξης για τους υπηκόους τρίτων χωρών που ζουν σε ευρωπαϊκό έδαφος με αποκλειστικό στόχο την ένταξή τους στην αγορά εργασίας³⁹. Σε συνέχεια αυτών, το 2004 υιοθετείται το πρόγραμμα της Χάγης το οποίο θέτει 10 στόχους για την εξασφάλιση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης εντός του χώρου της ΕΕ και εντός της πενταετίας 2005-2010. Μεταξύ άλλων, ο τρίτος στόχος αφορά στην ισόρροπη αντιμετώπιση της μετανάστευσης. Για αυτό το λόγο, προκειμένου να αντιμετωπίζεται εξίσου η νόμιμη και η παράτυπη μετανάστευση προβλέπεται η συνεργασία με τις τρίτες χώρες σχετικά με τις επιστροφές και την επανεισδοχή των μεταναστών και στο πλαίσιο του προγράμματος «Αλληλεγγύη και διαχείριση των μεταναστευτικών ρευμάτων» η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει τη δημιουργία τεσσάρων ταμείων και ειδικότερα του Ταμείου Εξωτερικών Συνόρων (External Borders Fund), του Ταμείου Κοινωνικής Ενσωμάτωσης (European Social Fund), του Ταμείου Επιστροφών (Return Fund) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Προσφύγων (European Refugees Fund)⁴⁰. Στη συνέχεια, το 2007 συστάθηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο για την Ένταξη των Υπηκόων Τρίτων Χωρών (European Fund for the Integration of Third-country Nationals), για την περίοδο 2007-2013 στο πλαίσιο του Γενικού Προγράμματος «Αλληλεγγύη και Διαχείριση των Μεταναστευτικών ροών». Βασικός του στόχος είναι η διευκόλυνση της ένταξης των

³⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε 15 και 16 Οκτωβρίου 1999*

³⁹ Παπαδοπούλου Δ. Β. (2011). Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις. Στο Α. Μωυσίδης & Δ.Β. Παπαδοπούλου (επιμ.), *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα* (σσ. 24). Αθήνα: Κριτική

⁴⁰ Eur-Lex (13.11.09). *Το πρόγραμμα της Χάγης: 10 προτεραιότητες για την προσεχή πενταετία. Μια εταιρική σχέση για την ευρωπαϊκή ανανέωση στον τομέα της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης» COM (2005) 184*

υπηκόων τρίτων χωρών στις ευρωπαϊκές κοινωνίες και η ενίσχυση των υπηκόων τρίτων χωρών με διαφορετικό οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό, γλωσσικό, θρησκευτικό και εθνοτικό υπόβαθρο για να μπορούν να τηρούν τη νόμιμη διαμονή τους. Έπειτα, εμβαθύνοντας στο ρόλο του Ταμείου, έχει ως πιο ειδικούς στόχους τη διευκόλυνση των διαδικασιών εισδοχής που υποστηρίζουν την ένταξη των μεταναστών, τη στήριξη της διαδικασίας ένταξης των νεοαφιχθέντων μεταναστευτικών πληθυσμών, την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και συνεργασίας των κρατών μελών και την ενίσχυση της ικανότητας των κρατών μελών να εφαρμόζουν και να αξιολογούν μέτρα ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών⁴¹. Από το 2014 ως και σήμερα λειτουργεί επίσης το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ασύλου Μετανάστευσης και Ένταξης (AMIF- Asylum Migration and Integration Fund) το οποίο δημιουργήθηκε για τη χρηματοδότηση τεσσάρων αντικειμένων, του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου, της νόμιμης μετανάστευσης και της ένταξης εμβαθύνοντας στη διασύνδεση της μετανάστευσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, των επιστροφών με νόμιμες διαδικασίες και της αλληλεγγύης μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών⁴².

Από το 2008 που υπογράφηκε το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο, έγινε αντιληπτό πως η ΕΕ θέλει να έχει κοινό τρόπο αντιμετώπισης για το μεταναστευτικό φαινόμενο. Όπως φαίνεται από τα μέτρα που έχει λάβει η ΕΕ, αν και είναι στην ευχέρεια των κρατών-μελών οι πολιτικές ένταξης που θα εφαρμόσουν, σε επίπεδο ένωσης υποστηρίζει εθνικές και τοπικές αρχές και ενθαρρύνει την ανταλλαγή πρακτικών, γνώσεων, τη συνεργασία και την οικονομική στήριξή τους. Για αυτό το λόγο, το 2016 ψηφίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση το Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη των Υπηκόων Τρίτων Χωρών (Action Plan on the Integration of Third- Country Nationals), με στόχο να ακολουθηθεί κοινή γραμμή στη χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής από τα κράτη-μέλη που δέχονται μετανάστες και να υποστηριχθούν καταλλήλως από την ΕΕ. Σε αυτό το σχέδιο δράσης συμπεριλαμβάνονται οι κύριοι τομείς που συμβάλλουν στην ένταξη των μεταναστών, δηλαδή η προετοιμασία για την υποδοχή των μεταναστών από τη χώρα υποδοχής, η εκπαίδευση και η μάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής από τους μετανάστες και τα παιδιά τους, η στήριξη στην ανεύρεση εργασίας και στην άμεση ένταξή τους στην

⁴¹ Υπουργείο Εσωτερικών, *Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών στην Ελλάδα, Οδηγός Εφαρμογής για το ετήσιο πρόγραμμα 2013*, σσ. 6-7

⁴² European Commission, *Asylum Migration and Integration Fund (AMIF)*

αγορά εργασίας, η παροχή πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας και σε στέγαση και οι ενέργειες για την καταπολέμηση των διακρίσεων και την πολιτισμική ένταξη των μεταναστών στις κοινωνίες των χωρών υποδοχής.

Σε συνέχεια αυτού και προκειμένου να ενισχυθεί η συνεργασία και ο διάλογος μεταξύ των χωρών υποδοχής, η ΕΕ έφτιαξε άλλα βοηθήματα εκ των οποίων θα αναφέρουμε ορισμένα επιλεκτικά. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Ένταξη (European Integration Network), η συμβολή του οποίου είναι να μαθαίνουν τα κράτη μέλη από την εμπειρία των άλλων και να υπάρχει στρατηγική προσέγγιση σχετικά με τη χρηματοδότηση της ΕΕ για την ένταξη⁴³. Η Ευρωπαϊκή Σελίδα για την Ένταξη (European Website on Integration), η οποία παρέχει τις πληροφορίες του Δικτύου για την Ένταξη και στην οποία συμμετέχουν οργανώσεις και μέλη της κοινωνίας των πολιτών για την προώθηση ενταξιακών πολιτικών και την ανταλλαγή καλών πρακτικών⁴⁴. Το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Μετανάστευσης (European Migration Forum, EMF), το οποίο αποτελεί μια πλατφόρμα διαλόγου ανάμεσα στην κοινωνία των πολιτών και στα όργανα των ευρωπαϊκών θεσμών, συνεδριάζουν μια φορά το χρόνο και εκτός από τα ζητήματα της ένταξης ασχολούνται με ζητήματα μετανάστευσης και ασύλου⁴⁵. Η Ατζέντα της ΕΕ για την ένταξη των Μεταναστών και των Προσφύγων (Urban Agenda for the EU on inclusion of Migrants and Refugees) προωθεί το διάλογο ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή με έμφαση στην υποδοχή, στη στέγαση, στην απασχόληση και στην εκπαίδευση⁴⁶. Η Ομάδα Εργασίας για την Ένταξη (Integration Futures Working Group), η οποία φτιάχτηκε με πρωτοβουλία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής (Migration Policy Institute, MPI)⁴⁷, στοχεύει στη δημιουργία μιας νέας ατζέντας για την ένταξη, εστιάζοντας σε ενταξιακές πολιτικές σε τοπικό επίπεδο. Ακόμα ένα σημαντικό πρόγραμμα της ΕΕ είναι οι Δείκτες Ένταξης της ΕΕ για τη Σαραγόσα (EU Zaragoza Integration Indicators), οι οποίοι προέρχονται από τη Διακήρυξη της Σαραγόσας

⁴³ European Commission, *The Action Plan on the integration of third- country nationals*

⁴⁴ European Commission, *About EWSI*

⁴⁵ European Commission, *European Migration Forum*

⁴⁶ European Commission, *Urban Agenda for the EU*

⁴⁷ Το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής δημιουργήθηκε το 2001 με σκοπό το διάλογο σχετικά με τη μετανάστευση στην Ευρώπη και την προώθηση καλών πρακτικών. Παράλληλα, έχει ερευνητικό έργο σχετικά με δράσεις κρατικές και μη κυβερνητικών οργανώσεων για ζητήματα ένταξης και μεταναστευτικής πολιτικής, Migration Policy Institute, *About the Migration Policy Institute*

(2010) και στοχεύουν στην παρακολούθηση της κατάστασης των υπηκόων τρίτων χωρών και της επίτευξης της ένταξής τους⁴⁸.

2.1.1. Υγεία

Από τους τομείς που μελετάμε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έλαβε σημαντικά μετρά στον τομέα της υγείας, σχετικά με τη διασφάλιση της πρόσβασης των μεταναστών και των παιδιών τους στις υπηρεσίες υγείας. Ειδικότερα, από το 2003 ως σήμερα, η ΕΕ αναλαμβάνει έργα με στόχο τη μείωση των ανισοτήτων στον τομέα της υγείας, τόσο για τον γενικό πληθυσμό των χωρών όσο και για τα άτομα με μεταναστευτική καταγωγή. Επιπλέον, έγιναν προσπάθειες να ενισχυθεί η πρόσβαση των μεταναστών στο σύστημα υγείας, ώστε να διευκολυνθεί τελικά η ένταξή τους στα εθνικά συστήματα υγείας. Όλα τα προγράμματα στοχεύουν στην ανταλλαγή καλών πρακτικών στον τομέα της υγείας για τους μετανάστες και τις μειονότητες και για ειδικές κατηγορίες μεταναστών (εργαζόμενους στο σεξ, θύματα διακίνησης), στην ανταλλαγή καλών πρακτικών στον τομέα της ψυχικής υγείας με στόχο να ανταποκριθούν οι χώρες στις ανάγκες των αιτούντων διεθνούς προστασίας, των προσφύγων και των παράτυπων μεταναστών. Επίσης, άλλα προγράμματα αφορούσαν σε εκπαιδεύσεις για επαγγελματίες υγείας, ώστε να κατανοήσουν τις διαφορές στα συστήματα υγείας των ανθρώπων από άλλες χώρες και να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους, ακόμα και με τη χρήση διαμεσολαβητών στον τομέα της υγείας.⁴⁹

Ενδεικτικά, αναφέρουμε την Taskforce MED η οποία χρηματοδοτείται από το Διεθνές Δίκτυο Υγείας και Νοσηλευτικών Υπηρεσιών του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ) και στοχεύει στην ενσωμάτωση όλων στην υγειονομική περίθαλψη. Δημιουργήθηκε το 2016 και δραστηριοποιείται ως σήμερα στην παροχή προσβάσιμων υπηρεσιών υγείας προς τους μετανάστες. Στηρίζει οργανώσεις για τη δημιουργία υπηρεσιών υγείας και έχοντας δημιουργήσει ένα σύνολο προτύπων για την ισότιμη πρόσβαση στην υγεία (Standards for Equity in health care) στοχεύει στην εξασφάλιση της εφαρμογής αυτών των προτύπων σε διάφορες χώρες και στην ανταλλαγή καλών πρακτικών⁵⁰.

Ακόμα μία καλή πρακτική αποτελεί το σύστημα παρακολούθησης της κατάστασης της υγείας που έχει ακολουθήσει ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης

⁴⁸ Migration Policy Institute, *Integration Futures Working Group*

⁴⁹ European Commission (01/12/2019), *Migration and Health related Initiatives*. Στο πλαίσιο υλοποίησης αυτών των προγραμμάτων η Directorate-General for Health and Food Safety ενίσχυσε οικονομικά την υλοποίησή τους για τη βελτίωση της υγείας και την καλύτερη ένταξη των μεταναστών.

⁵⁰ Για περισσότερα, βλ. International Network of Health Promoting Hospitals & Health Services

(ΔΟΜ), σύμφωνα με το οποίο στο πλαίσιο του προγράμματος CARE δημιουργήθηκε μια βάση καταγραφής και παρακολούθησης της κατάστασης της υγείας των μεταναστών και των προσφύγων. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται ο έλεγχος της κατάστασης της υγείας τους είτε μετακινούνται στο εσωτερικό της χώρας είτε σε άλλες χώρες. Παράλληλα, παρέχονται στοιχεία επιδημιολογίας τα οποία βοηθούν στη διεξαγωγή συμπερασμάτων για την κατάσταση της υγείας τους⁵¹.

2.1.2. Παιδεία

Στο πεδίο της παιδείας, σημαντική πρωτοβουλία είναι η δημιουργία της ηλεκτρονικής πλατφόρμας για την εκπαίδευση (School Education Gateway), η οποία παρέχει υλικό και βοηθά τους καθηγητές να επιμορφωθούν και να μπορέσουν να ανταποκριθούν στην πολυμορφία της τάξης και στις ιδιαίτερες ανάγκες των μεταναστών μαθητών τους. Δίνεται έμφαση στη συνεκπαίδευση και στην αποτροπή της πρόωρης σχολικής διαρροής⁵².

Από το 2011 λειτουργεί το Sirius Network το οποίο επικεντρώνεται στην εκπαίδευση των νέων με μεταναστευτική καταγωγή και στην ανταλλαγή γνώσεων και πολιτικών όσων συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία με στόχο να βελτιώσουν την εκπαίδευση αυτών των παιδιών και να μην υπάρχουν διαφορές σε σχέση με τους γηγενείς συμμαθητές τους⁵³. Επιπλέον, υπάρχει το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ποιότητας για την Εκπαίδευση και τη Φροντίδα της Προσχολικής Ηλικίας (European Quality Framework for Early Childhood Education and Care), το οποίο εργάζεται για τον περιορισμό των εμποδίων και την ομαλή συμμετοχή και ένταξη των παιδιών από τρίτες χώρες στο εκπαιδευτικό σύστημα από την παιδική τους ηλικία⁵⁴.

2.1.3. Εργασία

Στο πεδίο της εργασίας, μπορούμε να αναφερθούμε στην «Ατζέντα Νέων Δεξιοτήτων για την Ευρώπη» (New Skills Agenda for Europe) η οποία τέθηκε σε λειτουργία το 2016 και στοχεύει στο να προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέτρα για την ενίσχυση των γνώσεων και της εργασιακής εξειδίκευσης των υπηκόων τρίτων χωρών και γενικά των μεταναστών καθώς και των νεοαφιχθέντων προσφύγων. Ουσιαστικά, χρησιμεύει στις υπηρεσίες πρώτης υποδοχής ώστε οι εργαζόμενοι στις κοινωνικές

⁵¹ Alliance for integration, *Report in Good Practices (Deliverable 1.1 Lion- Project)*, *Synthesis Report*, p.27

⁵² Για περισσότερα, βλ. School Education Gateway

⁵³ Για περισσότερα, βλ. Sirius Education Migration

⁵⁴ European Commission, *Early Childhood Education and care*

υπηρεσίες να πραγματοποιούν μια συζήτηση με τον ενδιαφερόμενο και να διακρίνουν τις δεξιότητές του και ακολούθως να μπορεί να γίνει η διασύνδεση με την αγορά εργασίας. Για αυτό το λόγο παρέχεται ένα επιπλέον εργαλείο (EU Skills and Qualifications Toolkit)⁵⁵

Επόμενη θετική πρωτοβουλία της ΕΕ στον τομέα της εργασίας αποτελούν οι «Εργοδότες μαζί για την Ένταξη» (Employers together for Integration), η οποία ξεκίνησε το 2017. Στοιχεύει στη συμμετοχή πλήθους εργοδοτών και στην ανακοίνωση των δράσεών τους για τη στήριξη και την απασχόληση μεταναστών και προσφύγων στο εργατικό τους δυναμικό⁵⁶.

2.2 Οι περιπτώσεις της Ιταλίας και της Ισπανίας

Εστιάζοντας στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου αξίζει να επικεντρωθούμε στην Ιταλία και στην Ισπανία. Αποτελούν χώρες με παρόμοια εμπειρία μεταναστευτικών εισροών.

Η Ιταλία, αποτελεί μια χώρα που ξεκίνησε να δέχεται μετανάστες κατά τη δεκαετία του 1980. Παρόμοια με την Ελλάδα, αρχικός στόχος των πολιτικών της ήταν η ρύθμιση της εισόδου των αλλοδαπών που εργάζονταν. Μόλις στα μέσα της δεκαετίας του 1990 θέσπισε νόμο ο οποίος ρύθμιζε τη δυνατότητα ενσωμάτωσης των μεταναστών. Ειδικότερα, θεσπίστηκε το τριετές έγγραφο για τον προγραμματισμό της μεταναστευτικής πολιτικής (Documento Programmatico Triennale) για την περίοδο 1998-2000 καθορίζοντας και σχεδιάζοντας μέτρα ένταξης. Το 2005 το τρίτο πλάνο ένταξης (third Planning Document) ήταν η τελευταία εθνική στρατηγική για την ένταξη των μεταναστών και των απογόνων τους. Έκτοτε οι διαδικασίες ένταξης πέρασαν στις αρμοδιότητες των περιφερειακών κυβερνήσεων. Το 2017 η Ιταλία υιοθέτησε την Εθνική Στρατηγική Ένταξης για τα άτομα που αιτούνται διεθνούς προστασίας (National Integration Plan for Persons Entitled to International Protection) προσαρμόζοντας τις ευρωπαϊκές οδηγίες (2011/95/EU στο νόμο 18/2014). Σε αυτή τη στρατηγική προβλέπεται ο διαπολιτισμικός και διαθρησκευτικός διάλογος, η γλωσσική κατάρτιση, η πρόσβαση στην εκπαίδευση, η ένταξη στην εργασία και η επαγγελματική κατάρτιση. Ωστόσο, αν και αρκετά ελπιδοφόρο σχέδιο στα τέλη του 2019 εφαρμόζονταν μόνο σε τρεις περιφέρειες της ιταλικής επικράτειας (Piedmont, Emilia Romania, Calabria) με τη συνεργασία της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, η οποία και είχε συνυπογράψει το σχέδιο. Μια άλλη

⁵⁵ European Commission, *New Skills Agenda for Europe*,
European Commission, *EU Skills Profile Tool for Third Country Nationals*

⁵⁶ European Commission, *Employers together for Integration*

πολιτική που έχει υιοθετήσει η ιταλική κυβέρνηση από το 2012 ως σήμερα είναι πως οι νεοεισερχόμενοι μετανάστες είναι υποχρεωμένοι μόλις λάβουν την πρώτη άδεια παραμονής να υπογράψουν τη Συμφωνία Ένταξης (Integration Agreement). Ως συνέπεια αυτού, είναι δεσμευμένοι για το διάστημα των επόμενων δύο ετών να ολοκληρώσουν επιτυχώς κάποιους στόχους, οι οποίοι αφορούν στην επαρκή γνώση της ιταλικής γλώσσας, τους συντάγματος, της αστικής ζωής και των θεσμών⁵⁷.

Η Ισπανία αποτελεί επίσης μια χώρα του ευρωπαϊκού νότου με αυξημένη παρουσία μεταναστών. Ενδεικτικά, αξίζει να αναφερθεί πως στα τέλη του 2018 οι υπήκοοι τρίτων χωρών αποτελούσαν το 6,3% του συνολικού πληθυσμού της (περίπου 2,95 εκατομμύρια). Ο πρώτος νόμος της Ισπανίας σχετικά με την ένταξη των μεταναστών ψηφίζεται το 2000 (N. 4/2000). Τότε γίνεται λόγος για πρώτη φορά για τα μέτρα ένταξης και έκτοτε οι πολιτικές ένταξης των μεταναστών αποτελούν καίριο ζήτημα της ισπανικής πολιτικής ατζέντας. Ωστόσο, μόλις το 2009 φαίνεται η ανάγκη για τροποποίηση του νόμου N. 4/2000 ο οποίος αντικαθίσταται από τον N. 2/2009. Για να επιτύχει την ένταξη των μεταναστών η Ισπανία θέσπισε δύο εθνικές στρατηγικές ένταξης (Strategic Plan for Citizenship and Integration), για την περίοδο 2007-2010 και το 2011-2014 (PECI I & Peci II). Σε αυτές προβλεπόταν η πρόσβαση των μεταναστών στην εκπαίδευση, την εργασία, τις κοινωνικές υπηρεσίες, την υγεία και τη στέγαση. Σε γενικές γραμμές, το ισπανικό μοντέλο ένταξης στοχεύει στο να ανταποκριθεί σε όλες τις διαστάσεις της ένταξης, για αυτό εστιάζει στο σύστημα υποδοχής, στην εκπαίδευση και στην απασχόληση. Εστιάζει κυρίως στην απασχόληση, καθώς στόχος της πολιτικής αυτής είναι η νόμιμη, ομαλή και εστιασμένη στην εργασία μετανάστευση⁵⁸. Αν και το 2015 δεν ανανεώθηκε η στρατηγική ένταξης της Ισπανίας, η ένταξη των μεταναστών στο χώρο της εργασίας, οι αρχές της μη διάκρισης και η πολιτισμική πολυμορφία εξακολουθούν να είναι οι κύριοι άξονες της ισπανικής πολιτικής ένταξης. Αυτό το διάστημα η Ισπανία δεν εφαρμόζει ένα εθνικό πρόγραμμα για την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών, αλλά εφαρμόζει ενταξιακές πολιτικές σε επίπεδο περιφέρειας και δήμου, τα οποία αφορούν μαθήματα γλώσσας και λεξιλογίου και μαθήματα σχετικά με τον ισπανικό πολιτισμό⁵⁹. Είναι χαρακτηριστικό και επιβεβαιώνεται επίσης από το MIPEX⁶⁰ πως η

⁵⁷ European Commission (19/12/19), *Governance of Migrant Integration in Italy*

⁵⁸ Pasetti, F. (2014) *Country Report- Integration Policies in Spain*, INTERACT RR 2014/30, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, p. 20

⁵⁹ European Commission (20/12/19), *Governance of Migrant Integration in Spain*

Ισπανία έχει μια από τις καλύτερες ενταξιακές πολιτικές. Σε αντίθεση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δεν έχει τεστ γλώσσας και γνώσης του πολιτισμού για να αναγνωριστεί κάποιος ως πολίτης της. Αυτό που προσπαθεί να κάνει είναι να υπάρξει μια συμφωνία, ένα συμβόλαιο ένταξης, αλλά αυτό ακόμα δεν έχει την απαραίτητη νομική βάση ώστε να πραγματοποιηθεί⁶¹.

Κεφάλαιο 3

Η Κατάσταση στην Ελλάδα

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα, τα πρώτα χρόνια της έλευσης των μεταναστών. Έπειτα, στα επόμενα υποκεφάλαια θα παρουσιαστεί η κατάσταση και οι δυσκολίες στην πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς, σε μια προσπάθεια σύγκρισης με τους γονείς τους, στους τομείς της υγείας, της εργασίας και της εκπαίδευσης.

Όπως έχει ήδη ειπωθεί και η Ελλάδα ως το 1970 αποτελούσε χώρα αποστολής μεταναστών. Με την κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και των ως τότε κομμουνιστικών καθεστώτων εισέρχονται στην Ελλάδα οι πρώτοι μετανάστες από την Πολωνία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία. Ακολουθούν οι εισροές από την Αλβανία. Η κατάρρευση της οικονομίας στην Αλβανία το 1996 κάνει πολλούς Αλβανούς να μετακινηθούν στην Ελλάδα. Την ίδια εποχή φθάνουν και μετανάστες από την Ινδία, το Πακιστάν. Πρόσφορο έδαφος για τη μετακίνηση αυτών των πληθυσμών προς την Ελλάδα αποτέλεσε η γεωπολιτική της θέση, τα προσβάσιμα σύνορά της και η βελτίωση της οικονομίας της. Η Ελλάδα διένυε μια περίοδο που υπήρχε ζήτηση στην αγορά εργασίας και ανάγκη για εργατικά χέρια. Η παραοικονομία ήταν αυξημένη και η εποχική εργασία στους τομείς της γεωργίας, του τουρισμού και στις κατασκευές εμφάνιζε ζήτηση. Αυτό ενθαρρύνει τους μετανάστες να εργαστούν στην Ελλάδα και να παρατείνουν την παραμονή τους ως και μόνιμα. Έτσι, στην απογραφή του 2001, παρατηρείται πως η πλειοψηφία των μεταναστών προέρχεται από τις βαλκανικές χώρες της Αλβανίας, της Βουλγαρίας και της

⁶⁰ MIPEX (Migrants Integration Policy Index) το MIPEX είναι ο δείκτης για την πολιτική ένταξη των μεταναστών. Δημιουργήθηκε το 2004 από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον Ευρωπαϊκό Δείκτη για την Ιθαγένεια και την Ένταξη. Πρόκειται για ένα εργαλείο που μετρά τις παραμέτρους ενσωμάτωσης των μεταναστών στα κράτη μέλη της ΕΕ και σε άλλα, παρέχοντας συγκρίσιμα αποτελέσματα σχετικά με τις πολιτικές των χωρών για την ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας, στο σύστημα υγείας, στην εκπαίδευση, στην πολιτική συμμετοχή, στην ιθαγένεια, στη μόνιμη διαμονή, στην οικογενειακή επανένωση και τις πολιτικές κατά των διακρίσεων. Για περισσότερα βλ. ιστότοπο MIPEX

⁶¹ Arango, J. (2013). *Exceptional in Europe? Spain's Experience with Immigration and Integration*. Washington, DC: Migration Policy Institute, p. 5

Ρουμανίας ενώ το 10% των μεταναστών προέρχεται από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Την ίδια περίοδο είναι σημαντικό και το ποσοστό των Ελλήνων και των ομογενών που επιστρέφουν στην Ελλάδα από τις ΗΠΑ, τον Καναδά και την Αυστραλία, στο 6%. Βέβαια, σε αυτά τα αριθμητικά δεδομένα δεν περιλαμβάνονται οι μετανάστες χωρίς τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα, οι οποίοι για εκείνη την περίοδο υπολογίζονται στο 30% του μεταναστευτικού πληθυσμού⁶². Οι αριθμοί και οι ροές αποτελούν μια πρωτόγνωρη κατάσταση για την Ελλάδα, η οποία πλέον διαθέτει υψηλό μεταναστευτικό απόθεμα. Μέχρι τότε, η Ελλάδα διεκρίνετο από έναν ομοιογενή πληθυσμό. Η μαζική είσοδος μεταναστών όπως προκύπτει τη βρήκε απροετοίμαστη ως κράτος και φαίνεται πως αρκετές φορές τα στατιστικά δεδομένα δεν ανταποκρίνονται στα πραγματικά μεγέθη⁶³. Είναι χαρακτηριστικό πως η αυξημένη είσοδος υπηκόων τρίτων χωρών για τα έτη 1990 – 2005 έκανε την Ελλάδα να έρθει πρώτη στις χώρες προορισμού των μεταναστών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι μετανάστες αυτοί έμειναν μόνιμα στην ελληνική επικράτεια, αναζήτησαν εργασία και έφτιαξαν τις δικές τους οικογένειες. Έτσι φτάνουμε στη συνέχεια τους και μιλάμε για τη δεύτερη γενιά μεταναστών που αποτελείται από τα παιδιά τους⁶⁴.

Οι μετανάστες που έφτασαν στην Ελλάδα βοήθησαν στη βελτίωση της οικονομίας και της δημογραφίας της χώρας. Ειδικότερα, ο πληθυσμός της χώρας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1991- 2001 αυξήθηκε κατά 704.000. Το 89,5% αυτής της αύξησης είναι αποτέλεσμα της καθαρής μετανάστευσης⁶⁵. Παρατηρείται λοιπόν πως το 1991 οι μετανάστες αριθμούν 167.000, ενώ το 2001 ανέρχονται στους 797.000⁶⁶. Μελετώντας την κατάσταση των μεταναστών στην Ελλάδα, είναι σημαντικό να αναφερθούμε σε έρευνα του MIPEX στην οποία αναφέρεται πως η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο πολιτικής ένταξης των μεταναστών της. Αυτό το συμπέρασμα προέκυψε μετά από έρευνα που έγινε σε 38 ευρωπαϊκές χώρες

⁶² Anagnostou, D. (2016). *Local government and migrant integration in Europe and in Greece*. Athens: ELIAMEP, p. 23,

Kasimis, C. & Kassimi, C. (2004, June 1). *Greece: A History of Migration*. Migration Policy Institute.

⁶³ Ρομπόλης, Σ.Γ. (2007). *Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα*. Αθήνα: Επίκεντρο, σσ. 46-47

⁶⁴ Κάκαλου, Ε., Περτσινίδου, Ι., Τερζίδης, Α. & Χρήστου, Χ. (2010). *Διαπολιτισμική Πύλη στην Υγεία, Πρόγραμμα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης δημοσίων υπαλλήλων που ασχολούνται με θέματα νοσοκομειακής περίθαλψης υπηκόων τρίτων χωρών σε νοσοκομεία της Αττικής και της Θεσσαλονίκης*. Αθήνα: Γιατροί του Κόσμου, ΚΕΚ Διάσταση Α.Ε., σσ. 24-26

⁶⁵ Ως καθαρή μετανάστευση νοείται η διαφορά μεταναστευτικής εισροής και μεταναστευτικής εκροής.

⁶⁶ Ρομπόλης Σ., Μπάγκαβος Χ. & Χατζηβασιλόγλου Ι. (2007). Ο ρόλος της μετανάστευσης στις μεταβολές του εργατικού δυναμικού και στη βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος στην Ελλάδα. Στο Α. Καψάλης (επιμ.), *Αδήλωτη απασχόληση και «νομιμοποίηση» των μεταναστών* (σσ. 138-139). (Μελέτες: 27). Αθήνα: ΙΝΕ, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ

και λαμβάνοντας υπόψη πτυχές της κοινωνικής ζωής⁶⁷.

Σε γενικές γραμμές, ενισχύουν θετικά την αγορά εργασίας, καθώς η πλειοψηφία αυτών βρίσκεται σε παραγωγική ηλικία των 20 – 44 ετών και αντιπροσωπεύουν το 78,3 % αυτών, ενώ η συνολική απασχόληση της χώρας για τις ίδιες ηλικίες ανέρχεται στο 65,8% των απασχολούμενων⁶⁸. Οι νεοεισερχόμενοι πληθυσμοί αποτέλεσαν εργατικά χέρια σε τομείς που δεν καλύπτονταν τόσο από τον ελληνικό. Η συμβολή τους στον εργατικό τομέα συνέβαλε στη οικονομική ισορροπία και στη βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος. Ενδεικτικά, αναφέρουμε πως μέσω της εργασίας των μεταναστών το ΑΕΠ της χώρας, σύμφωνα με έρευνα των Α. Σαρρή και Σ. Ζωγραφάκη αυξήθηκε κατά 1,5%. Αυτό δικαιολογείται αν λάβουμε υπόψη πως υπάρχει πρόσθετη εργασία γεγονός που οδηγεί στη δημιουργία πρόσθετου εισοδήματος⁶⁹.

Σχετικά με την παρουσία των παιδιών μεταναστών στα σχολεία, παρατηρείται πως κατά τη δεκαετία του 2000 οι τάξεις χαρακτηρίζονται από γλωσσική και πολιτισμική πολυμορφία. Ενδεικτικά, αναφέρουμε πως τα έτη 2005-2006, σύμφωνα με στοιχεία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής (ΙΜΕΠΟ) οι αλλοδαποί μαθητές αποτελούν το 6,8% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού, με 70.423 εξ αυτών να φοιτούν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και 38.261 εξ αυτών να φοιτούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αυτή η πραγματικότητα οδήγησε σταδιακά στην αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος, εντάσσοντας αξίες της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης προκειμένου να μπορέσουν αυτά τα παιδιά να ενταχθούν ομαλά και να ολοκληρώσουν όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες⁷⁰.

Όπως προκύπτει από τα στατιστικά στοιχεία που βρίσκονται αναρτημένα στον ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τον Ιανουάριο του 2017 ζουν νόμιμα στην Ελλάδα 578.736 χιλιάδες υπήκοοι τρίτων χωρών, αποτελώντας το 5% του συνολικού πληθυσμού. Κατάγονται από την Ανατολική Ευρώπη και την Αλβανία, την Ουκρανία και τη Γεωργία. Επίσης, 15.915 προέρχονται από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχουν αποκτήσει προσωρινή άδεια παραμονής και 563.817 έχουν μόνιμη άδεια διαμονής. Το 2016 υπολογίζεται πως εκδόθηκαν περίπου 44.072 άδειες, 54% για οικογενειακή επανένωση, 4,8% για οικονομικές δραστηριότητες και 2% για

⁶⁷ Ναυτεμπορική (8/6/2015), *Κάτω από τον μ.ο. στον Δείκτη Πολιτικής Ένταξης Μεταναστών η Ελλάδα*

⁶⁸ Ρομπόλης, Σ.Γ. (2007). *Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα*. Αθήνα: Επίκεντρο, σσ. 64-65

⁶⁹ Όπως παρατίθεται στο Κατσορίδας Δ. (2007). *Μετανάστες εργαζόμενοι και οικονομική ανάπτυξη. Στο Αδήλωτη απασχόληση και «νομιμοποίηση» των μεταναστών* (σσ. 102-103). (Μελέτες: 27). Αθήνα: ΙΝΕ, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ

⁷⁰ Ρομπόλης, Σ.Γ. (2007). *Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα*. Αθήνα: Επίκεντρο, σσ. 94-95

σπουδές. 51.092 αιτήθηκαν για άσυλο στην Ελλάδα. Όπως επισημαίνεται στα ίδια στοιχεία, η Ελλάδα απαριθμεί περισσότερους από 140.000 υπηκόους τρίτων χωρών και από αυτούς οι 25.686 κατάφεραν να πολιτογραφηθούν το 2016⁷¹. Η Ελλάδα εξακολουθεί να δέχεται ροές μεταναστών. Παρά το πέρας των τόσων ετών και την εμπειρία που θα μπορούσε να έχει, εντοπίζεται πως έχουν να γίνουν πολλά βήματα προς τη βελτίωση των πολιτικών ένταξής τους. Βέβαια, άλλη μια πραγματικότητα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει ήταν η εισροή προσφύγων από το 2016 και έπειτα. Οπότε και αυτό ανέτρεψε τα ελληνικά δεδομένα και πίεσε για ισχυρότερα μέτρα και αποφάσεις για την ένταξή τους και την ομαλή διαβίωση όλων στην ελληνική επικράτεια. Το προσφυγικό ζήτημα και η ανταπόκριση της ελληνικής πολιτείας καθώς και οι αλλαγές στη νομοθεσία που έγιναν έπειτα από τις αυξημένες εισροές ανθρώπων στα ελληνικά νησιά και στα ελληνικά σύνορα αποτελεί μεγάλη συζήτηση η οποία δεν μπορεί να αναλυθεί σε αυτή την εργασία. Αρκεί να αναφέρουμε πως υπάρχει άμεση σύνδεση ανάμεσα στο προσφυγικό και στο μεταναστευτικό ζήτημα, όπως έχει διαμορφωθεί η κατάσταση στην Ελλάδα.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο είδαμε τις καλές πρακτικές που υιοθετούν κάποιες άλλες ευρωπαϊκές χώρες σχετικά με την ενίσχυση και την επίτευξη της ένταξης των μεταναστών στις κοινωνίες τους. Σε αυτό το σημείο θα παρουσιάσουμε τις καλές πρακτικές που έχει ακολουθήσει η Ελλάδα, τόσο σε κρατικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, προκειμένου να ενταχθούν ομαλά οι μετανάστες και τα παιδιά τους στην κοινωνία.

3.1 Καλές πρακτικές στην Ελλάδα

Η λήψη μέτρων σχετικά με την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και τη δυνατότητα της ενεργούς συμμετοχής τους στις πτυχές της κοινωνικής ζωής άργησε να έρθει. Μόλις το 2010 με το νόμο Ν. 3838/2010, λαμβάνεται η απόφαση για τη λειτουργία των Συμβουλίων Ένταξης Μεταναστών (ΣΕΜ). Είναι η πρώτη πρόβλεψη στην Ελλάδα για τη συμμετοχή των μεταναστών στην τοπική αυτοδιοίκηση μέσω οργανωμένων φορέων. Αυτό έγινε με στόχο τη συμμετοχή των μεταναστών στην τοπική αυτοδιοίκηση και την επαφή τους με τις δημόσιες αρχές. Επίσης, μέσω του οργανωμένου αυτού φορέα υπάρχει δυνατότητα συμμετοχής στο δημοτικό συμβούλιο και διατύπωση προτάσεων σχετικά με την ομαλή ένταξη των μεταναστών και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Επιπλέον, ο διάλογός τους

⁷¹ European Commission (06/02/2020). *Governance of Migrant Integration in Greece*

πλέον είναι στοχευμένος και εντός πλαισίου⁷². Ωστόσο, όπως παρατηρείται από την εφαρμογή του θεσμού ως σήμερα, δεν έχει λειτουργήσει το ίδιο σε όλους τους δήμους. Σε μεγάλα αστικά κέντρα είχε αποτέλεσμα και τα ΣΕΜ εμφανίζονται πολύ ενεργά, σε άλλα κέντρα όμως συναντάμε μικρότερη ή ανύπαρκτη λειτουργία τους. Αυτό όμως μπορεί να οφείλεται κυρίως στην έλλειψη σοβαρών προβλημάτων στην περιφέρεια ή στη χαμηλή συγκέντρωση των μεταναστών σε κάποιες περιοχές⁷³.

Άλλα μέτρα που έχουν εφαρμοστεί για την ένταξη μεταναστών έρχονται από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Ειδικότερα, μπορούμε να αναφερθούμε σε ορισμένα προγράμματα. Το ΚΜΟΠ (Κέντρο Μέριμνας Οικογένειας και Παιδιού) ιδρύθηκε το 1977 και είναι μη κυβερνητική οργάνωση που έχει σκοπό να στηρίζει ευάλωτες ομάδες που απειλούνται από τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση. Εστιάζει στην προώθηση της ενσωμάτωσης των μεταναστών στο κοινωνικό σύνολο, δημιουργώντας εργαλεία και πρακτικές που ενισχύουν την αποδοχή τους από τις κοινωνίες υποδοχής. Προσπαθεί να δώσει τα απαραίτητα εφόδια ώστε οι μετανάστες και οι οικογένειές τους να ζουν αυτόνομα. Δραστηριοποιείται τόσο εντός Ελλάδας όσο και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.⁷⁴

Σημαντικό πρόγραμμα είναι το LOMIGRAS (Local Government, Migration, Integration) το οποίο πραγματοποιήθηκε το 2015-2016 και ήταν συγχρηματοδοτούμενο από το Χρηματοδοτικό Μηχανισμό Ευρωπαϊκού Χώρου (XM EOX) στο πλαίσιο του προγράμματος «Διαφορετικότητα, ανισότητες και Κοινωνική Ενσωμάτωση» της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ). Στόχος του προγράμματος ήταν η μελέτη και η αποτύπωση των εργασιών της τοπικής αυτοδιοίκησης προκειμένου να επιτευχθεί η πολιτική ένταξη των μεταναστών⁷⁵.

Επόμενο σημαντικό έργο είναι το LION (Local Alliance for Integration) το οποίο είχε διάρκεια 24 μηνών (2017-2019) και υλοποιήθηκε με τη συνεργασία πολλών φορέων. Στόχος του προγράμματος ήταν η προώθηση της ενσωμάτωσης των υπηκόων τρίτων χωρών και η ακόλουθη ενίσχυση της συμμετοχής τους στους τομείς της υγείας, της εργασίας και της εκπαίδευσης. Πραγματοποιήθηκε στο δήμο της Θεσσαλονίκης και οι δράσεις του στόχευαν αφενός στην προετοιμασία της τοπικής

⁷² Παπακωνσταντής, Μ. (2013). Τα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών στο πλαίσιο ένταξης υπηκόων τρίτων χωρών. *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 8 (2), σσ. 109-110

⁷³ Στο ίδιο, σ. 111, Σε αυτό το άρθρο, αναφέρεται επίσης πως με την απόφαση 460/2013 του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίθηκαν αντισυνταγματικές ορισμένες ρυθμίσεις σχετικά με τη λειτουργία των ΣΕΜ.

⁷⁴ Για περισσότερα, βλ. ιστότοπο ΚΜΟΠ

⁷⁵ Για περισσότερα βλ. ιστότοπο LOMIGRAS

κοινότητας για την κατανόηση σε θέματα διακρίσεων και ένταξης των μεταναστών και αφετέρου στην προετοιμασία των υπηκόων τρίτων χωρών να έρθουν σε επαφή με τους φορείς ένταξης και με την τοπική κοινωνία. Εξίσου σημαντικές ήταν οι κοινές δράσεις της τοπικής κοινωνίας και των υπηκόων τρίτων χωρών⁷⁶.

Στον τομέα της υγείας, μια καλή πρακτική ήταν η πραγματοποίηση της καμπάνιας εμβολιασμού το 2016. Ο ΕΟΔΥ (Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας)⁷⁷ σε συνεργασία με φορείς της κοινωνίας των πολιτών, όπως η PRAKSIS, οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα, οι Γιατροί του Κόσμου και ο Ερυθρός Σταυρός πραγματοποίησαν δωρεάν εμβολιασμό σε πλήθος δήμων της Ελλάδας. Πέραν από τον εμβολιασμό, βασικός στόχος του προγράμματος ήταν η αποτύπωση της κατάστασης της υγείας των παιδιών μεταναστών και προσφύγων και η λήψη προληπτικών μέτρων για τη βελτίωσή της⁷⁸.

Στον τομέα της εκπαίδευσης, μια καλή πρακτική είναι η λειτουργία των ανοιχτών σχολείων από το 2015. Τα «Ανοιχτά Σχολεία» πραγματοποιούν τα απογεύματα και τα Σαββατοκύριακα δράσεις επιμορφωτικού χαρακτήρα και μάθησης προκειμένου να μπορούν όλοι να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία, τόσο τα παιδιά μεταναστών και προσφύγων όσο και οι γονείς τους.⁷⁹

Στον τομέα της εργασίας, έχουν υλοποιηθεί κατά διαστήματα πολλές δράσεις κυρίως από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Ενδεικτικά, αναφέρουμε το πρόγραμμα Εργασιακής Συμβουλευτικής που πραγματοποιήθηκε από την οργάνωση PRAKSIS και στόχευε στη διασύνδεση των ανέργων με την αγορά εργασίας, πραγματοποιώντας εργασιακή συμβουλευτική και αναζήτηση εργασίας με τη βοήθεια εξειδικευμένων εργασιακών συμβούλων. Αυτό το πρόγραμμα πλέον συνεχίζεται από την οργάνωση Solidarity Now⁸⁰.

⁷⁶ Local Alliance For Integration Lion, το έργο υλοποιήθηκε από το πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής και το τμήμα δημόσιας υγείας και την Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας, από το Πανεπιστήμιο Gent του Βελγίου, από την PRAKSIS, τη SYN EIRMOS, τη CMT PROOPTIKI και τη European Public Law Organization, για περισσότερα, βλ. ιστότοπο PRAKSIS

⁷⁷ Πρώην ΚΕΕΛΠΙΝΟ (Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων)

⁷⁸ Υπουργείο Υγείας (21/2/2017). *Εκθεση: Εμβολιασμός σε χώρους διαμονής προσφύγων/μεταναστών, Φεβρουάριος 2017*

⁷⁹ Για περισσότερα βλ. ιστότοπο Ανοιχτά σχολεία του δήμου Αθηναίων

⁸⁰ PRAKSIS. *Κέντρο Αλληλεγγύης Αθήνας στο Φρουραρχείο, Solidarity Now*, (22/01/19). Το Solidarity Now στηρίζει στην πράξη το δικαίωμα όλων για ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας

3.2 Νομοθετικό πλαίσιο

Σε αυτό το κεφάλαιο, αρχικά θα παρουσιάσουμε την εξέλιξη της κείμενης νομοθεσίας σχετικά με την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Θα γίνει προσπάθεια συνοπτικής παρουσίασης των νόμων που θεσπίστηκαν από τη δεκαετία του 1990 ως και σήμερα. Έπειτα, θα παρουσιαστεί η διαδικασία κτήσης της ιθαγένειας στην Ελλάδα.

3.2.1. Η εξέλιξη της νομοθεσίας στην Ελλάδα

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, η Ελλάδα, το 1990-2000 δέχτηκε αυξημένες εισροές μεταναστών. Η πολιτική της όμως ήταν εστιασμένη περισσότερο στην καταστολή της παράτυπης μετανάστευσης παρά στην προσπάθεια ένταξης στην κοινωνία των ανθρώπων που ήρθαν για να μείνουν στην Ελλάδα. Για αυτό, παρατηρούνται να γίνονται μικρά βήματα σχετικά με την ένταξη των μεταναστών. Ειδικότερα, το 1991 εκδίδεται ο πρώτος νόμος, Ν. 1975/1991 με τίτλο *«Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις»* (ΦΕΚ Α'184) ο οποίος στοχεύει στην καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και στον έλεγχο των συνόρων και δεν κάνει καμία μνεία για πολιτικές ένταξης, νομιμοποίησης των μεταναστών και προστασίας των δικαιωμάτων τους. Δυνατότητα για προσωρινή νομιμοποίηση δόθηκε στη συνέχεια, το 1997, με δύο προεδρικά διατάγματα, ΠΔ 358/1997 και ΠΔ 359/1997 σύμφωνα με τα οποία είχε δοθεί η δυνατότητα χορήγησης «προσωρινής άδειας παραμονής» και «κάρτας παραμονής περιορισμένης χρονικής διάρκειας», δίχως ωστόσο να υπάρχει αναφορά στην κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Αυτό που γίνεται σαφές είναι πως προϋπόθεση για την ένταξή τους είναι η νόμιμη διαμονή τους η οποία τους εξασφαλίζει ίσα εργασιακά δικαιώματα με τους Έλληνες πολίτες.

Σε αντίθεση με τις διατάξεις του Ν. 1975/1991, το έτος 2001 τέθηκε σε ισχύ ο Ν. 2910/2001 με τίτλο *«Είσοδος και Παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις»* (ΦΕΚ Α'91), ο οποίος κατήργησε τον μέχρι τότε ισχύοντα Ν. 1975/1991. Ο Ν. 2910/2001 υιοθέτησε μια διαφορετική φιλοσοφία θεσμοθετώντας για πρώτη φορά ρήτρες που να κατοχυρώνουν ατομικά δικαιώματα υπέρ τους, ιδίως για όσους κατείχαν νόμιμη άδεια παραμονής, προβλέποντας μάλιστα και τη δυνατότητα ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία. Στόχοι αυτού είναι η δυνατότητα δεύτερου κύκλου νομιμοποίησης και η εξασφάλιση της νομιμοποίησης όσων βρίσκονται ήδη στην

Ελλάδα αλλά δεν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα. Επίσης, προβλέπεται ένα πλαίσιο κοινωνικής ένταξης, εστιασμένο στην προστασία της οικογένειας, την πρόσβαση στην εργασία και την εκπαίδευση. Τους αναγνωρίζονται δικαιώματα που τους καθιστούν «σχετικά» ισότιμους με τους ημεδαπούς. Μαζί με αυτόν το νόμο, ανακοινώνεται για πρώτη φορά «τριετές πρόγραμμα δράσης για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών 2002-2005», με βασικές του κατευθύνσεις την ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας, την εξασφάλιση της πρόσβασής τους στην υγεία και την προσπάθεια καταπολέμησης του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Ωστόσο, και ο νόμος αυτός (Ν. 2910/2001) δεν ξέφυγε από το στόχο της περιστολής της παράνομης μετανάστευσης υιοθετώντας ένα αυστηρό πλαίσιο για τη νόμιμη είσοδο των μεταναστών στην Ελλάδα, ενώ απουσίαζε οποιαδήποτε αναφορά για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς.

Το έτος 2005 θεσπίστηκε ο Ν. 3386/2005 για την είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια (ΦΕΚ Α'212) που σηματοδότησε μια συνολικά πιο ώριμη προσέγγιση από την πλευρά της πολιτείας στο φαινόμενο της μετανάστευσης. Με το κείμενο αυτό, προβλέφθηκε η θέσπιση συγκεκριμένων δράσεων για την κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική κοινωνία, ενώ υπήρξε ρητή αναφορά για τους μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς που γεννήθηκαν στην Ελλάδα και οι οποίοι συγκαταλέγονταν στους ωφελούμενους των παραπάνω δράσεων, ως δυνητικά ισότιμοι φορείς δικαιωμάτων με τους Έλληνες πολίτες. Στα άρθρα 65 και 66 του νόμου Ν. 3386/2005 γινόταν ειδικότερη αναφορά για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών και προβλέπεται ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα δράσης⁸¹. Συγκεκριμένα, οι βασικές αρχές του Προγράμματος αυτού, σύμφωνα με το άρθρο 66 του Ν. 3386/2005, συνοψίζονταν στους εξής άξονες: α) την αποφυγή οποιασδήποτε μορφής διακρίσεων σε βάρος υπηκόων τρίτων χωρών λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετήσιων χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών ή άλλων φρονημάτων, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, αναπηριών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού, β) την επιδίωξη εφαρμογής ίσης μεταχείρισης, σε κάθε πτυχή της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής, ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής

⁸¹ Ειδικά όσον αφορά στο άρθρο 65 παρ. 2 εδαφ. 3 του άρθρου 65, ο Ν. 3386/2005 όριζε ότι «από τις δράσεις κοινωνικής ένταξης μπορούν να ωφελούνται, επίσης, οι υπήκοοι τρίτων χωρών δεύτερης και τρίτης γενιάς, οι οποίοι έχουν γεννηθεί στη Χώρα μας, καθώς και οι πρόσφυγες και τα άτομα που τελούν υπό καθεστώς διεθνούς προστασίας».

καταγωγής, με στόχο την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, γ) τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους, όπως αυτά διασφαλίζονται από την εσωτερική έννομη τάξη, σχετικά με την προστασία της πολιτισμικής και θρησκευτικής ιδιαιτερότητας, δ) την υποστήριξη, ανάδειξη και προβολή της προσωπικής τους συμβολής στις ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, ε) την υποβοήθηση της συνοχής των οικογενειών τους και την ενίσχυση των υποστηρικτικών κοινωνικών δικτύων στα οποία συμμετείχαν, στ) την ενίσχυση της ουσιαστικής συμμετοχής τους στο σχεδιασμό, εφαρμογή και αξιολόγηση των πολιτικών κοινωνικής ένταξης και την ανάπτυξη προς τούτο ισχυρών συμβουλευτικών δομών.

Οι επιμέρους δράσεις που προβλέφθηκαν να αναπτυχθούν και τα μέτρα που προβλέφθηκε να ληφθούν στο πλαίσιο του Ολοκληρωμένου Προγράμματος Δράσης απέβλεπαν στην επιτυχή ένταξη των υπηκόων τρίτης χώρας στην ελληνική κοινωνία και κάλυπταν τους ακόλουθους, κυρίως, τομείς: α) την πιστοποιημένη γνώση της ελληνικής γλώσσας, β) την επιτυχή παρακολούθηση εισαγωγικών μαθημάτων σχετικά με την ιστορία, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής της ελληνικής κοινωνίας, γ) την ένταξη στην ελληνική αγορά εργασίας και δ) την ενεργό κοινωνική συμμετοχή⁸².

Με βάση τις διατάξεις των άρθρων 65 και 66 του Ν. 3386/2005, δόθηκε η νομοθετική εξουσιοδότηση για τη θέσπιση του πρώτου ολοκληρωμένου προγράμματος για την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα, το Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Δράσης είχε λάβει την τελική του μορφή μέσω της εκδόσεως της υπ' αριθμού 25057/2008 Κοινής Υπουργικής Απόφασης (ΚΥΑ) των Υπουργών Εσωτερικών, Οικονομίας και Οικονομικών, Εξωτερικών, Ανάπτυξης, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Δικαιοσύνης και Πολιτισμού με τίτλο «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την ομαλή προσαρμογή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα» (ΦΕΚ.2363/20-11-2008).

Βασικοί στόχοι αυτού του προγράμματος ήταν η προώθηση της ευημερίας και της ισότιμης αντιμετώπισης και πρόσβασης των μεταναστών σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Από τους βασικούς σκοπούς του προγράμματος ήταν να

⁸² Βλ. άρθρο 66 παρ. 4 του Ν. 3386/2005

αποτυπωθεί η κατάσταση ανά τομέα ένταξης ώστε να φανούν οι καλές πρακτικές αλλά και οι αδυναμίες, να φανεί η ευρωπαϊκή πραγματικότητα και να γίνει ανταλλαγή καλών πρακτικών και να δοθούν οι κατευθυντήριες γραμμές για τη χάραξη καλύτερης μεταναστευτικής πολιτικής που θα ανταποκρίνεται στις προκλήσεις και τις προοπτικές του μέλλοντος. Ακόμα ένας άξονας του προγράμματος ήταν κατά τη διάρκειά του να γίνει προσπάθεια συνυπολογισμού της κοινωνικής ένταξης σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες ως δράση οριζόντιου χαρακτήρα (mainstreaming).

Για τους τομείς που μας απασχολούν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας γίνεται μέριμνα στα άρθρα 4, 5 και 6 της Κοινής Υπουργικής Απόφασης για το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης (ΟΠΔ). Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με την προώθηση της ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών στην απασχόληση προβλέφθηκαν μέτρα που αφορούν στη διευκόλυνση της πρόσβασής τους και της ανάδειξης της επιχειρηματικότητάς τους και των δεξιοτήτων τους. Για αυτό το λόγο, προβλέφθηκε η αξιολόγηση και ο επαναπροσδιορισμός των προγραμμάτων κατάρτισης ώστε να υπάρχει η δυνατότητα συνεχούς εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των μεταναστών ακόμα και σε πιο πρακτικά επαγγέλματα. Παράλληλα, γινόταν μέριμνα για τη στήριξη επενδύσεων υπηκόων τρίτων χωρών και ήδη εγκατεστημένων στη χώρα, ώστε να ενταχθούν στον επιχειρηματικό τομέα και να αποκτήσουν ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά δικαιώματα. Κύριοι φορείς υλοποίησης ήταν τα Υπουργεία Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και Ανάπτυξης. Στη συνέχεια, στο άρθρο 5 της ΚΥΑ 25057/2008 υπάρχει μέριμνα για την πρόσβαση στην εκπαίδευση. Ειδικότερα, προβλέπονται μέτρα για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και τη στήριξη των νέων ώστε να ολοκληρώσουν την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Επίσης, προβλέπεται η ενίσχυση της διαπολιτισμικότητας στους τομείς της εκπαίδευσης. Δηλαδή, βασικές κατευθύνσεις για την υλοποίηση αυτών είναι η αναδιοργάνωση των φροντιστηριακών τμημάτων και ο νέος προσανατολισμός των εγχειριδίων ώστε να ανταποκρίνονται και στις ανάγκες των μαθητών που προέρχονται από άλλες χώρες, να μαθαίνουν την Ελληνική ως δεύτερη, ξένη γλώσσα και ταυτόχρονα να παρέχεται η δυνατότητα για συνέχιση της εκμάθησης της δικής τους γλώσσας και στοιχείων του δικού τους πολιτισμού. Αρμόδιο για την εφαρμογή αυτών ήταν το τότε Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Ακολούθως, στο άρθρο 6 προβλέπονται μέτρα για την ισότιμη πρόσβαση των υπηκόων τρίτων χωρών στον τομέα της υγείας. Τα μέτρα αυτά αφορούν στην παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, στην κοινωνική φροντίδα

και προληπτική ιατρική, στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των υπηκόων τρίτων χωρών και στην αποφυγή «γκετοποίησής» τους. Για τους σκοπούς αυτούς γίνονται δράσεις για τη δωρεάν νοσηλεία και παροχή φαρμάκων και κοινωνικής προστασίας και υπάρχει δυνατότητα αποστολής κινητών μονάδων για την πραγματοποίηση εξετάσεων σε σημεία εισόδου μεταναστών ή υψηλής συγκέντρωσης αυτών. Υπεύθυνος φορέας για την υλοποίηση αυτών είναι το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Δυστυχώς, αν και το Σχέδιο Δράσης φαινόταν αρκετά ελπιδοφόρο σχέδιο στη σύλληψή του, η έλλειψη οικονομικού προϋπολογισμού κατέστησε την εφαρμογή του ανέφικτη στην πράξη⁸³.

Στη συνέχεια, στις 23.04.2013 εκπονήθηκε η πρώτη Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη των Υπηκόων Τρίτων Χωρών⁸⁴ με στόχο την οροθέτηση των βασικών αρχών και εθνικών στρατηγικών προτεραιοτήτων και πολιτικών του Υπουργείου για την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για την ένταξη των νομίμως διαμενόντων πολιτών τρίτων χωρών στην ελληνική κοινωνία και λαμβάνοντας υπόψη την αναγκαιότητα που τίθεται στο πλαίσιο της ΕΕ για να δημιουργήσουν τα κράτη-μέλη εθνικές στρατηγικές. Η εν λόγω Εθνική Στρατηγική στηρίχθηκε σε κείμενα της ΕΕ και συγκεκριμένα στο Κοινό Πρόγραμμα για την Ένταξη (COM 389/2005), στο οποίο εμπεριέχονται οι Κοινές Βασικές Αρχές για την Πολιτική Ένταξης των Μεταναστών, η Διακήρυξη της Ευρωπαϊκής Υπουργικής Διάσκεψης της Σαραγόσα για την Ένταξη (Απρίλιος 2010) και το πρόγραμμα της Στοκχόλμης (2009) και στον ήδη θεσπισμένο νόμο του 2005, Ν. 3386/2005 σύμφωνα με τον οποίο, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, προβλέφθηκε η ισότιμη πρόσβαση των πολιτών τρίτων χωρών σε πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της χώρας. Την παρούσα περίοδο, η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη συμπεριλαμβάνει και νεότερα κείμενα της ΕΕ, όπως είναι τα Συμπεράσματα του Συμβουλίου των Υπουργών της Ευρώπης για την Ένταξη (Ιούνιος 2014), το Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη Πολιτών Τρίτων Χωρών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και το πολυετές πρόγραμμα του Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης.

Μετά τη θέση σε ισχύ του Κώδικα Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης (Ν. 4251/2014 –ΦΕΚ Α΄80), οι σχετικές με την κοινωνική ένταξη των πολιτών τρίτων χωρών διατάξεις εντοπίζονται πλέον στα άρθρα 128-132 του ως άνω νόμου. Η

⁸³ Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, (Ιούλιος 2019). *Εθνική Στρατηγική για την ένταξη*. σσ. 29-30

⁸⁴ Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής (23.04.13). *Εθνική Στρατηγική για την ένταξη των πολιτών τρίτων χωρών*

ισχύουσα πολιτική της κοινωνικής ένταξης αποσκοπεί στην ομαλή προσαρμογή των πολιτών τρίτων χωρών στην ελληνική κοινωνία και στην αναγνώριση από πλευράς της ελληνικής κοινωνίας της δυνατότητας ισότιμης συμμετοχής, στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας. Έτσι, οι πολίτες τρίτων χωρών κατά τη διαδικασία ένταξης τους στην ελληνική κοινωνία αποκτούν δικαιώματα και υποχρεώσεις κατά τον ίδιο τρόπο που ισχύει για τους Έλληνες πολίτες. Σύμφωνα με το άρθρο 129 παρ. 1 του Κώδικα Μετανάστευσης, το Υπουργείο Εσωτερικών σε συνεργασία με τα καθ' ύλην αρμόδια Υπουργεία και φορείς εφαρμόζει μία Στρατηγική που περιλαμβάνει ένα Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης.

Η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη των πολιτών τρίτων χωρών και το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης βασίζεται στις θεμελιώδεις αρχές: α) Απουσίας κάθε μορφής διάκρισης, βασισμένης σε κριτήρια που ορίζει το ελληνικό Σύνταγμα. β) Σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών τρίτων χωρών και προστασίας της πολιτιστικής ετερότητας. Το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης (άρθρο 129 παρ. 2 του Κώδικα) διαρθρώνεται σε τομεακά προγράμματα που μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν: α) εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, ιστορίας και πολιτισμού, β) εκστρατείες ενημέρωσης των πολιτών τρίτων χωρών για θέματα υγείας, κοινωνικής ασφάλισης και εργασίας, γ) ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης για θέματα ξеноφοβίας, εμπορίας ανθρώπων και παράνομης διακίνησης μεταναστών, δ) εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης των εργαζομένων στο δημόσιο τομέα και την τοπική αυτοδιοίκηση για θέματα μετανάστευσης, ε) διαπολιτισμική μεσολάβηση και στ) ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών τρίτων χωρών σε συλλογικές δράσεις στα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών.

Στο πλαίσιο αυτό, λαμβάνεται υπόψη η εγκαθίδρυση του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής (πλέον Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου), στο οποίο πλέον συγκεντρώνονται όλες οι υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μετανάστευση, το σύστημα ασύλου, την υποδοχή και την ένταξη των μεταναστών⁸⁵.

Η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη ξεκίνησε εκ νέου να εκπονείται τον Οκτώβριο του 2017 από Ομάδα Εργασίας με επικεφαλής τον Γενικό Γραμματέα Μεταναστευτικής Πολιτικής και τη συνδρομή της Διεύθυνσης Κοινωνικής Ένταξης του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, στελεχών των Γραφείων του Υπουργού και του Υφυπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής, στελεχών του Γραφείου του

⁸⁵ Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, (Ιούλιος 2019). *Εθνική Στρατηγική για την ένταξη*. σσ. 35

Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης, και στελεχών της Ε.Ε.Τ.Α.Α. (Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης). Με την ολοκλήρωσή της, η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη τέθηκε σε δια-υπουργική διαβούλευση τον Φεβρουάριο του 2018 και εγκρίθηκε από το Κυβερνητικό Συμβούλιο Κοινωνικής Πολιτικής τον Ιούλιο του ίδιου έτους (2018). Σε συνέχεια, τέθηκε σε δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση η οποία ολοκληρώθηκε στις 15.02.2019.

Στο κείμενο αυτό, επισημαίνεται ότι η ένταξη των μεταναστών/μεταναστριών, των αιτούντων/αιτουσών και δικαιούχων διεθνούς προστασίας αποτελεί *«ειδικό τομέα και αναπόσπαστο τμήμα της μεταναστευτικής πολιτικής αλλά και της ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής ενός κράτους για το σύνολο του πληθυσμού του»*. Παράλληλα, προωθείται ένα νέο μοντέλο ένταξης το οποίο είναι προσαρμοσμένο στη δυναμική, τις ιδιαιτερότητες και τις ιδιομορφίες της ελληνικής κοινωνίας. Απώτερος σκοπός είναι η κατάκτηση της διαπολιτισμικότητας μέσω των εξής μέτρων: α) της διασφάλισης των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των ατόμων που διαμένουν στην Ελλάδα με όρους σεβασμού, τηρώντας τις προϋποθέσεις και τους περιορισμούς που ισχύουν και για τους γηγενείς πολίτες της χώρας υποδοχής, β) της καλλιέργειας της αλληλεπίδρασης, της συνεργασίας, του διαλόγου και της εποικοδομητικής κριτικής μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων με όρους δημοκρατίας και ισότητας, γ) της ενίσχυσης της αμοιβαίας κατανόησης και αποδοχής καθώς και της κοινωνικής συνοχής, δ) της προώθησης της ανάπτυξης της χώρας υποδοχής. Η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη αντιμετωπίζει την ενταξιακή πολιτική ως μια διαδικασία πολυδιάστατη και διαφορετικών ταχυτήτων η οποία διαμορφώνεται γύρω από δύο επίπεδα και τρεις ομάδες-στόχου:

1. Υποδοχή, η οποία αφορά στους αιτούντες διεθνή προστασία, στους οποίους η πολιτεία καλείται να παρέχει προστασία (στέγαση, οικονομικό βοήθημα, πρόσβαση στην υγεία κ.α.) αμέσως μετά την καταγραφή τους στα σημεία εισόδου.
2. Ένταξη, η οποία αφορά στους δικαιούχους διεθνούς προστασίας και στους μετανάστες-μετανάστριες, στους οποίους η πολιτεία καλείται να εξασφαλίσει όλες τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για την επιτυχή ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία (στέγαση, πρόσβαση στην αγορά εργασίας, στην υγεία, στην εκπαίδευση, δυνατότητα συμμετοχής στα κοινά, έγκυρη ενημέρωση).

3.2.2. Η διαδικασία κτήσης της ιθαγένειας στην Ελλάδα

Σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, η ιθαγένεια ορίζεται σύμφωνα με το δίκαιο του αίματος (*jus sanguinis*), δηλαδή αποκτά κάποιος ιθαγένεια έπειτα από τη γέννησή του από Έλληνα πολίτη. Αυτό ισχύει για τους Έλληνες πολίτες, αλλά στις περιπτώσεις αλλοδαπών υπηκόων διαφέρει ανάλογα με τη χώρα προέλευσης και το διάστημα παραμονής τους στην ελληνική επικράτεια. Υπάρχουν τρεις τρόποι κτήσης της ιθαγένειας για τέκνα αλλοδαπών υπηκόων, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (ΚΕΙ) α) λόγω γέννησης και φοίτησης σε σχολείο στην Ελλάδα, β) λόγω φοίτησης σε σχολείο στην Ελλάδα και γ) μέσω της διαδικασίας της πολιτογράφησης.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας μας ενδιαφέρει να εμβαθύνουμε στους τρόπους κτήσης της ιθαγένειας, επειδή η απόκτησή της ή όχι καθορίζει το νομικό καθεστώς των ανθρώπων στους οποίους αναφερόμαστε και συνακόλουθα τη μεταχείρισή τους από την επίσημη πολιτεία. Γίνεται εύκολα αντιληπτό πως άλλα δικαιώματα έχει κάποιος όταν αναγνωρίζεται ως ευρωπαίος πολίτης (έχοντας λάβει την ελληνική ιθαγένεια) και διαφορετικά όταν στερείται αυτής αν και ζει σε ευρωπαϊκή χώρα (στην περίπτωσή μας στην Ελλάδα). Παρακάτω, θα παρουσιαστούν αναλυτικότερα οι τρόποι κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας⁸⁶. Στο πλαίσιο της έρευνάς μας θα περιοριστούμε και θα αναφερθούμε στους τρόπους κτήσης της ιθαγένειας που αφορούν στα παιδιά μεταναστών ή σε μετανάστες αποκλείοντας την αναφορά σε άλλες κατηγορίες όπως είναι οι ομογενείς ή τα νομίμως αναγνωρισμένα ως τέκνα Έλληνα.

Στις περιπτώσεις τέκνων αλλοδαπών που γεννιούνται στην Ελλάδα και φοιτούν σε σχολείο (άρθρο 1^Α Ν. 3284/2004), θεμελιώνεται δικαίωμα κτήσης ελληνικής ιθαγένειας υπό τις εξής περιπτώσεις: α) της εγγραφής του τέκνου στην Α' τάξη ελληνικού σχολείου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ή σχολείου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που ακολουθεί το υποχρεωτικό ελληνικό πρόγραμμα εκπαίδευσης και διδασκαλίας και της συνέχισης παρακολούθησης ελληνικού σχολείου ή σχολείου που ακολουθεί το υποχρεωτικό ελληνικό πρόγραμμα εκπαίδευσης και διδασκαλίας, β) της προηγούμενης συνεχούς νόμιμης διαμονής του ενός εκ των γονέων επί πέντε χρόνια πριν από τη γέννησή του, γ) της νόμιμης διαμονής των γονέων του και της κατοχής από έναν τουλάχιστον εξ αυτών ενός εκ

⁸⁶ Συνήγορος του Πολίτη, *Πως μπορώ να γίνω Έλληνας Πολίτης, (Απλοποιημένες οδηγίες απόκτησης ελληνικής ιθαγένειας)*

των κατωτέρω τίτλων διαμονής κατά το χρόνο υποβολής της δήλωσης – αίτησης για κτήση της ελληνικής ιθαγένειας. Ως τίτλοι διαμονής λαμβάνονται υπόψη άδειες διαμονής δεύτερης γενιάς ή αόριστης ή δεκαετούς διάρκειας ή πρόσφυγα ή καθεστώτος επικουρικής προστασίας ή ανιθαγενούς ή δελτίο μόνιμης διαμονής ως μέλος οικογένειας Έλληνα ή πολίτη της Ε.Ε. ή έγγραφο πιστοποίησης μόνιμης διαμονής πολίτη της Ε.Ε. ή ειδικό δελτίο ταυτότητας ομογενούς (ΕΔΤΟ).

Στις περιπτώσεις ανήλικου αλλοδαπού που φοιτά σε ελληνικό σχολείο, θεμελιώνεται δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας λόγω φοίτησης σε ελληνικό σχολείο, ή σε σχολείο που ακολουθεί το υποχρεωτικό ελληνικό πρόγραμμα εκπαίδευσης και διδασκαλίας, εφόσον έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την παρακολούθηση είτε εννέα τάξεων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είτε έξι τάξεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η φοίτηση στο νηπιαγωγείο δεν προσμετράται (άρθρο 1Β Ν. 3284/2004). Όταν λοιπόν έχει περάσει αυτά τα στάδια της εκπαίδευσης μπορεί να κάνει αίτηση κτήσης ιθαγένειας⁸⁷. Αυτό προϋποθέτει πως διαθέτει άδεια διαμονής και ληξιαρχική πράξη γεννήσεως, αν έχει γεννηθεί την Ελλάδα, ή πιστοποιητικό γεννήσεως μεταφρασμένο στα Ελληνικά, αν έχει γεννηθεί σε άλλη χώρα.

Επόμενος τρόπος κτήσης της ιθαγένειας και ο συνηθέστερος για πολλά χρόνια, είναι η κτήση της μέσω της διαδικασίας της πολιτογράφησης. Αυτό σημαίνει πως κάποιος, είτε είναι πολίτης χώρας της ΕΕ, είτε είναι πολίτης χώρας εκτός της ΕΕ, ανάλογα με το χρονικό διάστημα νόμιμης διαμονής του στην Ελλάδα μπορεί να κάνει αίτηση για πολιτογράφηση. Ειδικότερα, για τους πολίτες των χωρών της ΕΕ, η διαδικασία της πολιτογράφησης μπορεί να γίνει μετά από 3 χρόνια μόνιμης και νόμιμης διαμονής τους στην Ελλάδα. Για τους πολίτες των χωρών εκτός της ΕΕ, η διαδικασία της πολιτογράφησης μπορεί να γίνει έπειτα από 7 χρόνια μόνιμης και νόμιμης διαμονής στη χώρα ή μετά από 3 χρόνια μόνιμης και νόμιμης διαμονής στην Ελλάδα αν υπάρχει γάμος και παιδί με Έλληνα ή Ελληνίδα ή μετά από 3 χρόνια μόνιμης και νόμιμης διαμονής στην Ελλάδα αν υπάρχει ανήλικο παιδί το οποίο έχει

⁸⁷ Σχετικά με την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας λόγω φοίτησης σε σχολείο, αρχικά, στο άρθρο 1 του νόμου Ν. 4332/2015 προβλεπόταν πως μπορεί να λάβει κάποιος την ελληνική ιθαγένεια λόγω της φοίτησής του εφόσον έχει ολοκληρώσει τη φοίτησή του σε ελληνικό σχολείο, συμπληρώνοντας είτε εννέα τάξεις πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είτε έξι τάξεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Με το άρθρο 29 του νόμου Ν. 4452/2017 η προηγούμενη προϋπόθεση τροποποιείται. Πλέον μπορεί κάποιος αλλοδαπός να λάβει ελληνική ιθαγένεια είτε λόγω της φοίτησής του σε ελληνικό σχολείο, είτε λόγω της φοίτησής του σε σχολείο στην Ελλάδα το οποίο ακολουθεί το ελληνικό πρόγραμμα διδασκαλίας.

αποκτήσει την Ελληνική ιθαγένεια αλλά όχι εξαιτίας της φοίτησής του σε ελληνικό σχολείο και τέλος μετά από 3 χρόνια μόνιμης και νόμιμης διαμονής αν ο αιτών ιθαγένειας είναι πρόσφυγας ή έχει χαρακτηριστεί ως ανιθαγενής από ελληνική αρχή. Το κόστος αυτών των αιτήσεων ξεκινά από 100,00 Ευρώ για ομογενείς και κατόχους ιθαγένειας χωρών μελών της Ε.Ε. και φτάνει τα 550,00 Ευρώ για πολίτες τρίτων χωρών. Το χρονικό διάστημα αναμονής έκδοσης για την έκδοση της σχετικής απόφασης μπορεί να είναι από 1 έτος ως και 4 έτη με σημαντική χρονική καθυστέρηση για τις περιπτώσεις πολιτών τρίτων χωρών.

Ο Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας, ο οποίος ορίζει τον τρόπο κτήσης της ιθαγένειας, τα κριτήρια για την απόκτησή της και τα δικαιώματα έπειτα από την απόκτησή της, δημιουργήθηκε το 2004 και έκτοτε έχει δεχτεί πολλές τροποποιήσεις. Οι τελευταίες τροποποιήσεις έχουν γίνει το 2018 με το νόμο Ν. 4531/2018 και το 2019 με το νόμο Ν. 4604/2019, ο οποίος και ισχύει.

Επιπλέον, το 2014 δημοσιεύεται ο Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης (Ν. 4251/2014). Σε αυτόν βρίσκεται συγκεντρωμένη όλη η νομοθεσία σχετικά με τη μετανάστευση, όπως έχει διαμορφωθεί από το 1990 ως σήμερα. Σε αυτόν τον Κώδικα προβλέπεται «άδεια διαμονής δεύτερης γενιάς» πενταετούς διάρκειας σύμφωνα με το άρθρο 108 το οποίο προβλέπει ότι «Σε ενήλικες πολίτες τρίτων χωρών που γεννήθηκαν στην Ελλάδα ή έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς έξι τάξεις ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα, πριν τη συμπλήρωση του 23ου έτους της ηλικίας τους, εφόσον προσκομίστούν τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, χορηγείται άδεια διαμονής πενταετούς διάρκειας»⁸⁸. Νωρίτερα, το 2010, είχε εκδοθεί ο νόμος Ν. 3838/2010, σύμφωνα με τον οποίο οι αλλοδαποί που έχουν γεννηθεί και ζουν στην Ελλάδα θα μπορούσαν να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια υπό προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα, προβλέφθηκε πως το παιδί που γεννιέται και ζει στην Ελλάδα και οι γονείς του οποίου διαμένουν στη χώρα πέντε συνεχόμενα έτη, νόμιμα και μόνιμα, μπορεί να αποκτήσει την ιθαγένεια από τη γέννησή του. Στον ίδιο νόμο προβλεπόταν πως το παιδί που έχει φοιτήσει έξι συνεχόμενα έτη στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και έχει ολοκληρώσει επιτυχώς τη φοίτησή του και κατοικεί μόνιμα και νόμιμα στη χώρα μπορεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια μετά το πέρας της εξαετούς φοίτησής του. Ωστόσο, η τελευταία αυτή πρόβλεψη είχε κριθεί αντισυνταγματική με την Απόφαση 460/2013 του Συμβούλιου της Επικρατείας και

⁸⁸ Γκέμη, Ε. & Τριανταφυλλίδου, Α. (επιμ.) (2015). *Αλφαβητάρι της Μετανάστευσης*, 64/2015. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ, σ.6

στη συνέχεια προστέθηκε εκ νέου ως ρύθμιση με το άρθρο 1 του Ν. 4332/2015 με τον οποίο επήλθε τροποποίηση διατάξεων στον Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας.

Η διαδικασία της απόκτησης ιθαγένειας είναι πολύ σημαντική καθώς επιδρά στη μετέπειτα ζωή του εκάστοτε ατόμου που διαμένει στη χώρα μας και που έχει ενταχθεί στην τοπική κοινωνία. Για παράδειγμα, τα άτομα που έχουν καταφέρει να πολιτογραφηθούν ως Έλληνες πολίτες, έχουν περισσότερες πιθανότητες να προσληφθούν σε δημόσια υπηρεσία, να ασκήσουν ελεύθερο επάγγελμα και να ενταχθούν στην αγορά εργασίας, καθώς οι εργοδότες τους θεωρούν καλύτερα ενταγμένους και πως γνωρίζουν αρκετά για τη χώρα στην οποία ζουν⁸⁹.

3.3 Η πρόσβαση στους τομείς της υγείας, της παιδείας και της εργασίας

Παραπάνω παρουσιάσαμε την κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα σε σχέση με τις πρώτες ροές μεταναστών. Επίσης, είδαμε τη διαμόρφωση του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου. Σε αυτό το σημείο, θα παρουσιάσουμε την κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα σχετικά με τη δυνατότητα πρόσβασης που έχουν τα παιδιά των μεταναστών στους τομείς της υγείας, της παιδείας και της εργασίας.

3.3.1. Πρόσβαση στην υγεία

Το δικαίωμα στην υγεία κατοχυρώθηκε το 1946 από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας και ορίζεται ως την κατάσταση πλήρους σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας. Στη συνέχεια, το 1948 με την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο άρθρο 25 η υγεία ορίζεται ως απαραίτητη συνιστώσα για ένα επαρκές βιοτικό επίπεδο. Το 1966 το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, αναγνωρίζει την υγεία σαν ανθρώπινο δικαίωμα⁹⁰. Στο ελληνικό Σύνταγμα το δικαίωμα στην υγεία κατοχυρώνεται ως ατομικό δικαίωμα με τα άρθρα 5 και 7. Στο άρθρο 21 ορίζεται η κοινωνική διάσταση του δικαιώματος. Σύμφωνα με αυτά, το κράτος οφείλει να προστατεύει το δικαίωμα και να παρέχει τα αγαθά και τις υπηρεσίες για την εξασφάλιση του. Φαίνεται πως φορείς του δικαιώματος είναι όλοι οι Έλληνες. Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 2 του Συντάγματος για την αξία του ανθρώπου και λαμβάνοντας υπόψη τα Ευρωπαϊκά Κείμενα (για παράδειγμα ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης) διαπιστώνεται πως φορείς του δικαιώματος είναι όλα τα πρόσωπα που ζουν στην ελληνική επικράτεια,

⁸⁹ Banulescu- Bogdan, Natalia (02/08/2012). *Shaping Citizenship Policies to Strengthen Immigrant Integration*. Migration Policy Institute.

⁹⁰ European Website on Integration, (12.02.18). *Migrant health across Europe: Little structural policies, many encouraging practices*.

ανεξαρτήτως της καταγωγής τους⁹¹. Σύμφωνα με αυτό, νοείται πως φορείς του δικαιώματος είναι όλοι όσο διαμένουν στην Ελλάδα, είτε γηγενείς είτε ξένοι υπήκοοι.

Σε αυτό το κεφάλαιο, παρουσιάζεται η κατάσταση που επικρατεί σε σχέση με την πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στην υγεία. Πριν εστιάσουμε σε αυτούς, είναι σημαντικό να αναφερθούμε στα προβλήματα που έχουν αντιμετωπίσει οι γονείς τους όταν έφθασαν στην Ελλάδα. Εξάλλου, όπως προέκυψε κατά τη διαδικασία ανεύρεσης βιβλιογραφίας, δεν έχουμε αρκετά ερευνητικά ευρήματα σχετικά με την υγεία των παιδιών των μεταναστών⁹². Όπως έχει λοιπόν αναφερθεί, η πλειοψηφία των μεταναστών αναγκάζονταν να εργαστεί αρκετές φορές άτυπα προκειμένου να έχει ένα εισόδημα, να εξασφαλίσει την παραμονή της στη χώρα και να μπορέσει να εκδώσει τα νομιμοποιητικά έγγραφα. Η διαδικασία έκδοσης των εγγράφων ήταν και είναι εξαιρετικά χρονοβόρα με αποτέλεσμα η μερίδα αυτή του πληθυσμού να παραμένει για πολλά χρόνια χωρίς ασφάλιση και χωρίς άμεση ικανότητα πρόσβασης στο σύστημα υγείας. Ωστόσο, μόλις το 2001, με το νόμο Ν. 2910/2001 χορηγούνται επισήμως ίσα δικαιώματα πρόσβασης στην υγεία των ξένων νομίμως διαμενόντων στην ελληνική επικράτεια, όπως αυτά που έχουν οι Έλληνες. Όσοι ξένοι υπήκοοι διαθέτουν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα ασφαρίζονται κατά κύριο λόγο από το ΙΚΑ (Ιδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων) και έχουν τις ίδιες παροχές με τους Έλληνες (ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη, επιδόματα, σύνταξη). Αυτό όμως το δικαίωμα δεν είναι δεδομένο για όσους αναγκάζονται να εργάζονται άτυπα. Εδώ, θα πρέπει να σημειώσουμε πως η άτυπη εργασία στην Ελλάδα αποτελεί ένα σημαντικό ποσοστό και ιδιαίτερα για τους υπηκόους τρίτων χωρών, η ασφάλιση, ιατρική και κοινωνική ήταν μάλλον προνόμιο λίγων. Εξάλλου, τις πρώτες δεκαετίες έλευσης μεταναστών αυτό ήταν που τους έκανε να παραμείνουν στην Ελλάδα, τα υψηλά ποσοστά παραοικονομίας και άτυπης εργασίας. Από αυτό προκύπτει πως μάλλον ήταν αρκετά μεγάλο το ποσοστό των μεταναστών και των οικογενειών τους που αποκλείονταν από το θεμελιώδες δικαίωμα στην υγεία. Ακόμη και στις περιπτώσεις που οι μετανάστες είχαν πρόσβαση

⁹¹ Βλ. Σύνταγμα της Ελλάδος

⁹² Όπως διαπιστώνεται στο Ζαραφονίτου, Χ., Παπαμιχαήλ, Σ. & Χαϊνάς, Ε.Ι., (2014). Η κοινωνική ένταξη των μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία. Η συμβολή της βιβλιογραφικής επισκόπησης. Στο Ι. Τσίγκανου & Λ. Μαράτου –Αλιπράντη, (επιμ.), *Γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα: Οδικός χάρτης πολιτικών κοινωνικής ένταξης* (σσ. 251-255). Αθήνα: ΕΚΚΕ, παρά το γεγονός πως τα ζητήματα πρόσβασης των μεταναστών κατέχουν μόνιμα το ερευνητικό ενδιαφέρον, εντούτοις χρειάζεται να γίνουν αρκετές έρευνες, επιδημιολογικές και ψυχοκοινωνικές διερευνήσεις, καθώς από την υπάρχουσα βιβλιογραφία διαπιστώνεται πως δεν μπορεί να αποτυπωθεί πλήρως το προφίλ της υγείας των μεταναστών και πως υπάρχουν αρκετά ελλείμματα.

σε δημόσια περίθαλψη, αυτή θα έπρεπε να ανασταλεί για όσο χρονικό διάστημα εκκρεμούσε η διαδικασία ανανέωσης της άδειας παραμονής τους. Μια διαδικασία που στην πλειονότητα των περιπτώσεων ήταν και είναι εξαιρετικά χρονοβόρα. Το ίδιο διάστημα που εκκρεμεί η ανανέωση της άδειας παραμονής, είναι σαφές πως δεν μπορούσαν να απολαμβάνουν παροχές κοινωνικής πρόνοιας και προνοιακών επιδομάτων. Πέρασαν αρκετά χρόνια ώστε να έρθει ο νόμος Ν. 3386/2005 ο οποίος ενοποιούσε την άδεια παραμονής και εργασίας και βοηθούσε στην πιο ομαλή ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία.⁹³ Σε αυτόν το νόμο και συγκεκριμένα στο άρθρο 86 ορίζεται το εργασιακό πλαίσιο και η απασχόληση ενός υπηκόου Τρίτης Χώρας που κατέχει άδεια διαμονής. Για να έχει κάποιος άδεια διαμονής θα πρέπει να έχει σύμβαση εργασίας. Μέσω αυτού του εγγράφου διασφαλίζεται αφενός η ελεύθερη πρόσβαση του ατόμου στο Εθνικό Σύστημα Υγείας και αφετέρου η ασφαλιστική κάλυψή του για ορισμένο χρονικό διάστημα.

Έπειτα από τα παραπάνω, εξίσου σημαντικά εμπόδια είναι η αδυναμία επικοινωνίας και το δαιδαλώδες σύστημα εντός των νοσοκομείων, χωροταξικά και γραφειοκρατικά τα οποία συνιστούσαν και συνιστούν ακόμα ένα βασικό λόγο δυσκολίας στη χρήση των δημόσιων υπηρεσιών υγείας, αλλά αυτό μάλλον είναι κοινό για όλους τους χρήστες των υπηρεσιών αυτών. Έρευνα των Γαλάνη κ.α. (2012), αποδεικνύει πως μόνο το 20, 4% γνωρίζει τις υπηρεσίες υγείας στην Ελλάδα και τους τρόπους χρήσης τους, ενώ οι περισσότεροι (60,2 %) είχαν μερική γνώση⁹⁴. Ακόμα ένα έντονο πρόβλημα για την πρόσβασή τους στις υπηρεσίες υγείας είναι η αδυναμία κατανόησης και ομιλίας της ελληνικής γλώσσας⁹⁵. Η ανεπαρκής γνώση της ελληνικής γλώσσας και η μη κατανόηση των ιατρικών όρων τους απωθεί από το να απευθυνθούν στο σύστημα υγείας⁹⁶. Για αυτό το λόγο, αρκετές φορές βλέπουμε να χρησιμοποιούν τα παιδιά τους ως μεταφραστές προκειμένου να μπορέσουν να εξυπηρετηθούν. Επίσης, αρκετές είναι οι φορές που οι μετανάστες και λοιποί υπήκοοι τρίτων χωρών επιλέγουν να απευθυνθούν σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και να λάβουν από εκεί ιατρικές υπηρεσίες καθώς έχουν απογοητευτεί από την εμπειρία

⁹³ Κοτσιώνη, Ι. (2009). *Έκθεση για την υγεία των μεταναστών στην Ελλάδα*. Mighealthnet, σσ. 23-24

⁹⁴ Γαλάνης, Π., Κατελίδου, Δ., Σουρτζή, Π., Μπελλάλη, Θ., Σίσου, Ο., Τσαβαλιά, Κ., Καραμήτρη Ι. & Βελονάκης, Ε. (2012). *Γνώση και χρήση των υπηρεσιών υγείας στην Ελλάδα από μετανάστες*. Νοσηλευτική: 51 (4), σσ. 421-429

⁹⁵ Φούσκας, Θ., Οικονόμου, Χ., Σακελλαρόπουλος, Θ. & Βαρσαμίδης, Κ. (2014). «Ανθυγιεινή» ένταξη: Ανισότητες στην Πρόσβαση των υπηρεσιών υγείας από τους μετανάστες στην Ελλάδα και προτάσεις πολιτικής για την άρση τους. *Νοσηλεία και έρευνα*, 40, σ. 217

⁹⁶ Κοτσιώνη, Ι. (2009). *Έκθεση για την υγεία των μεταναστών στην Ελλάδα*. Mighealthnet, σσ. 28-30

τους στο δημόσιο σύστημα υγείας ή δεν έχουν καταφέρει να εξυπηρετηθούν. Η αργοπορία στην εξυπηρέτησή τους, η ρατσιστική συμπεριφορά, η μη εμβάθυνση στα συμπτώματά τους και ακολούθως οι ελλειπείς οδηγίες για τη βελτίωση της κατάστασης της υγείας τους είναι μερικά από τα προβλήματα που συναντούν οι μετανάστες, αν όχι συνέχεια, αρκετά συχνά κατά την επίσκεψή τους στα νοσοκομεία⁹⁷.

Παρατηρείται σε μελέτη του Αναγνωστόπουλου κ.α.(1994)⁹⁸ πως οι μετανάστες δεν προσεγγίζουν εγκαίρως το σύστημα υγείας, με συνέπεια να επηρεάζεται η υγεία των παιδιών τους. Φαίνεται πως δεν υπάρχουν εξαιρετικές διαφορές ανάμεσα στη ψυχική υγεία των γηγενών και των παιδιών των μεταναστών. Ωστόσο, 91% αυτών είχαν ψυχοκοινωνική διάγνωση σε σύγκριση με το 49% των γηγενών. Διαπίστωση των συγγραφέων είναι πως οι οικογένειές τους δε ζητούσαν άμεσα βοήθεια σε σχέση με τους γηγενείς. Άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Μαράτου Αλιπράντη Λ, Γκαζόν Ε (2005α) δείχνει πως η χρήση των υπηρεσιών υγείας γίνεται συχνότερα από τις οικογένειες που έχουν παιδιά⁹⁹. Ακολούθως, όπως προκύπτει από έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η έλλειψη διαμεσολαβητών υγείας, σε χώρες μεταξύ των οποίων είναι και η Ελλάδα, έχει ως αποτέλεσμα η πλειοψηφία των μεταναστών να μην ασκεί πλήρως το δικαίωμα πρόσβασης στην υγεία καθώς αγνοεί τους τρόπους. Σε κάποιες χώρες που έχουν προβλεφθεί νόμοι για τη στήριξη των μεταναστών προβλέπεται η περαιτέρω ενίσχυση των ψυχικά πασχόντων, των υπερηλίκων και των γυναικών μεταναστριών¹⁰⁰. Το ίδιο επαληθεύεται από έρευνα των Γιατρών του Κόσμου (2007) σύμφωνα με την οποία προκύπτει πως το 1/3 των μεταναστών δε γνωρίζουν τα δικαιώματά τους για υγειονομική κάλυψη. Επίσης, αγνοούν τη δυνατότητα δωρεάν εμβολιασμού των παιδιών τους και αρκετές φορές δεν προσεγγίζουν το σύστημα υγείας από φόβο λόγω

⁹⁷ Αντύπας Τ., (2009), *Έκθεση για τα εμπόδια και τις δυσκολίες πρόσβασης των υπηκόων τρίτων χωρών στις υπηρεσίες υγείας*, Αντιγόνη, σσ. 6-7

⁹⁸ Anagnostopoulos D. C., Vlassopoulou M., Rotsika V., Pehlivanidou H., Legaki L., Rogakou E., Lazaratou H. (1994). *Psychopathology and Mental Health Service Utilization by Immigrants, Children and their Families*. International Migration, 32 (1): 29-47.

⁹⁹ Μαράτου-Αλιπράντη, Λ., Γκαζόν, Ε. (2005α). Μετανάστευση και Κοινωνική Ασφάλιση: Μια προσέγγιση με βάση δεδομένα της έρευνας EU-SLIC και των Ασφαλιστικών Ταμείων, ΕΚΚΕ, Αθήνα, όπως παρατίθεται στο Κοτσιώνη, Ι. (2009). *Έκθεση για την υγεία των μεταναστών στην Ελλάδα*. Mighealthnet, σσ. 20-21

¹⁰⁰ European Website on Integration, (12.2.18). *Migrant health across Europe: Little structural policies, many encouraging practices*.

της έλλειψης νομιμοποιητικών εγγράφων¹⁰¹. Βλέπουμε λοιπόν πως πρέπει να γίνουν αρκετά βήματα προκειμένου οι μετανάστες να ενημερωθούν για τη δυνατότητα και το δικαίωμα της πρόσβασής τους στο σύστημα υγείας, εντάσσοντας ακολούθως σε αυτό και τα παιδιά τους. Εδώ, προστίθεται για ακόμα μια φορά ο ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων οι οποίες με πολυϊατρεία και έντυπο ενημερωτικό υλικό φροντίζουν να ενημερώνουν τους μετανάστες για τα δικαιώματά τους και να συμβάλουν στη διεκδίκησή τους¹⁰².

3.3.2. Πρόσβαση στην παιδεία

Σε αυτό το κεφάλαιο καλούμαστε να παρουσιάσουμε τα εμπόδια που συναντούν τα παιδιά μεταναστευτικής καταγωγής κατά την ένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα και συγκεκριμένα σε αυτό της Ελλάδας. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει στους ορισμούς, μετανάστης δεύτερης γενιάς θεωρείται αυτός που έχει ενταχθεί πλήρως στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η ένταξη στην εκπαίδευση συνδέεται και με την ακόλουθη ομαλή ένταξη στην αγορά εργασίας. Για την επίτευξη ή όχι της ομαλής ένταξης των παιδιών μεταναστών πρέπει να ανατρέξουμε στο νομοθετικό πλαίσιο της Ελλάδας για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και να παρουσιάσουμε την ισχύουσα κατάσταση, μέσω ερευνητικών ευρημάτων. Προτού προχωρήσουμε σε όσα έχουμε αναφέρει, αξίζει να σημειωθεί πως μαθητές μεταναστευτικής καταγωγής στα ελληνικά σχολεία μπορεί να είναι είτε παιδιά παλιννοστούντων Ελλήνων, είτε παιδιά δεύτερης γενιάς μεταναστών που ήρθαν στην Ελλάδα σε μικρή ηλικία και συνέχισαν το σχολείο στη χώρα υποδοχής, είτε παιδιά δεύτερης γενιάς που παρακολούθησαν από την αρχή το ελληνικό σύστημα εκπαίδευσης. Αυτές οι διαφορές είναι σημαντικές για την πρόοδό τους στις διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Παρακάτω, θα παρουσιαστούν τα σημαντικότερα μέτρα της ελληνικής νομοθεσίας σχετικά με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση¹⁰³ και την ένταξη των αλλόφωνων μαθητών στην εκπαίδευση.

¹⁰¹ Γιατροί του Κόσμου – Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο (2007), *Χωρίς χαρτιά, χωρίς υγεία;*, Έκδοση των Γιατρών του Κόσμου

¹⁰² Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις όπως οι PRAKSIS, Γιατροί του Κόσμου, Γιατροί Χωρίς Σύνορα προσφέρουν πρωτοβάθμια περίθαλψη και πραγματοποιούν ενημερωτικές καμπάνιες ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματα των ευάλωτων ομάδων καθώς και των μεταναστών.

¹⁰³ Το διαπολιτισμικό μοντέλο εκπαίδευσης αποτελεί την εξέλιξη των μεθόδων που ακολουθήθηκαν για την αντιμετώπιση της πολυπολιτισμικότητας των κοινωνιών και των τάξεων. Προηγείται αυτού το αφομοιωτικό μοντέλο, το μοντέλο της ενσωμάτωσης, το πολυπολιτισμικό μοντέλο και το αντιρατσιστικό μοντέλο. Αν μπορούμε να μιλήσουμε για χρονική αλληλουχία ανάμεσά τους, καθώς εφαρμόστηκαν διαφορετικά ανά τις χώρες. Ωστόσο, επικρατεί αυτή η χρονική σειρά. Το αφομοιωτικό μοντέλο, είναι αυτό το οποίο επικρατεί σε συνέχεια της αφομοιωτικής πολιτικής των χωρών υποδοχής (δεκαετία 1960) στο οποίο όλοι οι μαθητές ανεξαρτήτως της προέλευσής τους πρέπει να μάθουν την επίσημη γλώσσα και να διδαχθούν στοιχεία του εθνικού πολιτισμού της χώρας υποδοχής. Αυτομάτως

Η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας άρχισε να διαμορφώνεται έπειτα από το 1994, όταν άρχισε να γίνεται αισθητή η παρουσία αλλόφωνων μαθητών στα σχολεία. Ως τότε είχαν ληφθεί ελάχιστα μέτρα. Αρχικά, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 αποφασίζεται να ιδρυθούν οι πρώτες Τάξεις Υποδοχής (Τ.Υ.) με το ΦΕΚ 8182/Ζ/4139/20-10-80 με σκοπό να βοηθήσουν τους μαθητές να «ενταχθούν στο ελληνικό σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον και τον ελληνικό τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς». Στόχος των τάξεων υποδοχής είναι να συνεχίσουν να καλλιεργούν οι μαθητές τις δεξιότητες που έχουν από το προηγούμενο εκπαιδευτικό σύστημα και να αποκτήσουν τα απαραίτητα εφόδια που θα τα βοηθήσουν στην ολοκλήρωση της εκπαίδευσης στο ελληνικό σύστημα και στην ακόλουθη ένταξη στην αγορά εργασίας. Ακολουθεί ο νόμος Ν. 1404/1983, στον οποίο με το άρθρο 45 θεσμοθετούνται Φροντιστηριακά Τμήματα με σκοπό «να βοηθήσουν όλους τους παλιννοστούντες μαθητές στις μαθησιακές τους δυσκολίες καθώς επίσης και στην ομαλή προσαρμογή τους στο ελληνικό σχολικό περιβάλλον». Ωστόσο, σε αυτόν δε γίνεται αναφορά στην καλλιέργεια των ήδη αποκτηθέντων δεξιοτήτων των παλιννοστούντων μεταναστών. Ο νόμος επικεντρώνεται κυρίως στην αναγκαιότητα προσαρμογής των μαθητών στο

λοιπόν αποκλείονται από τη διδασκαλία της μητρικής τους γλώσσας και του πολιτισμού της χώρας από την οποία προέρχονται. Στο επόμενο μοντέλο, αυτό της ενσωμάτωσης, υπάρχει μια επιμέρους αποδοχή της πολιτισμικής ετερότητας, όσο αυτή δε θέτει σε κίνδυνο τις κυρίαρχες πολιτισμικές αρχές και δεν αποτελεί εμπόδιο στη διαδικασία ενσωμάτωσης. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, οι μετανάστες μαθητές έχουν τη δυνατότητα εκτός από τη διδασκαλία της επίσημης γλώσσας να παρακολουθήσουν επιπλέον μαθήματα για τη σχολική ενίσχυσή τους και την περαιτέρω γνώση των πολιτισμικών και ιστορικών στοιχείων ώστε να μπορέσουν να ενσωματωθούν καλύτερα. Έπειτα, καθώς προκύπτει πως εξακολουθεί να υπάρχει εθνικός διαχωρισμός και να μην παύουν να υπάρχουν προβλήματα στη μάθηση των παιδιών μεταναστών παρά το αφομοιωτικό και το μοντέλο ενσωμάτωσης γίνεται λόγος για το πολυπολιτισμικό μοντέλο. Εδώ λαμβάνεται υπόψη η αναγκαιότητα εκμάθησης από το παιδί της εθνικής του παράδοσης και του πολιτισμού του ώστε να μπορέσει να βελτιώσει τις σχολικές του επιδόσεις. Διαμορφώνονται λοιπόν εκπαιδευτικά προγράμματα τα οποία λαμβάνουν υπόψη της γλωσσικές και πολιτισμικές δραστηριότητες των παιδιών και στοχεύουν στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος σεβασμού, ανοχής κατανόησης προς τα άτομα με διαφορετική εθνική, πολιτισμική, φυλετική και θρησκευτική προέλευση. Προς το τέλος της δεκαετίας του 1980 αναπτύχθηκε το αντιρατσιστικό μοντέλο, κυρίως ασκώντας κριτική στο πολυπολιτισμικό μοντέλο το οποίο αναπαρήγαγε τους θεσμούς της επικρατούσας κοινωνίας και γεννούσε ένα θεσμικό ρατσισμό. Το αντιρατσιστικό μοντέλο είχε ως στόχους την ισότητα στην εκπαίδευση, ανεξαρτήτως της καταγωγής των μαθητών, με την προϋπόθεση των αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε να μην ενισχύονται οι ανισότητες, τη δικαιοσύνη από το ίδιο το κράτος με την παροχή ίσων ευκαιριών προς όλους για ανέλιξη και συμμετοχή στις κοινωνικές δραστηριότητες και την απελευθέρωση όλων από ρατσιστικά πρότυπα. Το τελευταίο μοντέλο, είναι το διαπολιτισμικό το οποίο προτείνεται και αυτό στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και επικροτείται από το Συμβούλιο της Ευρώπης, την Unesco και την ΕΕ. Ουσιαστικά, η διαπολιτισμική εκπαίδευση στοχεύει σε μια πιο διαλεκτική διαδικασία αμοιβαίας αναγνώρισης των στοιχείων των διαφορετικών πολιτισμών (της χώρας αποστολής και της χώρας υποδοχής). Η ενσυναίσθηση, η αλληλεγγύη, ο σεβασμός της πολιτισμικής ετερότητας και η εξάλειψη του εθνικιστικού τρόπου σκέψης αποτελούν βασικές αρχές αυτού του μοντέλου. Όλα τα μοντέλα με εξαίρεση το διαπολιτισμικό δέχτηκαν επιμέρους κριτικές. Γεωργογιάννης, Π. (1999). Μοντέλα εκπαίδευσης παιδιών μειονοτήτων και μετακινούμενων πληθυσμών, στο Π. Γεωργογιάννης (επιμ.), *Θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης* (σσ. 45-55). Gutenberg: Αθήνα

ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε να ισορροπήσουν το ελλειμματικό πολιτισμικό και γλωσσικό τους κεφάλαιο και να ενταχθούν και ακολούθως να αφομοιωθούν γλωσσικά και πολιτισμικά.

Τα πρώτα αυτά μέτρα είχαν ως στόχο την ενίσχυση της μάθησης των παλιννοστούντων μαθητών και πρόσφεραν ενισχυτική διδασκαλία προκειμένου να βοηθηθούν οι μαθητές και να εντάσσονται κατευθείαν στις κανονικές τάξεις¹⁰⁴. Τα επόμενα έτη ακολούθησαν προεδρικά διατάγματα και νόμοι προκειμένου να διαμορφώσουν τις προϋποθέσεις φοίτησης των παιδιών στις Τ.Υ., να δημιουργήσουν νέες Τ.Υ. και Φ.Τ. στην Αθήνα και να ορίσουν τα προσόντα των δασκάλων σε αυτές¹⁰⁵.

Επόμενος σημαντικός νόμος για την διαπολιτισμική εκπαίδευση ψηφίστηκε το 1996, ο Ν. 2413 (ΦΕΚ 124, 17.06.96) με τίτλο «*Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις*», ο οποίος έθεσε σε λειτουργία τα διαπολιτισμικά σχολεία¹⁰⁶. Σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφο 1 του ίδιου νόμου ιδρύθηκε το Ινστιτούτο Παιδείας Ομογενών και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (ΙΠΟΔΕ) το οποίο είχε ως βασικό του έργο τη μελέτη θεμάτων που αφορούσαν στην εκπαίδευση των Ελλήνων στο εξωτερικό. Έπειτα, το 1999 με την ΥΑ Φ10/20/Γ1/708 ιδρύθηκαν οι Τ.Υ. II και Φ. Τ. Αυτή η απόφαση προέβλεπε μια νέα λειτουργία για τις τάξεις υποδοχής, στις οποίες αρχικά θα γίνεται εντατική εκμάθηση των ελληνικών ως ξένης γλώσσας και στις Τ.Υ. II υπήρχε μικτό πρόγραμμα γλωσσικής μαθησιακής υποστήριξης των μαθητών και εφαρμοζόταν εντός των κανονικών τάξεων. Το 2000 ψηφίστηκε ο νόμος Ν. 2790 με τίτλο «*Αποκατάσταση παλιννοστούντων ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση και άλλες διατάξεις*», ο οποίος στο άρθρο 11, στην παράγραφο 2 προέβλεπε «πρόσθετα εθνικά προγράμματα εκμάθησης της νεοελληνικής γλώσσας, διάρκειας τουλάχιστον έξι μηνών» για τους ομογενείς της πρώην Σοβιετικής Ένωσης¹⁰⁷.

Σχετικά πρόσφατα, το 2010 θεσπίζεται ο νόμος Ν. 3838/2010, ο οποίος προβλέπει τη χορήγηση ελληνικής ιθαγένειας σε παιδιά μετανάστες που έχουν φοιτήσει έξι χρόνια στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, αν και όπως είδαμε σε

¹⁰⁴ Παλαιολόγου, Ν. & Ευαγγέλου, Ο. (2011). *Διαπολιτισμική παιδαγωγική, Εκπαιδευτική πολιτική για παιδιά μεταναστών*. Αθήνα: Πεδίο, σσ.113-115.

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σσ. 307-308

¹⁰⁶ Σήμερα στην Ελλάδα αριθμούνται 13 διαπολιτισμικά δημοτικά και 13 διαπολιτισμικά γυμνάσια και λύκεια. Εκπαιδευτική Κλίμακα (01/02/11). *Κατάλογος Σχολείων Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*

¹⁰⁷ Παλαιολόγου, Ν. & Ευαγγέλου, Ο. (2011). *Διαπολιτισμική παιδαγωγική, Εκπαιδευτική πολιτική για παιδιά μεταναστών*. Αθήνα: Πεδίο, σσ. 307-308

προηγούμενο κεφάλαιο καταργήθηκε λίγο αργότερα από το Συμβούλιο της Επικράτειας. Παράλληλα, το ίδιο έτος με το νόμο 3879/2010 και το άρθρο 26, εισάγεται ο θεσμός των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ). Βασικός στόχος είναι η «ισότιμη ένταξη όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα μέσω της λειτουργίας υποστηρικτικών δράσεων για τη βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης, όπως ιδίως η λειτουργία τάξεων υποδοχής, τμημάτων ενισχυτικής διδασκαλίας». Σε συνέχεια αυτού, ανάλογα με το βαθμό γνώσης της ελληνικής γλώσσας οι τάξεις υποδοχής διακρίνονται σε Τάξεις Υποδοχής Ι (στις οποίες φοιτούν μαθητές/τριες με ελάχιστη ή μηδενική γνώση της ελληνικής γλώσσας) και Τάξεις Υποδοχής ΙΙ, στις οποίες φοιτούν μαθητές/τριες με μέτριο επίπεδο ελληνομάθειας. Τα υπόλοιπα ειδικά φροντιστηριακά τμήματα αφορούν στην εκπαίδευση μαθητών που είτε δε φοίτησαν σε Τ.Υ. ΖΕΠ, είτε εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν προβλήματα παρά τη φοίτησή τους σε Τ.Υ. ΖΕΠ.

Πριν λίγα έτη, το 2016, με το νόμο Ν. 4415/2016 και το άρθρο 22 γίνεται η πρόβλεψη τα διαπολιτισμικά σχολεία, να λειτουργούν ως Πειραματικά Σχολεία Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. Κατά αναλογία με τα ήδη υπάρχοντα Πειραματικά Σχολεία της χώρας, προβλέπεται η διασύνδεση των μαθητών και η συνεργασία του σχολείου με τα ΑΕΙ της χώρας ώστε να εφαρμόζονται σε πειραματική βάση ερευνητικά προγράμματα με έμφαση στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και στην καταπολέμηση κάθε είδους αποκλεισμού¹⁰⁸.

Σε αυτό το πλαίσιο εκπαιδευτικής πολιτικής προσπαθεί η ελληνική πολιτεία ως σήμερα να εντάξει τα παιδιά των μεταναστών. Παρακάτω, θα αναδειχθούν οι δυσκολίες που ακολούθησαν αυτά τα παιδιά στην ένταξή τους στην εκπαίδευση.

3.3.2.1. Δυσκολίες μαθητών μεταναστευτικής καταγωγής

Τα παιδιά μεταναστών που φοιτούν για πρώτη φορά σε ένα νέο εκπαιδευτικό σύστημα, διαφορετικό από αυτό που ήταν ως τώρα συναντούν δυσκολίες στην προσπάθεια σχολικής προσαρμογής τους. Οι δυσκολίες αυτές μπορεί να αφορούν στην ικανότητα μάθησής τους και στην ψυχοκοινωνική τους συμπεριφορά κατά τις κοινωνικές τους επαφές στο σχολείο. Εκτός αυτών όμως πρέπει να λάβουμε υπόψη πως σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ένταξης έχει και το ίδιο το σχολικό περιβάλλον

¹⁰⁸ European Commission, (26/02/20). *Ellada: Υποστηρικτικά Μέτρα για τους Μαθητές στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση*.

καθώς και οι απόψεις των διδασκόντων¹⁰⁹. Εξίσου ουσιαστικοί παράγοντες είναι η στάση της οικογένειας του μαθητή καθώς και η ηλικία ένταξης του αλλοδαπού μαθητή στο εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς όπως θα δούμε διαφορετικές επιδόσεις και εμπόδια συναντιούνται σε μαθητές μετανάστες δεύτερης γενιάς που ξεκίνησαν και ολοκλήρωσαν τη φοίτησή τους στην Ελλάδα από αυτούς που διέκοψαν στη χώρα αποστολής τη φοίτηση και συνέχισαν στην Ελλάδα. Αναλυτικότερα, η έλλειψη ίσων ευκαιριών και οι διακρίσεις, οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις και η σχολική διαρροή είναι ορισμένα από τα πιο σημαντικά εμπόδια που εμφανίζονται. Συναντάται ως φαινόμενο να υφίστανται διακρίσεις, λόγω της ιδιαίτερης καταγωγής τους, της προφοράς τους ή του διαφορετικού τους ονόματος. Όπως αναφέρει σε δελτίο τύπου το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (ΕΠΣΕ) «παρά τη ραγδαία αύξηση της συμμετοχής παιδιών μεταναστών δεύτερης γενιάς στο σχολείο, το ποσοστό εγκατάλειψης του σχολείου είναι δυσανάλογα υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο, ενώ έχουν παρατηρηθεί περιπτώσεις αποκλεισμού και διακρίσεων. Επιπλέον, οι φοιτητές των πανεπιστημίων που δεν είναι Έλληνες ή Ευρωπαίοι, οι οποίοι είτε γεννήθηκαν στην Ελλάδα είτε έζησαν εκεί το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους και πήραν απολυτήριο Λυκείου στη χώρα αυτή, δεν δικαιούνται τα ίδια φοιτητικά προνόμια, συμπεριλαμβανομένων προνομίων στέγασης, όπως οι Έλληνες ή Ευρωπαίοι υπήκοοι.»¹¹⁰ Αμέσως γίνεται ξεκάθαρο πως δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες και δε χαίρουν των ίδιων προνομίων με τους γηγενείς μαθητές. Επιπλέον στοιχεία σχετικά με τις σχολικές επιδόσεις και τις δυνατότητες ολοκλήρωσης των βαθμίδων εκπαίδευσης φανερώσουν πως τα ποσοστά σχολικής διαρροής είναι υψηλά κυρίως σε μαθητές μεταναστευτικής καταγωγής κατά τη μετάβασή τους από το Γυμνάσιο στο Λύκειο ή κατά τη μετάβαση από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Επόμενο πρόβλημα είναι οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις. Όπως προκύπτει από έρευνα του ΕΚΚΕ (2008), αν ένας μαθητής μεταναστευτικής προέλευσης έχει καλές σχολικές επιδόσεις αυτό του δίνει περισσότερες πιθανότητες να γίνει αποδεκτός από τους Έλληνες συμμαθητές του και ενισχύει τις πιθανότητες να ενταχθεί και να

¹⁰⁹ Παλαιολόγου Ν. & Ευαγγέλου Ο. (2012). *Μετανάστες μαθητές δεύτερης γενιάς στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, Ένταξη και σχολικές επιδόσεις*. Αθήνα: Πεδίο, σ. 65

¹¹⁰ ΕΟΔΜ & ΕΠΣΕ, 2009:8, όπως παρατίθεται στο Παλαιολόγου Ν. & Ευαγγέλου Ο. (2012). *Μετανάστες μαθητές δεύτερης γενιάς στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, Ένταξη και σχολικές επιδόσεις*. Αθήνα: Πεδίο σσ. 66

ολοκληρώσει το εκπαιδευτικό σύστημα¹¹¹. Διαφορές στις επιδόσεις μπορεί να οφείλονται στις διαφορετικές χώρες προέλευσης, αυτό όμως μπορεί να γίνει κατανοητό αν λάβουμε υπόψη πως δεν έχουν όλοι οι μαθητές την ίδια αφετηρία και πως αρκετές φορές δε λειτούργησαν επαρκώς οι Τάξεις Υποδοχής και τα Φροντιστηριακά Τμήματα, με αποτέλεσμα να έχουν δυσκολίες στην κατανόηση του αναλυτικού προγράμματος των σχολείων. Όπως υποστηρίζεται από τους Μπάρη και Βουρλούμη, κύριες αιτίες για τις χαμηλές σχολικές επιδόσεις των μαθητών με διαφορετική γλώσσα και καταγωγή είναι η ελλιπής γνώση της ελληνικής γλώσσας, η δυσκολία κατανόησης των διαφορών σε ιστορικά, θρησκευτικά και κοινωνικά στοιχεία που συναντούν στο αναλυτικό πρόγραμμα, το σχολείο και το εκπαιδευτικό προσωπικό και η οικονομική και κοινωνική κατάσταση της οικογένειας¹¹².

Επιπλέον, τα τελευταία έτη πραγματοποιούνται ερευνητικά προγράμματα για τις σχολικές επιδόσεις των μαθητών συγκεκριμένα η έρευνα PISA¹¹³ και η έρευνα PIRLS¹¹⁴ από το International Study Center. Αυτές οι έρευνες αποδεικνύουν τις διαφορές ανάμεσα στους γηγενείς μαθητές και στα παιδιά των οποίων τουλάχιστον ένας γονέας είναι μεταναστευτικής καταγωγής. Ενδεικτικά, αναφέρουμε την έρευνα PISA που πραγματοποιήθηκε το 2016 για τους μαθητές στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματά της έρευνας για το 2015, οι γηγενείς εμφανίζονται να έχουν καλύτερες επιδόσεις σε σχέση με τους μετανάστες δεύτερης γενιάς στις φυσικές επιστήμες (οι γηγενείς έχουν μέση βαθμολογία 461 ενώ οι μετανάστες δεύτερης γενιάς 424), στα μαθηματικά (οι γηγενείς συγκεντρώνουν μέση βαθμολογία 460 ενώ οι μετανάστες δεύτερης γενιάς 425) και στην κατανόηση κειμένου (οι γηγενείς έχουν μέση βαθμολογία 474 ενώ οι μετανάστες δεύτερης γενιάς 437). Είναι όμως χαρακτηριστικό

¹¹¹ Τζωρτζοπούλου, Μ. & Κοτζαμάνη, Α. (2008). *Η εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών. Διερεύνηση των προβλημάτων και της προοπτικής επίλυσής τους. Κείμενα εργασίας 2008/19*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, ΔΕΠΕ, σσ. 42-48

¹¹² Μπάρης, Θ., Βουρλούμη, Ζ. (2005). Σχολική Επιτυχία και αποτυχία: Γλωσσική και πολιτισμική διαφοροποίηση και επίδοση στο σχολείο, Στο: Π. Γεωργιάννης. (επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα*, 8ο Διεθνές Συνέδριο, Τόμος 2, Πάτρα: ΚΕΔΕΚ, 218-230.

¹¹³ PISA (Programme for International Student Assessment). Σε αυτό το πρόγραμμα αξιολογούνται οι γνωστικές ικανότητες και οι δεξιότητες των μαθητών σε σχέση με δημογραφικές, κοινωνικές, οικονομικές και εκπαιδευτικές μεταβλητές και προκύπτουν συγκρίσιμα αποτελέσματα. Στην Ελλάδα φορέας υλοποίησης για τα έτη 2000-2012 ήταν το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας (ΚΕΕ) και από το 2012 ως σήμερα το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). Ο διεθνής συντονιστής είναι ο ΟΟΣΑ (OECD) και το πρόγραμμα τέθηκε σε εφαρμογή το 2000. Για περισσότερα, βλ. ιστότοπο PISA, OECD

¹¹⁴ PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study). Αυτό το πρόγραμμα έχει ως στόχο τη συγκριτική αξιολόγηση των μαθητών στη διαδικασία της ανάγνωσης. Αξιολογεί τις επιδόσεις και τις δεξιότητες ανάγνωσης των μαθητών της τέταρτης τάξης. Συντονίζεται από την IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) Πραγματοποιείται από το 2001. Για περισσότερα, βλ. ιστότοπο IEA

και αυτό μπορεί να συνδεθεί με την ηλικία που έρχεται ένα παιδί στη χώρα υποδοχής, πως παρατηρούνται διαφορές στις επιδόσεις των μεταναστών που γεννήθηκαν και εκπαιδεύτηκαν στην Ελλάδα σε σχέση με αυτούς που ήρθαν σε μεγαλύτερη ηλικία στη χώρα (στα μαθηματικά εμφανίζεται διαφορά 25 μονάδων)¹¹⁵.

Σημαντικό πρόβλημα στη διαδικασία ένταξης των μαθητών μεταναστευτικής καταγωγής αποτελεί όπως προαναφέρθηκε το αυξημένο ποσοστό σχολικής διαρροής. Αν και δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία που να το επιβεβαιώνουν, σε ορισμένες έρευνες, αναφέρουμε ενδεικτικά αυτή του ΙΜΕΠΟ, επισημαίνεται πως υπάρχει μεγάλη απόκλιση στα ποσοστά των αλλοδαπών μαθητών που φοιτούν στα Λύκεια και ΤΕΕ από αυτούς που φοιτούν στα Γυμνάσια. Στα Λύκεια και στα ΤΕΕ της Αττικής εμφανίζονται να φοιτούν 9.339 μαθητές ενώ στα Γυμνάσια 14.115¹¹⁶. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφέρουμε πως η Μη Κυβερνητική Οργάνωση Generation 2.0 Red¹¹⁷ δεν επαληθεύει πως συναντάται σχολική διαρροή σε μαθητές μεταναστευτικής προέλευσης και κατακρίνει τέτοιου είδους δεδομένα¹¹⁸.

Άλλοι παράγοντες που καθορίζουν την διαδικασία ολοκληρωμένης ένταξης στην εκπαίδευση είναι το οικογενειακό περιβάλλον των μαθητών καθώς και οι απόψεις και η επιμόρφωση των διδασκάλων. Σχετικά με το οικογενειακό περιβάλλον, καθοριστικός παράγοντας στην πορεία τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, όπως προκύπτει από έρευνες της Ακαδημίας Αθηνών είναι η ιστορία της οικογένειάς τους, οι εργασίες των γονιών τους, ο τόπος κατοικίας και το κοινωνικοπολιτισμικό τους περιβάλλον τα οποία δρουν σημαντικά για τη διαμόρφωση της στάσης τους προς το εκπαιδευτικό σύστημα¹¹⁹. Επιπλέον, άλλη έρευνα που έγινε από τους Ζάχου και Καλεράντε (στο Ευαγγέλου και Παλαιολόγου, 2007) δείχνει πως ένας βασικός παράγοντας για την εξέλιξη στο εκπαιδευτικό σύστημα των Αλβανών μαθητών αποτελεί το χρέος που νιώθουν προς τους γονείς τους. Σε αυτή την έρευνα έγιναν συνεντεύξεις σε φοιτητές Πανεπιστημίων και όπως διαπιστώθηκε έχουν ως κίνητρο για την ολοκλήρωση των σπουδών τους, τη βελτιστοποίηση της θέσης των γονιών

¹¹⁵ Για τις κλίμακες μέτρησης των επιδόσεων των μαθητών οι χρησιμοποιούμενες τιμές ήταν 0 ως 1000. Για περισσότερα σχετικά με την έρευνα, βλ. Σοφιανοπούλου, Χ., Εμβαλωτής, Α., Πίτσια, Β. & Καρακολίδης, Α. (2017). *Εκθεση Αποτελεσμάτων του Διεθνούς Προγράμματος PISA 2015 για την Αξιολόγηση των Μαθητών στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΙΕΠ

¹¹⁶ ΙΜΕΠΟ 2005:4, όπως παρατίθεται στο Ευαγγέλου και Παλαιολόγου 2012, σσ. 68-69

¹¹⁷ Η Generation 2.0 RED είναι μη κερδοσκοπικός οργανισμός με στόχο την προώθηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων και της ετερότητας. Για περισσότερα βλ. ιστότοπο Generation 2.0 RED

¹¹⁸ Generation 2.0 RED, (29/01/2019). *Από την αόρατη γενιά στη γενιά των dropouts*

¹¹⁹ Καβουνίδη, Τ. & Χολέζας, Ι. (2013). Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας, *Μελέτες*, 75. Αθήνα: ΚΕΠΕ, σσ. 53-54

τους, οι οποίοι στις περισσότερες των περιπτώσεων εργάζονταν σε χαμηλού κύρους εργασίες. Ακόμη, στα αποτελέσματα της έρευνας του ΕΚΚΕ (2008) στην οποία αναφερθήκαμε και παραπάνω, οι καθηγητές όλων των βαθμίδων αναφέρουν πως το μορφωτικό επίπεδο των γονιών και η διάρκεια των ετών παραμονής των γονιών των παιδιών στην Ελλάδα επηρεάζουν θετικά και βοηθούν στην ένταξη των παιδιών τους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Σε αντίθετη περίπτωση, αν προέρχονται από οικογένειες χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και οι οποίες εμφανίζουν οικονομικές δυσκολίες, αυτά επιδρούν αρνητικά στην εξέλιξη των παιδιών¹²⁰.

Σχετικά με τις απόψεις και τη στάση των καθηγητών, ο Cushner (1998)¹²¹ αναφέρει πως αρκετές φορές οι καθηγητές δεν έχουν επαρκή εκπαίδευση σχετικά με τη διαχείριση της διαφορετικότητας. Συνέπεια αυτού είναι να εκφράζουν και να αναπαράγουν ξеноφοβικές και ρατσιστικές αντιλήψεις και να αποδίδουν στα παιδιά μεταναστευτικής καταγωγής αρνητικά στοιχεία, όταν ο τρόπος συμπεριφοράς τους δεν επαληθεύει τις προσδοκίες τους. Αυτό όμως αν δεν αντιμετωπιστεί είναι εύκολο να οδηγήσει σε φαινόμενο αυτοεκπληρούμενης προφητείας και οι μαθητές να εγκαταλείψουν τελικά το σχολείο νιώθοντας μη αποδεκτοί.

Ο ρόλος της ηλικίας των μαθητών όπως είπαμε συμβάλει στη διαμόρφωση της πορείας τους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ειδικότερα, σύμφωνα με έρευνα του OECD καθοριστικός παράγοντας για την καλύτερη ένταξη των μαθητών μεταναστών δεύτερης γενιάς στα σχολεία αποτελεί η ηλικία που ήρθαν στη χώρα υποδοχής. Δηλαδή, παρατηρείται καλύτερη κατανόηση και ικανότητα εκμάθησης της γλώσσας από τα παιδιά που ξεκίνησαν να πηγαίνουν σχολείο στη χώρα υποδοχής σε σχέση με τα παιδιά που ξεκίνησαν να παρακολουθούν μαθήματα στη μέση των σχολικών βαθμίδων.¹²² Αυτό, μπορούμε να το κατανοήσουμε εύκολα αν λάβουμε υπόψη και τη δυσκολία προσαρμογής των παιδιών σε τάξεις μικρότερης ηλικίας και τη δυσκολία σύναψης σχέσεων. Πολλά παιδιά αν και θα έπρεπε να φοιτούν στο Γυμνάσιο λόγω της ανεπαρκούς γνώσης της ελληνικής γλώσσας εντάσσονται στο σχολείο από το Δημοτικό. Αυτό, προκαλεί δυσκολία στην προσαρμογή τους στο σχολικό περιβάλλον λόγω της διαφορετικής ηλικίας.

Επίσημα στατιστικά για τα παιδιά δεύτερης γενιάς που φοιτούν τα τελευταία έτη δεν έχουν αναρτηθεί. Αυτό που μπορούμε να αναφέρουμε είναι πως κατά το έτος

¹²⁰ Όπως παρατίθενται στο Παλαιολόγου Ν. & Ευαγγέλου Ο. (2012). *Μετανάστες μαθητές δεύτερης γενιάς στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, Ένταξη και σχολικές επιδόσεις*. Αθήνα: Πεδίο σ. 75

¹²¹ Στο ίδιο, σσ. 73-74

¹²² OECD, (2015). *Helping immigrant student to succeed at school- and beyond*, p. 10

2016-2017 σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας φοιτούσαν στις Τάξεις Υποδοχής 2000 παιδιά προσφυγικού και μεταναστευτικού προφίλ¹²³.

3.3.3. Πρόσβαση στην εργασία

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή «η ενσωμάτωση στην κοινωνία ταυτίζεται με την ενσωμάτωση στην εργασία»¹²⁴. Με άλλα λόγια, απαραίτητη προϋπόθεση για να θεωρήσουμε πως έχει ενταχθεί ένας μετανάστης στην κοινωνία στην οποία ζει συνιστά η επιτυχημένη ένταξή του στην αγορά εργασίας. Το αν θα επιτευχθεί ή όχι εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Η κοινωνικοπολιτική κατάσταση της χώρας υποδοχής, ο τρόπος εισόδου του μετανάστη σε αυτή (νόμιμη ή μη νόμιμη είσοδος), τα προσόντα του εργαζόμενου είναι μερικοί από αυτούς¹²⁵. Σημαντικός παράγοντας για την ένταξη των παιδιών δεύτερης γενιάς είναι η προηγούμενη κατάσταση των γονιών τους και η δική τους διαδικασία ένταξης στην ελληνική κοινωνία και εν συνεχεία στην αγορά εργασίας. Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας πριν αναλύσουμε και εμβαθύνουμε στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η δεύτερη γενιά μεταναστών κατά την προσπάθεια ένταξής της στην αγορά εργασίας, θα αναφερθούμε στις δυσκολίες που συνάντησαν οι γονείς τους, για τους οποίους τα δεδομένα και σε αυτόν τον τομέα είναι περισσότερα.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η Ελλάδα κατά τα έτη 1990-2000 δέχτηκε μεγάλη εισροή μεταναστών. Βασικός στόχος ήταν η αναζήτηση εργασίας ή η στελέχωση συγκεκριμένων θέσεων εργασίας, στις περιπτώσεις των οργανωμένων μεταναστευτικών μετακινήσεων και όταν είχαν προηγηθεί διακρατικές συνεργασίες. Η Ελλάδα εκείνη την περίοδο δε διέθετε σαφή μεταναστευτική πολιτική και αιφνιδιάστηκε από τη μαζική είσοδο μεταναστών. Συνέπεια αυτού ήταν ένας σημαντικός αριθμός μεταναστών να παραμένουν μη νόμιμοι και να εργάζονται χωρίς να είναι δηλωμένοι και ασφαλισμένοι¹²⁶. Επιπλέον, πολλοί εξ αυτών αναγκάστηκαν και προτίμησαν να δουλεύουν άτυπα, χωρίς ασφάλιση και ένσημα, χωρίς ακόμα να έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα, προκειμένου να εξασφαλίσουν κάποιο εισόδημα. Έφτασαν λοιπόν στην Ελλάδα με κύριο σκοπό την ανεύρεση εργασίας. Σύμφωνα με

¹²³ Alliance for integration, *Report in Good Practices (Deliverable 1.1 Lion- Project), Synthesis Report*, p. 23

¹²⁴ Κασσιμάτη, Κ. (2009). Η χώρα προέλευσης των μεταναστριών και η κοινωνική τους ένταξη στην Ελλάδα. *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 4 (1), σ. 9

¹²⁵ Στο ίδιο, σσ. 15-17

¹²⁶ Ρομπόλης, Σ.Γ. (2011). Οικονομική Κρίση, αγορά εργασίας, μετανάστευση. Στο Μωυσίδης, Α. & Παπαδοπούλου, Δ.Β. (επιμ.). *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα* (σσ. 51-52). Αθήνα: Κριτική

Έρευνες του Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) και της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) οι νεοαφιχθέντες μετανάστες εργάζονται στον τομέα των κατασκευών (22,3%), της μεταποίησης (20%) και ως εσωτερικοί εργαζόμενοι. Το 3,6% εργάζεται στον αγροτικό τομέα. Τα αντίστοιχα ποσοστά απασχόλησης για τους Έλληνες είναι 7%, 14%, 0,5% και 16,6%. Επίσης, η ανεργία των μεταναστών παρουσιάζεται να φτάνει το 15,4% ενώ των Ελλήνων το 11,1 %. Σημειώνεται όμως πως τα ποσοστά ανεργίας διαφέρουν ανάλογα με τη χώρα καταγωγής, με τους προερχόμενους από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης να έχουν ποσοστό ανεργίας 22% σε αντίθεση με τους μετανάστες από την Αλβανία, που έχουν 11,3 % και από την Ασία 11%. Επιπλέον, διαφοροποιήσεις παρατηρούνται σχετικά με τον ανεπίσημο χαρακτήρα των εργαζομένων, μέσω του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης. Το 19,2% των μεταναστών είναι ανασφάλιστο, ενώ για τους Έλληνες αυτό το ποσοστό είναι μόλις 2,4%.¹²⁷ Εύκολα συμπεραίνουμε πως οι μετανάστες προσλαμβάνονται ως φθηνό εργατικό δυναμικό σε εποχιακά επαγγέλματα και αρκετοί εργοδότες επωφελούνται από το να τους αφήνουν ανασφάλιστους. Αυτό μπορούμε να το επαληθεύσουμε μέσω άλλης έρευνας (Ψημμένος 1995), στην οποία έπειτα από τη λήψη συνεντεύξεων για τις συνθήκες εργασίας των Αλβανών προκύπτει πως οι Αλβανοί μετανάστες αποσκοπούν στα οικονομικά οφέλη της απασχόλησής τους αδιαφορώντας για την ασφάλισή τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνεται η κοινωνική τους περιθωριοποίηση και να συγκεντρώνονται σε χαμηλού κύρους εργασίες, καθυστερώντας την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Στην ίδια έρευνα συμπεραίνεται τάση ρατσισμού για την πρόσληψη Αλβανών σε εργασίες παρόμοιες με αυτές των Ελλήνων. Επίσης, στην ίδια παρουσιάζονται οι απόψεις των εργοδοτών οι οποίοι χαρακτηριστικά αναφέρουν πως οι Αλβανοί μετανάστες είναι χρήσιμοι στην εργασία τους καθώς «δέχονται να εργαστούν στις πιο δύσκολες συνθήκες, αλλά και με πολύ λιγότερα χρήματα απ' ότι οι Έλληνες».¹²⁸ Επιπλέον, σε έρευνα του Ιωσιφίδη (1997) διαπιστώνεται πως το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών που είχαν στις χώρες τους διαφέρει και μοιάζει ελάχιστα με την εργασία που αποκτούν κατά την έλευσή τους στην Ελλάδα. Στην ίδια έρευνα προκύπτει πως οι λέξεις που θα

¹²⁷ Τα στοιχεία έχουν προκύψει από επεξεργασία στοιχείων Έρευνας Εργατικού Δυναμικού 1998Β, 1999Β, 2000Β, 2002Β, ΕΣΥΕ και παρουσιάζονται στο Κανελλόπουλος, Κ.Ν.(2008). Χαρακτηριστικά και συμμετοχή των μεταναστών στην αγορά εργασίας. Στο Τ. Καβουνίδη, Α. Κόντης, Θ. Λιανός & Ρ. Φακιδόλας (επιμ.). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες –Πολιτικές- Πρακτικές, Τόμος Α* (σσ. 158-163). Αθήνα: ΙΜΕΠΟ.

¹²⁸ Ψημμένος Ι. (2004). *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια-Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Αθήνα*. Αθήνα: Παπαζήσης, σσ. 208-213

περιέγραφαν συνοπτικά τις συνθήκες εργασίας των μεταναστών είναι «ανασφάλεια, αστάθεια, περιθωριακότητα και χαμηλό στάτους».¹²⁹ Σε αυτό το σημείο μπορούμε να κάνουμε το συσχετισμό με την προβληματική και την αναγκαιότητα νομιμοποίησης των μεταναστών που έφταναν στην Ελλάδα. Η καθυστέρηση έκδοσης άδειας παραμονής και εργασίας σε συνδυασμό με τις άτυπες μορφές εργασίας καθυστερούσαν ή και αποθάρρυναν για χρόνια την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Αυτό όπως θα δούμε έχει αντίκτυπο και επηρεάζει την ένταξη των παιδιών τους στην κοινωνία και στην αγορά εργασίας. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν μετανάστες που δεν έχουν καταφέρει να νομιμοποιηθούν, αν και διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα. Αυτό δημιουργεί πρόβλημα στις περιπτώσεις που θα ήθελαν να αξιώσουν καλύτερες θέσεις απασχόλησης, ανάλογες των προσόντων τους και ακολούθως παροχή κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικών δικαιωμάτων.¹³⁰

Αναφορικά με την υπό μελέτη ομάδα, φαινομενικά, τα παιδιά των μεταναστών έχουν δυνατότητα πρόσβασης στην ελληνική αγορά εργασίας καθώς η πλειοψηφία εξ αυτών γεννήθηκαν στην Ελλάδα και έχουν εκπαιδευτεί στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο, δεν μπορούν να βρουν εργασία ή αρκετά συχνά αποκλείονται από θέσεις εργασίας που αντιστοιχούν στο επίπεδο σπουδών τους. Παράλληλα, αρκετές φορές δεν αμείβονται όπως αρμόζει ή δεν ασφαρίζονται. Έρευνες δείχνουν πως άτομα με μεταναστευτικό προφίλ βρίσκονται να εργάζονται σε χαμηλής αμοιβής θέσεις και να μην ασφαρίζονται σε αντιστοιχία με το ωράριο εργασίας τους¹³¹. Ακολουθούν τα φαινόμενα ρατσισμού και στερεοτυπικών αντιλήψεων που αρκετές φορές μετατρέπουν την καταγωγή τους σε εμπόδιο για την ανεύρεση εργασίας. Όπως προκύπτει από την κείμενη νομοθεσία η Ελλάδα δεν έχει λάβει ουσιαστικά μετρά για την προστασία της δεύτερης γενιάς μεταναστών. Βρισκόμαστε πλέον στην εποχή όπου ζουν στη χώρα και παιδιά τρίτης γενιάς. Αυτό κάνει σαφές πως αν δεν επιλυθούν τα ζητήματα πρόσβασης στην αγορά εργασίας της δεύτερης γενιάς στο άμεσο μέλλον, αν όχι και τώρα, θα υπάρχουν προβλήματα και

¹²⁹ Όπως παρατίθενται στο Ιωσηφίδης, Θ. (2009). Συνθήκες εργασίας τριών μεταναστευτικών ομάδων στην Αθήνα. Στο Αθ. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου & Μ. Παύλου (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα* (σσ. 234-239). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

¹³⁰ Ρομπόλης, Σ.Γ. (2011). Οικονομική Κρίση, αγορά εργασίας, μετανάστευση. Στο Μωυσίδης, Α. & Παπαδοπούλου, Δ.Β. (επιμ.). *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα* (σσ. 73-75). Αθήνα: Κριτική

¹³¹ Κασιμάτη, Κ. (2009). Η χώρα προέλευσης των μεταναστριών και η κοινωνική τους ένταξη στην Ελλάδα. *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 4 (1), σ. 11

επανάληψη της αδήλωτης και ανασφάλιστης εργασίας¹³².

Σύμφωνα με έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί από την ΕΕ σε σχέση με το πώς επηρεάζει ο τόπος καταγωγής το εργασιακό περιβάλλον, προκύπτει πως τα άτομα με μεταναστευτική καταγωγή έχουν χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης από τους γηγενείς. Ωστόσο, είναι αλήθεια, πως τα παιδιά δεύτερης γενιάς σε σχέση με τους γονείς τους βρίσκουν καλύτερα αμειβόμενες θέσεις και έχουν περισσότερες ευκαιρίες ανέλιξης.¹³³ Η ένταξή τους στην αγορά εργασίας είναι πιο εύκολα επιτεύξιμη. Μπορούμε να πούμε πως η κατάσταση είναι λίγο πιο καλή, καθώς όντας πολλά από αυτά γεννημένα στην Ελλάδα έχουν αποκτήσει νομιμοποιητικά έγγραφα και έχουν εξασφαλίσει τη νόμιμη εργασία τους. Στην ίδια έρευνα όμως, επισημαίνεται πως στις περισσότερες χώρες της ΕΕ παρατηρείται πως τα ποσοστά ανεργίας είναι αυξημένα στα άτομα με μεταναστευτική καταγωγή, από χώρες εκτός της ΕΕ και κυρίως στα παιδιά δεύτερης γενιάς σε σύγκριση με το γηγενή πληθυσμό.

Ενδεικτικά, αναφερόμενοι στα εμπόδια που συναντούν κατά την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας, μπορούμε να αναφέρουμε πως στοιχεία από έρευνα της Eurostat (2014) για τις δυσκολίες που συναντούν τα παιδιά της δεύτερης γενιάς στην προσπάθειά τους να εργαστούν δείχνει πως για το έτος 2014 τα δύο τρίτα εξ αυτών δεν αντιμετώπισαν κάποιο πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας. Για την ίδια χρονιά, παρατηρείται πως τα πιο σημαντικά εμπόδια εξακολουθούν να είναι η έλλειψη της καλής γνώσης της γλώσσας και η ελλιπής αναγνώριση των δεξιοτήτων τους¹³⁴. Επίσης, στην ίδια έρευνα φαίνεται πως αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα ανεύρεσης εργασίας τα παιδιά δεύτερης γενιάς που προέρχονται από χώρες εκτός της ΕΕ παρά όταν είναι από ευρωπαϊκές χώρες. Βλέπουμε πως ακόμα και με το πέρασμα των χρόνων δεν έχουν ξεπεραστεί βασικά εμπόδια και διακρίσεις εις βάρος του δικαιώματός τους στην εργασία. Σε μια προσπάθεια σύγκρισης των ερευνητικών ευρημάτων μπορούμε να παραθέσουμε στοιχεία από έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ σχετικά με τη θέση στην αγορά εργασίας των μεταναστών και των άμεσων απογόνων τους κατά τη διάρκεια του 2014¹³⁵. Σύμφωνα με αυτήν, το 11,6 % των ερωτηθέντων με

¹³² Ρομπόλης, Σ.Γ. (2011). Οικονομική Κρίση, αγορά εργασίας, μετανάστευση. Στο Μουσιδής, Α. & Παπαδοπούλου, Δ.Β. (επιμ.). *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα* (σσ. 73-75). Αθήνα: Κριτική

¹³³ Eurofound (2019), *How your birthplace affects your workplace*, Publications Office of the European Union, Luxembourg

¹³⁴ Eurostat (2016). First and second-generation immigrants- obstacles to work.

¹³⁵ ΕΛΣΤΑΤ (20/11/2015). *Ειδική Έρευνα για τη θέση στην αγορά εργασίας των μεταναστών και των άμεσων απογόνων τους*. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το δεύτερο τρίμηνο του 2014 μαζί με την Έρευνα του Εργατικού Δυναμικού. Αποσκοπούσε στη συλλογή δεδομένων σχετικά με το εκπαιδευτικό

μεταναστευτική καταγωγή βρίσκονται να απασχολούνται σε θέσεις εργασίας κατώτερων των προσόντων τους. Επιπλέον, στην ίδια έρευνα προκύπτει πως το 37% των ερωτώμενων έχει υποστεί διακρίσεις στην εργασία του εξαιτίας της καταγωγής, της θρησκείας ή άλλων κοινωνικών αιτιών. Άλλος παράγοντας διακρίσεων για το 27,2% των ερωτώμενων ήταν η μη ικανοποιητική γνώση της ελληνικής γλώσσας και επόμενος περιοριστικός παράγοντας αφορά στην υπηκοότητα ή την άδεια παραμονής τους για το 17,8%.

B. Μέρος

Κεφάλαιο 4

Η έρευνα

Σε αυτό κεφάλαιο θα γίνει η παρουσίαση και η ανάλυση της έρευνας. Αρχικά θα αναφερθούμε στη μέθοδο που επιλέξαμε, στις δυσκολίες διεξαγωγής της και στον τρόπο διεξαγωγής της.

4.1. Μεθοδολογία

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, ως μέθοδος διερεύνησης του υπό μελέτη θέματος αποφασίστηκε η ποιοτική μέθοδος και συγκεκριμένα η λήψη ημιδομημένων συνεντεύξεων και η πραγματοποίηση ομάδων εστίασης (focus groups). Για αυτό το λόγο προηγήθηκε η δημιουργία ενός οδηγού συνέντευξης και ακολούθως έγινε προσπάθεια να πραγματοποιηθούν με παρόμοιο τρόπο οι ερωτήσεις σε όλους τους ερωτώμενους. Η ποιοτική έρευνα επιλέχθηκε για τους σκοπούς αυτής της εργασίας γιατί παρέχει στον ερευνητή τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με τον υπό έρευνα πληθυσμό και να τον κατανοήσει καλύτερα. Έχει τη δυνατότητα να συγχρωτιστεί μαζί τους και να μάθει την αλήθεια τους και την εμπειρία τους, τη δική τους θέαση της πραγματικότητας¹³⁶.

Εφόσον μελετήθηκε η σχετική βιβλιογραφία διατυπώθηκαν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα: ποιες είναι οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα παιδιά

υπόβαθρο, το ιστορικό της μετανάστευσης και των κύριων εμποδίων της συμμετοχής στην αγορά εργασίας. Ακόμα ένας σκοπός της ήταν η ανάλυση των διαφορών στην κατάσταση απασχόλησης ανά υπηκοότητα και προέλευση των ατόμων ή των γονιών τους. Για την έρευνα ερωτήθηκαν άτομα από ιδιωτικά νοικοκυριά ηλικίας 15-64 ετών.

¹³⁶ Λυδάκη, Α. (2012). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Καστανιώτης, σσ. 132-135

δεύτερης γενιάς ως προς την πρόσβασή τους στους τομείς της υγείας, της παιδείας και της εργασίας, αν έχει επιτευχθεί η ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία σε σχέση με την πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς και πως μπορεί να βελτιωθεί το υπάρχον σύστημα. Ακολούθησε η διαμόρφωση της έρευνας.

Αρχικός στόχος ήταν η πραγματοποίηση ομάδων εστίασης (focus groups). Αυτό όμως δεν κατέστη εφικτό. Για αυτό το λόγο επαναπροσδιορίστηκε η μέθοδος και αποφασίστηκε να γίνουν ατομικές συνεντεύξεις. Μετά το τέλος της διεξαγωγής των συνεντεύξεων, ακολούθησε η διαδικασία της απομαγνητοφώνησης και η δημιουργία αναλυτικών κατηγοριών, οι οποίες θα βοηθήσουν στη διεξαγωγή συμπερασμάτων. Παρακάτω, θα παρουσιάσουμε τις δυσκολίες της έρευνας και την περιγραφή της. Στη συνέχεια, θα ακολουθήσει η ανάλυση των συνεντεύξεων.

4.2 Δυσκολίες διεξαγωγής της έρευνας

Για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας αποδείχτηκε εξαιρετικά δύσκολη εργασία η επιλογή και η ανεύρεση του δείγματος, των ανθρώπων που θα μπορούσαν να μοιραστούν τις απόψεις τους. Όπως ειπώθηκε παραπάνω, αρχικός στόχος ήταν να γίνουν ομάδες εστίασης, συγκεκριμένα δύο ομάδες εστίασης (focus groups) των 8 ατόμων (σύνολο 16). Ωστόσο, η ανεύρεση και η συγκέντρωση των ατόμων σε δύο ομάδες δεν κατέστη εφικτή. Έγινε πρόταση σε έξι μη κυβερνητικές οργανώσεις που είχαν επαφές με άτομα δεύτερης γενιάς. Μία εξ αυτών αρνήθηκε την οποιαδήποτε συνεργασία και άλλες δύο ήταν αναβλητικές στις συναντήσεις μας. Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων με εκπροσώπους των άλλων τριών οργανώσεων έγιναν γνωριμίες και διασυνδέσεις με άτομα της δεύτερης γενιάς. Ωστόσο, δεν μπορούσαν ποτέ να συμφωνήσουν στα ωράρια και στον προγραμματισμό κοινών συναντήσεων ώστε να γίνουν οι ομάδες εστίασης. Κατόπιν αυτού και καθώς είχε παρέλθει αρκετό χρονικό διάστημα (περίπου 2 μήνες), αποφασίστηκε η διεξαγωγή της έρευνας με τη διενέργεια ατομικών ημιδομημένων συνεντεύξεων. Έγιναν εκ νέου επικοινωνίες, μέσω τριών οργανώσεων και μέσω τεσσάρων ανθρώπων που γνώριζα και μπορούσαν να με φέρουν σε επαφή με παιδιά μεταναστών. Πολλές από τις συνεντεύξεις ακυρώνονταν λίγο πριν το ραντεβού μας. Ωστόσο, αυτές οι δυσκολίες είναι κατανοητές, καθώς είναι αρκετά δύσκολο να σε εμπιστευτεί κάποιος και να δεχτεί να σου μιλήσει, πόσο μάλλον όταν αφορά σε κάποιον άγνωστο. Είναι δύσκολο ένας «ξένος» να γίνει «δικός», οικείος.¹³⁷ Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, καθώς είχε παρέλθει

¹³⁷ Στο ίδιο, 148-151

αρκετός χρόνος, να περιοριστεί το δείγμα και να ληφθούν συνεντεύξεις από 9 ανθρώπους, 5 άνδρες και 4 γυναίκες. Ως αριθμός για να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα δεν είναι επαρκές αλλά δεδομένων των συνθηκών αποτελεί μια προσπάθεια παρουσίασης της επικρατούσας κατάστασης και μια ευκαιρία να παρουσιαστούν οι απόψεις 9 διαφορετικών ανθρώπων οι οποίοι αποτελούν τη δεύτερη γενιά. Με δεδομένο πως δεν έχουμε ποσοτικά δεδομένα για την πρόσβασή τους στους υπό μελέτη τομείς, ακόμα και αν δεν μπορούμε να έχουμε ακριβή συμπεράσματα μπορούμε να καταλάβουμε αυτό που τείνει να επικρατεί.

4.3 Διεξαγωγή έρευνας

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε καφέ, μέσω ημιδομημένων όπως προαναφέρθηκε ερωτήσεων και με τη χρήση μαγνητοφώνου. Στο παράρτημα βρίσκονται οι απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων. Είναι ανώνυμες και για αυτό το λόγο χρησιμοποιούνται μόνο κάποια γράμματα για την κωδικοποίησή τους.

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων τηρήθηκε ο Κώδικας Ηθικής Δεοντολογίας και Προστασίας των Προσωπικών Δεδομένων. Για αυτό το λόγο, στην αρχή της συνέντευξης οι συνεντευξιαζόμενοι υπέγραψαν έντυπα συγκατάθεσης¹³⁸ σε 2 αντίγραφα, σύμφωνα με τα οποία δήλωναν πως συναινούν στη λήψη της συνέντευξης και στην επεξεργασία των πληροφοριών τους. Επίσης, εξηγούταν πως τηρείται η ανωνυμία πως θα απαντήσουν σε όποιες ερωτήσεις θέλουν και πως όποτε θέλουν μπορούν να αποχωρήσουν από την έρευνα χωρίς καμία δέσμευση. Οι ερωτήσεις που έγιναν βρίσκονται στο παράρτημα. Έγινε προσπάθεια να τεθούν σε όλους κατά τον ίδιο τρόπο οι ερωτήσεις. Τέθηκαν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου¹³⁹. Το πρώτο μέρος της συνέντευξης αφορούσε στα δημογραφικά στοιχεία. Τα επόμενα τρία μέρη αφορούσαν σε ερωτήσεις σχετικές με τη δυνατότητα πρόσβασης των συνεντευξιαζόμενων στους τομείς της υγείας της απασχόλησης και της εκπαίδευσης. Στο τελευταίο μέρος υπήρχαν κάποιες ερωτήσεις σχετικά με προσωπικές προτάσεις των συνεντευξιαζόμενων για τη βελτίωση της πρόσβασης των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους υπό μελέτη τομείς. Παρακάτω, θα ακολουθήσει η ανάλυση και η επεξεργασία των συνεντεύξεων προκειμένου να οδηγηθούμε σε ορισμένα συμπεράσματα. Πριν προχωρήσουμε θα παρουσιάσουμε τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συνεντευξιαζόμενων.

¹³⁸ Το έντυπο συγκατάθεσης βρίσκεται στο παράρτημα της εργασίας

¹³⁹ Οι ερωτήσεις ανοιχτού τύπου είναι αυτές κατά τις οποίες ο ερωτώμενος μπορεί να απαντήσει ελεύθερα και να εκφράσει χωρίς περιορισμούς τη γνώμη του.

Κεφάλαιο 5

Συνεντεύξεις

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάσαμε τη μέθοδο της έρευνας και τον τρόπο διεξαγωγής της. Σε αυτό το κεφάλαιο θα ακολουθήσει η ανάλυση της έρευνας. Αρχικά, θα παρουσιαστούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων και ακολούθως θα γίνει αναφορά στις απαντήσεις τους ανά θεματική κατηγορία, δηλαδή σχετικά με την πρόσβασή τους στην υγεία, στην παιδεία και στην εργασία.

5.1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Όπως ήδη αναφέρθηκε έγινε λήψη συνεντεύξεων από 9 άτομα. Τρεις εξ αυτών ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 18-25 (Σ.5., Σ.8., Σ.9.) και έξι εξ αυτών (Σ.1., Σ.2., Σ.3., Σ.4., Σ.6., Σ.7.) στην ηλικιακή ομάδα των 25-40. Τέσσερις από αυτούς, δύο άνδρες (Σ.2., Σ.9.) και δύο γυναίκες (Σ.5., Σ.8.) γεννήθηκαν στην Ελλάδα και τρεις άνδρες (Σ.1., Σ.3., Σ.4.) και μία γυναίκα (Σ.7.) ήρθαν στην Ελλάδα ως τα τρία τους έτη. Μια γυναίκα (Σ.6.) ήρθε στην Ελλάδα στα 9 της έτη. Τρεις εξ αυτών, γυναίκες, κατάγονται από την Αλβανία (Σ.5., Σ.6., Σ.7.). Δύο, μια γυναίκα και ένας άνδρας από την Πολωνία (Σ.8. και Σ.9.). Ένας από τις Φιλιππίνες (Σ.4.). Ένας από την Κένυα (Σ.3.). Ένας από την Αίγυπτο (Σ.1.). Ένας από το Σουδάν (Σ.2.). Ένας από αυτούς είναι παντρεμένος (Σ.3.), μία εξ αυτών διαζευγμένη με ένα παιδί (Σ.6.), ένας διαζευγμένος (Σ.2.) και έξι εξ αυτών ανύπαντροι (Σ.1., Σ.4., Σ.5., Σ.7., Σ.8., Σ.9.). Από αυτούς, τα πέντε άτομα ζουν μαζί με τους γονείς τους (Σ.5, Σ.7., Σ.8., Σ.9), δύο έχουν δική τους οικογένεια, ο ένας εξ αυτών ζει μαζί με τη σύζυγο και τα παιδιά του (Σ.3.) και η μία μαζί με τον υιό της (μονογονεϊκή οικογένεια Σ.6.) και τρεις μόνοι τους (Σ.1., Σ.2., Σ.4.). Οι επτά από αυτούς έχουν ολοκληρώσει πανεπιστημιακή (Σ.3., Σ.4., Σ.7., Σ.9.) και τεχνική εκπαίδευση (Σ.1., Σ.2., Σ.6.) και οι δύο εκκρεμεί να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους (Σ.5., Σ.9.). Όλα τα άτομα εργάζονται αλλά δύο εξ αυτών είναι ανασφάλιστοι ή ασφαλίζονται για λιγότερες ώρες από αυτές που εργάζονται (Σ.8., Σ.9.). Δύο άτομα δεν έχουν λάβει και δεν σκοπεύουν να λάβουν ελληνική ιθαγένεια (Σ.1., Σ.2.), ένα άτομο, γυναίκα έχει κάνει αίτηση για να λάβει ελληνική ιθαγένεια (Σ.5.) και έξι άτομα έχουν λάβει ελληνική ιθαγένεια, εκ των οποίων οι επτά με τη διαδικασία της πολιτογράφησης και οι δύο μέσω της γέννησης και της φοίτησής τους σε ελληνικό σχολείο.

5.2 Ανάλυση συνεντεύξεων

Η έρευνά μας όπως έχει ειπωθεί αφορά στην πρόσβαση σε τρεις βασικούς τομείς της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου, την υγεία, την εκπαίδευση και την απασχόληση. Για αυτό το λόγο, έπειτα από τη συλλογή των δημογραφικών στοιχείων τέθηκαν ερωτήματα ώστε να αποτυπωθεί η εμπειρία των ερωτώμενων σχετικά με αυτούς τους τομείς. Στη συνέχεια, υπήρχε μια κατηγορία ερωτήσεων που αφορούσε στις προτάσεις των ερωτώμενων για τη βελτίωση της πρόσβασης των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους τομείς της υγείας, της παιδείας και της εργασίας. Τέλος, μια ακόμα ερώτηση τέθηκε στο τέλος της συνέντευξης στα τρία άτομα τα οποία δεν είχαν αποκτήσει ακόμα ιθαγένεια προκειμένου να αποτυπωθεί η άποψή τους σχετικά με την επιθυμία ή όχι να λάβουν ελληνική ιθαγένεια.

5.2.1. Πρόσβαση στην υγεία

Οι ερωτήσεις που αφορούσαν στην υγεία διακρίνονται στις εξής κατηγορίες: ερωτήσεις που αφορούσαν στην κατάσταση της υγείας των ερωτώμενων, ερωτήσεις που αφορούσαν στην εμπειρία των ερωτώμενων σχετικά με τις υπηρεσίες υγείας και την πρόσβασή τους σε δημόσια ή ιδιωτικά ιατρεία και ερωτήσεις σχετικά με το δικαίωμά τους στην υγεία.

Σχετικά με την κατάσταση της υγείας τους, οι ερωτώμενοι αναφέρουν πως είναι υγιείς και κανείς από αυτούς δεν παρουσιάζει χρόνια προβλήματα υγείας. Ο Σ1. έχει ένα νεφρό λόγω χειρουργείου που είχε πραγματοποιήσει στην παιδική του ηλικία αλλά πραγματοποιεί εξετάσεις σε ιδιωτικό ιατρείο. Οι τέσσερις από αυτούς φροντίζουν να αθλούνται ή έχουν αθληθεί τον τελευταίο ένα χρόνο, ενώ οι υπόλοιποι πέντε προτιμούν το περπάτημα. Βασικός λόγος για να αθλούνται είναι η ύπαρξη ελεύθερου χρόνου που λόγω των ρυθμών ζωής τους είναι περιορισμένος. Σχετικά με την εμπειρία τους από το σύστημα υγείας, από τις απαντήσεις τους προκύπτει ως βασικό συμπέρασμα πως κύριο πρόβλημα είναι οι χρονικές καθυστερήσεις και η μεγάλη αναμονή για τη δέσμευση των ραντεβού. Για αυτό το λόγο, τείνουν να απευθύνονται στα ιδιωτικά ιατρεία για άμεση εξυπηρέτηση. Θεωρούν πως φταίει κυρίως το σύστημα υγείας ενώ το ιατρικό προσωπικό προσπαθεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των ασθενών με όσα μέσα διαθέτει. Ειδικότερα επισημαίνουν: ο Σ.1. *«θα μπορούσε το σύστημα να ήταν καλύτερο αλλά μπορώ να πω πως δεν μπορούν να κάνουν και παραπάνω οι γιατροί από όσα κάνουν στα νοσοκομεία. Δε νομίζω ότι φταίνε οι γιατροί σε κάποια πράγματα, νομίζω πως φταίει το σύστημα.»*

Ο Σ.2. «Αν είχε όλα όσα έπρεπε θα το κρίναμε. Αλλά είναι εντάξει. Παντού υπάρχουν τα καλά και τα κακά. Αλλά έτσι με ελλείψεις, με απλήρωτους, δε γίνεται.»

Ο Σ.3. «δεδομένης της κατάστασης της χώρας, των νοσοκομείων και της έντασης που υπάρχει στα νοσοκομεία από τον κόσμο, ναι τα πράγματα είναι εξαιρετικά καλά.»

Κάποιοι από τους ερωτώμενους έχουν βιώσει ρατσιστικές συμπεριφορές και άρνηση εξυπηρέτησης λόγω της καταγωγής τους αλλά δεν το θεωρούν μια γενικευμένη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας. . Η Σ.8. αναφέρει «Πιστεύω πως και στον ιδιωτικό και στο δημόσιο τομέα θα βρεθούν οι άνθρωποι που θα σε βοηθήσουν.» Το ίδιο πιστεύει και ο Σ.2. «Πιστεύω πως δεν παίζει ρόλο το χρώμα μου όσο ο άνθρωπος.

Αν είναι καλός άνθρωπος θα βοηθήσει το συνάνθρωπο. Αν δεν είναι θα σε πει και μαύρο και Αλβανό, ό, τι θες θα σε πει. Πιστεύω πως είναι στον άνθρωπο.» Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις τους, οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους αποδίδουν τη διαφορετική συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας σε στερεοτυπικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις που μπορεί να φέρουν. «Αλλά κάποιοι γιατροί έχουν τα κολλήματά τους και δεν εξυπηρετούν όπως θα έπρεπε» αναφέρει η Σ.6., «Υπάρχουν τόσα στερεότυπα που αρκετές φορές οι άνθρωποι δε θα σκεφτούν και θα προτιμήσουν να εξυπηρετήσουν πιο εύκολα τους Έλληνες.» προσθέτει ο Σ.9.. Φαίνεται λοιπόν πως δεν συνδέουν τα όποια προβλήματα του συστήματος υγείας με την καταγωγή τους.

Στη συνέχεια, παρατηρείται πως είναι περισσότερες οι πιθανότητες να βιώσουν ρατσιστική συμπεριφορά στο δημόσιο σύστημα υγείας παρά στα ιδιωτικά ιατρεία, όπως υποστηρίζουν. Η Σ.5. αναφέρει «Σε ιδιωτικό ιατρείο είναι πάντα πιο καλή η επαφή μας επειδή υπάρχει η πληρωμή. Λόγω των χρημάτων δίνουν περισσότερο βάση στις ανάγκες μας. Ίσως επίσης δε μας ξεχωρίζουν για το ποιος είναι ξένος, όλοι είναι ίδιοι». Παράλληλα, σε αυτό το σημείο διαφέρουν οι απόψεις των Σ.3. «οι άνθρωποι που εξυπηρετούν μετανάστες, σε όλες τις δομές είναι εντελώς διαφορετικοί, έχουν καλύτερη παιδεία, καλύτερη μόρφωση, καλύτερη γνώση, μπορεί να είναι αντίθετοι σε αυτό το πράγμα αλλά έχουν καλύτερη γνώση» και Σ.4. «πιστεύω ότι εξυπηρετούνται ακριβώς όλοι το ίδιο. Όλοι ίσα, όπως πρέπει να είναι» οι οποίοι βλέπουμε πως θεωρούν πως οι γιατροί εξυπηρετούν με τον ίδιο τρόπο, χωρίς διαφοροποιήσεις ανάλογα με την καταγωγή. Επίσης, σε γενικές γραμμές δε συναντούν εμπόδια στην εξυπηρέτησή τους, αλλά όταν συναντούν αυτό οφείλεται κυρίως σε γλωσσικά εμπόδια. Η Σ.7. αναφέρει «Κάποιες φορές ίσως είναι πιο αρνητικοί με τους μετανάστες, ειδικά αν βλέπουν πως δεν καταλαβαίνουν τη γλώσσα ίσως εκνευρίζονται και δεν εξυπηρετούν.» Σε γενικές γραμμές θεωρούν πως

γνωρίζουν σχετικά καλά το δικαίωμά τους για την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Ωστόσο, αξίζει να σημειώσουμε την άποψη της Σ.7. η οποία θεωρεί πως «δεν το απολαμβάνει άμεσα αφού καταλήγει στα ιδιωτικά ιατρεία». Εξάλλου, μπορούμε να κατανοήσουμε αυτή την άποψη λαμβάνοντάς υπόψη πως το αγαθό της υγείας θα έπρεπε να παρέχεται δωρεάν σε όλους και να μην καταφεύγουν σε ιδιωτικά ιατρείο.

5.2.2. Πρόσβαση στην παιδεία

Οι ερωτήσεις που αφορούσαν στην εκπαίδευση διακρίνονται στις εξής κατηγορίες: ερωτήσεις που σχετίζονται με την εμπειρία των ερωτώμενων από το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα, ερωτήσεις που σχετίζονται με τις σχέσεις των ερωτώμενων με τους εκπαιδευτικούς και τους συμμαθητές τους. Από τους ερωτώμενους οι δύο εξ αυτών (Σ.1. και Σ.2.) είχαν πάει σε αραβικό σχολείο στην Ελλάδα και φοίτησαν μόνο στο Λύκειο σε ελληνικό σχολείο και ο ένας σε φιλιπινέζικο σχολείο στην Ελλάδα και εντάχθηκε από την τετάρτη Δημοτικού και στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Οι υπόλοιποι έξι, ολοκλήρωσαν όλες τις βαθμίδες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, με την Σ.6. να έχει ξεκινήσει τη φοίτησή της από την τετάρτη Δημοτικού, καθώς ως τότε ζούσε στην Αλβανία και τους Σ.8. και Σ.9. να έχουν φοιτήσει και σε πολωνικό σχολείο παράλληλα με το ελληνικό. Όπως ειπώθηκε ήδη, έχουν ολοκληρώσει πανεπιστημιακή (τέσσερα άτομα) ή τεχνική εκπαίδευση (τρία άτομα) οι επτά από αυτούς και οι δύο εκκρεμεί να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους.

Σε γενικές γραμμές όλοι θεωρούν πως είχαν τα ίδια εφόδια και οι καθηγητές τους βοήθησαν καταλλήλως και χωρίς ιδιαίτερες διακρίσεις λόγω της καταγωγής τους να εξελιχθούν και να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους. Οι δάσκαλοι και οι καθηγητές εμφανίζονται υποστηρικτικοί. Αντίθετα, εντοπίζονται προβλήματα στις σχέσεις με τους συμμαθητές τους κυρίως την περίοδο του Δημοτικού. Αυτό έγινε αισθητό κυρίως από τις ερωτώμενες και όχι τόσο από τους ερωτώμενους. Εντοπίζεται το αίσθημα της απόρριψης και της μειονεξίας. Οι τρεις από αυτές απαντούν πως βίωσαν αρνητικά συμβάντα σχετικά με την καταγωγή τους τα οποία συνδέουν κυρίως με τον τρόπο σκέψης των οικογενειών των συμμαθητών τους και την άγνοια σχετικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης και της πολυμορφίας στις τάξεις. Οι αρνητικές αντιδράσεις σχετικά με την καταγωγή τους όπως προκύπτει αφορά κυρίως στην περίοδο του δημοτικού. Βέβαια, αυτό είχε αντίκτυπο στις ίδιες καθώς έτειναν να είναι πιο απομονωμένες και να μη συνάπτουν εύκολα σχέσεις εξαιτίας του φόβου για αρνητικά σχόλια. Ενδεικτικά, η Σ.5. αναφέρει «Στο Δημοτικό επειδή ήταν και πιο

μικρά τα παιδιά, υπήρχαν γονείς που μπορεί να τόνιζαν στα παιδιά τους να μην κάνουν παρέα με συγκεκριμένα άτομα στην τάξη. Δηλαδή με εμάς που ήμασταν ξένοι», παρόμοια η Σ.6. «Γενικά όταν πρωτοήρθα μας έκαναν *bulling*. Μας έλεγαν Αλβανούς, πως δεν έχουμε θέση στην Ελλάδα, αλλά αυτό το έκαναν τα παιδιά.», εδώ μπορούμε να προσθέσουμε ως επιπλέον παράγοντα δυσκολίας το γεγονός πως προσπάθησε να ενταχθεί στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και να μάθει τη γλώσσα στη μέση της εξαετούς φοίτησης του Δημοτικού. Είδαμε στο θεωρητικό μέρος πως είναι δύσκολο να ενταχθεί ένα παιδί έχοντας φοιτήσει σε ένα άλλο εκπαιδευτικό σύστημα και να γίνει εύκολα αποδεκτό. Η Σ.7. «Το περισσότερο πρόβλημα το είχα με τους συμμαθητές μου που ήμουν ξένη. Έχω όντως φάει *bulling*, έχω αρκετά περιστατικά και πολύ άσχημες εμπειρίες στο Δημοτικό από τα παιδάκια που όσο να είναι από κάπου τα μαθαίνουν, από κάπου τα ακούν. Πολλοί μου έλεγαν ή με χτυπούσαν». Σε αντίθεση με αυτό λοιπόν, οι Σ.8. και Σ.9. που γεννήθηκαν στην Ελλάδα και φοίτησαν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα εμφανίζουν πολύ καλές σχέσεις με τους συμμαθητές τους. Συγκεκριμένα αναφέρουν: η Σ.8. «υπήρχε το αίσθημα της περιέργειας, κυρίως από τα παιδιά στο ελληνικό σχολείο να ακούσουν πως είναι μια λέξη στα πολωνικά, πως λέγεται ένα τραγούδι στα πολωνικά, να με γνωρίσουν καλύτερα» και ο Σ.9. «θυμάμαι τους φίλους μου να χαίρονται που ήμουν από την Πολωνία και όταν με γνώριζαν σε άλλα παιδιά είχαν ενθουσιασμό. Ποτέ δεν το είχαν δει αρνητικά».

Όλοι οι ερωτώμενοι συμφωνούν στο ότι έχει σημασία ο ατομικός παράγοντας για την εξέλιξη και την πορεία τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, ανεξαρτήτως των εμποδίων που ενδέχεται να συνάντησαν. Οι προσωπικές φιλοδοξίες και η ατομική προσπάθεια του καθενός σε συνδυασμό με την υποστήριξη από τους καθηγητές αποτελούσε το σωστό συνδυασμό για την ολοκλήρωση της φοίτησής τους.

5.2.3. Πρόσβαση στην εργασία

Οι ερωτήσεις που αφορούσαν στην εργασία διακρίνονται στις εξής κατηγορίες: ερωτήσεις σχετικά με τον τρόπο αναζήτησης και επιλογής της συγκεκριμένης εργασίας, ερωτήσεις σχετικά με την απασχόληση και την επίδραση της μεταναστευτικής καταγωγής, ερωτήσεις σχετικά με τις εργασιακές συνθήκες και ερωτήσεις σχετικά με την ικανοποίηση από την εργασιακή εμπειρία.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων, οι τέσσερις από αυτούς έχουν εργασιακή εμπειρία 15 ως 20 χρόνων, οι υπόλοιποι πέντε έχουν εργαστεί από 3 ως 7 έτη. Η εργασία που κάνουν την παρούσα περίοδο ταυτίζεται ή σχετίζεται αρκετά με

τις σπουδές τους στην περίπτωση τριών ερωτώμενων (Σ.4., Σ.6., Σ.7.), ενώ δύο ερωτώμενοι απασχολούνται στο επάγγελμα που τους άρεσε από προσωπικό ενδιαφέρον και λόγω των ασχολιών τους κατά τον ελεύθερο χρόνο τους (Σ.3., Σ.9.). Δύο ερωτώμενοι (Σ.1., Σ.2.) εργάζονται ως διερμηνείς λόγω της μητρικής τους γλώσσας. Ως προσωρινή λύση, μέχρι να βρουν κάτι καλύτερο εργάζονται δύο ερωτώμενες (Σ.5., Σ.8.). Βλέπουμε πως τουλάχιστον οι έξι από αυτούς εργάζονται σε επαγγέλματα σχετικά με τις ασχολίες τους, άρα έχουν καταφέρει να αποκατασταθούν στον τομέα που τους ενδιαφέρει. Στην ανεύρεση της τωρινής τους εργασίας βοήθησαν για τους τρεις από αυτούς Έλληνες φίλοι (Σ.1., Σ.2., Σ.4., Σ.7.). Τρεις ερωτώμενοι είχαν προηγούμενη γνωριμία με τους εργοδότες τους (Σ.6., Σ.8., Σ.9.). ένας βρήκε δουλειά από προσωπικό ενδιαφέρον και προηγούμενη εμπειρία του στον τομέα των ανθρωπιστικών οργανώσεων (Σ.3.) και μία (Σ.5.) τη βοήθησε φίλη της από την Αλβανία. Αυτή η ερώτηση τέθηκε προκειμένου να βγει ένα συμπέρασμα σχετικά με τις επαφές των ερωτώμενων και τις σχέσεις που δύνανται να συνάψουν με Έλληνες. Βλέπουμε λοιπόν πως η πλειοψηφία αυτών βοηθήθηκε από Έλληνες για την ανεύρεση εργασίας. Στην επόμενη κατηγορία ερωτήσεων, σχετικά με την επίδραση της μεταναστευτικής τους καταγωγής στην απασχόλησή τους, παρατηρείται πως πέρα από μεμονωμένες περιπτώσεις που αντιδρούσαν αρνητικά στο άκουσμα της διαφορετικής καταγωγής, δεν υπάρχουν ιδιαίτερα προβλήματα ούτε στην ανεύρεση εργασίας ούτε κατά τις εργασιακές τους σχέσεις με τον εργοδότη και τους συναδέλφους τους. Ειδικότερα, όπως επισημαίνουν οι πέντε από τους ερωτώμενους, παρά τα πρώτα εμπόδια που μπορούν να αντιμετωπίσουν, όταν ο εργοδότης δει πως υπάρχουν οι ικανότητες, κατέχουν το γνωστικό τους αντικείμενο και έχουν σπουδάσει τότε τους εμπιστεύονται και δε σκέφτονται το ζήτημα της καταγωγής. Ο Σ.2. αναφέρει *«πάντα θα έχω διαβάσει πιο καλά, θα έχω καθαρίσει το μπαρ σπιθαμή προς σπιθαμή και θα ξέρω τα πάντα εκεί μέσα»*, ο Σ.3. *«ένα μικρό πρόβλημα μπορεί να υπάρχει, αρκεί να έχεις τα skills και τις δυνατότητες να το ξεπεράσεις»*, ο Σ.4 *«νομίζουν ότι δε γνωρίζω Ελληνικά ή Αγγλικά. Είναι το στερεότυπο ότι αν είσαι Ασιάτης είσαι Κινέζος ή Γιαπωνέζος και πιστεύουν ότι δεν ξέρουν. Αυτό το αντιμετώπιζα συχνά στις δουλειές αλλά όταν τους έλεγα εγώ ότι ξέρω προσπαθούν κι αυτοί να αλλάξουν τον τρόπο συνεργασίας μαζί μου»*. η Σ.7. *«όταν σε βλέπουν κιόλας ότι όντως έχεις σπουδάσει και έχεις κάνει το οτιδήποτε δε νομίζω ότι είναι από την καταγωγή, δηλαδή δε θα το δουν ως κάτι αρνητικό»*. Δίνεται βαρύτητα και σε αυτή την ενότητα όπως είδαμε και στην εκπαίδευση, στα προσωπικά κίνητρα του καθενός

ώστε να εξελιχθεί και να μην είναι διαφορετικός από τους συναδέλφους του.

Όλοι απαντούν πως έχουν καλές και τυπικές σχέσεις με τους συναδέλφους και τους εργοδότες τους χωρίς να τίθεται εμπόδιο η καταγωγή. Παράλληλα, τα όποια προβλήματα στους μισθούς δεν τα συνδέουν με την καταγωγή αλλά τα θεωρούν αποτέλεσμα της γενικότερης κατάστασης που επικρατεί στην Ελλάδα έπειτα από την οικονομική κρίση. Όλοι πιστεύουν πως δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις στην απασχόληση καθώς πλέον, η Ελλάδα είναι μία πολυπολιτισμική χώρα και δεν αντιμετωπίζονται ως «ξένοι» οι μετανάστες ή τα παιδιά τους.

Κοινό σημείο όσων εργάζονταν ήδη 20 χρόνια, οπότε και έχουν βιώσει τις αλλαγές στο εργασιακό πλαίσιο, είναι πως παλαιότερα η κατάσταση ήταν πιο δύσκολη. Λόγω της πρώτης εμφάνισης των μεταναστευτικών εισροών και της έλλειψης κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου οι εργοδότες συνήθιζαν να απασχολούν άτυπα εργαζόμενους μεταναστευτικής καταγωγής και το φαινόμενο της αδήλωτης απασχόλησης όπως έχει ήδη επισημανθεί στο θεωρητικό μέρος ήταν διευρυμένο. *«Άλλοι δε μου κολλούσαν ολόκληρα τα ένσημα αλλά τα μισά και αυτό είναι επειδή ήμουν ξένος, δεν ήξερα ότι πρέπει να μου κολλάει το οκτάωρο ένσημα και δε μίλαγα Βέβαια, ακόμα και σήμερα υπάρχει η αδήλωτη απασχόληση»* αναφέρει ο Σ.1., *«Στις πρώτες δουλειές δηλαδή είχα πρόβλημα. Μου έλεγαν πως δεν προσλαμβάνουν μαύρο»* αναφέρει ο Σ.2.. Ωστόσο, ακόμα και σήμερα εξακολουθεί να υπάρχει αυτό το φαινόμενο. Στις περιπτώσεις των Σ.8. και Σ.9. βλέπουμε πως δεν έχουν ασφάλιση ή ασφαλίζονται για λιγότερες ώρες. Το ίδιο σημαντική για την τρέχουσα περίοδο είναι η διαπίστωση πως δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές στην εργασιακή απασχόληση και είναι πιο εύκολο να εργαστεί κάποιος στον τομέα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Πράγματι, πιο εύκολα μπορεί να απασχοληθεί κάποιος ως διερμηνέας (όπως έγινε στις περιπτώσεις των Σ.1., Σ.2.) και σε όποια άλλη θέση παρά σε άλλους τομείς και σίγουρα πιο δύσκολα στο δημόσιο τομέα, που θα πρέπει να έχει λάβει ελληνική ιθαγένεια και να εργαστούν σε ορισμένους κλάδους.

Στις ερωτήσεις σχετικά με τις συνθήκες εργασίας περιγράφηκαν τα εργασιακά τους καθήκοντα και οι δυσκολίες ή οι ευχάριστες στιγμές που βιώνουν κατά τη διάρκεια της εργασίας τους. Όλοι ακολουθούν ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα και βρίσκουν σημεία ευχαρίστησης κατά την εκτέλεση των εργασιακών τους καθηκόντων. Κάτι δύσκολο και στρεσογόνο φαίνεται να είναι η επαφή με τον κόσμο, όταν καλούνται να διαχειριστούν κάτι δυσάρεστο, όπως οι διερμηνείς και οι ανακοινώσεις που μπορεί να χρειαστεί να κάνουν στον κόσμο, όπως αναφέρουν οι

Σ.2., Σ3. Επιπλέον δυσκολία, σχετίζεται με το ωράριο εργασίας, που όταν ξεπερνά τις οκτώ ώρες προκαλεί μεγαλύτερη κόπωση, όπως αναφέρουν οι Σ.6., Σ.8. και Σ.9..

Στις ερωτήσεις σχετικά με την ικανοποίηση από τις εργασιακές συνθήκες τέθηκαν ερωτήματα σχετικά με την ικανοποίηση από το μισθό και τη δυνατότητα κάλυψης των εξόδων τους και των προσωπικών τους αναγκών, την ικανοποίηση από την τρέχουσα οικονομική κατάσταση και τα ωράρια εργασίας και την ικανοποίηση από το εργασιακό περιβάλλον γενικά. Σε γενικές γραμμές υπάρχει το αίσθημα της ικανοποίησης, με τον Σ.1. και την Σ.6. να τονίζουν πως τώρα είναι καλύτεροι οι μισθοί, αν και ο Σ.2. αναφέρει πως παλαιότερα οι μισθοί ήταν καλύτεροι και πως η κρίση τον έχει δυσκολέψει οικονομικά και η Σ.8. πως αμείβεται για λιγότερες ώρες από αυτές που εργάζεται. Όλοι συμφωνούν στο ότι καλύπτονται οι βασικές τους ανάγκες. Ωστόσο, δεν υπάρχει επαρκές χρηματικό υπόλοιπο για όλους για να πραγματοποιήσουν ασχολίες στον ελεύθερο χρόνο τους, όπως αναφέρει η Σ.8.. Ειπώθηκε και προηγουμένως πως δεν είναι όλοι ικανοποιημένοι με το ωράριο εργασίας και τις βάρδιές τους, όπως ο Σ.4. που δουλεύει βράδυ και νιώθει πιο ταλαιπωρημένος. Οι Σ.3., Σ.5., Σ.7. και Σ.9. φαίνονται πιο ικανοποιημένοι. Σε γενικές γραμμές, τα άτομα νεαρής ηλικίας, 18-25 εμφανίζονται πιο αισιόδοξοι σχετικά με τις συνθήκες εργασίας τους, σε σχέση με τους υπόλοιπους που εκφράζουν περισσότερο το αίσθημα της κόπωσης. Αυτό μπορούμε να το κατανοήσουμε με δεδομένο τα πολλά χρόνια εργασιακής τους απασχόλησης.

5.2.4. Προτάσεις των ερωτώμενων

Είναι χαρακτηριστικό πως οι τέσσερις από τους ερωτώμενους εστίασαν στην αναγκαιότητα ενός καλού εκπαιδευτικού συστήματος που θα εντάσσει καλύτερα τα παιδιά με μεταναστευτική καταγωγή και θα ενημερώνει διαρκώς για την ισότητά τους. Παράλληλα, σημασία έχει να υπάρχει ανάλογη παιδεία και από το σπίτι, καθώς αυτό αποτελεί το πρώτο περιβάλλον κοινωνικοποίησης οπότε και τα παιδιά επηρεάζονται αναλόγως. Εξίσου σημαντική είναι η άποψη που αποτυπώνεται από τους τρεις ερωτώμενους οι οποίοι υποστηρίζουν πως πρέπει να γίνει αλλαγή της νοοτροπίας και στον ευρύτερο τρόπο σκέψης. Αυτό που αποτυπώνεται από τον ερωτώμενο Σ.3. είναι πως *«η δεύτερη γενιά κρύβεται μέσα στην πρώτη γενιά, άρα για να διαμορφωθεί ένα περιβάλλον το οποίο θα είναι καλύτερο, πρέπει και η πρώτη γενιά να είναι μέσα»* πολύ σημαντική άποψη αν σκεφτούμε πως αρκετές φορές οι πολιτικές αφορούν στους γονείς των παιδιών και δε μεριμνούν για την προστασία και των

παιδιών τους. Θα πρέπει λοιπόν να υπάρξει σαφής κρατική πολιτική και μέριμνα τόσο για τους υπηκόους τρίτων χωρών όσο και για τα παιδιά τους.

5.2.5. Ερώτημα σχετικά με την ιθαγένεια

Από τους συνεντευξιαζόμενους οι έξι έχουν λάβει ιθαγένεια μέσω της διαδικασίας της πολιτογράφησης ή έπειτα από τη γέννησή τους. Τα δύο από τα υπόλοιπα τρία άτομα παραμένουν με άδεια παραμονής την οποία ανανεώνουν και η μία από αυτούς έχει κάνει αίτηση και περιμένει την αναγνώριση της ιθαγένειάς της. Είναι χαρακτηριστικό πως αυτοί που έχουν ακόμα άδεια διαμονής δε θέλουν να προχωρήσουν στη διαδικασία πολιτογράφησης, για ιδεολογικούς λόγους. *«Η γραφειοκρατία σε βασανίζει πάρα πολύ. Εκτός από το ότι θα πρέπει να περιμένεις πάρα πολύ, πάρα πολλές ώρες, υπάρχουν και οι άνθρωποι στους οποίους θα δώσεις συνέντευξη, οι οποίοι δεν ξέρεις τι θα γράψουν στο φάκελο και τι όχι»* ο Σ.1. απάντησε με αυτό τον τρόπο στο ερώτημά μου. Αυτό μας δείχνει την έλλειψη εμπιστοσύνης στο σύστημα και τη ματαίωση που επιφέρουν οι γραφειοκρατικές διαδικασίες λόγω των μεγάλων διαστημάτων αναμονής που έχουν. Πράγματι, ως σήμερα γίνεται προσπάθεια για να περιοριστούν τα έτη εξέτασης των αιτημάτων της ιθαγένειας. Επιπλέον, ο Σ.2. προσθέτει πως *«Εγώ όμως την δικαιούμαι. Δεν είναι να πάω να την πάρω. Δεν είναι ελεημοσύνη. Ζητάω κάτι που είναι δικό μου. Εδώ έζησα, εδώ μεγάλωσα, εδώ ερωτεύτηκα, εδώ παντρεύτηκα, εδώ θα ήθελα να κάνω τα παιδιά μου. Αν γίνει πόλεμος εδώ θα πολεμήσω, δεν σκέφτομαι άλλη χώρα εκτός από εδώ»*. Βλέπουμε πως υπάρχουν δύο πραγματικότητες. Τα παιδιά δεύτερης γενιάς θεωρούν τους εαυτούς τους Έλληνες πολίτες ενώ το κράτος εξακολουθεί να τους θεωρεί «ξένους». Με αυτό το δεδομένο δεν επιθυμούν να λάβουν την ιθαγένεια. Η Σ.5. βλέπει την ιθαγένεια ως εφόδιο για το μέλλον της καθώς επισημαίνει πως *«Θα ήθελα να καταφέρω να πάρω την ελληνική ιθαγένεια για να με βοηθήσει να φύγω στο εξωτερικό. Θέλω δηλαδή τουλάχιστον το μεταπτυχιακό να το κάνω στο εξωτερικό»*. Αν προσπαθήσουμε να το ερμηνεύσουμε διαχρονικά, αναλογικά με το νομοθετικό πλαίσιο, θα δούμε πως η εξέλιξη της νομοθεσίας και η κτήση της ιθαγένειας κατά τη γέννηση ή έπειτα από τη φοίτηση σε ελληνικό σχολείο έχουν διευκολύνει την κατάσταση των παιδιών δεύτερης γενιάς. Αντιθέτως, οι δυσκολίες των πρώτων χρόνων και το αρχικά ελλιπές νομοθετικό πλαίσιο έχει ως αποτέλεσμα μια πλειοψηφία ατόμων να ταλαιπωρείται και να μην έχει σταθερό νομικό καθεστώς ως σήμερα.

5.2.6. Συζήτηση

Παραπάνω έγινε η ανάλυση των συνεντεύξεων και η παρουσίαση ορισμένων από τις απαντήσεις των ερωτώμενων. Παρατηρείται πως σε γενικές γραμμές δεν έχουν αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα κατά την πρόσβασή τους στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης. Περισσότερα προβλήματα υπήρχαν τα πρώτα έτη, κατά τα οποία δεν υπήρχε το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο τόσο για τους ίδιους όσο και για τους γονείς τους. Ακολούθως, αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως δεν έχουν αντιμετωπίσει τις δυσκολίες των γονιών τους οι οποίοι εργάζονταν παράτυπα, χωρίς ασφάλιση και αρκετές φορές δεν είχαν πρόσβαση στο σύστημα υγείας. Αν και δε συναντούν εμπόδια στους υπό μελέτη τομείς, εντούτοις, δε λείπουν ακόμα και σήμερα, έπειτα από τη μακρόχρονη παραμονή μεταναστών στην Ελλάδα τα φαινόμενα ρατσισμού και στερεοτυπικών αντιλήψεων.

Κοινή άποψη όλων για την αντιμετώπιση των όποιων δυσκολιών είναι η δική τους δύναμη και τα κίνητρα για να εξελιχθούν και να έχουν πρόσβαση σε αυτούς τους τομείς, παρά τις όποιες δυσκολίες. Όλοι συμφωνούν πως ανεξάρτητα από το κρατικό σύστημα σημασία έχει πως βλέπουν οι ίδιοι τον εαυτό τους και όπως μπορούμε να δούμε δε θεωρούν τους εαυτούς τους μετανάστες. Αντιθέτως, καθώς έχουν γεννηθεί ή έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα νιώθουν πως ανήκουν σε αυτή τη χώρα και πως θέλουν να προσφέρουν σε αυτή την κοινωνία. Ωστόσο, αυτό φανερώνει τα κρατικά ελλείμματα που αναγκάζουν τα παιδιά να διαμορφώσουν ατομικές άμυνες προκειμένου να ανταποκριθούν και να καταφέρουν να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία.

Από το δείγμα των ανθρώπων που πήραμε συνεντεύξεις προκύπτει το συμπέρασμα πως έχει επιτευχθεί η ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία, αν λάβουμε υπόψη πως έχουν πλήρη πρόσβαση στην υγεία, στην παιδεία και στην εργασία.

Συμπεράσματα

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας είχε αρκετές δυσκολίες λόγω της έλλειψης βιβλιογραφικού υλικού και ερευνητικών ευρημάτων σχετικών με το θέμα. Όπως ειπώθηκε οι περισσότερες έρευνες αφορούν στην πρώτη γενιά μεταναστών. Στα προηγούμενα κεφάλαια, έγινε η παρουσίαση της θεωρίας και της κατάστασης που επικρατεί στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Ακολούθως παρουσιάστηκε η έρευνα.

Από ήδη υπάρχουσες έρευνες όπως είδαμε, προκύπτει πως τα παιδιά των

μεταναστών αντιμετωπίζουν ορισμένα εμπόδια στην ένταξή τους. Ωστόσο, από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας διαπιστώνεται πως σε γενικές γραμμές τα παιδιά μεταναστών δε θεωρούν πως μειονεκτούν σε σχέση με τους γηγενείς. Από τις απαντήσεις τους συμπεραίνεται πως έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική κοινωνία και ακολούθως έχουν ενταχθεί σε αυτήν. Είναι βέβαιο πως το δείγμα μας ήταν αρκετά μικρό για να οδηγηθούμε σε πιο γενικευμένο συμπέρασμα. Σίγουρα, σε μία μελλοντική ποσοτική προσέγγιση του θέματος ή έχοντας τη δυνατότητα να διεξάγουμε περισσότερες συνεντεύξεις θα μπορούσαμε να έχουμε καλύτερα συμπεράσματα. Ωστόσο, μπορούμε να πούμε πως σε σχέση με τους γονείς τους, τα παιδιά δεύτερης γενιάς που έχουν αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια εμφανίζονται να έχουν ενταχθεί πλήρως στην ελληνική κοινωνία. Δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα εμπόδια στην ανεύρεση εργασίας και στην πρόσβαση στο σύστημα υγείας. Είχαν συναντήσει δυσκολίες κατά τα μαθητικά χρόνια, αλλά στον εργασιακό χώρο η πλειοψηφία τους δεν έχει συναντήσει φαινόμενα ρατσισμού. Όλοι τους πιστεύουν πως χρειάζονται βελτίωση οι ενταξιακές πολιτικές με έμφαση στην εκπαίδευση, ώστε να υπάρχει αμοιβαία κατανόηση προς όλους τους πολίτες.

Αν θέλουμε να μιλάμε για πολιτικές ένταξης θα πρέπει ως κράτος να εστιάσουμε στις επόμενες γενιές μεταναστών. Όταν πλέον μεγαλώνουν παιδιά της τρίτης γενιάς δε γίνεται να παραβλέπουμε τα προβλήματα και τις νομοθετικές ασάφειες σχετικά με τα παιδιά της δεύτερης γενιάς και τελικά της αναγνώρισής τους ως Έλληνες πολίτες. Ας μη ξεχνάμε πως πλέον, στην Ελλάδα μεγαλώνει ακόμα μία δεύτερη γενιά, αυτή των παιδιών των προσφύγων. Υπάρχει χρέος για καλύτερες ενταξιακές πολιτικές προς το βέλτιστο συμφέρον αυτών των παιδιών που θα αποτελέσουν τους μελλοντικούς πολίτες. Σε τελικό στάδιο, οφείλουμε να διερευνήσουμε περαιτέρω την αναγκαιότητα της χρήσης του όρου «δεύτερη γενιά». Αν και αποτελεί ευρέως χρησιμοποιούμενο όρο, εντούτοις αναφέρεται σε παιδιά που δεν είναι μετανάστες. Μπορεί να ήταν οι γονείς τους αλλά τους αποδίδονται χαρακτηριστικά μεταναστών χωρίς να έχουν οι ίδιοι μια μεταναστευτική πορεία. Επομένως, για μια καλύτερη ενταξιακή πολιτική είναι χρήσιμη η διερεύνηση της αναγκαιότητας χρήσης αυτού του όρου.

Πηγές- Βιβλιογραφία

Πηγές

Α. Νόμοι

Σύνταγμα της Ελλάδος,

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/>,
(πρόσβαση στις 23.03.20)

N. 1404/1983, *άρθρο 45 Τάξεις υποδοχής και φροντιστηριακά τμήματα*,
https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/283206/nomos-1404-1983, (πρόσβαση στις 23.03.20)

N. 1975/1991, *«Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις»*, ΦΕΚ 184/Α/4-12-1991, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/n-1975-1991.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

N. 2413/1996, *«Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις»*, ΦΕΚ 124/Α/17.06.96, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-2413-1996.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

N. 2790/2000, *«Αποκατάσταση παλιννοστούντων ομογενών από π.Σ.Ε.»*, ΦΕΚ 24/Α/16.02.2000, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/omogeneis/n-2790-2000.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

N. 2910/2001, *«Είσοδος και παραμονή Αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια, κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις»*, ΦΕΚ 91/Α/2-5-2001, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/n-2910-2001.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

N.3284/2004, *«Περί κυρώσεως του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας»*, ΦΕΚ 217/Α/10.11.2004, <https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/nomos-3284-10112004.pdf>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

N. 3386/2005, *«Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια»*, ΦΕΚ 212/Α/23.08.2005, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/n-3386-2005.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

- N. 3838/2010, «*Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις*», ΦΕΚ 49/Α/24.03.2010, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ithageneia/n-3838-2010.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)
- N. 3879/2010, «*Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις*», ΦΕΚ 163/Α/21.09.2010, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-3879-2010.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)
- N. 4251/2014, «*Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και Λοιπές διατάξεις*», ΦΕΚ 80 Α/01.04.2014, <https://www.ypes.gr/UserFiles/24e0c302-6021-4a6b-b7e4-8259e281e5f3/nomos4251-2014.pdf>, (πρόσβαση στις 23.03.20)
- N.4332/2015, «*Τροποποίηση Διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας-Τροποποίηση του ν. 4251/2014 για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 2011/98/ΕΕ σχετικά με την ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους πολίτες τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους - μέλους και σχετικά με κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος - μέλος και 2014/36/ΕΕ σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την εποχιακή εργασία και άλλες διατάξεις*», ΦΕΚ 76/Α/09.07.2015, https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/106385/nomos-4332-2015, (πρόσβαση στις 23.03.20)
- N. 4415/2016. «*Ρυθμίσεις για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις*», ΦΕΚ 159/Α/06.09.2016, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/nomos-4415-2016.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)
- N. 4452/2017. «*Ρύθμιση θεμάτων του Κρατικού Πιστοποιητικού Γλωσσομάθειας της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας και άλλες διατάξεις*», ΦΕΚ 17/Α/15.02.2017, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/nomos-4452-2017-phek-17a15-2-2017.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

N. 4531/2018, «I) Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας, II) Ενσωμάτωση της 2005/214/ΔΕΥ απόφασης-πλαίσιο, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης επί χρηματικών ποινών και III) Άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και λοιπές διατάξεις», ΦΕΚ 62/Α/05.04.2018, <https://www.e-nomothesia.gr/oikogeneia/nomos-4531-2018-phek-62a-5-4-2018.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

N. 4604/2019, «Προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας Ρυθμίσεις για την απονομή Ιθαγένειας Διατάξεις σχετικές με τις εκλογές στην Τοπική Αυτοδιοίκηση - Λοιπές διατάξεις», <https://www.e-nomothesia.gr/autodioikese-demoi/nomos-4604-2019-phek-50a-26-3-2019.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

Απόφαση Συμβουλίου Επικρατείας, «Απόδοση ιθαγένειας σε τέκνα αλλοδαπών λόγω γέννησής τους στην Ελλάδα ή φοίτησής τους σε ελληνικό σχολείο επί εξαιτίας Εκλογικά δικαιώματα αλλοδαπών στις εκλογές των πρωτοβάθμιων οργάνων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης», Αριθμός 460/2013, <https://www.constitutionalism.gr/wp-content/uploads/2013/06/2013STE%CE%95460.pdf>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

Προεδρικό Διάταγμα 358/1997, «Προϋποθέσεις και διαδικασία για τη νόμιμη παραμονή και εργασία αλλοδαπών στην Ελλάδα που δεν είναι υπήκοοι των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης», (ΦΕΚ 240 – 28.11.1997), <http://www.et.gr/idocs-nph/search/lawForm.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

Προεδρικό Διάταγμα 359/1997, «Χορήγηση της κάρτας παραμονής περιορισμένης χρονικής διάρκειας σε αλλοδαπούς», ΦΕΚ 240- 28.11.1997, <http://www.et.gr/idocs-nph/search/lawForm.html>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

Υπουργική Απόφαση ΥΑ Φ. 8182/Ζ/4139/20-10-80, «Ιδρυση Τάξεων Υποδοχής», ΦΕΚ 1105 τ.Β. 04.11.80, <http://6dim-diap->

elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/NomothesiaDiapEkpshs/
YpourgikesApofaseisDiapEkr.htm, (πρόσβαση στις 23.03.20)

Υπουργική Απόφαση ΥΑ Φ10/20/Γ1/708/07.09.1999, «*Διαπολιτισμική Εκπαίδευση -
Τόρση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων Σχετ.
Αριθμ. Φ2/37/Γ1/1124/8.12.94 (ΦΕΚ 930/14.12.94 τ.Β) απόφαση Υπουργού
Παιδείας*»,

ΦΕΚ 1789/1999, [https://edu.klimaka.gr/sxoleia/diapolitismika/2052-idrysh-
leitourgia-taxeis-ypodoxhs-diapolitismika](https://edu.klimaka.gr/sxoleia/diapolitismika/2052-idrysh-leitourgia-taxeis-ypodoxhs-diapolitismika), (πρόσβαση στις 23.03.20)

Υπουργική Απόφαση, «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την ομαλή
προσαρμογή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που
διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα» (ΦΕΚ.2363/20.11.2008),
http://eteypes.gr/wp-content/uploads/2014/06/KYA25057_2008.pdf,
(πρόσβαση στις 23.03.20)

Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής (23.04.13). *Εθνική Στρατηγική για την ένταξη
των πολιτών τρίτων χωρών*, [https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-
40ff-a70e-eca84e2ec9b9/ethniki_stratigiki.pdf](https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/ethniki_stratigiki.pdf), (πρόσβαση στις 23.03.20)

Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, (Ιούλιος 2019). *Εθνική στρατηγική για την
ένταξη*,: <http://www.opengov.gr/immigration/?p=795>, (πρόσβαση στις
23.03.20)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του
Τάμπερε 15 και 16 Οκτωβρίου 1999*, ανακτήθηκε από:
<https://www.consilium.europa.eu/media/21052/91400.pdf>, (πρόσβαση στις
23.03.20)

Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του ανθρώπου, ανακτήθηκε από:
<https://www.amnesty.gr/universal-declaration-of-human-rights>, (πρόσβαση στις
23.03.20)

Σύμβαση για το καθεστώς των Προσφύγων (Σύμβαση της Γενεύης, 1951),
ανακτήθηκε από: [https://www.unhcr.org/gr/wp-
content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf](https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf), (πρόσβαση στις
23.03.20)

Συνθήκη της Λισσαβώνας, για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της ευρωπαϊκής κοινότητας (2007/C 306/01), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=EL>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

Eur-Lex (13.11.09). *Το πρόγραμμα της Χάγης: 10 προτεραιότητες για την προσεχή πενταετία. Μια εταιρική σχέση για την ευρωπαϊκή ανανέωση στον τομέα της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης*. COM (2005) 184, ανακτήθηκε από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l16002&from=EL>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

Eur-Lex (26.10.12), *Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, (C 326/49), ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EL>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

Council of the European Union (2005), *A Common Agenda for Integration, Framework for the Integration of Third- Country Nationals in the European Union*. COM, (2005)389, ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0389:FIN:EN:PDF>, (πρόσβαση στις 23.03.20)

B. Ιστοσελίδες

Ανοιχτά σχολεία του δήμου Αθηναίων , <https://www.athensopenschools.gr/>

ΕΛΣΤΑΤ (20/11/2015). *Ειδική Έρευνα για τη θέση στην αγορά εργασίας των μεταναστών και των άμεσων απογόνων τους*. https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4lN_in=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4l

N_documentID=222132&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANC
E_qDQ8fBKKo4lN_locale=el, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Εκπαιδευτική Κλίμακα (01/02/11). Κατάλογος Σχολείων Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης <https://edu.klimaka.gr/sxoleia/diapolitismika/548-katalogos-sxoleia-diapolitismikis-ekpaideyshs>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Καλοφορίδης, Β., (2014). Ταυτότητα, μετανάστευση και διαπολιτισμική εκπαίδευση στη σύγχρονη Ελλάδα, *εκπ@ιδευτικός κύκλος*, http://www.educircle.gr/periodiko/images/teuxos/2014/teuxos1/teuxos1_12.pdf, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Ναυτεμπορική (8/6/2015), Κάτω από τον μ.ο. στον Δείκτη Πολιτικής Ένταξης Μεταναστών η Ελλάδα <https://www.naftemporiki.gr/story/963156/kato-apo-ton-mo-ston-deikti-politikis-entaksis-metanaston-i-ellada>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Συνήγορος του Πολίτη, *Πως μπορώ να γίνω Έλληνας Πολίτης, (Απλοποιημένες οδηγίες απόκτησης ελληνικής ιθαγένειας)* <https://www.synigoros.gr/?i=foreigner.el.politiografisi-allodapou.480055>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Συνήγορος του Πολίτη (19/11/19), *Συχνές απορίες σχετικά με την ιθαγένεια στην Ελλάδα*, <https://www.synigoros.gr/resources/toolip/doc/2019/11/19/191112019-faq-ithageneia.pdf>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Υπουργείο Εσωτερικών, *Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών στην Ελλάδα, Οδηγός Εφαρμογής για το ετήσιο πρόγραμμα 2013*, <http://ete.yypes.gr/wp-content/uploads/2014/07/odigos-ef-13.pdf>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Υπουργείο Υγείας (21/2/2017). *Έκθεση: Εμβολιασμός σε χώρους διαμονής προσφύγων/μεταναστών, Φεβρουάριος 2017* <https://government.gov.gr/wp-content/uploads/2017/02/Ekthesi-emvoliasmos-prosfygon-2017-02.pdf>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Alliance for integration, *Report in Good Practices (Deliverable 1.1 Lion- Project), Synthesis Report*, <http://allianceforintegration.eu/wp-content/uploads/2019/07/D1.1-Report-on-best-practices.pdf>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

Banulescu- Bogdan, Natalia (02/08/2012). *Shaping Citizenship Policies to Strengthen Immigrant Integration*. Migration Policy Institute.

<https://www.migrationpolicy.org/article/shaping-citizenship-policies-strengthen-immigrant-integration>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

Eurofound (2019), *How your birthplace affects your workplace*, Publications Office of the European Union, Luxembourg,

https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19004en.pdf, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, (26/02/20). *Ellada: Υποστηρικτικά Μέτρα για τους Μαθητές στην Προσχολική και τη Σχολική Εκπαίδευση*, στο

https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-27_el, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, *Asylum Migration and Integration Fund (AMIF)*

https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/migration-asylum-borders/asylum-migration-integration-fund_en, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, *The Action Plan on the integration of third- country nationals*

https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/integration/action-plan-integration-third-country-nationals_en, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, *About EWSI* <https://ec.europa.eu/migrant-integration/about>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, *European Migration Forum* https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/european-migration-forum_en_en,

(πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, *Urban Agenda for the EU*

<https://ec.europa.eu/futurium/en/inclusion-of-migrants-and-refugees>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, *Early Childhood Education and care*

https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_en, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, *Employers together for Integration*,

https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/european-dialogue-skills-and-migration/integration-pact_en,
(πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, *New Skills Agenda for Europe*
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission, *EU Skills Profile Tool for Third Country Nationals*
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1412&langId=en>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission (2019. December 19), *Governance of Migrant Integration in Italy*, <https://ec.europa.eu/migrant-integration/governance/italy>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission (2019, December 20), *Governance of Migrant Integration in Spain*. <https://ec.europa.eu/migrant-integration/governance/spain>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission (2020, February 6), *Governance of Migrant Integration in Greece*, <https://ec.europa.eu/migrant-integration/governance/greece>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Commission (01/12/19), *Migration and Health related Initiatives*.
https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/social_determinants/docs/migrants_projects_en.pdf, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Website on Integration (28/05/2014), *What are “good practices”?*
<https://ec.europa.eu/migrant-integration/index.cfm?action=furl.go&go=/what-are-good-practices>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

European Website on Integration, (12.2.18). *Migrant health across Europe: Little structural policies, many encouraging practices*. <https://ec.europa.eu/migrant-integration/feature/migrant-health-across-europe>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

Eurostat (2016). *First and second-generation immigrants- obstacles to work*.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=First_and_second-generation_immigrants_-_obstacles_to_work, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

Generation 2.0 RED <https://g2red.org/el/about-us/>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

Generation 2.0 RED, (29/01/2019). *Από την αόρατη γενιά στη γενιά των dropouts*
<https://g2red.org/el/from-the-invisible-generation-to-the-generation-of-dropouts/>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

International Network of Health Promoting Hospitals & Health Services
<https://www.hphnet.org/about-us/>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

Kasimis, C. & Kassimi, C. (2004, June 1). *Greece: A History of Migration*. Migration Policy Institute. <https://www.migrationpolicy.org/article/greece-history-migration>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

KMOP, <https://www.kmop.gr/>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

LOMIGRAS, <http://www.lomigras.gr/>, (πρόσβαση στις 26.03.2020)

Migration Policy Institute, *About the Migration Policy Institute*
<https://www.migrationpolicy.org/about/about-migration-policy-institute>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

Migration Policy Institute, *Integration Futures Working Group*
<https://www.migrationpolicy.org/programs/integration-futures-working-group>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

MIPEX, <http://www.mipex.eu/what-is-mipex>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

PISA, <https://www.oecd.org/pisa/aboutpisa/>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

PIRLS, <https://timssandpirls.bc.edu/pirls-landing.html>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

PRAKSIS. *Κέντρο Αλληλεγγύης Αθήνας στο Φρουραρχείο*, <https://www.praksis.gr/>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

PRAKSIS, *Local Alliance For Integration* ,
<https://www.praksis.gr/el/%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/%CF%84%CF%81%CE%B5%CF%87%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CF%82-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/lion>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

School Education Gateway, <https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/index.htm>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

Sirius Education Migration, <http://www.sirius-migrationeducation.org/about-us/>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

Solidarity Now, (22/1/19). *To Solidarity Now στηρίζει στην πράξη το δικαίωμα όλων για ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας*

<https://www.solidaritynow.org/%CF%84%CE%BF-solidaritynow-%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%B5%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%80%CF%81%CE%AC%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CE%BF-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BC%CE%B1-%CF%8C/>, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

Unesco (2015), *Global Citizenship Education, Topics and Learning Objectives*, https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_000232993&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_59f36c73-b9c9-4898-aea4-f93623d8a898%3F_%3D232993eng.pdf&locale=en&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000232993/PDF/232993eng.pdf#998_15_ED_EN_int.indd%3A.16812%3A420, (πρόσβαση στις 27.03.2020)

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αντύπας Τ., (2012) *Πρόγραμμα Διαπολιτισμικής Επιμόρφωσης δημοσίων υπαλλήλων των ενιαίων αποκεντρωμένων μονάδων διοίκησης που συναλλάσσονται με υπηκόους τρίτων χωρών νομίμως διαμενόντων στην Ελλάδα, Εκπαιδευτικό Εγχειρίδιο*. Αθήνα: Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών

Αντύπας Τ., (2009), *Έκθεση για τα εμπόδια και τις δυσκολίες πρόσβασης των υπηκόων τρίτων χωρών στις υπηρεσίες υγείας*, ανακτήθηκε από: <http://www.antigone.gr/files/gr/round-table/rt8/antipas.pdf>, (πρόσβαση στις 24.03.2020)

Βεντούρα, Λ. (επιμ.) (2011), *Μετανάστευση και Κοινωνικά σύνορα*. Αθήνα: Νήσος
Γαλάνης, Π., Κατελίδου, Δ., Σουρτζή, Π., Μπελλάλη, Θ., Σίσου, Ο., Τσαβαλιά, Κ., Καραμήτρη Ι. & Βελονάκης, Ε. (2012). *Γνώση και χρήση των υπηρεσιών*

- υγείας στην Ελλάδα από μετανάστες. Νοσηλευτική: 51 (4), ανακτήθηκε από:
<http://www.iatrotek.org/ioArt.asp?id=19829>, (πρόσβαση στις 24.03.20)
- Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.) (1999). *Θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Gudenberg: Αθήνα
- Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.) (2005), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα*, 8ο Διεθνές Συνέδριο, Τόμος 2, Πάτρα: ΚΕΔΕΚ
- Γιατροί του Κόσμου – Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο (2007), *Χωρίς χαρτιά, χωρίς υγεία*;, Έκδοση των Γιατρών του Κόσμου, ανακτήθηκε από:
http://www.globalsustain.org/files/presskit_outlines.pdf, (πρόσβαση στις 24.03.2020)
- Γκέμη, Ε. & Τριανταφυλλίδου, Α. (επιμ.) (2015). *Αλφαβητάρι της Μετανάστευσης*, 64/2015. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ, ανακτήθηκε από <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2015/06/Alvafitari.pdf>, (πρόσβαση στις 24.03.2020)
- Έμκε- Πουλοπούλου, Η (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Καβουνίδη, Τ. & Χολέζας, Ι. (2013). Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας, *Μελέτες*, 75, Αθήνα: ΚΕΠΕ, ανακτήθηκε από:
https://www.kepe.gr/images/meletes/STUDIES_75_Cavounidis_Cholezas_educational_and_labour_market_trajectories_of_youth_of_migrant_origin.pdf, (πρόσβαση στις 24.03.2020)
- Καβουνίδη, Τ., Κόντης, Α., Λιανός, Θ. & Φακιόλας, Ρ. (επιμ.) (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες –Πολιτικές- Πρακτικές*, Τόμος Α . Αθήνα: ΙΜΕΠΟ, ανακτήθηκε από:
http://emmedia.pspa.uoa.gr/fileadmin/emmedia.pspa.uoa.gr/uploads/Resources/Publications/Dimosieuseis_Sinergaton/Sampatakou_IMEPO.pdf, (πρόσβαση στις 24.03.2020)
- Κάκαλου, Ε., Περτσινίδου, Ι., Τερζίδης, Α. & Χρήστου, Χ. (2010). *Διαπολιτισμική Πύλη στην Υγεία, Πρόγραμμα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης δημοσίων υπαλλήλων που ασχολούνται με θέματα νοσοκομειακής περίθαλψης υπηκόων τρίτων χωρών σε νοσοκομεία της Αττικής και της Θεσσαλονίκης*. Αθήνα: Γιατροί του Κόσμου, ΚΕΚ Διάσταση Α.Ε.

- Κασιμάτη, Κ. (2009). Η χώρα προέλευσης των μεταναστριών και η κοινωνική τους ένταξη στην Ελλάδα. *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 4 (1), ανακτήθηκε από: http://www.epeksa.gr/assets/variousFiles/file_1.%20Kassimati.pdf, (πρόσβαση στις 24.03.2020)
- Καψάλης, Α. (επιμ.) (2007). *Αδήλωτη απασχόληση και «νομιμοποίηση» των μεταναστών, η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής* (Μελέτες: 27). Αθήνα: ΙΝΕ, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ
- Κοτσιώνη, Ι. (2009). *Εκθεση για την υγεία των μεταναστών στην Ελλάδα*. Mighealthnet, ανακτήθηκε από: http://mighealth.net/el/images/6/62/Greek_State_of_the_Art_Report_17March2009.pdf, (πρόσβαση στις 24.03.2020)
- Λυδάκη, Α. (2012). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Μαρβάκης, Αθ., Παρσάνογλου, Δ. & Παύλου, Μ. (επιμ.) (2009). *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μπάγκαβος, Χ. & Παπαδοπούλου, Δ.(επιμ.) (2006), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα: Gutenberg
- Μωυσίδης, Α. & Παπαδοπούλου, Δ.Β. (επιμ.) (2011). *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κριτική
- Η.Γ. Μπεζεβέκης (επιμ.) (2008). *Μετανάστες στην Ελλάδα: Επιπολιτισμός και ψυχοκοινωνική προσαρμογή*. Αθήνα: ΙΜΕΠΟ, ανακτήθηκε από: http://users.uoa.gr/~vpavlop/memo/chapters/2008_Besevegis_ed.pdf, (πρόσβαση στις 24.03.2020)
- Παλαιολόγου, Ν. & Ευαγγέλου, Ο. (2011). *Διαπολιτισμική παιδαγωγική, Εκπαιδευτική πολιτική για παιδιά μεταναστών*. Αθήνα: Πεδίο
- Παλαιολόγου Ν. & Ευαγγέλου Ο. (2012). *Μετανάστες μαθητές δεύτερης γενιάς στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, Ένταξη και σχολικές επιδόσεις*. Αθήνα: Πεδίο
- Παπακωνσταντής, Μ. (2013). Τα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών στο πλαίσιο ένταξης υπηκόων τρίτων χωρών. *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 2, ανακτήθηκε από: http://www.sem-ete.gr/wp-content/uploads/2014/07/file_2.Papakonstantis.pdf, (πρόσβαση στις 24.03.2020)

- Ρομπόλης, Σ.Γ. (2007). *Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα*. Αθήνα: Επίκεντρο
- Σοφianoπούλου, Χ., Εμβαλωτής, Α., Πίτσια, Β. & Καρακολίδης, Α. (2017). *Έκθεση Αποτελεσμάτων του Διεθνούς Προγράμματος PISA 2015 για την Αξιολόγηση των Μαθητών στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΙΕΠ, ανακτήθηκε από: http://iep.edu.gr/pisa/images/publications/reports/pisa_2015_greek_report.pdf, (πρόσβαση στις 25.03.20)
- Τζωρτζοπούλου, Μ. & Κοτζαμάνη, Α. (2008). *Η εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών. Διερεύνηση των προβλημάτων και της προοπτικής επίλυσής τους. Κείμενα εργασίας 2008/19*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, ΔΕΠΕ, ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/1528862/%CE%9C%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CE%A4%CE%B6%CF%89%CF%81%CF%84%CE%B6%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85_-_%CE%91%CE%B3%CE%B3%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%9A%CE%BF%CF%84%CE%B6%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CE%B7_%CE%97_%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B4%CE%B1%CF%80%CF%8E%CE%BD_%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%84%CF%8E%CE%BD_%CE%94%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%B5%CF%8D%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B7_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B2%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82_%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%BB%CF%85%CF%83%CE%AE%CF%82_%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82_._%CE%95.%CE%9A.%CE%9A.%CE%95._%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1_%CE%95%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CE%A4%CE%B5%CF%8D%CF%87%CE%BF%CF%82_2008_19, (πρόσβαση στις 25.03.20)
- Τριανταφυλλίδου, Α. (2005). *Ελληνική μεταναστευτική πολιτική: προβλήματα και κατευθύνσεις*, Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ, ανακτήθηκε από:

<http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2008/07/triand.pdf>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Τσίγκανου, Ι. & Μαράτου –Αλιπράντη, Λ. (επιμ.) (2014), *Γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα: Οδικός χάρτης πολιτικών κοινωνικής ένταξης*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, ανακτήθηκε από: https://www.ekke.gr/publication_files/ginaikia-metanasteusi-stin-ellada-odikos-chartis-politikon-kinonikis-entaxis, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Φούσκας, Θ., Οικονόμου, Χ., Σακελλαρόπουλος, Θ. & Βαρσαμίδης, Κ. (2014). «Ανθυγιεινή» ένταξη: Ανισότητες στην Πρόσβαση των υπηρεσιών υγείας από τους μετανάστες στην Ελλάδα και προτάσεις πολιτικής για την άρση τους. *Νοσηλεία και έρευνα*, 40, ανακτήθηκε από: <https://www.slideshare.net/nursingstudies/40-47324203>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Ψημμένος Ι. (2004). *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια-Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Αθήνα*. Αθήνα: Παπαζήσης

Χρυσάκης, Μ., Μπαλούρδος, Δ., Τραμουντάνης, Α. (2012) *Συμμετοχή των μεταναστών δεύτερης γενιάς στο εκπαιδευτικό σύστημα και ένταξη στην αγορά εργασίας*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/259067431_Symmetochet_ton_metanaston_deuteres_genias_sto_ekpaideutiko_systema_kai_entaxe_sten_agora_ergasias, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Green. Nancy L. (2004). *Οι δρόμοι της μετανάστευσης, Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις* (επιμ. μτφρ. Δ. Παρσάνογλου). Αθήνα: Σαββάλας (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2002)

Ξενόγλωσση

Anagnostopoulos D. C., Vlassopoulou M., Rotsika V., Pehlivanidou H., Legaki L., Rogakou E., Lazaratou H. (1994). *Psychopathology and Mental Health Service Utilization by Immigrants, Children and their Families*. *International Migration*, 32 (1).

Anagnostou, D. (2016). *Local government and migrant integration in Europe and in Greece*. Athens: ELIAMEP, ανακτήθηκε από: <http://www.eliamep.gr/wp->

content/uploads/2016/07/LOMIGRAS.report.No1-1.pdf, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Arango, J. (2013). *Exceptional in Europe? Spain's Experience with Immigration and Integration*. Washington, DC: Migration Policy Institute, διαθέσιμο στο <http://www.sem-ete.gr/wp-content/uploads/2014/07/TCM-Spaincasestudy.pdf>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

OECD, (2015). *Helping immigrant student to succeed at school- and beyond*, ανακτήθηκε από: <https://www.oecd.org/education/Helping-immigrant-students-to-succeed-at-school-and-beyond.pdf>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Pasetti, F. (2014) *Country Report- Integration Policies in Spain, INTERACT RR 2014/30*, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, ανακτήθηκε από: <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/33231/INTERACT-RR-2014%20-%2030.pdf;sequence=1>, (πρόσβαση στις 25.03.20)

Παράρτημα

1. Έντυπο Συγκατάθεσης

ΕΝΤΥΠΟ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ

Η παρούσα **συνέντευξη** αποτελεί μέρος της εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας με τίτλο «Ένταξη/ Ενσωμάτωση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στην ελληνική κοινωνία: πρόσβαση στην υγεία, στην παιδεία, στην εργασία» στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στην «Κοινωνιολογία», του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Η παρούσα μελέτη εστιάζει στην εξέταση του βαθμού ένταξης των μεταναστών δεύτερης γενιάς στην ελληνική κοινωνία, με έμφαση στους τομείς της υγείας, της απασχόλησης και της επίσημης εκπαίδευσης. Στην έρευνα αυτή ενδιαφερόμαστε για τις απόψεις σας και τις εμπειρίες σας, εάν λάβετε μέρος παρακαλώ απαντήστε με ειλικρίνεια.

Η διεξαγωγή της συνέντευξης λαμβάνει υπόψη τον κανονισμό για τη προστασία των προσωπικών δεδομένων 679/2016 GDPR

Εγώ ο/η, δηλώνω υπεύθυνα ότι ως συνεντευξιαζόμενος/νη, στο πλαίσιο της εκπόνησης **Διπλωματικής Εργασίας** με τίτλο «Ένταξη/ Ενσωμάτωση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στην ελληνική κοινωνία: πρόσβαση στην υγεία, στην παιδεία, στην εργασία» στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στην «Κοινωνιολογία», του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, και:

1. **συμμετέχω** εντελώς **εθελοντικά** σε αυτή τη συνέντευξη,
2. δίνω τη **συγκατάθεσή** μου να **μαγνητοφωνηθεί** αυτή η συνέντευξη.
3. δίνω τη **συγκατάθεσή** μου στον ερευνητή **ανώνυμα** να **συλλέξει, αναλύσει και συγγράφει** τις αποκτηθείσες πληροφορίες στο πλαίσιο αυτού του ερευνητικού προγράμματος, και έχω λάβει γνώση ότι, οτιδήποτε ειπωθεί στο πλαίσιο αυτής της **συνέντευξης**, είναι **αυστηρώς εμπιστευτικό (θα χρησιμοποιηθούν ψευδώνυμα)**, και θα χρησιμοποιηθούν μόνο από τον ερευνητή για την εν λόγω έρευνα,
4. έχω λάβει γνώση της δυνατότητας να **αποσύρω τη συμμετοχή μου από τη συνέντευξη** οποιαδήποτε στιγμή, χωρίς να αιτιολογηθώ, και έχω λάβει γνώση ότι **είμαι ελεύθερος/η να απέχω** από οποιαδήποτε απάντηση οποιαδήποτε στιγμή,
5. έχω λάβει γνώση ότι **μπορώ να λάβω περίληψη των αποτελεσμάτων** εφόσον το ζητήσω.

Τυπωμένο σε δύο αντίτυπα, **διάβασα και ενέκρινα**,/...../2019,

Υπογραφή Συμμετέχοντος/ουσας

Υπογραφή Ερευνήτριας

Ιωάννα Ταμπάκη

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

στην «Κοινωνιολογία»

Τμήμα Κοινωνιολογίας

Πάντειο Πανεπιστημίο

Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Κιν.: 6976125076

Email: iwanna.tabaki@gmail.com

2. Οδηγός Συνέντευξης

Συνέντευξη

No.: Ερευνήτρια: Ιωάννα Ταμπάκη, Πάντειο
Παν/μιο

Ημ/νία:

Τόπος:

A. Δημογραφικά Στοιχεία

1. Φύλο
2. Πόσο χρονών είσαι;
3. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;
4. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;
5. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;
6. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

B. Οικογενειακή Κατάσταση

1. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;
2. Πόσα παιδιά έχεις;
3. Πόσα από αυτά τα άτομα στο σπίτι χρειάζονται τη δική σου φροντίδα;

Δ. Υγεία

1. Είσαι ασφαλισμένος/η; Έχεις ΑΜΚΑ;
2. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;
3. Είσαι καπνιστής/στρια; Καταναλώνεις αλκοόλ;
4. Πάσχεις από κάποιο χρόνιο νόσημα;
5. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;
6. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

7. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;
8. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;
9. Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;
10. Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;
11. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένος/η είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;
12. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Ε. Παιδεία

1. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;
2. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;
3. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;
4. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Γ. Εργασία

1. Αντιμετώπισες πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;
2. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργος/η;
3. Πόσα χρόνια δουλεύεις συνολικά;
4. Αυτό που κάνεις τώρα, ήταν επιλογή σου;
5. Περιέγραψε μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.
6. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;
7. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;
8. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

9. Πιστεύεις πως δεν εργάζεσαι ή δεν αμείβεσαι όπως δικαιούσαι λόγω της καταγωγής σου;

10. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

11. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

12. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

13. Είσαι ικανοποιημένος/η από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

14. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

15. Είσαι ικανοποιημένος/η από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

16. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένος/η από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

17. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

ΣΤ. Στρατηγικές αντιμετώπισης και μελλοντικά σχέδια

1. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

2. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

3. Τι σκέφτεσαι για το μέλλον; Σκέφτεσαι να λάβεις ιθαγένεια;

3. Απομαγνητοφωνήσεις

Για τις απομαγνητοφωνήσεις χρησιμοποιήθηκε ο κωδικός Σ.1. ως Σ.9. για τους ερωτώμενους –συνεντευξιαζόμενους και Ε. για την ερευνήτρια.

Συνέντευξη Σ.1.

Ε. Πόσο χρονών είσαι;

Σ.1. Είμαι 42, του 1977.

Ε. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.1. Από Αίγυπτο είμαι. Και οι δύο μου γονείς από εκεί.

Ε. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;

Σ.1. Ήρθα όταν ήμουν 8 μηνών. Άρα, βρίσκομαι στην Ελλάδα περίπου 41 χρόνια.

Ε. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;

Σ.1. Έχω τελειώσει Τεχνικό Λύκειο. ΤΕΛ λεγόταν τότε, Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο, τώρα έχει αλλάξει όνομα. Η ειδικότητα ήταν ηλεκτρολόγων εγκαταστάσεων.

Ε. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

Σ.1. Όχι, είμαι ακόμα με άδεια παραμονής.

Ε. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Σ.1. Είμαι ανύπαντρος και δεν έχω αποκτήσει παιδιά.

Ε. Είσαι ασφαλισμένος; Έχεις ΑΜΚΑ;

Σ.1. Ναι είμαι ασφαλισμένος στον ΙΚΑ.

Ε. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;

Σ.1. Είμαι υγιής γιατί πριν 2 εβδομάδες ανέβηκα και στον Όλυμπο.

Ε. Είσαι καπνιστής; Καταναλώνεις αλκοόλ;

Σ.1. Καπνίζω πολύ και πολλά χρόνια. Νομίζω από τα 15 μου. Εεε θα πω. Δε θα βγω 4 φορές αλλά αν βγω Παρασκευή και Σάββατο θα πω και 4 μπύρες, αλλά εξαρτάται και την παρέα. Μπορεί να πω και ως το πρωί. Η αλήθεια είναι πως πίνω. Αλλά εξαρτάται και την παρέα.

Ε. Πάσχεις από κάποιο χρόνιο νόσημα;

Σ.1. Όχι δεν πάσχω από κάποιο νόσημα. Η αλήθεια είναι ότι μικρός είχα τσακωθεί με ένα φίλο μου και είχα χτυπήσει το νεφρό μου και έχω ένα νεφρό, αλλά δόξα τω Θεώ δεν έχω κάποιο άλλο σοβαρό πρόβλημα. Ο πατέρας μου ας πούμε, γιατί αυτό μπορεί να είναι κληρονομικό, έχει υπερτροφική μυοκαρδιοπάθεια και έχω πάει και έχω

ρωτήσει. Έχω κάνει και μαγνητική δεν έχω κάτι. Απλά πρέπει κάθε 2 χρόνια να το παρακολουθώ. Από θέματα υγείας είμαι κομπλέ. Κάνω και πολεμικές τέχνες.

Ε. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;

Σ.1. Ναι αθλούμαι, είναι πιο ελεύθερο το πρόγραμμα. Αν πάω για προπόνηση πάω 4 φορές την εβδομάδα. Δε σου λέω 5 γιατί την πέμπτη μέρα παλεύουμε μεταξύ μας και τώρα το αποφεύγω. Αλλά έχω ένα χρόνο τώρα που έχω σταματήσει να πάω για προπόνηση, η τελευταία φορά δηλαδή ήταν πέρυσι τον Ιούλιο. Πηγαίναμε με ένα φίλο μου και σταμάτησε. Εγώ πήγα την επόμενη μέρα, με χτύπησε ένας βλάκας και δεν ξαναπήγα. Αυτόν τον καιρό απλά περπατάω πολλές ώρες στη δουλειά, τις αποστάσεις που γίνονται με λεωφορεία θα τις κάνω με τα πόδια με τον άλλο συνάδελφο.

Ε. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

Σ.1. Όχι. Δεν έχω τέτοιο πρόβλημα, ως τώρα τουλάχιστον.

Ε. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;

Σ.1. Έχει χρειαστεί να πάω στο νοσοκομείο για κάποιες εξετάσεις, αλλά δε χρειάστηκε να μείνω. Πήγα, με τσέκαραν και γύρισα σπίτι. Κοίτα, ο πιο σοβαρός μου τραυματισμός ήταν τότε με το νεφρό. Το 1993 είχα τσακωθεί με ένα φίλο μου επειδή με είπε Αράπη και χρειάστηκε να το βγάλω. Και είμαι τώρα με ένα νεφρό. Ευτυχώς δεν έχω κανένα πρόβλημα. Κάθε δύο χρόνια πάω σε νεφρολόγο, σε ένα ιδιωτικό νεφρολογικό κέντρο.

Ε. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;

Σ.1. Σε ιδιωτικό όχι, γιατί στο νεφρολογικό κέντρο πήγα πέρυσι. Σε δημόσιο ιατρείο, πριν 4 μήνες για μια ίωση. Τώρα, τι ίωση ήταν δε μου είπαν. Ήμουν στα επείγοντα, 4 μέρες δεν μπορούσα να πάω στη δουλειά και δεν μπορούσα να φάω, έκανα εμετούς, διάρροιες, έκατσα 12 ώρες στο νοσοκομείο και δεν έκαναν τίποτα. Λέω κάποιο φάρμακο παιδιά, κάτι; Όχι λέει δε χρειάζεται.

Ε. Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;

Σ.1. Όχι, απλά παρατηρώ πως υπάρχουν μεγάλες καθυστερήσεις οπότε αυτό σε κάνει να σκεφτείς αν θες να πας και να κάνεις εξετάσεις και να ψαχτείς.

Ε. Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;

Σ.1. Τα γνωρίζω σίγουρα καλύτερα από πιο παλιά, αλλά δεν είμαι σίγουρος αν τα γνωρίζω όλα. Εε θα μπορούσε το σύστημα να ήταν καλύτερο αλλά μπορώ να πω πως δεν μπορούν να κάνουν και παραπάνω οι γιατροί από όσα κάνουν στα νοσοκομεία. Δε νομίζω ότι φταίνει οι γιατροί σε κάποια πράγματα, νομίζω πως φταίει το σύστημα. Οπότε γενικά ας πούμε πως μπορώ να κάνω χρήση του δικαιώματός μου.

Ε. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένος είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;

Σ.1. Καταρχήν εξαρτάται από το γιατρό. Αν ο γιατρός είναι πολύ καλός ή αν δε γουστάρει τους ξένους έχεις άλλη αντιμετώπιση. Εμένα, προσωπικά δεν έχω να πω κάτι. Μια φορά πήγα τον πατέρα μου, όχι εδώ, στην Κω, είχα πάει να αρπάξω έναν γιατρό που μου έφεραν την αστυνομία και μου έκαναν μήνυση. Δεν έφευγαν δηλαδή αν δε ζητήσω από το γιατρό συγγνώμη. Εε ενώ δεν είχε κόσμο, αρνήθηκε, δεν ήθελε να βάλει τον πατέρα μου μέσα, ενώ είχε περάσει αρκετή ώρα και ο πατέρας μου ήταν αναισθητός, ε και του φώναξα, του μίλησα λίγο άσχημα είναι η αλήθεια ε και όπως ο κάθε γιατρός, νομίζω ότι έχει το δικαίωμα να πάρει την αστυνομία, να κάνει ό,τι θέλει. Πήρε την αστυνομία, ήταν να μου κάνει μήνυση, τελικά είπε να του ζητήσω συγγνώμη, του ζήτησα και φύγαμε κομπλέ.

Ε. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Σ.1. Σίγουρα, ναι. Νομίζω ότι αργούν να εξυπηρετήσουν, καθυστερούν, ειδικά αν ο άνθρωπος δε μιλά Ελληνικά και δεν έχει διερμηνέα, είναι δύσκολα.

Ε. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;

Σ.1. Πήγα από το Δημοτικό μέχρι και τη δευτέρα Λυκείου σε ένα αραβικό σχολείο που υπάρχει στο Ψυχικό, εδώ στην Αθήνα και μετά, όχι ακριβώς, νομίζω μετά από ένα χρόνο, μετέφρασα το πτυχίο μου το αραβικό στα Ελληνικά, πήγα σε τεχνικό Λύκειο, στο πρώτο ΤΕΛ Αθηνών, που είναι στην Αθήνα στο κέντρο, έδωσα εξετάσεις γραμματική για να δουν αν ξέρω να διαβάζω και να γράφω καλά, έκανα τις εξετάσεις, πήγα σε ένα σχολείο για μια με μιάμιση ώρα και απάντησα, είδαν πως ξέρω να διαβάζω και να γράφω με κάποια ορθογραφικά λάθη, τα οποία τα έχω ακόμα και έκανα δύο χρόνια Τεχνικό Λύκειο.

Ε. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;

Σ.1. Ναι ναι. Σε αυτό το σχολείο ήταν, καταρχήν ήταν Τεχνικό Λύκειο, οπότε ήταν, πώς να σου το πω οι καθηγητές δε μαςάγανε, οπότε με βοηθήσανε πάρα πολύ, ειδικά τον πρώτο χρόνο με βοήθησαν πάρα πολύ.

Ε. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;

Σ.1. Ναι ναι, όλα ήταν καλά. Και ειδικά στο σχολείο το πρώτο που πήγα για να δώσω τις εξετάσεις για τα Ελληνικά, καταρχήν είχα άγχος. Αγχώνομαι πάρα πολύ. Αυτοί το κατάλαβαν, και ήρθε μια κυρία, είδε το χέρι μου που είχα ιδρώσει και μου λέει μην αγχώνεσαι, θα σε βοηθήσω, είχε δει κάποια που είχα γράψει και μου λέει μην αγχώνεσαι, δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα.

Ε. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Σ.1. Ναι ναι. Θεωρώ πως με βοηθούσαν αρκετά οι δάσκαλοι.

Ε. Αντιμετώπισες πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.1. Η αλήθεια είναι πως επειδή εγώ είμαι πολλά χρόνια στην Ελλάδα, μιλάω τα Ελληνικά αρκετά καλά, δεν είχα τέτοια αντιμετώπιση, σε όποια δουλειά γιατί έχω

κάνει πολλές, λάντζα, εστιατόριο, νυχτερινό κέντρο, σεζόν, δεν είχα ποτέ ας πούμε τέτοιο θέμα.

Ε. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργος;

Σ.1. Τώρα δουλεύω σα διερμηνέας. Τα τελευταία 3 με 3,5 χρόνια. Μεταφράζω στην αραβική γλώσσα.

Ε. Πόσα χρόνια δουλεύεις συνολικά;

Σ.1. Πόσα χρόνια συνολικά. Εε έχω ένσημα από το 2000, είχα δουλέψει και πιο πριν αλλά δεν είχα ένσημα.

Ε. Αυτό που κάνεις τώρα, ήταν επιλογή σου;

Σ.1. Ναι ήταν επιλογή μου. Μου το πρότειναν κάποιοι φίλοι μου, δεν το είχα κάνει άλλη φορά και είπα να το δοκιμάσω, λόγω του προσφυγικού.

Ε. Περιέγραψέ μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.

Σ.1. Ξεκινώντας από τις 9 πάω στο γραφείο. Τώρα εξαρτάται από τις δουλειές, είμαι στο Accommodation, που σημαίνει επισκεπτόμαστε τα σπίτια των ωφελομένων για να δούμε αν υπάρχουν ζημιές και να τις καταγράψουμε. Οπότε τώρα, πηγαίνοντας στο γραφείο, παίρνουμε τηλέφωνο τους ανθρώπους από τα σπίτια που μένουν και κανονίζουμε τις επισκέψεις, τους ρωτάμε δηλαδή αν θα είναι σπίτι το επόμενο δίωρο, αν είναι έχει καλώς, θα πάμε να τους δούμε, αυτό. Αν δεν τους βρούμε τους καλούμε άλλη μέρα και προσπαθούμε να τους βρούμε. Μετά, γυρνώντας στο γραφείο αυτό μπορεί να πάρει 3 με 4 ώρες, εξαρτάται πόσα σπίτια θα δούμε και τι ζημιές έχουν τα σπίτια, γιατί αν το σπίτι δεν έχει τίποτα, μπαίνουμε μέσα, τους μιλάμε και φεύγουμε. Αν έχει ζημιές, συζητάμε για αυτές. Γυρνώντας στο γραφείο, κανονίζουμε της επόμενης μέρας τις επισκέψεις. Πιο παλιά πριν μπω στο Accommodation ήμασταν σχεδόν κάθε μέρα στα νοσοκομεία. Δηλαδή, από τις πέντε μέρες, τις τέσσερις ή θα ήμουν στο Παίδων ή σε κάποιο άλλο νοσοκομείο.

Ε. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;

Σ.1. Ένα δυσάρεστο είναι αυτό στα νοσοκομεία, γιατί, τώρα ναι μεν δεν έχουν κακή αντιμετώπιση από τους γιατρούς, ενώ στον πρώτο χρόνο έχω τσακωθεί και με γιατρούς, έχω μιλήσει πάρα πολύ άσχημα σε γιατρό επειδή μίλησε πάρα πολύ άσχημα στα παιδάκια, εγώ ας πούμε του είπα στα παιδιά σου έτσι θα μιλάγες; Και ας πούμε

το γύρισε. Τώρα το πιο δυσάρεστο, νομίζω πως τώρα είμαι καλύτερα γιατί στα νοσοκομεία τσακωνόμουν. Είμαι και λίγο νευρικός εγώ. Άμα δω να έχει δίκιο ο γιατρός δε θα πω κάτι, αλλά άμα δω πως δεν έχει δίκιο, παίρνω ανάποδες, γιατί βάζω τον εαυτό μου στη θέση τους, των ωφελούμενων, των προσφύγων και μου γυρνούν τα μάτια ανάποδα.

Ε. Κάτι ευχάριστο που μπορείς να μοιραστείς;

Σ.1. Έχω κάτι από πιο παλιά, όταν ήταν κάποιες οικογένειες που έπαιρναν την οικογενειακή επανένωση, εκεί ήταν ευχάριστο και συγκινητικό, γιατί αυτοί οι άνθρωποι ναι μεν μπορεί να ήταν χρόνο εδώ ή και παραπάνω μας είχαν και εμένα και τους συναδέλφους μου σαν οικογένειά τους. Οτιδήποτε ήθελαν, αν είχαν πρόβλημα έπρεπε να πάρουν εμένα, το διερμηνέα, όχι κατευθείαν εμένα αλλά εμένα για να το μεταφέρω στην κοινωνική λειτουργό. Αυτό ας πούμε από κάποια ευχάριστα. Τώρα ευχάριστο είναι όταν πηγαίνουμε και έχουν τα σπίτια τζιτζι. Γιατί όταν δεν είναι εντάξει και έχουν κάνει κάποιες ζημιές που λέγαμε, για αυτούς μπορεί να μην είναι τίποτα, αλλά για εμάς είναι. Θα μιλήσουμε με τον ιδιοκτήτη και θα βάλουμε μετά τον υπεύθυνό μας, το συντονιστή μας να βγάλει το φίδι από την τρύπα, είναι λίγο δύσκολο. Γιατί εγώ θα πρέπει να μιλήσω μετά στον ωφελούμενο και να του πω κοίτα, αν ας πούμε αυτό το σπίτι ήταν δικό σου θα σου άρεσε αυτό το πράγμα; Αυτό.

Ε. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;

Σ.1. Όχι όχι. Απλά αυτό που έχω σπουδάσει δεν το κυνήγησα καθόλου να εργαστώ ως ηλεκτρολόγος εγκαταστάσεων. Γιατί, το 1997 με 98 που το έβγαλα, ο πατέρας μου ήταν μάγειρας και δούλευε σεζόν στην Κω. Οπότε πήγαινα και δούλευα στην Κω. Δούλευα νύχτα. Ήταν τελείως διαφορετικά τα χρόνια τότε και δεν το κυνήγησα. Δηλαδή σκεφτόμουν τότε ότι εγώ θα έρχομαι εδώ σεζόν και δε θα κάνω κάτι άλλο.

Ε. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

Σ.1. Κοίτα, τώρα λόγω του προσφυγικού δεν τα κοιτούν αυτά, ειδικά στο χώρο των οργανώσεων. Παλιότερα όμως όταν πρωτάρχισα δουλειές είχα θέματα με κάποιους εργοδότες.

Ε. Πιστεύεις πως δεν εργάζεσαι ή δεν αμείβεσαι όπως δικαιούσαι λόγω της καταγωγής σου;

Σ.1. Στην τωρινή μου δουλειά όχι, αλλά παλαιότερα μου έχει συμβεί. Έχω δουλέψει, μου έχουν πει θα πάρεις τόσα και δε μου έδωσαν τόσα. Αφού δούλεψα δηλαδή μου έδωσαν και 200 ευρώ λιγότερο. Άλλοι δε μου κολλούσαν ολόκληρα τα ένσημα αλλά τα μισά και αυτό είναι επειδή ήμουν ξένος, δεν ήξερα ότι πρέπει να μου κολλάει το οκτάωρο ένσημα και δε μίλαγα. Ενώ τώρα το κοιτάω, ψάχνω να δω αν όντως μου κολλάνε. Αλλά τότε το έκαναν σίγουρα επειδή δεν ήξερα. Από τα 17 μου δηλαδή ως τα 25 κάποιιοι δε μου έβαζαν ένσημα επειδή ήμουν ξένος, δε ρώταγα και δεν ήξερα ποια είναι τα δικαιώματα του εργαζομένου.

Ε. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.1. Αυτό θα μπορούσα σίγουρα να σου το πω πριν πιάσω δουλεία, στην παιδική μου ηλικία που ήμασταν πιτσιρικάδες, που έλεγαν διάφορα «μαύρε, Αράπη», έλεγαν διάφορα. Μεγαλώνοντας, επειδή πώς να σου το πω, μεγάλωσα στις πλατείες και τέτοια, δεν έδινα δικαίωμα σε κανέναν να μου πει κάτι. Δεν προκαλούσα και ούτε με προκαλούσαν στις δουλειές. Αλλά πριν τις δουλειές το είχα, στην παιδική μου ηλικία, με τους φίλους και την παρέα.

Ε. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

Σ.1. Πιστεύω πως στη σημερινή εποχή ναι, πιο παλιά θα ήταν πιο δύσκολα. Γιατί τώρα ας πούμε έχουν έρθει πιο πολλοί Ευρωπαίοι να δουλέψουν. Εκτός αυτού, είναι και παιδιά, ξένοι που έχουν μεγαλώσει, είναι σαν κι εμένα εδώ, που δεν έχουν πάρει ας πούμε και την ελληνική ιθαγένεια ή την ελληνική ταυτότητα να μπορούν να πουν ότι είναι Έλληνες, εε θεωρώ ότι είναι πιο εύκολο τώρα, πιο παλιά δεν ήταν.

Ε. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

Σ.1. Ναι, έχω σύμβαση αορίστου χρόνου και ιατροφαρμακευτική κάλυψη. Δόξα τω Θεώ παίρνω καλό μισθό, 920 ευρώ, οπότε θεωρώ πως τη βγάζω, άσχετα αν εγώ δεν

τη βγάζω. Θεωρώ πως είναι εντάξει, γιατί αν κοιτάξεις γύρω σου δε δίνουν εύκολα τέτοιο μισθό. Πιο παλιά, που έπαιρνα 700 ευρώ δεν έβγαινε. Στην Κω ας πούμε, που δούλευα πριν 3 χρόνια, έπαιρνα 700 ευρώ έδινα τα 250 σε ενοίκιο, έπρεπε να τρώω απ' έξω γιατί δε μαγειρεύω οπότε δεν έβγαινε. Αλλά τώρα στην Αθήνα πιστεύω ότι είμαι εντάξει, σε σχέση με την αγορά και το πόσο δίνουν.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

Σ.1. Ναι σε γενικές γραμμές είμαι ικανοποιημένος. Γιατί όποιος θέλει τα πολλά χάνει και τα λίγα.

Ε. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

Σ.1. Εργάζομαι 8 ώρες τη μέρα και 5 φορές την εβδομάδα. Δηλαδή τα ρεπό μου είναι το Σαββατοκύριακο.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

Σ.1. Τώρα στη δουλειά που είμαι είναι πολύ καλό το ωράριο και οι συνθήκες εργασίας. Πιο παλιά, στις αρχές, δουλεύαμε, επειδή ήταν και η αρχή της οργάνωσης, δουλεύαμε λίγο παραπάνω, αλλά το θέλαμε και δουλεύαμε, δε μας έβαζε κάποιος με το ζόρι. Δουλεύαμε και 2 και 3 ώρες παραπάνω, χωρίς να πληρωνόμαστε αλλά δε μας το ζητούσε κανείς. Και ειδικά το πρώτο κομμάτι, είχαμε και ένα τηλέφωνο, το έκτακτης ανάγκης, το emergency, στις αρχές μας έπαιρναν συνέχεια. Δηλαδή υπήρχαν μέρες που έφυγα και 2 η ώρα το βράδυ από το σπίτι να πάω στο νοσοκομείο να βοηθήσω. Βέβαια, αυτές τις ώρες τις έξτρα τις έπαιρνα την επόμενη μέρα να φύγω νωρίτερα, ό,τι ώρα ας πούμε. Ή κάποιες φορές που πηγαίναμε να πάρουμε κόσμο από το λιμάνι, θα πηγαίναμε 6 η ώρα στο λιμάνι, ακριβώς 3 ώρες θα σχολάγαμε νωρίτερα, δεν είχαμε τέτοιο θέμα.

Ε. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένος από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

Σ.1. Εγώ ναι, είμαι ικανοποιημένος από το ωράριο και τις συνθήκες εργασίας. Έχω κάποιους φίλους, σε άλλες οργανώσεις που δεν είναι. Εδώ με τα παιδιά οι σχέσεις μου είναι πολύ καλές και υπάρχει συνεννόηση και συνεργασία. Πολύ βασικά.

Ε. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

Σ.1. Ναι ναι, ένας φίλος μου Έλληνας. Μου πρότεινε να στείλω βιογραφικό και με πήραν. Δούλεψε η αδελφή του στην ίδια ΜΚΟ και μου είπαν πως ψάχνουν διερμηνείς και πως είναι καλά και να στείλω το βιογραφικό μου. Ε και το έστειλα.

Ε. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

Σ.1. Αρχικά θα πρέπει να κάνουν μαθήματα ελληνικών. Ξέρω πως είναι πολύ δύσκολο να μάθεις μια ξένη γλώσσα γρήγορα, αλλά τουλάχιστον κάποια πράγματα θα μπορούσες να τα μάθεις. Ας πούμε κάποια λίγα, βασικά. Το δεύτερο, να έχουν λίγη υπομονή, αρκετή μπορώ να πω. Γιατί ήδη πάμε εμείς, εγώ, εσύ ας πούμε και περιμένεις το λιγότερο 10 ώρες, να φύγεις από το νοσοκομείο, οπότε αυτοί, λόγω του ότι δεν έχουν διερμηνέα θα κάτσουν πολύ παραπάνω. Όσον αφορά την εκπαίδευση, αν έχουν υπομονή, είναι δύσκολο να μάθεις μια ξένη γλώσσα. Σίγουρα χρειάζεται υπομονή και κατανόηση των αναγκών για να μειωθούν οι διακρίσεις.

Ε. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

Σ.1. Δεν ξέρω, δε μου έρχεται κάτι άλλο τώρα. Ίσως να είναι το σύστημα πιο γρήγορο. Δηλαδή να μη χρειάζονται τόσα χρόνια, ας πούμε για την ιθαγένεια. Για παράδειγμα, εγώ δεν έχω ακόμα ιθαγένεια, ενώ θα έπρεπε.

Ε. Τι σκέφτεσαι για το μέλλον; Σκέφτεσαι να λάβεις ιθαγένεια;

Σ.1. Όχι. Η γραφειοκρατία σε βασανίζει πάρα πολύ. Εκτός από το ότι θα πρέπει να περιμένεις πάρα πολύ, πάρα πολλές ώρες, υπάρχουν και οι άνθρωποι στους οποίους θα δώσεις συνέντευξη, οι οποίοι δεν ξέρεις τι θα γράψουν στο φάκελο και τι όχι, οπότε το παίζεις κορώνα γράμματα. Θα πρότεινα να είναι πιο εύκολες οι διαδικασίες. Να μη χρειάζεται να φέρει 150 χαρτιά για να πάρει ένα χαρτί. Τώρα όλα τα άλλα, γιατί ειδικά στην ιθαγένεια, πρέπει να μαζέψεις πάρα πολλά χαρτιά, να τα μεταφράσεις να τα πας και να τα φέρεις.

Ε. Αυτές ήταν οι ερωτήσεις. Σε ευχαριστώ για το χρόνο σου.

Σ.1. Να είσαι καλά, ελπίζω να σε βοήθησα. Καλή επιτυχία.

Συνέντευξη Σ.2.

Ε. Πόσο χρονών είσαι;

Σ.2. 43 ετών.

Ε. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.2. Από Σουδάν είμαι. Ο μπαμπάς μου είναι από το Σουδάν και η μητέρα μου από την Αίγυπτο.

Ε. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;

Σ.2. Γεννήθηκα στην Ελλάδα.

Ε. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;

Σ.2. Έχω τελειώσει ηλεκτρολόγος μηχανικός αυτοκινήτων, από το ΤΕΙ Αθήνας. Έχω πάρει πρώτου επιπέδου πτυχίο barista, έχω τρίτου επιπέδου πτυχίο bartender. Τι άλλο έχω; Έχω και κάτι άλλο. Α, κάνω πολεμικές τέχνες, παρακολουθώ σεμινάρια, έχω κάνει και προστασία VIP, τι άλλο; Και τώρα θέλω να πάω σε μια σχολή πώς να το πω; Χασάπης; Αυτό ναι.

Ε. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

Σ.2. Ε όχι, θα πάρει ο αδελφός μου τώρα που πήγε σε ελληνικό σχολείο, εγώ δεν πήγα. Με πήγε ο πατέρας μου σε ένα σχολείο στον Ερυθρό Σταυρό, την πρώτη μέρα που πήγε να με παραλάβει μας είχαν βάλει που κάνουμε μια προσευχή, δε θυμάμαι, Άγιος ο Θεός Άγιος ο Χριστός και με έβαλε να κάνω το σταυρό μου και λέει αν την πρώτη μέρα ο γιος μου κάνει τον σταυρό την τελευταία μέρα τι θα κάνει; Το παιδί μου εμένα δε θα κάνει τέτοια, ε και με πήγε σε αραβικό σχολείο και αυτή ήταν η καταστροφή της ζωής μου. Εντάξει, μου έβαλε πολλά προβλήματα πλέον. Από άποψη χαρτιών δηλαδή είναι δύσκολο γιατί μπορώ να κάνω μόνο πολιτογράφηση. Αυτό δηλαδή μου τη σπάει στα χαρτιά. Εγώ που είμαι εδώ 43 χρόνια πρέπει να πληρώσω παράβολο 700 ευρώ που ο ΣΥΡΙΖΑ το έκανε 700 πριν το ΣΥΡΙΖΑ ήταν 1500 έτσι και ο πρόσφυγας που μου ήρθε χθες εδώ και δεν ξέρει να πει ούτε «μαλάκας» θα πληρώσει 100 ευρώ. Αυτό μου τη δίνει απίστευτα. Αυτό.

Ε. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Σ.2. Είμαι χωρισμένος, δυστυχώς δεν έχω παιδιά. Έχω όμως μια κόρη, γάτα, έξι χρονών. Αν είναι έτσι τότε είναι δίδυμα γατάκια, μία λευκή και μία μαύρη, η Άρια και η Φρίντα.

Ε. Είσαι ασφαλισμένος; Έχεις ΑΜΚΑ;

Σ.2. Ναι ναι όλα νόμιμα. Βλέπεις, δε γίνεται για έναν μετανάστη να δουλεύει μαύρα ή θα πρέπει να το ζητάει ο εργοδότης. Να το ζητήσεις εσύ είναι δύσκολο. Πριν το 2008 ίσως μπορούσες να το κάνεις, τώρα όμως δε συμφέρει τους εργοδότες, γιατί το πρόστιμο θα τσούξει.

Ε. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;

Σ.2. Αρκετά καλή. Προσπαθώ να γυμνάζομαι και να προσέχω την υγεία μου πλέον και μετά τα όσα είχα. Παλαιότερα έκανα ατασθαλίες και τώρα θέλω να είμαι προσεκτικός.

Ε. Είσαι καπνιστής; Καταναλώνεις αλκοόλ;

Σ.2. Ναι, καπνίζω καθημερινά. Για το αλκοόλ που ρωτάς, ως bartender ήμουν αλκοολικός. Για έξι μήνες που ήμουν σεζόν έπινα πάρα πολύ κάθε βράδυ, αλλά τους υπόλοιπους έξι μήνες δε θα έπινα τίποτα. Αλλά τους άλλους έξι μήνες μπορεί να έπινα το ένα βράδυ και τρία μπουκάλια. Όταν πήγα να κάνω κάτι εξετάσεις αίματος με ρώτησε ο γιατρός αν πίνω. Τους εξήγησα πως για έξι μήνες ναι και τους άλλους έξι όχι και μου είπε πως είμαι αλκοολικός. Σα να πίνω μέρα παρά μέρα, άρα κατά μέσο όρο είμαι αλκοολικός. Το κατάλαβα λοιπόν και άρχισα να το κόβω μέσα στη δουλειά μου. Κατάλαβα πως έχω πρόβλημα. Αλλά μετά ήταν συνήθεια. Τώρα πλέον δεν πίνω. Ίσως ένα ποτήρι μπύρα, σπάνια.

Ε. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;

Σ.2. Ναι, πάρα πολύ. Έξι φορές την εβδομάδα. Οι ώρες εξαρτάται από τη μέρα. Δηλαδή μπορεί να τρέχω 45 λεπτά, να πάω να κάνω 2 ώρες *mai tai* και 2 ώρες *systema*, άρα 4 ώρες και 45 λεπτά. Αυτό είναι το extreme. Το κανονικό είναι 45 λεπτά τρέξιμο και 2 ώρες *mai tai* ή 2 ώρες *systema*. Αλλά κάποιες φορές με πιάνει τρέλα και θέλω να τα κάνω όλα μαζί.

Ε. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

Σ.2. Ε όχι. Έχω κάποιο πρόβλημα στην καρδιά, μου το είπαν όταν πήγα να κάνω το χειρουργείο αλλά δεν παίρνω φάρμακα. Μου είπαν κάπως τι είναι αλλά δεν είναι σοβαρό.

Ε. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;

Σ.2. Ναι πήγα στα επείγοντα, τους είπα πως δεν είμαι καλά. Είχα γαστρεντερίτιδα. Τους εξήγησα τι έχω και μου λένε δεν έχεις τίποτα. Τους εξήγησα πως κάνω εμετούς, δε με πίστευαν αλλά όταν με είδαν να ξερνάω στον κουβά με πίστεψαν.

Ε. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;

Σ.2. Γενικά πολλά ραντεβού, πάρα πολλά, παντού. Και καθυστερήσεις. Κυρίως στα δημόσια. Αλλά φταίει που πηγαίνει πολύς κόσμος και το προσωπικό είναι λίγο. Δε φταίει για όλα οι γιατροί νομίζω. Τους τελευταίους 12 μήνες όχι. Δε νοσηλεύτηκα. Πριν 4 χρόνια είχα μείνει σε νοσοκομείο. Βασικά, τον τελευταίο χρόνο νοσηλεύτηκα για μια μέρα, με τη γαστρεντερίτιδα. Μου έδωσαν κάτι χάπια και έφυγα.

Ε. Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;

Σ.2. Παρά τις όλες δυσκολίες δεν είναι πως δεν μπόρεσα να εξυπηρετηθώ. Απλά δε μου άρεσε πάντα η συμπεριφορά τους.

Ε. Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;

Σ.2. Όχι. Καθόλου, γιατί θα μπορούσα να έχω πάρει κάποιο επίδομα και δεν το γνώριζα. Αλλά μην είμαστε υπερβολικοί. Αν είχε όλα όσα έπρεπε θα το κρίναμε. Αλλά είναι εντάξει. Παντού υπάρχουν τα καλά και τα κακά. Αλλά έτσι με ελλείψεις, με απλήρωτους, δε γίνεται.

Ε. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένος είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα

καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;

Σ.2. Κοίτα, αν είναι ιδιωτικό, επειδή πληρώνεις, ακόμα και εξωγήινος να είσαι με τρία μάτια, θα σου πει «καλημέρα κύριε, σας ευχαριστώ πολύ» καταλαβαίνεις τι εννοώ. Στο δημόσιο θα σου πει «κάτσε εκεί, ποιος είσαι εσύ ρε που θες και να μιλήσεις» ή έχω προσέξει να έρχεται η σειρά μου, να με βάζει να κάθομαι και να συνεχίζει να περνάει λευκούς λέγοντας πως δεν είναι η σειρά μου. Αλλά σου το ξαναλέω, πιστεύω πως δεν έχει να κάνει με το χρώμα αλλά με τον άνθρωπο. Ο μόνος γιατρός που έχω να θυμηθώ να είναι τόσο ηλίθιος είναι ένας που δε μου έκανε ράμματα ενώ έπρεπε. Του είπα να προσέχει γιατί είχα θέμα με τις ενέσεις, αλλά με ταρακούνησε τόσο που πόνεσα τόσο πολύ στη μέση που δεν αντέδρασα ψύχραιμα. Θυμάμαι να είμαι από πάνω του και να ακούω μόνο το χτύπο της καρδιάς μου. Τον είχα πιάσει από το λαιμό και τον ρωτούσα αν κατάλαβε τι είχε κάνει. Μου έφερε ένα μείγμα να βάλω το χέρι μου και έφυγα. Δε μου έκαναν ράμματα. Αυτός είναι από τους χειρότερους και άλλοι δύο οδοντίατροι που με έσφαξαν. Ενώ στο ιδιωτικό, τη χήνα με τα χρυσά αυγά δεν τη κακομεταχειρίζεσαι, αυτή σε ταΐζει. Όταν όμως δεν περιμένω τίποτα από εσένα και έχεις απαιτήσεις, λογικό είναι να σου συμπεριφέρονται έτσι. Αλλά και πάλι, από το 2008 έχουμε έλλειψη προσωπικού, πραγμάτων. Άρα, καταλαβαίνεις πως έχουν τα προβλήματά τους. Ας έχουν πρώτα καλό μισθό, καλά νοσοκομεία και ας τους κρίνουμε μετά ως ανθρώπους. Θα μπορούσαν να είναι χειρότερα τα πράγματα. Από τη στιγμή που βοηθούν και τους άπορους και δεν τους αφήνουν κάτι είναι κι αυτό. Κάτι καλό που μου έχει μείνει είναι όταν έμεινα παράλυτος. Οι νοσοκόμες που μου άλλαζαν τους ορούς με πρόσεχαν πάρα πολύ, ο γιατρός που μου έκανε το χειρουργείο, το νοσοκομείο, βέβαια πλήρωνα και 1000 ευρώ. Στο άλλο όμως το δημόσιο, μου έκανα την επισκληρίδιο, ήταν μια χαρά οι γιατροί, εξυπηρετικοί. Ίσως επειδή μιλούσα Ελληνικά. Είναι πιο προσεκτικοί με όσους μιλούν Ελληνικά. Νομίζω πως κάποιος γίνεται κακός επειδή τον κάνει το σύστημα.

Ε. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Σ.2. Πιστεύω πως δεν παίζει ρόλο το χρώμα μου όσο ο άνθρωπος. Αν είναι καλός άνθρωπος θα βοηθήσει το συνάνθρωπο. Αν δεν είναι θα σε πει και μαύρο και Αλβανό, ό, τι θες θα σε πει. Πιστεύω πως είναι στον άνθρωπο. Αν ήταν κάποιος

ρατσιστής, δε θα γινόταν γιατρός. Δε θα ήθελε να γιατρεύει τους άλλους, θα πήγαινε δικαστής, να δικάσει τους άλλους. Θα πήγαινε αστυνομικός, να κάνει bulling στους άλλους. Καταλαβαίνεις πως το λέω. Και από αυτά που έχω δει η συμπεριφορά τους δεν έχει να κάνει με το χρώμα μου αλλά με την προσωπικότητά τους και τις προκαταλήψεις τους. Αυτό πιστεύω. Μπορεί να κάνω και λάθος αλλά έτσι το βλέπω εγώ.

Ε. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;

Σ.2. Ναι στο ελληνικό πήγα μόνο την τρίτη Λυκείου. Πήγαινα σε αραβικό το 1996, οι εξετάσεις έρχονταν από τη Λιβύη, κερωμένες σε κλειστό φάκελο. Μάλιστα μας είχαν πει πως ακυρώνονται οι εξετάσεις επειδή τα αποτελέσματα διέρρευσαν στη Μάλτα. Λέμε πως εδώ είμαστε Αθήνα, λένε δεν έχει σημασία και μας τις ακυρώνουν. Αναγκαστήκαμε να πάμε στη Λιβύη για τις εξετάσεις. Πήγα, με πολλές δυσκολίες και μπερδέματα, έδωσα τις εξετάσεις, γύρισα πίσω αλλά δε με πίστευαν πως έδωσα. Πήγα σε ένα σχολείο στη Βαρυμπόμπη για τους απόδημους Έλληνες ήταν, πήγα σε ένα άλλο στο Ελληνικό, αλλά φουλ ρατσιστής ο διευθυντής, μου λέει δεν μπορώ να σε βάλω σε αυτό, ενώ όλα τα παιδιά ήταν μαύρα. Πήγα στην Ερμού στο Υπουργείο Παιδείας και με δέχτηκαν τελικά να τελειώσω το σχολείο. Είχα περάσει μετά στην Κρήτη στο ΤΕΙ Λογιστικής, αλλά δεν είχα λεφτά και είπα δεν πειράζει, θα πάω μηχανολόγων.

Ε. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;

Σ.2. Ναι ναι, δεν παρατήρησα κάτι άλλο. Μάλιστα, στα ελληνικά σχολεία είδα πως δεν χτυπούσαν τους μαθητές, ήταν πιο καλοί δάσκαλοι.

Ε. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;

Σ.2. Ναι ναι και πάντα υπήρχαν κάποιοι που σε τσίγκλαγαν για να σε κάνουν να σκεφτείς, σε παρακινούσαν να διαβάσεις. Ήξεραν πως είμαι καλός και με βοηθούσαν πιο πολύ. Με άφηναν να βγαίνω έξω χωρίς απουσία στα Αγγλικά, επειδή τα ήξερα όλα πολύ καλά, τα είχα κάνει. Ή στα μαθηματικά, με το που μας έβαζε τεστ, τις

ήξερα τις απαντήσεις και βοηθούσα και τους άλλους. Και στο TEI. Ήταν πολλοί αλάνια όλοι στο TEI. Ένας καθηγητής μου είχε πει, ιδού η Ρόδος ιδού και το πήδημα. Αμα κάνεις λάθος θα σε γαμήσω. Και ένας άλλος πολύ καλός, που μας τα είχε μάθει όλα από το αυτοκίνητο. Ήταν καθηγητές που νοιάζονταν για το μέλλον και τη σκέψη των παιδιών. Όταν πήρα το πτυχίο ο ένας μου είπε συγχαρητήρια. Τώρα είσαι νόμιμος απατεώνας. Θα χρεώνεις ό,τι θες και θα κόβεις και απόδειξη. Αυτούς δε θα τους ξεχάσω ποτέ.

Ε. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Σ.2. Πιστεύω πως ναι. Αν με μείωνε κάποιος ίσως ήταν για να επηρεάσει το εγώ μου.

Ε. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργος;

Σ.2. Είμαι διερμηνέας σε οργάνωση.

Ε. Πόσα χρόνια εργάζεσαι συνολικά;

Σ.2. Δε θυμάμαι, περίπου 20.

Ε. Αυτό που κάνεις τώρα ήταν επιλογή σου;

Σ.2. Ήταν η μόνη λύση έπειτα από ατύχημα που είχα, ώστε να μην κουράζομαι πολύ και να βγάζω λεφτά.

Ε. Περιέγραψε μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.

Σ.2. Για εμένα είναι πολύ ήσυχα, αν και από τις πολλές μεταφράσεις σε κάποια φάση ζαλίζεσαι. Ουσιαστικά καθημερινά πάω γραφείο και βοηθάω τους κοινωνικούς στη διερμηνεία. Όπου χρειαστεί κάνουμε και συνοδείες που αυτό μπορεί να καθυστερεί πιο πολύ.

Ε. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;

Σ.2. Το πιο δύσκολο είναι να πρέπει να ανακοινώσεις κάτι αρνητικό στον άλλον.

Αυτό με αγχώνει πολύ. Κάτι ευχάριστο, όλα μωρέ, αν είναι εντάξει οι άνθρωποι είμαι κι εγώ.

Ε. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;

Σ.2. Όχι, δεν είναι όσα σπούδασα. Το κάνω επειδή είναι μια δουλειά που μπορώ να την κάνω, χωρίς να ζορίζομαι σωματικά. Διαισθάνομαι ότι βοηθάω κάποιον κόσμο. Αυτός που θέλει να βοηθηθεί τον βοηθάω, αυτός που δε θέλει να βοηθηθεί δικαίωμά του. Αλλά είναι κουραστικό. Πλέον έχω φθαρεί και κουράζομαι.

Ε. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

Σ.2. Σε ποια δεκαετία μιλάμε τώρα;

Ε. Μπορείς να αναφερθείς σε όλη την εργασιακή σου εμπειρία ως τώρα.

Σ.2. Ξεκινάμε από μικρό παιδί. Μόλις τελειώσα το σχολείο ο πατέρας μου μου απαγόρευε άμα δεν τελειώσω το σχολείο να πάω να δουλέψω. Ήταν νόμος. Μου λέει, τελείωσε το σχολείο, μάθε πέντε γράμματα και μετά πήγαινε πνίζου. Είναι και ο ίδιος άνθρωπος που μου μάθαινε Αγγλικά και με βάραγε για να μάθω Αγγλικά. Τι ήθελα να πω, ναι. Πιτσιρικάς, έχω κάνει όλων των ειδών τις δουλειές, μεταφορές, κρεαταγορά, μέχρι και μπράβος, λαντζιέρης, ό,τι θες. Οικοδομές, αλουμινας, πλακατζής, όλα. Στην αρχή, όταν δούλευα μεταφορές, ήμουν το ανήλικο παιδάκι και δούλευα στα μαύρα, με φώναζαν το παιδί θαύμα. Γιατί έκανα πράγματα που ενήλικοι μόνο τα έκαναν. Στην κρεαταγορά, επειδή πάλι ήμουν μικρός και δούλευα με το φίλο μου με πρόσεχαν, μας έδιναν μπριζόλες να φάμε για πρωινό ξέρω εγώ, αλλά σε γάμαγαν στη δουλειά. Αλλά ήταν δουλειά αντρική. Θυμάμαι ήταν η μοναδική δουλειά που με έχει κάνει να κλάψω. Να κλαίω από τη δουλειά έτσι, αλλά από πείσμα να λέω δε θα φύγω. Γιατί λέω πως γίνεται αυτοί να το κάνουν και εγώ όχι; Μετά σκέφτηκα ότι αυτοί ήταν ενήλικες και εγώ ανήλικος άρα δεν πειράζει. Εεε μετά, τελειώσα τη σχολή ηλεκτρομηχανολόγος αυτοκινήτων, ήταν η πρώτη χρονιά που έγινε στην Ελλάδα να μπορείς να πάρεις και τις δύο ειδικότητες σε ένα πτυχίο, αν με ρωτήσεις χρονιά δε θυμάμαι, έχω κάψει μυαλό. Μπορώ να το βρω όμως, πρέπει να είναι 2000. Κάπου εκεί πρέπει να είναι. Γιατί αν σκεφτείς το 1996 κατέβηκα την τρίτη Λυκείου, έκατσα ένα με δύο χρόνια, πήρα διακοπές εγώ με τον εαυτό μου και έκανα δύο με τρία χρόνια να τελειώσω τη σχολή που ήταν δύο με τρία χρόνια, κάπου εκεί πρέπει να ήταν περίπου, πάνω κάτω. Ε όταν πήγα να δουλέψω έξω σαν ηλεκτρομηχανολόγος αυτοκινήτων, που ήθελα να πάω να μάθω, να έχω εμπειρία, όλοι νόμιζαν πως πάω να τους κλέψω τη δουλειά. Με έβαζαν να καθαρίζω και να κάνω τον καθαριστή. Την σκουπιδιάρρα. Σφουγγάρισε, σκούπισε, ψεκάστε και τέτοια. Και όλοι νόμιζαν ότι θέλω να κλέψω τη δουλειά. Ε μία, δύο, τρεις, ένα χρόνο λες

μετά, σόρρυ για την έκφραση, «βάλε τα εκεί που ξέρεις μεγάλε, εγώ φεύγω από εδώ». Μετά μου είπε ένας φίλος μου, όταν δούλευα, πριν πάρω το πτυχίο, ήθελα να δουλέψω, να μπορώ να βγάλω λεφτά να ζήσω μόνος μου, δεν μπορούσα να λέω ολόκληρος μαντράχαλος 19 χρονών «μπαμπά δώσ' μου» ε και έψαξα και βρήκα. Επειδή ήταν η σχολή μεσημέρι προς απόγευμα δεν μπορώ να δουλέψω πρωί, μπορώ να δουλέψω βράδυ. Βρήκα με έναν φίλο μου δουλειά, δούλευα στο Plus Soda, και δούλευα βράδυ και έτσι είχα το βράδυ τη δουλειά και το πρωί το τέτοιο. Όταν πήρα το πτυχίο πήγα να δουλέψω. Είδα ότι ένα χρόνο με κορόιδευαν, πάω να δω τη βλάβη, πως το κάνουν, σου λέει πήγαινε καθάρισε εκείνα τα καλώδια. Σκούπισε, σφουγγάρισε, τους λέω άμα είναι να σκουπίζω και να σφουγγαρίζω το κάνω και σπίτι μου. Και φεύγω και είδα πως θα συνεχίσω βράδυ. Το 2004 δούλευα στο Plus Soda, είχα γίνει υπεύθυνος σερβιτόρων, υπεύθυνος του μαγαζιού στην ουσία ήμουν, ήρθε το 2004 ήταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες και ήθελα να φύγω από την Αθήνα, γιατί θα είχε πολύ κόσμο και σκέφτηκα ότι θα την κάνω σε νησί και τότε μου είπε ένας φίλος μου που δούλευε ηχολήπτης πως ψάχνουν σε μαγαζί στη Σκιάθο μαύρο bartender. Ξέρεις μου λέει κάποιον μαύρο bartender; Του λέω φίλε μου μόνο ένας υπάρχει σε όλη την Ελλάδα, λέγεται Χαλ και δουλεύει στο Folie Folie. Δεν ξέρω αν θα φύγει του λέω να πάει σε νησί. Μου λέει θέλω μαύρο bartender, ξέρεις εσύ; Τότε εγώ ήμουν τυχερός γιατί έστηνα τα μπαρ και έβγαζα την κάβα του μαγαζιού, και εντάξει ήξερα. Αν έβγαζες την ετικέτα και μου έλεγες τι μπουκάλι είναι αυτό ήξερα να σου πω, χωρίς να δω τι μάρκα είναι. Και του λέω κοίτα, αναγνωρίζω τα μπουκάλια, εκτός από κοκτέιλ. Τέλος πάντων πήγα, δούλεψα μαζί με ένα φίλο μου, στο Cubanita τότε. Πήγα δούλεψα τσάμπα, να μάθω για κοκτέιλ. Μου έμαθε κάποια βασικά πράγματα, δεν υπήρχαν σχολές τότε, δεν υπήρχε τίποτα. Πήγα, έμαθα και πήγα δούλεψα. Την πρώτη χρονιά αυτός όρισε το μεροκάματό μου, γιατί εγώ δεν ήξερα. Τη δεύτερη φορά έγινα μισθοφόρος. Γιατί έγινα καλός, έκανα σεμινάρια, πήρα πτυχία, πήγα και έμαθα από τους καλύτερους, ίδρυσαν κάποιοι φίλοι μου που δούλεψα μαζί τους την bar academy και πλέον υπάρχει να διδάσκεις για τέτοιο και πλέον ήμουν μισθοφόρος, δηλαδή όριζα εγώ την τιμή μου. Αν δε μου την έδινες, υπάρχουν κι αλλού πορτοκαλιές και επειδή ήξερα ότι ήμουν πολύ καλός, όριζα και αυτά που θέλω εγώ και αυτό είναι που με βοήθησε. Αλλά έπρεπε, πρώτον είχα το εξωτικό χρώμα, έπρεπε να γίνω καλύτερος από τον λευκό. Καταλαβαίνεις τι εννοώ. Έπρεπε να κάνω πράγματα που ο λευκός δεν μπορούσε να κάνει. Ο μέσος λευκός γιατί υπάρχουν κάποιοι λευκοί εδώ μέσα που ξέρουν για bartender ή να έρθουν να πάρουν τη δουλειά σου, ουδείς

αναντικατάστατος. Όλους τους αντικαθιστούμε. Η εμπειρία μου έμαθε ότι όντως, όταν πας να αντικαταστήσεις κάποιον ή θα πληρώσεις πολύ ακριβά να φέρεις κάποιον ισάξιο ή θα το κλείσεις το μαγαζί. Και αυτό μου έδωσε πώς να σου το πω ήξερα ποιος είμαι, ήξερα που πατούσα, ήξερα τι δουλειά μπορώ να βγάλω και απαιτούσα κάποια πράγματα. Μου τα έδινες; Ερχόμουν. Δεν μου τα έδινες, σου έλεγα γεια σου. Πλέον εγώ ήμουν αφεντικό του εαυτού μου και της τσέπης μου. Μέχρι που έμεινα παράλυτος και τώρα δουλεύω διερμηνέας. Τρία χρόνια ήμουν παράλυτος.

Ε. Συνέβη κάποιο ατύχημα; Θα ήθελες να μου εξηγήσεις;

Σ.2. Όχι ατύχημα, αλλά είχα πολύ δουλειά και σκληρή ζωή. Έσπασε ο χόνδρος στη σπονδυλική μου στήλη και αντί να χυθεί μπροστά έπεσε πίσω, στο νωτιαίο μυελό και μου νέκρωνε όλα τα νεύρα από τη μέση και κάτω. Ξύπνησα ένα πρωί και δεν μπορούσα να κουνήσω το αριστερό μου πόδι. Και άρχισε το μαρτύριο. Τέλος πάντων, δόξα τον Θεό, όλα καλά. Κάπως έτσι κύλησε. Μετά ήρθε η προσφυγική κρίση και μου είπαν αντί να κάθεσαι πήγαινε δούλεψε. Και εντάξει, λόγω εμπειρίας και επειδή με πέταξαν στα βαθιά από νωρίς, μου άνοιξαν κάποιες πόρτες. Στις πρώτες δουλειές δηλαδή είχα πρόβλημα. Μου έλεγαν πως δεν προσλαμβάνουν μαύρο. Γύρισε ο τροχός καμιά δεκαετία και βάλε και το 2004 έψαχναν μαύρο bartender. Έτσι είναι. Είσαι μία από πάνω και μία από κάτω.

Ε. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.2. Εγώ είμαι κυρίως τυπικός με τους συναδέλφους μου. Οπότε ο εργοδότης, ο υπεύθυνός μου τέλος πάντων είναι εντάξει μαζί μου. Προσπαθώ να είμαι. Όποιος είναι καλός μαζί μου, καλός στη δουλειά του, γιατί κρίνω τον άλλον πάντα στις λεπτομέρειες και αυτό είναι που με γάμησε στη δουλειά. Είμαι συγκεντρωτικός, είμαι υποχόνδριος. Απαιτώ την τελειότητα και από τη στιγμή που απαιτώ την τελειότητα από εμένα απαιτώ και από εσένα το ίδιο. Τίποτα περισσότερο και τίποτα λιγότερο. Εεε θα σου το πω απλά, όταν δούλευα στο Plus Soda, είχα δικαίωμα να ρίξω 50 ευρώ πρόστιμο στον οποιονδήποτε, δηλαδή αν ήσουν βοηθός ή πρώτος σερβιτόρος δούλευες τσάμπα γιατί έπαιρνες μεροκάματο ένα πενηντάρικο μόνο και εγώ είχα το δικαίωμα να το κάνω αυτό. Δεν το έκανα γιατί είναι αμαρτία να κόβεις το ψωμί από έναν αλλά έχω κάνει το άλλο. Του έχω σπάσει τη μύτη. Γιατί; Γιατί με παράτησε και

έφυγε για τρεις ώρες χωρίς να μου πει τίποτα. Ήθελε να βρεθεί με μια κοπέλα για τρεις ώρες χωρίς να πει κάτι στο σερβιτόρο, στον αρχισερβιτόρο, που είχε 15 τραπέζια εκείνη τη μέρα και όταν γύρισε και τον ρωτά που ήσουν μου λέει έπρεπε να βρεθώ με την κοπέλα. Τον ρώτησα γιατί δε μου το είπε και μου απάντησε τόσο χαλαρά που δε με πείραξε που έλειψε αλλά η συμπεριφορά του που με έβλεπε αγχωμένο και αυτός ήταν χαλαρός που δε θυμάμαι πως έγινε και ξαφνικά ακούω το «τακ» και πέφτει κάτω στην κουζίνα. Η κυρία εκεί τρόμαξε και μετά με φώναξε ο εργοδότης. Μου λέει τι έγινε του λέω δεν ξέρω τίποτα, ρώτα τον άλλον. Κι όμως προς τιμήν του, όταν τον έστειλαν μέσα είπε πως δεν έγινε τίποτα. Τώρα με αυτή τη δουλειά βλέπω πως όλοι πάνε να φορτώσουν τη δουλειά στον άλλον. Όχι όλοι, κάποιοι. Αισθάνομαι δηλαδή πως κάνω και τη δουλειά των κοινωνικών λειτουργών. Αν ο κοινωνικός λειτουργός είναι τυπικός, κάνει τα προαπαιτούμενά του, εγώ θα γίνω χαλί να με πατήσσει. Εάν δω ότι υστερεί και δεν βοηθάει και μπορεί να κοστίσει και στον ωφελούμενο, μπορεί να με βρει και απέναντί του. Αυτό δηλαδή. Και ένας λόγος που έχασα και τη δουλειά από τον Ερυθρό Σταυρό, ήταν για μία ερώτηση που μου έκαναν, γιατί σε εξετάζουν εκεί. Μου λένε όταν μπεις στην Αμυγδαλέζα και δεις έναν αστυνομικό να βαράει ένα παιδί εσύ τι θα κάνεις; Και του λέω θα σου απαντήσω πολύ σοβαρά και ειλικρινά, δεν ξέρω τι θα κάνω, είναι αναλόγως με τη μέρα μου, μπορεί να ξυπνήσω και να τα έχω χαλάσει με την κοπέλα μου και να τον δω και να βγάλω όλο μου το είναι πάνω σε αυτόν τον βλάκα και μπορεί να ξυπνήσω και να έχω κερδίσει το λόττο και να τον δω και να πω πως δεν πειράζει, κάτι πρέπει να έκανε αυτός. Άρα τους λέω είμαι δίκικο μαχαίρι, μπορεί να σε εξυπηρετήσω αλλά μπορεί και να είμαι ο αφανισμός.

Ε. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

Σ.2. Αν ήμουν σε τράπεζα ναι, αν ήμουν σε μπαρ όχι. Κατάλαβες τι εννοώ; Λόγω των εξωτικών χαρακτηριστικών. Είχα ράστα μέχρι τον κόλο αλλά τα ξύρισα τον Ιανουάριο. Νόμιζαν πως είμαι από τη Βραζιλία ή τις Βερμούδες. Όταν άρχιζα να μιλάω Ελληνικά έχαναν τον κόσμο κάτω από τα πόδια τους γιατί σου λέει τι είναι τούτο; Άρα σε μία δουλειά σαν μπαρ, όταν πήγα και δούλεψα πρώτη φορά στη Σκιάθο, ένιωσα, σαν τη τίγρη στο κλουβί, όταν φέρνουν ένα καινούριο αξιοθέατο στο ζωολογικό κήπο και πάνε όλες οι οικογένειες και φέρνουν τα παιδιά τους να δουν «α

κοίτα το καινούριο ζώο που φέραμε, δεν το έχουμε στη χώρα μας». Ήταν ακριβός αυτό, είσαι εσύ από μέσα σε ένα κλουβί και ήρθαν όλοι να δουν τι είναι αυτό το πράγμα. Γιατί μέχρι τότε δεν είχαν δει μαύρο σε μια τέτοια θέση εργασίας, να φτιάχνει πράγματα που δεν τα έχουν ονειρευτεί ποτέ στη ζωή τους. Ή να μπαίνεις στο μπαρ και πάντα να είναι καλύτερος από εσένα γιατί πάντα θα έχω διαβάσει πιο καλά, θα έχω καθαρίσει το μπαρ σπιθαμή προς σπιθαμή και θα ξέρω τα πάντα εκεί μέσα. Κανείς δε θα το έχει κάνει αυτό. Θα ξέρω το καθετί. Οι άλλοι δεν το κάνουν αυτό. Έχουν βοηθό που θα καθαρίσει τα πράγματα. Α θα τα καθαρίσει ο βοηθός, δε θέλω να τα καθαρίσω εγώ. Όχι αυτό είναι δικό μου, εγώ θα το καθαρίσω. Για να το πιάσεις πρέπει να το ξαναβάλεις στη θέση του, αλλιώς θα σου φάω το χέρι. Αυτό ήταν, ότι πρέπει να έχεις συνέχεια, πώς να σου το πω, σημαδεύεις για το φεγγάρι κι αν είσαι τυχερός θα ρίξεις και ένα αστέρι. Καταλαβαίνεις τι θέλω να πω; Αυτό είναι.

Ε. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

Σ.2. Όταν δούλευα στο μπαρ πλήρωνα τρία σπίτια. Πλήρωνα ενοίκιο τριών σπιτιών. Το δικό μου στη Σκιάθο, του μπαμπά μου στην Αθήνα και της αδελφής μου στην Αίγυπτο και είχα λεφτά να βγάλω τη γυναίκα μου έξω. Τώρα δεν έχω να πληρώσω το ενοίκιο το ένα, που ζω με τον πατέρα και τον αδελφό μου. Αλλά είμαι κανονικά με σύμβαση και ιατρική ασφάλιση. Όσο για τις προσωπικές μου ανάγκες όλα είναι πολύ περιορισμένα. Ταξίδι τώρα ας πούμε ο αδελφός μου ήθελε να πάει διακοπές. Μου ζήτησε λεφτά να πάει διακοπές. Εντάξει και αυτός δουλεύει αλλά και πάλι αυτός δε βγάζει τόσο όσο πρέπει. Γιατί κουρέας ήθελε να γίνει, ακόμα μαθητεύει. Τώρα δεν είναι στη σχολή και μου ζήτησε να του πάρω μια σκηνή και να του δώσω λεφτά για το τέτοιο. Δεν είμαι bartender. Δεν βγάζω έξι χιλιάδικα το μήνα. Βγάζω αν είμαι τυχερός 800 ευρώ. Ενοίκιο, φως, νερό, φαγητό, πάρε και μία τέντα, δώσ'του και λεφτά, τέλος. Μπορεί να μην έχουμε να πάρουμε τσιγάρα.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

Σ.2. Η οικονομική μου κατάσταση δεν έχει σχέση με την πνευματική μου. Αν έχω ένα πρόβλημα, θα σου το πω απλά. Όταν ξεκίνησα να περπατάω ξανά, δε δούλευα δεν

είχα φράγκο στην τσέπη μου, αλλά ήμουν ο πιο ευτυχισμένος άνθρωπος στη γη. Δεν είχα 50 λεπτά να πάρω ένα μπουκαλάκι νερό. Ήμουν, ο πιο ευτυχισμένος άνθρωπος στη γη. Άρα, η ευτυχία δεν είναι προορισμός, ούτε κάτι που αγοράζεται. Είναι μια ψυχική κατάσταση που σου συμβαίνει λόγω εσωτερικών ή εξωτερικών παρεμβολών. Το πως θα αφήσεις εσύ αυτές τις παρεμβολές να σε επηρεάσουν, θα επηρεάσουν και την ευτυχία σου. Δηλαδή πώς να σου το πω, μπορούσα να ζήσω με 50 ευρώ, θα μπορούσα να ζήσω και με 6000 ευρώ. Το θέμα είναι εσύ τι ζητάς. Εσύ τι θες. Τέλος πάντων. Ποιος είναι τελικά ικανοποιημένος; Όλοι πληρώνουμε πολλά και παίρνουμε λίγα.

Ε. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

Σ.2. Κανονικά. Δηλαδή πέντε μέρες σερί και το σαββατοκύριακο κάθομαι. Πες δύο ρεπό.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

Σ.2. Ναι κομπλέ. Αρκεί να μπορώ να κάνω τις προπονήσεις μου και ως τώρα τα καταφέρνω, οπότε όλα καλά.

Ε. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένος από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

Σ.2. Όλα εξαρτώνται από το τι θέλω να κάνω εγώ. Δηλαδή παλιά που δούλευα βράδυ το γούσταρα, δούλευα βράδυ, έβγαινα το πρωί, κοιμόμουν στις παραλίες, γαμώ. Τώρα, αυτό που κάνω είναι να γυμνάζομαι. Δηλαδή έχω πρώτη προτεραιότητα. Τη δουλειά αυτή την κάνω και ειδικά σε αυτή την οργάνωση, επειδή δεν έχει dress code. Μπορούσα να πάω στο ΔΟΜ και να παίρνω τα διπλάσια λεφτά. Αλλά θα έπρεπε να είναι πουκάμισο και τζιν με 40 βαθμούς. Εεε πως το λένε, βλέπεις πως είμαι τώρα στη δουλειά μου, λες και ήρθα από γήπεδο μπάσκετ. Έτσι δεν είναι; Έχω μια ελευθερία. Σήμερα ας πούμε έπρεπε να σχολάσω στις εφτά. Αλλά τους είπα «παιδιά φεύγω στις έξι. Έχω μία δουλειά να κάνω». «Φύγε» μου είπαν. Αν ήμουν στο ΔΟΜ ούτε με σφαίρες δε θα μπορούσα να το κάνω αυτό. Κι αν το έκανα, τέλος του μηνός θα μου μειωνόταν ο μισθός. Για αυτή τη μία ώρα. Άσχετα αν αύριο θα πήγαινα μία ώρα νωρίτερα να συμπληρώσω τη μία ώρα που έχασα σήμερα. Κατάλαβες; Δε μετράει για αυτούς. Το θέμα είναι τι ζητάς. Δηλαδή εγώ, έχω βάλει σαν προτεραιότητα τώρα την

προπόνησή μου. Οι ώρες σε αυτή την οργάνωση που είμαι με βοηθούν να πηγαίνω για προπόνηση. Άρα είμαι ευχαριστημένος. Με αυτό μου το μεροκάματο, μπορώ να βοηθήσω την οικογένειά μου και κουτσά στραβά, μπορεί να μη με φτάσει ο μήνας, κάνω αυτά που θέλω. Δε θα τα κάνω όλα, κάνω κάποια βασικά πράγματα. Με βοηθά στην προπόνησή μου, πληρώνω τους δασκάλους μου, αυτά. Από τη στιγμή που μπορώ να τα κάνω αυτά είμαι ευχαριστημένος. Μόλις μπει εμπόδιο στην προπόνησή μου θα έχω φύγει εγώ από εκεί μέσα. Κατευθείαν, από την πρώτη μέρα, αν μου πουν δεν μπορείς να πηγαίνεις θα τους πω γεια επί τόπου. Όσο με καλύπτει είμαι ευχαριστημένος.

Ε. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

Σ.2. Η φίλη μιας φίλης μου, Ελληνίδες και οι δύο, καθόμασταν σε ένα σπίτι, με ρώτησε αν μιλάω 3 -4 γλώσσες και τι κάνω τώρα, της είπα πως όντως μιλάω τόσες γλώσσες και πως αυτό το διάστημα κάθομαι γιατί έχω κάνει χειρουργείο στη σπονδυλική στήλη και κάνω αποθεραπεία. Με ρώτησε αν μπορούσα να δουλέψω ως διερμηνέας να παίρνω έστω έξι κατοστάρικα το μήνα να πληρώνω τους γιατρούς και μου ήρθε η δουλειά. Γιατί δεν πας λέω να δουλέψεις να πληρώνεις τους γιατρούς σου, αντί να κάθεσαι και να παίρνεις τα λεφτά του μπαμπά σου ή από το απόθεμά σου που τελειώνει;

Ε. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

Σ.2. Είναι κάτι απλό, σε οποιαδήποτε χώρα και να το έκανες θα πήγαιναν όλα καλά. Όλοι ίσοι, χαρτιά σε όλους, και όχι μόνο επειδή τον λένε Αντετοκούμπο να τον φωνάζεις στο Μέγαρο για να μη σου τον πάρουν. Γιατί και πριν από αυτόν υπήρχαν πόσοι Αντετοκούμπο, πόσα καλά παιδιά και αθλητές που χάθηκαν επειδή δεν υπήρχε το ίντερνετ. Να σου πω κάτι, θεωρώ πως είναι θέμα παιδείας, μετά θέμα οικογένειας, θέμα παιδείας του σχολείου και μετά θέμα προσωπικής επιλογής. Όταν βλέπεις τον μπαμπά σου να λέει α ο μαύρος, άντε ρε μαύρε, ενώ αν το μάθεις το παιδί πως όλοι είναι ίσοι έχει διαφορά. Θα πρέπει να φτιάξεις πρώτα την ίδια την κοινωνία για να μειώσεις τις διακρίσεις που μου λες. Τα παιδιά να ταξιδεύουν, για να δουν και να

καταλάβουν το διαφορετικό, τους άλλους ανθρώπους. Όχι, που λένε πως οι ξένοι ήρθαν και έφεραν την κρίση. Δεν είναι έτσι. Οι λάθος πολιτικές έφεραν την κρίση.

Ε. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

Σ.2. Θεωρώ πως αν φτιάξεις τη μάνα, θα έχεις φτιάξει το κράτος. Αν έχεις τη μάνα τακτοποιημένη, αυτή θα φτιάξει το παιδί, το σχολείο, το μέλλον. Οικογένεια, σπίτι και σχολείο και όλα τα άλλα θα έρχονται. Κάτι άλλο χρήσιμο θα ήταν να μην κλέβει τον ελληνικό λαό. Να γίνει πιο αξιοκρατικό προς όλους, προς τον εαυτό του και προς όλους τους πολίτες. Τώρα ο Έλληνας είναι ανώριμο παιδί, χωρίς να έχει κάνει την αυτοκριτική του και λέγοντας πως για όλα φταίνει μόνο οι άλλοι.

Ε. Τι σκέφτεσαι για το μέλλον; Σκέφτεσαι να λάβεις ιθαγένεια;

Σ.2. Κοίτα επειδή είμαι πολύ ξεροκέφαλος άνθρωπος, η πρώην γυναίκα μου μου έλεγε να πάω να την πάρω. Εγώ όμως την δικαιούμαι. Δεν είναι να πάω να την πάρω. Δεν είναι ελεημοσύνη. Ζητάω κάτι που είναι δικό μου. Εδώ έζησα, εδώ μεγάλωσα, εδώ ερωτεύτηκα, εδώ παντρεύτηκα, εδώ θα ήθελα να κάνω τα παιδιά μου. Αν γίνει πόλεμος εδώ θα πολεμήσω, δεν σκέφτομαι άλλη χώρα εκτός από εδώ. Αλλά, όταν με κάνεις να νιώθω απόκληρος μια ζωή, να νιώθω τόσο υποχρεωμένος, να μη μου δίνεις τα δικαιώματά μου αλλά να με χρεώνεις όπως τους άλλους, να παίρνεις τους φόρους πρώτα από όλους, να με χρεώνεις πράγματα που δε θα έπρεπε να μου τα χρεώνεις έτσι. Εκεί κάποια στιγμή σκέφτεσαι και λες, βρε δεν πας να γαμηθείς λέω εγώ; Και είμαι εκεί εγώ τώρα αυτή τη στιγμή. Και τη θέλω γιατί νιώθω Έλληνας και δεν τη θέλω γιατί αυτό, με όλα αυτά που έχουν γίνει λες δεν πας να γαμηθείς; Δεν τη θέλω.

Ε. Σε ευχαριστώ για το χρόνο σου.

Σ.2. Άντε καλέ. Εγώ χάρηκα που τα είπα όλα αυτά.

Συνέντευξη Σ.3.

Ε. Πόσο χρονών είσαι;

Σ.3. 42 ετών, είμαι το 77 γεννηθείς.

Ε. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.3. Κατάγομαι από την Κένυα και οι 2 μου γονείς Κενυάτες.

Ε. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;

Σ.3. Ήρθα σε μικρή ηλικία. 2, 5 ετών. Είμαι δηλαδή εδώ από το 85.

Ε. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;

Σ.3. Όλη τη βασική εκπαίδευση την έκανα στην Ελλάδα. Πανεπιστήμιο και έχω μεταπτυχιακό στο marketing, αλλά δεν το έχω ασκήσει ποτέ.

Ε. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

Σ.3. Ναι, μέσω της διαδικασίας της πολιτογράφησης.

Ε. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Σ.3. Είμαι παντρεμένος με δύο παιδιά, με Πόντια.

Ε. Πόσα από αυτά τα άτομα στο σπίτι χρειάζονται τη δική σου φροντίδα;

Σ.3. Μοιράζομαι όλες τις υποχρεώσεις μαζί με τη σύζυγό μου.

Ε. Είσαι ασφαλισμένος; Έχεις ΑΜΚΑ;

Σ.3. Ναι, όλα κανονικά, εργάζομαι και έχω ασφαλιστική κάλυψη.

Ε. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;

Σ.3. Με δεδομένο πως είμαι 42 χρονών είμαι καλά.

Ε. Είσαι καπνιστής; Καταναλώνεις αλκοόλ;

Σ.3. Όχι, είμαι αντικαπνιστής. Επίσης, δεν πίνω, δεν καπνίζω και φροντίζω να ξεκουράζομαι. Είμαι ξενέρωτος, πολύ απλά.

Ε. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;

Σ.3. Όχι, αλλά έκανα επαγγελματικό στίβο μέχρι τα 22 μου οπότε καταλαβαίνεις. Φροντίζω απλά να περπατάω πολύ κατά τη διάρκεια της ημέρας.

Ε. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

Σ.3. Όχι, δεν παίρνω καθόλου φάρμακα.

Ε. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;

Σ.3. Όχι, δε χρειάστηκε.

Ε. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;

Σ.3. Όχι. Δεν πάω στα νοσοκομεία. Την τελευταία φορά που πήγα για εμένα ήταν το 1994 όταν χρειάστηκε να κάνω μια επέμβαση σκωληκοειδίτιδας. Αυτό. Για τα παιδιά μου έχω πάει και στα επείγοντα και στα εξωτερικά ιατρεία.

Ε. Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;

Σ.3. Όχι. Σου είπα, έχει να κάνει και με τον τρόπο που θα απευθυνθείς στους ανθρώπους και πως θα είναι ο καθένας από αυτούς.

Ε. Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;

Σ.3. Προφανώς το γνωρίζω. Είναι απαραίτητο για να μπορεί κάποιος να έχει κι άλλα δικαιώματα να γνωρίζει τις υποχρεώσεις του και τα δικαιώματά του, δεν τίθεται θέμα. Όταν χρειαστεί ναι, το απολαμβάνω, γιατί μπορώ να το διεκδικήσω και να το διεκδικήσω με το σωστό τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη τις υποχρεώσεις μου, δηλαδή, εργαζομαι, η εταιρεία που είμαι πληρώνει για να έχω ασφαλιστική κάλυψη, τα πάντα, άρα ξέρω τι κάνω.

Ε. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένος είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;

Σ.3. Ήταν εξαιρετικές οι επαφές με τους γιατρούς. Ειδικά το Αγία Σοφία και το βλέπω μέσω της δουλειάς μας πόσο προσπαθούν και πόσο καλοί είναι. Κοίτα, όλα πρέπει να τα βάζουμε κάτω από ένα συγκεκριμένο πρίσμα, αν θέλουμε να πούμε πως οι υπηρεσίες υγείας είναι κακές, πολύ εύκολα θα σου βρω εκατό χιλιάδες πράγματα, αλλά δεδομένης της κατάστασης της χώρας, των νοσοκομείων και της έντασης που υπάρχει στα νοσοκομεία από τον κόσμο, ναι τα πράγματα είναι εξαιρετικά καλά. Δεν μπορώ να μείνω στη μία περίπτωση ανθρώπου που θα πει δε σε εξυπηρετώ γιατί είσαι

γυναίκα, δε σε εξυπηρετώ γιατί είσαι μετανάστης, δε σε εξυπηρετώ γιατί είσαι μαύρος. Εντάξει, μπορεί να είναι πολλές οι περιπτώσεις αλλά σε κάθε περίπτωση δεν μπορούμε να πούμε ότι με τόσο κόσμο που πηγαίνει στα νοσοκομεία, μετανάστες, πρόσφυγες και γηγενείς ότι δεν είναι σε καλή κατάσταση η εξυπηρέτηση. Γιατί ο κόσμος πρέπει να έχει και μία εικόνα του τι γίνεται στο εξωτερικό. Οπότε γενικά έχω μια καλή εμπειρία. Δεν μπορώ να σου πω ότι είναι εξαιρετική αλλά είναι θετική, γιατί σου το είπα και πριν, έχει να κάνει ανάλογα με το πώς θα το διαχειριστείς ο ίδιος. Αν πας σε ένα νοσοκομείο με τσαμπουκά. Μια φορά είχε χρειαστεί, είχα πάει τα παιδιά μου, το ένα το μεγάλο μου το παιδί στο Παίδων, όταν στα εξωτερικά κατάλαβαν ότι τα Ελληνικά μου είναι άπταιστα και μπορούμε να συνεννοηθούμε, είδες ότι ξαφνικά αυτός ο άνθρωπος μαλάκωσε, δεν είχε τον εκνευρισμό, «αχ Αγγλικά μιλάει, Γαλλικά μιλάει, πώς θα τον εξυπηρετήσω;». Κατάλαβε πώς έχω έτοιμα τα χαρτιά μου, έχω το ΑΜΚΑ μου τα έντυπα και μπορώ να εξυπηρετηθώ, δεν χρειάζεται να είναι σε δύσκολη θέση μαλάκωσε εντελώς. Αυτό αφορά και το γηγενή, δεν το συζητάμε. Αν πάει ο άλλος με τσαμπουκά μέσα προφανώς δε θα εξυπηρετηθεί.

Ε. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Σ.3. Στο είπα και πάλι, από τη δικιά μου την εμπειρία, δεν είναι ότι θέλω να δω τα πράγματα θετικά. Βάζεις όλες τις παραμέτρους. Βάσει όλων των παραμέτρων, ναι βρισκόμαστε σε ένα καλό σημείο, έχουμε περάσει χειρότερα, έχουμε περάσει υπηρεσίες που αφορούσαν σε εξυπηρέτηση μεταναστών και πρέπει να έχει κάποιος στο μυαλό του ότι κάποτε οι άδειες παραμονής έβγαιναν από την αστυνομία και μιλάμε για αστυνομικούς οι οποίοι δεν ήταν καν απόφοιτοι δημοτικού, που δεν ήξεραν καν να γράφουν και αυτός ο άνθρωπος είχε τη δυνατότητα να σου βγάλει άδεια παραμονής, που δεν μπορούσε ο ίδιος να εξετάσει αν αυτό που σου δίνει είναι σωστό ή λάθος. Έγραφε λάθος την ημερομηνία και του έλεγες σε παρακαλώ είναι λάθος η ημερομηνία γέννησής μου, ή είναι λάθος το μέρος. Εγώ έχω γεννηθεί στο Νιέρι της Κένυας. Το Νιέρι άμα το γράφεις με λατινικούς χαρακτήρες είναι πολύ συγκεκριμένο. Στα Ελληνικά πρέπει να το γράφεις έτσι όπως το αναγνωρίζει το κράτος. Είναι λάθος, δεν μπορείς να το γράφεις όπως θέλεις εσύ, δεν είναι με ήττα ή με όμικρον γιώτα. Αν ο άλλος το γράψει με όμικρον γιώτα, δεν είσαι εσύ, είσαι κάποιος άλλος. Αυτό. Οι υπηρεσίες έχουν αλλάξει εντελώς και οι άνθρωποι που εξυπηρετούν μετανάστες, σε όλες τις δομές είναι εντελώς διαφορετικοί, έχουν

καλύτερη παιδεία, καλύτερη μόρφωση, καλύτερη γνώση, μπορεί να είναι αντίθετοι σε αυτό το πράγμα αλλά έχουν καλύτερη γνώση.

Ε. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;

Σ.3. Όλη μου την εκπαίδευση εκτός από το νηπιαγωγείο την έκανα στην Ελλάδα.

Ε. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;

Σ.3. Σαφώς. Ακόμα και σήμερα όμως οι δάσκαλοι είναι στην ίδια κατάσταση που ήταν και το 1985 που ήρθα στην Ελλάδα. Δηλαδή, ο μετανάστης ή ο πρόσφυγας, τα προβλήματά του ξεκινούν με την ενηλικίωσή του. Τα ουσιαστικά προβλήματα. Το να πει κάποιος δάσκαλος δε θέλω μετανάστες στην τάξη μου, επαναλαμβάνω και πάλι ότι στην Ελλάδα έχουμε περίπου πέντε χιλιάδες σχολεία, άμα μιλάμε για πέντε δασκάλους, για δέκα δασκάλους, για εκατό, αυτοί είναι. Ποσοτικά δηλαδή είναι κάτω από το 0,01. Δεν υπάρχουν προβλήματα, σοβαρά προβλήματα. Απλά εκεί που θα πρέπει να παρέμβει το κράτος είναι να ξεπεραστούν τα σοβαρά προβλήματα που υπάρχουν με την ένταξη, ουσιαστικά με την ένταξη. Εκεί, αν το κράτος έχει την όρεξη να δουλέψει σε αυτό το αντικείμενο, να βοηθήσει και τους ανθρώπους που αντιμετωπίζουν προβλήματα με την παρουσία των πολιτών τρίτων χωρών τότε όλα θα είναι πολύ καλύτερα. Δηλαδή, δεν είναι υποχρεωμένος ένας δάσκαλος να ξέρει Αγγλικά, Γαλλικά ή οποιαδήποτε άλλη γλώσσα για να δημιουργηθεί μία τάξη υποδοχής.

Ε. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;

Σ.3. Είχα όλα τα εφόδια, βεβαίως ναι. Ιδιαίτεροι παράγοντες σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά των γηγενών όχι. Είχαμε ακριβώς τα ίδια προβλήματα, ακριβώς τα ίδια.

Ε. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Σ.3. Ναι, από τη στιγμή που η γλώσσα σε βοηθάει και βάζεις και τον κόπο σου κάτω.

Ε. Αντιμετώπισες πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.3. Πάντα είναι δύσκολα. Στην Ελλάδα η εργασία είναι δύσκολη υπόθεση. Νομίζω πως είναι υπερβολή να πούμε πως η μεταναστευτική καταγωγή είναι αυτή που σου δημιουργεί πρόβλημα αλλά επί της ουσίας ναι, ένα μικρό πρόβλημα μπορεί να υπάρχει, αρκεί να έχεις τα skills και τις δυνατότητες να το ξεπεράσεις.

Ε. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργος;

Σ.3. Εργάζομαι στο Solidarity Now στο πρόγραμμα στέγασης σε συνεργασία με την Ύπατη αρμοστέία του ΟΗΕ στο κομμάτι που αφορά τη διαχείριση των διαμερισμάτων την επικοινωνία με την υπηρεσία ασύλου και την Ύπατη.

Ε. Πόσα χρόνια εργάζεσαι;

Σ.3. Περίπου από τα 23 μου.

Ε. Αυτό που κάνεις τώρα ήταν επιλογή σου;

Σ.3. Ναι, πάντοτε ήθελα να εργάζομαι στο χώρο των οργανώσεων και είχα δράση ακόμα και εθελοντικά παλαιότερα.

Ε. Περιέγραψέ μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.

Σ.3. Κοίταξε υπάρχουν πολλά πράγματα που έχεις να κάνεις κατά τη διάρκεια της ημέρας, βάσει των αναγκών που υπάρχουν. Έρχομαι στο γραφείο κατά τις οκτώ και τέταρτο, αφού αφήσω τα παιδιά στο σχολείο ή στο βρεφονηπιακό σταθμό, μετά ξεκινούν οι εκκρεμότητες της προηγούμενης ημέρας, μετά κατά τις εννιά ξεκινά η επικοινωνία με τους υπόλοιπους συναδέλφους. Στις δέκα ξεκινάμε τη συνεργασία με τους υπόλοιπους φορείς, Ύπατη, Υπηρεσία Ασύλου, Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, αυτό για περίπου δύο ώρες και μετά ξεκινάει η κανονική πλέον δουλειά που απαιτεί παρακολούθηση και διαχείριση των διαμερισμάτων, μέχρι αργά πλέον το απόγευμα.

Ε. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;

Σ.3. Όλα είναι ευχάριστα, δεν υπάρχει κάτι που είναι δυσάρεστο.

Ε. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;

Σ.3. Ποτέ δεν έχω ασχοληθεί, έχω δουλέψει στο κομμάτι της διαφήμισης αλλά δε με ενδιέφερε ποτέ. Δεν υπήρχε κάποιο εμπόδιο. Αντίθετα, εγώ, λόγω της κοινωνικής μου δραστηριοποίησης δεν το κυνήγησα.

Ε. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

Σ.3. Όχι, δεν το έχω αντιμετωπίσει ποτέ αυτό. Αν και ξέρω πως αρκετοί το συναντούν αυτό το εμπόδιο.

Ε. Πιστεύεις πως δεν εργάζεσαι ή δεν αμείβεσαι όπως δικαιούσαι λόγω της καταγωγής σου;

Σ.3. Όχι δε με απασχολεί αυτό. Δεν είναι πως είμαι τόσο καλοπληρωμένος, αλλά από την άλλη το αντικείμενό μου το κατέχω πολύ καλά οπότε δε νομίζω πως θα μπορούσε να με πληρώσει τόσο καλά.

Ε. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.3. Είναι προσωπικές σχέσεις πρώτα έρχεται το προσωπικό και μετά το επαγγελματικό. Δεν έχουν υπάρξει τέτοια προβλήματα ποτέ. Είναι εξαιρετικές.

Ε. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

Σ.3. Στο χώρο μας ναι. Δε θα σου έλεγα όπως πως είναι κάτι γενικό. Όταν εργαζόμουν σε άλλες εταιρείες δεν ήταν το ίδιο πράγμα. Δεν έχω νιώσει μειονεκτικά, το αντίθετο. Το βασικότερο πρόβλημα που θεωρώ πως υπάρχει στις οργανώσεις αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα είναι ότι λόγω της μεγάλης έντασης που υπήρχε τα τελευταία χρόνια, υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι κατευθείαν από το πανεπιστήμιο βρέθηκαν στον εργασιακό χώρο. Για εμένα ήταν πολύ βιωματικό όλο αυτό.

Ε. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

Σ.3. Γενικά είμαι ικανοποιημένος και από το μισθό μου. Είμαι στην κατηγορία της μεσαίας τάξης, ιδιόκτητο σπίτι, ιδιόκτητο εξοχικό, έχουμε δύο παιδιά , έχουμε ενταχθεί πλήρως σε αυτό που λέγεται ελληνική πραγματικότητα. Απλά όλα αυτά είναι όχι στο πλαίσιο της δουλειάς μου αλλά σε σχέση με αυτό που με ικανοποιεί στη ζωή μου, η δουλειά μου έρχεται απλά να καλύψει ένα μέρος πολύ σημαντικό. Εργάζομαι ήδη τρία χρόνια σε αυτόν το φορέα και τα έχω όλα, σύμβαση και ιατροφαρμακευτική κάλυψη.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

Σ.3. Ναι βεβαίως.

Ε. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

Σ.3. Ό,τι ορίζει ο νόμος. Αλλά όπως είπαμε δε με απασχολεί αυτό. Υπάρχουν μέρες που θα χρειαστεί να δουλέψω πολύ περισσότερο, γιατί είναι το αντικείμενο και οι ανάγκες τέτοιες ή κάποιες μέρες να φύγω νωρίτερα, ξέροντας πως δεν έχω αφήσει πίσω εκκρεμότητες.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

Σ.3. Ναι, είμαι αρκετά ικανοποιημένος.

Ε. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένος από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

Σ.3. Ναι. Υπάρχει συνεργασία και αυτό είναι βασικό σε ένα εργασιακό περιβάλλον. Τα υπόλοιπα σχετικά με τις βάρδιες, όπως σου είπα είναι το φυσιολογικό.

Ε. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

Σ.3. Ουσιαστικά είναι ο χώρος των ΜΚΟ. Εγώ συμμετέχω από το 1994. Οπότε το ένα φέρνει το άλλο. Ξεκίνησα πριν από τις σπουδές να συμμετέχω σε διάφορα πράγματα και κατά τη διάρκεια των σπουδών μου. Κάποια στιγμή διέκοψα για να προσπαθήσω να ασχοληθώ, πιστεύοντας πως οι σπουδές μου θα με βοηθήσουν σε ένα καλό αντικείμενο. Ασχολήθηκα για επτά χρόνια με κάτι άλλο παράλληλα κάνοντας και το κοινωνικό κομμάτι που χρειάζεται να κάνει κάθε άνθρωπος ε και μετά από αυτά τα επτά χρόνια επέστρεψα ξανά στο χώρο των ΜΚΟ.

Ε. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

Σ.3. Θα σου πω κάτι γενικό, η δεύτερη γενιά κρύβεται μέσα στην πρώτη γενιά, άρα για να διαμορφωθεί ένα περιβάλλον το οποίο θα είναι καλύτερο, πρέπει και η πρώτη γενιά να είναι μέσα. Δεν μπορεί να είναι δύο ξεχωριστές κατηγορίες. Όπως θα έχεις δει στη μελέτη σου, οι έρευνες όλες κυρίως αφορούσαν στην πρώτη γενιά και πίσω από την πρώτη γενιά πρέπει να βρεις τη δεύτερη γενιά, έτσι πρέπει να γίνει και εδώ. Δηλαδή, η πρόσβαση στην υγεία, στην εκπαίδευση πρέπει κατ' αρχάς να υπάρχει κεντρικός σχεδιασμός, η ένταξη δεν μπορεί να αφορά το δήμο, δεν μπορεί να αφορά την κοινότητα, δεν μπορεί να αφορά την περιφέρεια. Άμα δεν αφορά το ίδιο το κράτος δεν μπορεί να γίνει ένταξη. Γιατί χρειάζονται κονδύλια, χρειάζεται στρατηγικός σχεδιασμός για όλα αυτά τα πράγματα και βεβαίως χρειάζεται το κυριότερο από όλα, το ίδιο το κράτος να κατανοεί ότι υπάρχει η ανάγκη οι νέοι πολίτες αυτής της χώρας να έχουν πρόσβαση σε δικές τους υπηρεσίες όταν χρειάζεται αλλά αφού πρώτα έχουν αναγνωρίσει ότι έχουν υποχρεώσεις. Δηλαδή είμαι της άποψης ότι θα μπορούσε να υπάρχει από το κράτος μια μεγαλύτερη πίεση προκειμένου να μπορούν να συμμετέχουν ισάξια σε όλες τις δομές υγείας και εκπαίδευσης. Τι θέλω να πω, ο μετανάστης σήμερα πληρώνει ένα αντίτιμο προκειμένου να έχει μια άδεια παραμονής. Στην πραγματικότητα αυτό δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Το κόστος του είναι δυσανάλογο με αυτό που δίνουμε. Ωστόσο, προσωπικά είμαι της άποψης πως θα μπορούσε να είναι εκατό φορές αυτό το κόστος. Δηλαδή, βάλε ένα πόσο, πες ότι για να μπορέσει να συμμετέχει ισάξια σε όλες τις υπηρεσίες, όσο παίρνεις την άδεια παραμονής σου την παίρνεις για μια πενταετία, δεκαετία ή επί μακρόν, θέλω πέντε χιλιάδες ευρώ. Προφανώς θα πρέπει να γίνει ένας διακανονισμός για να πληρώσει αυτός ο άνθρωπος το ποσό. Αλλά, αυτό το ποσό, εξυπηρετεί και τις ανάγκες του. Δεν μπορεί να λένε ότι πάνε για τις υπηρεσίες εξυπηρέτησης του Υπουργείου Εσωτερικών και των προσφύγων και ουσιαστικά να μην έχουν τόνερ, να μην έχουν στυλό, να μην έχουν χαρτί να τυπώσουν. Άρα θέλει το κράτος να συμμετέχουν σε όλα αυτά; Βρες ένα τρόπο το κόστος αυτό να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ακόμα, κάτι που το έχουν κάνει πολλές φορές στο εξωτερικό, να αποσυνδέσουν την εργασία με την παραμονή σου, η παραμονή σου δεν μπορεί να αφορά την εργασία, δηλαδή, δεν έχω

δικαίωμα στην ανεργία; Δεν έχω δικαίωμα στην εκπαίδευση; Αν πάω και διακόψω σήμερα την εργασία μου για να κάνω ένα μεταπτυχιακό που είναι πολύ σημαντικό για να με βοηθήσει μετά στην εργασία μου, τι θα γίνει; Δε θα μπορώ να παραμείνω στη χώρα, άρα, πες μου θέλω χίλια ευρώ άνθρωπέ μου το χρόνο, θες για πέντε χρόνια; Για πέντε χρόνια, πέντε χιλιάδες ευρώ. Αυτά όπως σημαίνει ότι θα πάνε και θα μούνε σε ένα κουμπαρά που αφορά στην εξυπηρέτηση όλων στο κομμάτι της υγείας, της εκπαίδευσης, τα πάντα. Συνεχίζω με αυτό που ρώτησες για τις διακρίσεις. Είναι λάθος να μην υπάρχουν διακρίσεις. Θα φτάσουμε σε ένα σημείο να λέμε, μα ο κάθε άνθρωπος, ο κάθε γιατρός είναι διαφορετικός, ο γυναικολόγος, η γυναίκα, από τον άνδρα γυναικολόγο, είναι διαφορετικοί, είναι διαφορετικές προσωπικότητες, όχι στην επιστημοσύνη τους, στον τρόπο προσέγγισης των πραγμάτων. Θα κάνει διάκριση ούτως ή άλλως, δεν είναι το θέμα αν θα κάνει διάκριση επειδή είμαι μαύρος, είμαι μετανάστης ή είσαι λευκή ή είσαι Ελληνίδα, είναι να έχουμε όλοι πρόσβαση σε αυτό τον τομέα. Γιατί συζητάμε να μειωθούν τα προβλήματα στις δομές υγείας ή στην εκπαίδευση, για ποιον; Για πόσους και για όλους τους υπόλοιπους; Δηλαδή ο γηγενής, δεν έχει απαιτήσεις από αυτό το πράγμα; Γιατί εγώ και όλοι όσοι ζουν στην Ελλάδα, αντιμετωπίζω τον εαυτό μου ως Έλληνες πολίτες. Από τη στιγμή που θέλεις να είσαι εδώ πέρα, κανείς δε σε καταπιέζει, μπορείς να φύγεις την επόμενη μέρα. Νομίζω και πολιτικά δεν είναι ορθό να συζητάμε μονίμως για τις διακρίσεις. Προφανώς δεν πρέπει να υπάρχουν διακρίσεις. Το κράτος δεν πρέπει να κάνει διακρίσεις. Τώρα, αν ο υπάλληλος κάνει διακρίσεις, με δικά του στάνταρ, αυτό θα γίνεται και θα γίνεται για πάντα. Γίνεται από τη δημιουργία του πλανήτη. Τι να πω; Δεν είναι ότι πρέπει να γίνεται απλά δεν πρέπει να είναι αυτός ο αυτοσκοπός. Αν το κράτος φτιάξει τους κανόνες, τελείωσε, το πράγμα έχει λήξει. Θα μπορώ εγώ αν θεωρήσω ότι υπάρχει κάποια διάκριση απέναντι σε εμένα, γιατί είμαι εγώ, γιατί είμαι δίδυμος, έχω έναν αδελφό δίδυμο, γιατί κάποιος κάνει διακρίσεις στους διδύμους και λέει μπροστά να περάσουν όλοι οι δίδυμοι. Ξέρεις πόσες φορές έχουν γίνει διακρίσεις σε εμένα επειδή είμαι από την Αφρική; Θετικές διακρίσεις. Θα μείνουμε στο αρνητικό. Επειδή λέει κάποιος δε μου αρέσουν οι μαύροι. Οκ, ούτε εμένα πολλές φορές και τι να κάνουμε για αυτό; Σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου είναι κακοποιοό στοιχείο επειδή είναι από την Αφρική. Με ενδιαφέρει αν είναι από την Ελλάδα, από την Αφρική αν είναι κακοποιοό στοιχείο; Δε με ενδιαφέρει καθόλου. Το κακοποιοό στοιχείο είναι κακοποιοό στοιχείο. Τέλος. Πως γίνεσαι πολίτης όμως; Εμένα αυτό με

απασχολεί, πως γίνεται κάποιος πολίτης σε μια χώρα, πως αντιμετωπίζει ο ίδιος τις διακρίσεις.

Ε. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

Σ.3. Το κράτος πρέπει να διαμορφώσει το πλαίσιο ένταξης. Περνάς μια ραστώνη μέχρι τα 18 σου, και μετά αρχίζεις και λες τι έγινε τώρα; Αυτό είναι το βασικό, αν συνεχίσεις. Πάρε το παράδειγμα του Αντετοκούμπο. Όλοι λένε ο Γιάννης, ο Γιάννης. Ο Γιάννης στην πραγματικότητα είναι ένας Ελληναράς, δηλαδή, αν δεν ήταν από την Αφρική θα ήταν ένας οποιοσδήποτε άλλος Έλληνας. Γιατί είναι ο τύπος που τρώει το σουβλάκι και γεμίζει, Ελληναράς. Τι σημασία έχει που είναι μαύρος; Το κράτος όμως τι κάνει για αυτό το πράγμα; Τι έκανε για το Γιάννη; Και επειδή είμαι σε αυτόν το χώρο όλα αυτά τα χρόνια, πόσοι σαν το Γιάννη έχουν χαθεί; Και ο Γιάννης ήταν στο παρατσάκ να χαθεί, να χαθεί εντελώς. Να χάσει το ταλέντο του, όλα αυτά. Το κράτος τι έκανε; Το κράτος δεν πρέπει να ρίχνει μια ματιά από επάνω λέγοντας ότι ψάχνω να βρω ταλέντα, πρέπει να λέει κάτι που αφορά σε όλους.

Ε. Αυτά είχα να σε ρωτήσω.

Σ.3. Μόνο; Ήταν γρήγορα.

Συνέντευξη Σ.4.

Ε. Πόσο χρονών είσαι;

Σ.4. 26 ετών.

Ε. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.4. Κατάγομαι από τις Φιλιππίνες, είναι και οι δύο μου γονείς από εκεί.

Ε. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;

Σ.4. Εγώ ήρθα σε μικρή ηλικία εδώ αλλά ο αδελφός μου γεννήθηκε εδώ. Δηλαδή βρίσκομαι στην Ελλάδα περίπου 23 χρόνια.

Ε. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;

Σ.4. Σπούδασα στο Λονδίνο διοίκηση επιχειρήσεων ξενοδοχειακών μονάδων. Για το μέλλον σκέφτομαι να συνεχίσω και για μεταπτυχιακό αλλά δεν ξέρω ακόμα που, λόγω οικονομίας και οικογενειακής κατάστασης.

Ε. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

Σ.4. Ναι, για αυτό και πήγα πρόσφατα στρατό. Έχω πάρει την ιθαγένεια, το 2013 με 14 και μετά μου ήρθε το χαρτί για στρατό αλλά πήρα αναβολή λόγω σπουδών. Και πήγα τώρα το 18 με 19 στρατό. Ήταν χαοτικό στην αρχή αλλά μετά ήταν πολύ ωραία. Εκεί γνώρισα τους δύο μου φίλους που είναι σαν συνεργάτες στο γραφείο που θέλουμε να ανοίξουμε. Βέβαια, ένα αρνητικό, γενικά για τους ξένους που υπηρετούν, επειδή ας πούμε στις Φιλιππίνες δεν υπηρετείς, είναι πως οι ξένοι αντιμετωπίζουν το στρατό σαν ένα βάρος. Τι θα μάθω εδώ; Τι έχει να προσφέρει ο στρατός; Προσωπική μου γνώμη, πως μπορώ να ενταχθώ σε μία κοινωνία σκληρή γιατί βέβαια δεν ξέρεις τι θα αντιμετωπίσεις εδώ στην Ελλάδα. Άρα ο στρατός σαν πρώτο βήμα για εμάς είναι πολύ καλός, για να μάθουμε τι θα αντιμετωπίσουμε πάνω στον πραγματικό κόσμο.

Ε. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Σ.4. Είμαι ανύπαντρος. Ωστόσο, ως μεγαλύτερος αδελφός έχω την ευθύνη του μικρότερού μου αδελφού ο οποίος τώρα, σταδιακά θα βγει στον έξω κόσμο.

Ε. Άρα είναι υπό τη φροντίδα σου;

Σ.4. Ναι σωστά.

Ε. Είσαι ασφαλισμένος; Έχεις ΑΜΚΑ;

Σ.4. Ναι, τα έχω όλα, κανονικά, σύμφωνα με τις ώρες που εργάζομαι με έχουν δηλώσει στον ΙΚΑ.

Ε. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;

Σ.4. Είναι καλή, επιλέγω όμως να καταναλώνω λιγότερα κρεατικά, όχι τόσο σε καθημερινή βάση.

Ε. Είσαι καπνιστής; Καταναλώνεις αλκοόλ;

Σ.4. Καπνίζω όταν είμαι σε διάλειμμα στο χώρο εργασίας, δεν καπνίζω στο σπίτι, για λόγους υγιεινής, δε θέλω να επηρεάζει τον αδελφό μου αλλά και τους γονείς μου όταν

έρχονται στο σπίτι. Καπνίζω έξω, παρά μόνο έξω και καπνίζω ελάχιστες φορές την ημέρα. Για παράδειγμα έναν καπνό ένας μέτριος άνθρωπος θα τον είχε τελειώσει μέσα σε δύο με τρεις εβδομάδες, εγώ μπορεί μέσα σε ενάμιση μήνα. Σχετικά με το αλκοόλ, καταναλώνω μόνο μπύρες. Σαν barista με κερνάνε αλλά αποφεύγω όσο μπορώ επειδή το αλκοόλ επηρεάζει στο χώρο εργασίας, θα πιω όταν είμαι έξω μαζί με τους φίλους μου. Δε βγαίνω τακτικά, βγαίνω μία με δύο φορές την εβδομάδα.

Ε. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;

Σ.4. Όχι. Απλά μου αρέσει να περπατάω, οπότε προτιμώ να περπατάω αντί να παίρνω συγκοινωνίες.

Ε. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

Σ.4. Όχι, είμαι καθαρός και υγιής.

Ε. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;

Σ.4. Για βαριά αρρώστια όχι. Δε θα έλεγα πως είναι αρρώστια αλλά κάθε άνοιξη έχω αλλεργία και με επιβαρύνει, συχνά έχω σπυράκια στο πρόσωπο και έτσι αποφεύγω να πηγαίνω σε χώρους όπως το Μαρούσι την άνοιξη, που είναι οι γονείς μου για να μη με επηρεάζει. Αυτό έγινε τα τελευταία χρόνια, δεν ξέρω, μπορεί να είναι λόγω στρες, άγχος, αλλά βέβαια η γύρη ήταν η πηγή. Αυτό με επηρέασε γενικά και στο χώρο εργασίας και στο να βγαίνω έξω. Προσπαθώ δηλαδή να το περιορίζω και να μη βγαίνω έξω κατά τη διάρκεια της άνοιξης. Δεν είναι κάτι σοβαρό αλλά πρέπει να το προσέχω. Οπότε είχε χρειαστεί να πάω στα επείγοντα γιατί είχα πάθει σαν αλλεργικό σοκ.

Ε. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;

Σ.4. Για κάποια εξέταση, για πιστοποιητικό υγείας, για να μπω στο χώρο εργασίας μου και βέβαια αυτή ήταν η τελευταία φορά. Είχα κλείσει ραντεβού σε ιδιωτική κλινική, για το λόγο ότι δεν είναι ως δεν εμπιστεύομαι το δημόσιο αλλά οι ιδιωτικοί ιατροί γνωρίζουν, γνωρίζουν καλύτερα θα έλεγα και όντως για τη δουλειά που

κάνουν αξίζουν. Και οι δημόσιοι ιατροί κάνουν καλή δουλειά αλλά προσωπικά προτιμώ την ιδιωτική υγεία. Είχα περάσει και στις δύο πλευρές, μόνο μια φορά στο δημόσιο, για το λόγο ότι όταν ήταν να υπηρετήσω στο στρατό, καταλαβαίνω πως υπήρχαν πολλοί άνθρωποι που ήθελαν να εξεταστούν, εγώ ήθελα δύο πράγματα και περίμενα πολύ ώρα, ενώ ιδιωτικά δεν παίρνει πάρα πολύ ώρα και γίνονται όλα πιο εύκολα. Δεν επιβαρύνει τη θέση του πελάτη. Και όταν απολύθηκα, στο δημόσιο νοσοκομείο ήταν η στιγμή που δεν είχε κόσμο, ενώ έπρεπε, οπότε ήταν κάπως διαφορετική εμπειρία. Γιατί δεν είχαν κάποιον να ασχοληθούν, δεν είχε κάποιος προτεραιότητα. Μου κάλυψε τις ανάγκες προς το τέλος, όχι στην αρχή. Γιατί σαν αλλοδαπός θα έλεγα, όταν πας στο στρατό δεν γνωρίζεις τι χρειάζεσαι για να παρουσιαστείς στο στρατό. Οπότε χρειάζεσαι να μαζέψεις τα χαρτιά που πρέπει για να τα παρουσιάσεις. Οπότε για εμένα όταν ήρθε το γράμμα, δε γνώριζα και δεν ήξερα τι χρειάζομαι. Οπότε με επιβάρυναν πάρα πολύ και οι δημόσιοι υπάλληλοι θα έπρεπε να με καθοδηγήσουν.

Ε. Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;

Σ.4. Όχι, αλλά με έχει απογοητεύσει το δημόσιο επειδή νομίζω πως αδιαφορούν ή καθυστερούν πιο πολύ.

Ε. Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;

Σ.4. Το απολαμβάνω ναι, βεβαίως. Μου καλύπτει ό,τι χρειάζομαι. Και στο δημόσιο και στον ιδιωτικό χώρο. Είναι αναλόγως και σαν προσωπική εμπειρία και γνώμη, ότι εάν έχω χρόνο μπορώ να περιμένω, εάν δεν έχω και για λόγους υγείας είναι μεγάλο ρίσκο θα πρέπει να λάβω μέτρα επί τόπου. Το οποίο εκεί με φέρνει στην άποψη του ιδιωτικού χώρου υγείας. Θεωρώ πως το γνωρίζω μια χαρά το δικαίωμά μου. Φροντίζω να ενημερώνομαι.

Ε. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένος είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;

Σ.4. Πάνω στις υπηρεσίες που έχουν δοθεί; Άψογα θα έλεγα. Δεν αντιμετώπισα κάποιο πρόβλημα. Γενικά, έχω κρατήσει επαφή με αυτούς που με βοήθησαν, βέβαια. Και υπάρχουν άνθρωποι στο δημόσιο χώρο, μια φίλη μου που με βοήθησε πάρα πολύ, πάνω στην υγεία γενικά. Είναι μια φίλη μου η οποία, σπούδασε ιατρική, τώρα είναι στην πρακτική άσκηση την επισκέφτηκα και την ρώτησα. Κρατώ μια επαφή και μου δίνει πάρα πολλά θετικά πράγματα. Πάνω στην ιδιωτική είναι ήσυχα. Δεν υπάρχει τι κάνεις, είσαι καλά. Θα μου πεις ποιο είναι το πρόβλημα για να το αντιμετωπίσεις, αυτό είναι το αρνητικό. Το θετικό είναι ότι γνωρίζουν τι μπορούν να σου καλύψουν πάνω στην κατάσταση της υγείας σου. Για παράδειγμα, με τα σπυράκια γνώριζε ο ιδιωτικός γιατρός για την κατάστασή μου και μου έδωσε μια ειδική κρέμα για αυτό. Ενώ στο δημόσιο χώρο δε γνώριζαν πολύ καλά τι είδους αλοιφή χρειαζόταν για αυτό το θέμα. Πάνω κάτω εξαρτάται τι είδους εξυπηρέτηση πελατών υπάρχει στον κάθε τομέα. Για εμένα προσωπικά είναι άψογα και στους δύο τομείς.

Ε. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Σ.4. Όχι, πιστεύω ότι εξυπηρετούνται ακριβώς όλοι το ίδιο. Όλοι ίσα, όπως πρέπει να είναι. Οι πελάτες είναι πελάτες έχω παρατηρήσει.

Ε. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;

Σ.4. Όταν ήρθα στην Ελλάδα, 3 χρονών, εντάχθηκα σε ένα φιλιππινέζικο ιδιωτικό σχολείο, για 4 χρόνια. Για προσωπικούς λόγους, εξαιτίας bullying, αναγκάστηκα να φύγω. Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων χρόνων έκανα και μαθήματα ελληνικών. Μετά από αυτό πήγα σε ελληνικό σχολείο, πέμπτη και έκτη Δημοτικού. Από εκεί και έπειτα συνέχισα με το ελληνικό σχολείο μέχρι το Λύκειο. Η διαφορά μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού χώρου, τι αντιμετώπιζα σαν αλλοδαπός είναι εντελώς διαφορετική. Οι ίδιοι οι Φιλιππινέζοι, σαν και εμένα μου έκαναν bullying, ενώ στο δημόσιο σχολείο είχα καλύτερο χειρισμό. Είμαστε όλοι ίσοι, αυτό έχω να πω πάνω στην εκπαίδευση. Επίσης, τελείωσα το σχολείο αλλά σπούδασα έξω. Στις πανελλήνιες δυσκολευόμουν πάρα πολύ να φτάσω τα μόρια που έπρεπε για να σπούδαζα αυτό που ήθελα. Αναγκάστηκα να επιλέξω κάτι δυνατό. Αυτό το δυνατό είναι το πτυχίο. Από ποια σχολή θα το πάρω και ποιον καθηγητή έχω μέντορα, για να

με βοηθήσουν και αυτοί στο εργασιακό κομμάτι. Βέβαια, οι καθηγητές εκεί ήταν Έλληνες, οπότε ήταν πολύ εύκολη η επικοινωνία μαζί τους. Εκτός από αυτό, ήταν άψογα και τα Αγγλικά μου αλλά προτιμούσα τα Ελληνικά για να μην τα ξεχάσω. Για να φύγω έξω μίλησα με τους καθηγητές μου και ήταν και επιλογή μου. Επέλεξα στην αρχή το πτυχίο και από πού να το πάρω. Στράφηκα μετά στους καθηγητές και τις καθηγήτριες, να μου πουν για την εμπειρία τους και μετά στους συμμαθητές μου που θέλουν να σπουδάσουν. Βέβαια, διαφορετικές απόψεις, διαφορετικά αποτελέσματα, αλλά στο τέλος ήταν επιλογή μου να σπουδάσω έξω.

Ε. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;

Σ.4. Δεν υπήρχαν διαφοροποιήσεις, είναι και αναλόγως πως επικοινωνούν οι μαθητές με τους δασκάλους, με τους καθηγητές και οι καθηγητές πως επικοινωνούν με τους μαθητές, είναι και αυτό αναλόγως. Από ό,τι έχω παρατηρήσει υπάρχει η ίδια μεταχείριση και αντιμετώπιση. Δεν υπήρξε διαφοροποίηση.

Ε. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;

Σ.4. Οι καθηγητές με ενθάρρυναν επειδή σαν Ασιάτης είχα δυσκολία να μάθω τα Ελληνικά. Οι καθηγητές με ενθάρρυναν να στοχεύω πιο πολύ στην ελληνική γλώσσα, να ενταχθώ και στην κοινωνία. Οι συμμαθητές με βοήθησαν πάρα πολύ στην επικοινωνία. Κατά βάση εμπειρίας δεν έχω κάποιο αρνητικό πάνω στην εκπαίδευση και πάνω στο χειρισμό για την εκπαίδευση από καθηγητές προς μαθητές και από μαθητές σε μαθητές. Είμαι ικανοποιημένος.

Ε. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Σ.4. Πιστεύω πως ναι. Αλλά βέβαια ο κάθε ξένος θα έχει κάποιο βαθμό δυσκολίας σε επίπεδο επικοινωνίας. Και βέβαια στο λεξιλόγιό του. Είναι και αναλόγως. Βέβαια, έχω παρατηρήσει ότι οι περισσότεροι ξένοι όταν εντάσσονται στην ελληνική κοινωνία, τι είδους λεξιλόγιο θέλουν να χρησιμοποιήσουν για να μεταδώσουν το μήνυμά. Δεν είναι έλλειψη εκπαίδευσης αλλά έλλειψη προσοχής στην εκπαίδευση. Και βέβαια και στην κοινωνία να τον βοηθήσει, τι πάει να πει ο ξένος και τι θέλει να πει ο ξένος. Αυτή είναι η διαφορά.

Ε. Αντιμετώπισες πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.4. Εεε όχι. Κατά βάση όχι. Όταν πήγα σε μια εργασία ήταν η πρακτική άσκηση. Εε εκεί με έχουν προσέξει γενικά να με φροντίζουν σαν τους άλλους, ίσοι. Ναι έχουν μια ισορροπία. Είμαστε όλοι άνθρωποι και δεν συγκρίνουμε ούτε με το χρώμα ούτε με ιθαγένεια. Οπότε δεν βρίσκω, δεν βρήκα μέχρι στιγμής κάποια αντιμετώπιση προβλημάτων.

Ε. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργος;

Σ.4. Εεε ασχολούμαι πιο πολύ με το μπαρ τις βραδινές ώρες μέχρι και τα ξημερώματα και αναλόγως τι πρόγραμμα έχουμε. Εκτός από αυτό ασχολούμαι παθητικά μαζί με τους άλλους φίλους μου να ανοίξουμε κάποια μικρή επιχείρηση, εκ τω οποίων δεν έχουμε ασχοληθεί τόσο πολύ βαθιά αλλά συζητάμε.

Ε. Πόσα χρόνια εργάζεσαι;

Σ.4. Περίπου επτά χρόνια.

Ε. Αυτό που κάνεις τώρα ήταν επιλογή σου;

Σ.4 Ήταν δική μου επιλογή, ναι. Για το λόγο ότι μου αρέσει πάρα πολύ να ασχολούμαι με τα ποτά και είναι όντως πολύ καλός εργασιακός χώρος θα έλεγα για κάποιον που ασχολείται με τον τουρισμό. Θα έλεγα πως είναι κάτι που θέλω προς το παρόν. Διότι βέβαια ζητούν πολλά. Βέβαια, επειδή συνδυάζεται μαζί με τον τουρισμό, θα ήθελα κι εγώ σαν άνθρωπος να φύγω λίγο από το μπαρ και να δω λίγο γενικώς την ξενοδοχειακή διοίκηση.

Ε. Περιέγραψέ μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.

Σ.4. Μια συνηθισμένη μέρα στη δουλειά. Αν πάρουμε για παράδειγμα τις βραδινές ώρες, που είναι ώρες αιχμής πελατών, πρώτη εντύπωση είναι οι παραγγελίες, τι ποτά πρέπει να έχουμε, πως μπορούμε να δώσουμε τα ποτά σωστά. Δοσολογίες και οτιδήποτε άλλο. Καθαρισμός πάνω από όλα και πριν κλείσει και το μαγαζί τις πρωινές ώρες για να γίνει καφετέρια πρέπει να τακτοποιηθούν όλα τα πράγματα, να κλείσει το μπαρ για να ανοίξει η καφετέρια. Μετά από αυτό, για εμένα, μετά την εργασία, συνεχίζω να πηγαίνω στο γραφείο μαζί με τους άλλους φίλους μου για να συνεχίσουμε τη συζήτηση για την ανάπτυξη, για την επιχείρηση.

Ε. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;

Σ.4. Το ευχάριστο είναι ότι συναντάς πολλούς ανθρώπους γενικά, το δύσκολο και το αρνητικό θα έλεγα είναι ότι πρέπει να αντιμετωπίσεις ανθρώπους που έχουν περάσει το όριο κατανάλωσης ποτού. Το οποίο δε βρίσκεται και πάνω στο χέρι σου. Βρίσκεται πάνω στον πελάτη ο οποίος αναλόγως πόσο έχει καταναλώσει. Σαν barista απλά σερβίρεις και δίνεις το ποτό που έχουν ζητήσει. Μόνο αυτό.

Ε. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;

Σ.4. Εκτός από την πρακτική άσκηση που ήταν εστιασμένη πιο πολύ στις ξενοδοχειακές μονάδες, έχω βρει, για δύο χρόνια πήγαινα για σεζόν και έχω δουλέψει πάνω στο κατώτερο κομμάτι εξυπηρέτησης και στο ανώτερο κομμάτι εξυπηρέτησης, οπότε έχω πάρει μια μικρή εμπειρία, τι σημαίνει να διοικείς ένα μικρό κομμάτι του ξενοδοχείου. Προς το παρόν επέλεξα τη δουλειά μου σαν barista για τον λόγο ότι δεν έχω περάσει σαν πόστο στις καλοκαιρινές δουλειές. Οπότε δε σχετίζεται άμεσα με τις σπουδές μου, αλλά είναι αρκετά κοντά.

Ε. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

Σ.4. Δε με εμπόδισε αλλά το αρνητικό είναι αντιμετώπιζα με τους συνεργάτες ότι έχουν κάποιον τρόπο δυσκολίας να συνεννοηθούν μαζί μου. Για το λόγο ότι επειδή νομίζουν επειδή είμαι Ασιάτης, είμαι από Φιλιππίνες νομίζουν ότι δε γνωρίζω Ελληνικά ή Αγγλικά. Είναι το στερεότυπο ότι αν είσαι Ασιάτης είσαι Κινέζος ή Γιαπωνέζος και πιστεύουν ότι δεν ξέρουν. Αυτό το αντιμετώπιζα συχνά στις δουλειές αλλά όταν τους έλεγα εγώ ότι ξέρω προσπαθούν κι αυτοί να αλλάξουν τον τρόπο συνεργασίας μαζί μου.

Ε. Πιστεύεις πως δεν εργάζεσαι ή δεν αμείβεσαι όπως δικαιούσαι λόγω της καταγωγής σου;

Σ.4. Είχα αντιμετωπίσει σαν πρακτικάριος, βάσει εμπειρίας δούλευα έξι φορές την εβδομάδα σαν πρακτικάριος ενώ οι άλλοι πρακτικάριοι που ήταν εκτός, όχι εκτός, από Ρωσία πρέπει να ήταν δούλευαν πέντε φορές την εβδομάδα το οποίο είναι βάσει σύμβασης, πέντε φορές την εβδομάδα να πληρώνονται 300 ευρώ που είναι η πρακτική άσκηση, εγώ δούλευα παραπάνω. Δεν ήταν επιλογή των υπεύθυνων αλλά δική μου, για το λόγο ότι θα ήθελα να μάθω κάτι παραπάνω από έναν πρακτικάριο,

οπότε δεν ήταν κάτι προβληματικό αλλά ήταν προβληματικό για όσους μπαίνουν στην πρακτική άσκηση σα να είναι υπεύθυνοι να εκμεταλλεύονται τους μαθητές.

Ε. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.4. Όταν μπήκα στον εργασιακό χώρο ήταν δύσκολα, για τους υπεύθυνούς μου θα έλεγα, μετά από την πρακτική άσκηση γινόταν, βασικά έγινε και γίνεται μέχρι στιγμής καλύτερα. Δεν είχαν κάποιο πρόβλημα σε αυτό, οπότε κι εγώ δεν έχω κάποιο πρόβλημα πάνω στη διοικητική τους, πάνω στο χώρο τους.

Ε. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

Σ.4. Εγώ προσωπικά, ήταν όλα ίσα, δεν αντιμετώπιζα κάποιο πρόβλημα. Βάσει εμπειρίας, επειδή δούλευα μαζί με έναν φίλο μου και συμμαθητή μου και αυτός Φιλιππινέζος, μάγειρας, αλλά αυτός ο ίδιος αντιμετώπιζε μεγαλύτερα προβλήματα από ότι εγώ. Δεν του έδιναν τα δικαιώματα σαν μάγειρας στην κουζίνα, ο οποίος σπούδαζε στην κουζίνα. Οπότε, από ό,τι έχω παρατηρήσει, σαν εμπειρία, δεν του έδιναν δικαιώματα, δε μάθαινε αυτά που πρέπει να γίνουν σα μαθητής, σαν πρακτικάριος για να πάρει μια γεύση εμπειρίας. Εγώ, πάνω σε αυτό το κομμάτι, έμαθα ό,τι έπρεπε και πρέπει, επειδή εγώ το ζήτησα να μάθω κάτι παραπάνω. Ο υπεύθυνος ήταν ελεύθερος να μου διδάξει οτιδήποτε, από την άλλη πλευρά, ο φίλος μου ο μάγειρας ζητούσε να μάθει παραπάνω αλλά ο υπεύθυνός του δεν το φρόντιζε όπως θα έπρεπε.

Ε. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

Σ.4. Θα έλεγα είμαι ευχαριστημένος, μου καλύπτει τις προσωπικές μου ανάγκες, δεν ενοικιάζω κάποιο σπίτι, δεν αγοράζω φαγητά προσωπικά έξω, γιατί προσπαθώ να τηρήσω τον κανόνα υγιεινής, τα έξοδά μου γενικά δε φεύγουν τόσο πολύ εύκολα, είναι και αναλόγως την όρεξη του αδελφού μου, ο μικρός και οτιδήποτε χρειάζεται

και για τους γονείς μου. Γενικά, ο μισθός που κρατώ και τα έσοδα και τα έξοδα, μένω καλυμμένος για όσο γίνεται, για τον ένα μήνα εργασίας θα έλεγα.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

Σ.4. Είμαι ικανοποιημένος. Στην οικονομική κατάσταση πιο πολύ θα έλεγα είμαι κάπως φτηνιάρης να το πω; Ή ξινός; Δεν ξοδεύω σε πράγματα που δε χρειάζομαι για αυτό θα έλεγα είμαι ξινός σε οικονομικά θέματα. Στη δουλειά τώρα έχω σύμβαση και με καλύπτουν ενώ παλιά στα ξενοδοχεία που ήμουν σεζόν δεν υπήρχε σύμβαση.

Ε. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

Εργάζομαι 8 με 9 ώρες κάθε μέρα. Κανονικά σε ένα εργασιακό χώρο δικαιούται ο εργαζόμενος μια φορά την εβδομάδα, αλλά αναλόγως τη συνθήκη πάνω στη δουλειά μπορεί να μην υπάρχει κάποιο ρεπό, αλλά δικαιούται, εγώ προσωπικά, ο εργοδότης μου μου έχει πει οποιαδήποτε στιγμή χρειάζεσαι ένα ρεπό να το ζητήσεις. Οπότε δικαιούμαι κι εγώ να του ζητήσω ρεπό οποιαδήποτε στιγμή.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

Σ.4. Αν εξαιρέσουμε τις βραδινές ώρες, τις βραδινές βάρδιες, είμαι ικανοποιημένος. Πάνω στον εργασιακό χώρο αν χρειάζομαι διάλλειμα υπάρχει κάποιος χώρος. Άρα δε θα έλεγα πως υπάρχει κάποιο πρόβλημα.

Ε. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένος από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

Σ.4. Είμαι ικανοποιημένος, μου καλύπτουν τις προσωπικές μου ανάγκες, είναι κοντά μου. Όλα όσα χρειάζομαι, για το σπίτι, για εμένα και για τον αδελφό μου βρίσκονται δίπλα μου.

Ε. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

Σ.4. Στην αρχή έκανα την πρακτική μέσω τη σχολής μου. Μετά επαγγελματικά με βοήθησε μια φίλη μου, εε Ελληνίδα είναι. Από εκεί και πέρα πήρα την υπόθεση στα χέρια μου να βρω μια εργασία που με συμφέρει και στον προορισμό και στον χώρο, αλλά στο μπαρ ήταν πάνω από ξενοδοχείο, οπότε ο υπεύθυνός μου ο οποίος μου είχε δώσει ένα γράμμα σύστασης, με βοήθησε κι αυτός να βρω μία θέση, από την οποία

θα ήθελα να πάρω μια άλλη εμπειρία, από τα άλλα σέρβις. Όχι σαν σερβιτόρος, σαν α' σερβιτόρος ή σαν μετρ η σου μετρ. Ήθελα να μάθω κι άλλα πόστα πάνω στις ξενοδοχειακές μονάδες, οπότε με το γράμμα της σύστασης μου είπε μήπως θέλω να δουλέψω σε μπαρ και εγώ προσωπικά είπα ναι, μου έμαθε πράγματα ο ίδιος ο υπεύθυνος και με το γράμμα σύστασης με έστειλε σε αυτό το μπαρ, στα ποτά.

Ε. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

Σ.4. Βλέπω πως πολλοί τα θέλουν όλα τώρα, εγκαίρως, να ενταχθούν γρήγορα στην κοινωνία. Αυτό όμως γίνεται σταδιακά. Θέλει χρόνο, θέλει εκπαίδευση και θέλει επικοινωνία για να ενταχθείς σε μια νέα κοινωνία. Σχολή, σχολές, σχολεία, φίλοι, καθηγητές, αυτά βελτιώνονται σταδιακά. Έτσι αναγκάστηκα να πω κι εγώ πως θέλω να δω το άλλο το κομμάτι, πως ζουν οι Έλληνες αλλά όχι σαν ξένος. Ήρθα εδώ τριών χρονών, πάω που και που διακοπές Φιλιππίνες και έχω δει εκεί πολύ διαφορετικά πράγματα πάνω στην εκπαίδευση, πως αντιμετωπίζουν οι ίδιοι κάποια πράγματα στην κοινωνία τους και πως οι Έλληνες. Υπάρχει φάσμα διαφορετικότητας πάνω σε αυτό. Απέκτησα όλη αυτή την εμπειρία σταδιακά για να μάθω να είμαι σαν Έλληνας, να μάχομαι σαν Έλληνας, έτσι ώστε να έχω αυτή την πρόσβαση σαν κανονικός άνθρωπος, όχι σαν Έλληνας, σαν κανονικός άνθρωπος ο οποίος αυτά που χρειάζεται θα τα πάρει όταν πρέπει, σταδιακά. Κάθε ξένος, ή το θέλει κατευθείαν αλλά η κοινωνία δεν μπορεί να του το δώσει. Εξαρτάται πως βλέπει ο κάθε άνθρωπος την κατάσταση από τη στιγμή που είναι σε μια άλλη χώρα. Ο άνθρωπος που θέλει να δώσει κάτι σωστό θα πρέπει και να πάρει κάτι σωστό και όχι να εγκαταλείψει αλλά να μάθει κάτι διαφορετικό έτσι ώστε να ενταχθεί στο καινούριο περιβάλλον. Και τι άλλο θες; Προτάσεις για να μην υπάρχουν οι διακρίσεις στους τομείς που ήδη είπαμε; Είναι γενικά η ευγένεια. Να υπάρχει ευγένεια από όλους.

Ε. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

Σ.4. Το κράτος θα μπορούσε να δίνει μεγάλη έμφαση στον πολιτισμό, στους ανθρώπους. Τι γίνεται, τι απαιτήσεις έχουν, τι χρειαζόμαστε εμείς και τι το κράτος. Βέβαια θέλει μεγάλο κόπο και τρόπο για να συνεχίσει όλο αυτό, να δίνουν έμφαση

και στους ξένους και στους Έλληνες, τι χρειαζόμαστε και τι χρειάζεται το κράτος ώστε να υπάρχει μια ισορροπία.

Ε. Σε ευχαριστώ για το χρόνο σου.

Σ.4. Κι εγώ. Καλή συνέχεια.

Συνέντευξη Σ.5.

Ε. Πόσο χρονών είσαι;

Σ.5. 22 χρονών.

Ε. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.5. Είμαι από την Αλβανία.

Ε. Είναι και οι δύο σου γονείς από εκεί;

Σ.5. Ναι και οι δύο.

Ε. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;

Σ.5. Έχω γεννηθεί εδώ.

Ε. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;

Σ.5. Τώρα προσπαθώ να την τελειώσω τη σχολή μου, αλλά μαζί με τη δουλειά δυσκολεύομαι. Οπότε είμαι απόφοιτη Λυκείου.

Ε. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

Σ.5. Όχι. Έχω κάνει αίτηση εδώ και δύο χρόνια αλλά δεν έχει βγει απάντηση ακόμα.

Ε. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Σ.5. Άγαμη.

Ε. Άρα εργάζεσαι και έχεις τη φροντίδα του εαυτού σου ή βοηθάς και την οικογένειά σου;

Σ.5. Εντάξει, σαφώς και είναι η βοήθεια. Μάλλον αν ήταν σε καλή οικονομική κατάσταση δε θα χρειαζόταν προφανώς να δουλέψω αλλά, είναι και δικιά μου προσωπική επιλογή απλά για να στέκομαι μόνη μου στα πόδια μου.

Ε. Είσαι ασφαλισμένη; Έχεις ΑΜΚΑ;

Σ.5. Ναι και τα δύο.

Ε. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;

Σ.5. Από όσο γνωρίζω αρκετά καλή, δεν έχω κάτι χρόνιο.

Ε. Είσαι καπνίστρια; Καταναλώνεις αλκοόλ;

Σ.5. Όχι. Τίποτα από τα δύο.

Ε. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;

Σ.5. Τώρα όχι, αλλά παλιά έκανα χορό και κατά διαστήματα είχα πάει γυμναστήριο, ως και πέρυσι. Μετά με τη δουλειά και τη σχολή μαζί είδα πως δεν προλάβαινα.

Ε. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

Σ.5. Όχι.

Ε. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;

Σ.5. Δε χρειάστηκε να πάω στα επείγοντα.

Ε. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;

Σ.5. Εε μια φορά ναι, επειδή είχα πυρετό. Χρειάστηκε να πάω σε ιδιώτη παθολόγο. Δε χρειάστηκε να νοσηλευτώ. Αλλά πιο παλιά έχω νοσηλευτεί και νομίζω ότι στα δημόσια γενικά είναι πιο δύσκολο για τους ξένους, δε μας δίνουν τόσο προσοχή όσο στους Έλληνες.

Ε. Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;

Σ.5. Όχι, αλλά νομίζω και από όσα έχω ακούσει από άλλους από την Αλβανία πως δεν εξυπηρετούνται τόσο άμεσα αρκετές φορές. Επίσης, αν υπάρχει το θέμα με τα χαρτιά, να μην έχουν ανανεωθεί ακόμα μπορεί να δυσκολεύονται να κάνουν κάποιες εξετάσεις.

Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;

Σ.5. Εντάξει ναι, αλλά προφανώς όχι όλα γιατί ακριβώς επειδή ήμουν μικρή πάντα συνοδευόμουν από τους γονείς μου οπότε αυτοί τα γνωρίζουν αυτά καλύτερα. Σίγουρα όμως μπορώ να ασκώ το δικαίωμά μου αν χρειαστεί.

Ε. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένος είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;

Σ.5. Τα ιδιωτικά, γιατί έχω κάνει εξετάσεις αίματος σε ιδιωτικά ιατρεία που υπάρχουν στην περιοχή μου είναι καλά. Ακριβώς μάλλον επειδή υπάρχει η πληρωμή. Αλλά σε δημόσιο νοσοκομείο είναι αυτό που είπα πριν, είναι λίγο πιο πρόχειρη η εξέταση, λίγο πιο γρήγορη. Δε θα προτιμούσα το δημόσιο δηλαδή. Σε ιδιωτικό ιατρείο είναι πάντα πιο καλή η επαφή μας επειδή υπάρχει η πληρωμή. Λόγω των χρημάτων δίνουν περισσότερο βάση στις ανάγκες μας. Ίσως επίσης δε μας ξεχωρίζουν για το ποιος είναι ξένος, όλοι είναι ίδιοι. Σε δημόσιο, όσο έχω δει που έχω πάει πολλές φορές δεν είναι τόσο καλή η εξυπηρέτηση. Δηλαδή, θεωρώ ότι υπάρχει ένας διαχωρισμός στο δημόσιο, ίσως γιατί είναι πολλά, υπάρχουν πολλά άτομα από τους ξένους που πάνε στα δημόσια νοσοκομεία οπότε υπάρχει και μια άλλη συμπεριφορά προς αυτούς.

Ε. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Σ.5. Ναι, δίνουν λίγο περισσότερο προσοχή στους Έλληνες από ότι σε εμάς. Ακόμα και ο τρόπος που θα μιλήσουν διαφέρει. Με τους μετανάστες θα μιλούν πιο γρήγορα και πιο έντονα, πιο επιθετικά. Όχι πάντα, αλλά σίγουρα κάποιες φορές συμβαίνει. Πάντως θεωρώ πως οι Έλληνες έχουν καλύτερη εξυπηρέτηση.

Ε. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;

Σ.5. Ναι ναι. Όλα τα έτη, τα δώδεκα και τώρα συνεχίζω με το Πανεπιστήμιο. Για τα αλβανικά με βοήθησαν οι γονείς μου να τα μάθω.

Ε. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;

Σ.5. Στο Δημοτικό επειδή ήταν και πιο μικρά τα παιδιά, υπήρχαν γονείς που μπορεί να τόνιζαν στα παιδιά τους να μην κάνουν παρέα με συγκεκριμένα άτομα στην τάξη. Δηλαδή με εμάς που ήμασταν ξένοι. Υπήρχα εγώ από την Αλβανία και άλλο ένα κοριτσάκι από την Ουκρανία. Οι καθηγητές, υπήρχε μία δασκάλα, στη Δευτέρα ή στην τρίτη Δημοτικού που είχε ρωτήσει τη μαμά μου αν είμαι βαπτισμένη γιατί έχω αυτό το όνομα. Ρώτησε δηλαδή αν είμαι ή όχι χριστιανή. Αυτό την ενδιέφερε και η μαμά μου της έδωσε την ανάλογη απάντηση. Τα παιδιά, υπήρχαν συγκεκριμένα παιδιά που δε μας μιλούσαν επειδή δεν ήμασταν Έλληνες. Με τους καθηγητές κυρίως στο Δημοτικό, ένας δάσκαλος ήταν περίεργος. Ένιωθα πως οι βαθμοί και ο τρόπος που μου μιλούν ήταν επηρεασμένοι από το ότι ήμουν ξένη. Ακριβώς επειδή ήταν πιο παλιά και ήταν πιο πρόσφατη μετανάστευση των Αλβανών στην Ελλάδα. Αλλά, όσο περνούν τα χρόνια, ας πούμε στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο τα παιδιά είναι τελείως διαφορετικά, ακριβώς επειδή μεγαλώνουν και σκέφτονται διαφορετικά. Δεν ένιωσα στο Γυμνάσιο ή στο Λύκειο να περιθωριοποιούμαι από τους άλλους.

Ε. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;

Σ.5. Εε όχι δεν έχω νιώσει κάτι τέτοιο. Έκανα ό,τι έκαναν και τα άλλα παιδιά κανονικά.

Ε. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Σ.5. Ναι, νομίζω πως δεν υπήρξε κάποιος διαχωρισμός. Εκτός από το Δημοτικό που ένιωθα πως οι βαθμοί μου επηρεάζονται από κάτι άλλο εκτός της απόδοσής μου δεν είχα νιώσει μετά κάτι τέτοιο.

Ε. Αντιμετώπισες πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.5. Όχι, καθόλου.

Ε. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργη;

Σ.5. Ναι, είμαι σερβιτόρα σε ένα κατάστημα με καφέδες, γλυκά, παγωτά.

Ε. Πόσα χρόνια εργάζεσαι;

Σ.5. Τρία χρόνια. Μόλις τελείωσα το σχολείο.

Ε. Αυτό που κάνεις τώρα ήταν επιλογή σου;

Σ.5. Ναι. Ξέρω δεν είναι ό,τι καλύτερο, αλλά αποτελεί μια λύση μέχρι να ολοκληρώσω τις σπουδές μου ώστε να μην φορτώνω πολύ και τους γονείς μου με τα έξοδά μου.

Ε. Περιέγραψέ μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.

Σ.5. Πάω, σερβίρω και όταν είναι να κάνουμε το κλείσιμο, δηλαδή μία ώρα πριν φύγω πρέπει να κάνω συγκεκριμένες δουλειές στο μαγαζί, δηλαδή να γεμίσω τα μπισκότα, να καθαρίσω τα μπάνια και διάφορα τέτοια.

Ε. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;

Σ.5. Προς το παρόν είναι καλά, δηλαδή είναι καλές οι σχέσεις μεταξύ μας.

Ε. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;

Σ.5. Όχι, αλλά είναι που δεν έχω τελειώσει και τις σπουδές μου όπως σου είπα. Πιστεύω πως όταν τελειώσω, θα μπορέσω να βρω κάτι που έχει να κάνει με τη σχολή μου, ίσως και στο εξωτερικό αν όχι στην Ελλάδα.

Ε. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

Σ.5. Όχι ιδιαίτερα. Η αλήθεια είναι βέβαια πως έχω νιώσει να με κοιτάνε περίεργα όταν μαθαίνουν πως είμαι από την Αλβανία και είναι κάπως το πρώτο διάστημα. Αλλά μετά που βλέπουν το χαρακτήρα μου είναι πιο εντάξει.

Ε. Πιστεύεις πως δεν εργάζεσαι ή δεν αμείβεσαι όπως δικαιούσαι λόγω της καταγωγής σου;

Σ.5. Δε θεωρώ πως είναι λόγω της καταγωγής μου, αλλά ξέρω ότι αμείβομαι λιγότερο από τους άλλους επειδή είμαι η πιο πρόσφατη στην τωρινή μου δουλειά.

Ε. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.5. Μια χαρά, έχω με όλους πολύ καλές σχέσεις.

Ε. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

Σ.5. Αυτό δεν το ξέρω ακόμα καλά, αλλά με βάση τους γονείς μου θεωρώ πως όχι. Είναι πιο δύσκολο ακόμα για εμάς, δεν έχουμε τα ίδια δικαιώματα με κάποιον που είναι Έλληνας. Υπάρχουν δηλαδή εργοδότες που μπορεί να δουν το ότι είσαι ξένος, αν και έχουν περάσει πολλά χρόνια που έχουν έρθει οι Αλβανοί στη Ελλάδα. Τώρα υπάρχουν άλλοι πρόσφυγες και μετανάστες που έχουν αυτό το θέμα. Με εμάς έχει λίγο ξεπεραστεί αυτό το θέμα. Δεν έχω σκεφτεί ή αισθανθεί πως μειονεκτώ σε κάτι.

Ε. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

Σ.5. Ακριβώς επειδή ζω με τους γονείς μου μπορώ να αποταμιεύω και αυτός είναι ο στόχος μου αυτή τη στιγμή, αλλά αν δε ζούσα με τους γονείς μου και ήμουν μόνη μου, ίσως τότε ο μισθός μου ήταν αρκετά περιορισμένος γιατί θα είχα το ενοίκιο και άλλα τέτοια, ενώ τώρα δεν έχω αυτό το θέμα. Τα έχω όλα και σύμβαση και ασφάλιση.

Ε. Είσαι ικανοποιημένη από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

Σ.5. Ναι. Σε γενικές γραμμές είναι αρκετά καλά.

Ε. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

Σ.5. Εργάζομαι πέντε ημέρες από οκτώ ώρες και δύο μέρες έχω ρεπό.

Ε. Είσαι ικανοποιημένη από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

Σ.5. Ναι, νομίζω πως όλα είναι καλά.

Ε. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένη από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

Σ.5. Ναι. Δεν αντιμετωπίζω κάποιο πρόβλημα. Ίσως φταίει που είναι από τις πρώτες μου δουλειές και τα βλέπω όλα καλά. Ας πούμε οι γονείς μου δεν τα βρήκαν όλα

εύκολα τα χρόνια που προσπαθούσαν να βρουν δουλειά. Τους άκουγα πολλές φορές να λένε πως τους κοιτάνε επικριτικά, πως δεν τους πληρώνουν καλά. Όμως τώρα είναι καλύτερα τα πράγματα.

Ε. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

Σ.5. Εε μέσω μιας φίλης μου από Αλβανία που εργαζόταν ήδη εκεί.

Ε. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

Σ.5. Αρχικά, στην εκπαίδευση και στην υγεία θα έπρεπε να έχουμε όλοι πρόσβαση και να μην υπάρχουν άτομα που για να ελεγχθεί κάτι σε αυτούς πρέπει να περάσουν χίλιες πόρτες και να μην υπάρχει άμεση εξυπηρέτηση. Ειδικά στην υγεία δε θα έπρεπε να γίνεται αυτό. Το ίδιο και στην εκπαίδευση που είναι τα παιδιά. Πολλοί πρόσφυγες που έχουν έρθει πρόσφατα δε γίνεται να είναι έξω στο δρόμο επειδή δεν έχουν σπίτι και να μην μπορούν να μάθουν τα Ελληνικά ή να συνεχίσουν τη γλώσσα τους, να υπάρχει δηλαδή γρήγορη βοήθεια από το κράτος. Στην απασχόληση να μην υπάρχουν διακρίσεις. Το ότι είναι πρόσφυγας ενός χρόνου ή παραπάνω ή είναι μετανάστης δεν έχει καμία σχέση. Θα έπρεπε όλοι να έχουν ευκαιρίες και να μην υπάρχουν διακρίσεις σχετικά με το ότι είναι έγχρωμοι, πρόσφυγες αλλά να έχουν όλοι την ευκαιρία. Κυρίως η υγεία και η εκπαίδευση είναι πολύ σημαντικά. Ιδιαίτερα τα παιδιά να μην μένουν πίσω ή να υπάρχουν ειδικά σχολεία να συνεχίσουν τη γλώσσα τους ή να προσαρμοστούν με πολύ βοήθεια στο ελληνικό σύστημα. Ε αυτό με τις διακρίσεις είναι ένα μεγάλο θέμα που υπάρχει στο ελληνικό κράτος. Δηλαδή δεν ξέρω τι θα βοηθούσε να μην είναι οι άνθρωποι με τόσες προκαταλήψεις και να σκέφτονται αλλιώς. Θα πρέπει να καταλάβουν όλοι πως οι άνθρωποι είναι ίσοι και δεν έχει να κάνει ούτε η καταγωγή, ούτε το φύλο, ούτε η θρησκεία, ούτε το χρώμα. Αφού όλοι είμαστε άνθρωποι έχουμε τα ίδια δικαιώματα. Οπότε κάπως αυτό θα βοηθούσε για να αλλάξει ο τρόπος σκέψης των ανθρώπων.

Ε. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

Σ.5. Νομίζω πως όλα ξεκινούν από τη νοοτροπία που υπάρχει, δηλαδή αν αλλάξει λίγο αυτό θα είναι καλύτερα. Δε θα πρέπει να βλέπουν τους άλλους ως ξένους αλλά ως ανθρώπους. Έχεις επιλέξει να ζήσεις για διάφορους λόγους σε μια άλλη χώρα αλλά είσαι άνθρωπος. Μόνο αυτό θα έλεγα. Να αλλάξει η νοοτροπία των ανθρώπων για να πάμε μπροστά, να μην είμαστε τόσο περιθωριοποιημένοι. Να μη σκεφτόμαστε τόσο κλειστά, να είμαστε πιο ανοιχτόμυαλοι.

Ε. Τι σκέφτεσαι για το μέλλον; Σκέφτεσαι να λάβεις ιθαγένεια;

Σ.5. Θα ήθελα να καταφέρω να πάρω την ελληνική ιθαγένεια για να με βοηθήσει να φύγω στο εξωτερικό. Θέλω δηλαδή τουλάχιστον το μεταπτυχιακό να το κάνω στο εξωτερικό και το αν θα μείνω έξω θα δείξει, δεν είναι απαραίτητο. Θα ήθελα να ζήσω στην Ελλάδα και να έχω όλα τα δικαιώματα και τα προνόμια, τέλος πάντων να έχω μία ζωή όπως όλοι οι υπόλοιποι.

Ε. Σε ευχαριστώ για το χρόνο σου.

Σ.5. Να είσαι καλά. Ελπίζω να βοήθησα στην έρευνά σου.

Συνέντευξη Σ.6.

Ε. Πόσο χρονών είσαι;

Σ.6. Είμαι 36 ετών.

Ε. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.6. Ναι και οι δύο. Είμαστε από Αλβανία.

Ε. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;

Σ.6. Όχι, γεννήθηκα στην Αλβανία και ήρθα εδώ στα εννιά μου.

Ε. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;

Σ.6. Έχω σπουδάσει αισθητική και διαιτολογία. Σε ΙΕΚ.

Ε. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

Σ.6. Εεε έχω πάρει ελληνική ταυτότητα πλέον, και ιθαγένεια. Οπότε δεν έχω θέμα. Άρρησαν όμως πάρα πολύ να μας δώσουν ελληνική ταυτότητα. Γενικά κάθε πέντε χρόνια, βασικά δε θυμάμαι ακριβώς το διάστημα, έπρεπε να τρέχουμε να

πληρώνουμε για τα χαρτιά μας, για να έχουμε την ταυτότητα την ελληνική. Να πληρώνουμε για διαβατήρια. Έτσι στα 23 μου πήρα την ιθαγένεια. Οπότε μέχρι τότε ανανέωνα άδεια παραμονής και μετά ουσιαστικά έγινε η πολιτογράφηση. Πάντως ίσως θα έπρεπε λίγο να το μειώσουν αυτό το κόστος.

Ε. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Σ.6. Είμαι διαζευγμένη και έχω ένα παιδάκι.

Ε. Άρα, έχεις τη φροντίδα δύο μελών από το σπίτι σου;

Σ.6. Ναι, τη δική μου και του παιδιού μου.

Ε. Είσαι ασφαλισμένη; Έχεις ΑΜΚΑ;

Σ.6. Ναι, έχω το ΙΚΑ και έχω και την ιδιωτική ασφάλιση που έχω κάνει για εμένα και το παιδί.

Ε. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;

Σ.6. Εεε δεν έχω κανένα θέμα, Δόξα τω Θεώ είμαι καλά.

Ε. Είσαι καπνίστρια; Καταναλώνεις αλκοόλ;

Σ.6. Καπνίζω ναι, καθημερινά αλλά όχι υπερβολικά. Αλκοόλ όχι. Όταν θα βγω θα πιω ένα με δύο ποτά, το νορμάλ.

Ε. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;

Σ.6. Το περπάτημα στις σκάλες, αν μετράει ως γυμναστική. Αυτό, τίποτε άλλο, δεν προλαβαίνω.

Ε. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

Σ.6. Όχι, τίποτα τέτοιο.

Ε. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;

Σ.6. Είχα έναν πόνο στο στομάχι, ο οποίος με διάφορα παυσίπονα δεν πέρναγε και αποφάσισα να πάω στο Κέντρο Υγείας της περιοχής, που εφημέρευε. Μου έκαναν υπέρηχο και είδαν ότι η σπλήνα μου ήταν τεράστια και μου λέει πρέπει να πας

επειγόντως σε ένα νοσοκομείο, να κάνεις περαιτέρω εξετάσεις. Εντάξει λέω, ψάχνω τα εφημερεύοντα, πήγα σε τρία, στα οποία έληξαν οι εφημερίες και δε με αναλάμβαναν και κατέληξα στον Ευαγγελισμό. Μου έκαναν εξετάσεις αίματος, μου έκαναν υπέρηχο, όντως ήταν αρκετά μεγάλη η σπλήνα, μου είπαν ότι ίσως είναι από κάποια στενοχώρια, ήταν και το διαζύγιο τότε, οπότε μπορεί να ήταν κάτι τέτοιο, εεε και μου βρήκαν λέει κάτι στο αίμα, υψηλό νάτριο, το οποίο σημαίνει ότι φράζει τις αρτηρίες της καρδιάς, κάτι τέτοιο, με κατατρόμαξαν γιατί ρωτούσαν αν έχω ιστορικό με λευχαιμία, με καρκινοπαθείς, για όλο μου το σόι, λένε πως επειγόντως πρέπει να κάνεις αξονική. Δεν πολυεμπιστεύτηκα το νοσοκομείο, γιατί όλοι οι γιατροί που με εξέτασαν ήταν ειδικευόμενοι, ήταν στην ηλικία μου. Δεν μπορεί να έχει την εμπειρία που θα έχει ένας μεγάλος γιατρός, μια κοπέλα στην ηλικία μου. Οπότε, πήγα σε ιδιωτικό, σε διαγνωστικό. Πήγα στον παθολόγο που μου έγραψε τις εξετάσεις που έπρεπε να κάνω μου έγραψε και την αξονική, τα έκανα και οι τιμές ήταν απόλυτα φυσιολογικές. Μετά από μία εβδομάδα. Οπότε, πιθανόν να μου έδωσαν και λάθος εξετάσεις. Να μεταβλήθηκαν τόσο πολύ οι τιμές; Δεν ξέρω.

Ε. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;

Σ.6. Αυτό που μόλις σου είπα ήταν το πιο δύσκολο που έχω ζήσει.

Ε. Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;

Σ.6. Όχι. Αλλά οι καθυστερήσεις και όλα αυτά τα μπερδέματα, βασικά τότε με τη σπλήνα μου σοκαρίστηκα. Για αυτό και έκανα την ιδιωτική ασφάλεια. Κυρίως δηλαδή για κάποια επέμβαση αν χρειαστεί, γιατί η κατάσταση στα δημόσια νοσοκομεία δεν είναι και η καλύτερη. Και είναι βρώμικα και δε βρίσκεις εύκολα γιατρό.

Ε. Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;

Σ.6. Όχι. Δε νομίζω πως τα γνωρίζω. Δεν έχει χρειαστεί ποτέ κάτι πολύ σοβαρό ούτως ώστε να το ψάξω, οπότε δεν τα γνωρίζω όλα κιόλας. Αν και θα έπρεπε γιατί

για όσους είναι και από άλλες χώρες τα αλλάζουν ακόμα πιο συχνά και δε γνωρίζουμε τι μας γίνεται, ακόμα κι αν ζούμε χρόνια εδώ.

Ε. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένη είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;

Σ.6. Είμαι ικανοποιημένη κυρίως από τον ιδιωτικό τομέα, εκεί είναι όλα πιο άμεσα. Από τη συμπεριφορά τους δεν είμαι τόσο πολύ ικανοποιημένη, ειδικά στο δημόσιο. Είχε τύχει ένα άλλο περιστατικό, πιο παλιά είχα τενοντίτιδα, έχω ακόμα δηλαδή, με είχε πιάσει πόνος σε όλο το χέρι, δεν μπορούσα να κουνήσω τα δάχτυλά μου, πήγα στο Αττικό και μου λέει ο γιατρός α δεν είναι τίποτα, χωρίς να μου κάνει κάποια ακτινογραφία. Ήταν ορθοπεδικός σε εφημερία. Λέω πονάω, τίποτα δεν είναι λέει. Δώστε μου έστω κάτι, ένα παυσίπονο. Όχι θα περάσει μόνο του είπε. Και με έδιωξε χωρίς καν να μου κάνει κάτι. Ένα ηλεκτρομυογράφημα, κάτι. Αντίθετα, στα ιδιωτικά ιατρεία έχω μείνει ικανοποιημένη.

Ε. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Σ.6. Με την καταγωγή δεν πιστεύω ότι έχει να κάνει, γιατί δε μου φαίνεται και εμφανισιακά, ότι είμαι Αλβανίδα ας πούμε ή ότι είμαι Ρωσίδα ή οτιδήποτε άλλο και έχω δει και περιστατικά με Πακιστανούς και οτιδήποτε άλλο που δεν τους έχουν πει κάτι. Αλλά κάποιοι γιατροί έχουν τα κολλήματά τους και δεν εξυπηρετούν όπως θα έπρεπε.

Ε. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;

Σ.6. Μέχρι τα εννιά μου ήμουν σε αλβανικό σχολείο, στην Αλβανία. Όταν ήρθαμε εδώ ξεκίνησα στην τετάρτη Δημοτικού και στη συνέχεια Γυμνάσιο και Λύκειο. Μετά φοίτησα σε ιδιωτική σχολή. Έχω τελειώσει δύο ιδιωτικές σχολές, πρώτα τη διαιτολογία και μετά συνέχισα την αισθητική. Είμαι πιο πολύ του πρακτικού κομματιού.

Ε. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;

Σ.6. Ναι. Ήμουν από τα πολύ καλά παιδιά. Καλό παιδί, ήσυχο, διάβαζα πάντα, πήγαινα πάντα στα μαθήματα, δεν έκανε κοπάνες, οπότε με είχαν ψηλά. Με τα παιδιά όμως ήταν αλλιώς. Γενικά όταν πρωτοήρθα μας έκαναν bullying. Μας έλεγαν Αλβανούς, πως δεν έχουμε θέση στην Ελλάδα, αλλά αυτό το έκαναν τα παιδιά. Με τους καθηγητές δεν είχα ποτέ αντιμετωπίσει κάποιο θέμα. Ήταν πολύ καλοί. Τα παιδιά έκαναν διάφορα. Μετά κάναμε παρέα με τα συγκεκριμένα παιδιά. Πολύ καλή παρέα. Γιατί πλέον κατάλαβαν, τους εξήγησαν και οι γονείς ότι δεν είναι ωραίο αυτό που κάνετε και τα βρήκαμε. Πιο πολύ bullying έκαναν επειδή ήμουν ήσυχη και ήμουν το σπασικλάκι. Γενικά όμως δεν είχα πολλές παρέες, ήμουν και κλειστό παιδί, λίγους και καλούς είχα.

Ε. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;

Σ.6. Ναι. Εκτός των δυσκολιών των πρώτων χρόνων ήταν εντάξει τα σχολικά χρόνια.

Ε. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Σ.6. Ναι, δεν έχω παρατηρήσει κάτι άλλο, εκτός από αυτά που σου είπα.

Ε. Αντιμετώπισες πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.6. Όχι ιδιαίτερα, δεν ξέρω αν από μέσα τους είπαν κάτι, αλλά συνήθως οι πιο πολλές δουλειές που έχω κοιτάξει είναι όλα κανονικά.

Ε. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργη;

Σ.6. Ναι εργάζομαι. Είμαι αισθητικός.

Ε. Πόσα χρόνια εργάζεσαι;

Σ.6. Ε από τα 18. Σταδιακά, με εποχιακές δουλειές και σταθερά εργάζομαι από τα 23.

Ε. Αυτό που κάνεις τώρα ήταν επιλογή σου;

Σ.6. Ναι, ήταν δική μου επιλογή και ευτυχώς που βρήκα δουλειά.

Ε. Περιέγραψέ μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.

Σ.6. Ασχολούμαι με πρόσωπο, κάνω θεραπείες προσώπου, λείζερ, αποτρίχωση, γραμματειακή υποστήριξη, πώληση.

Ε. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;

Κοίτα να δεις, έχει να κάνει με γυναίκες, με κόσμο. Λόγω της κατάστασης που επικρατεί στη χώρα, εξαιτίας της κρίσης, ο κόσμος είναι λίγο χαμένος, αντιμετωπίζουμε δυσκολίες σχετικά με τα ψυχολογικά του κόσμου. Έρχονται σε εμάς δηλαδή, χαλαρώνουν και τα λένε, τα βγάζουν όλα. Ε εκεί κολλάς λίγο, πρέπει να ακούσεις να υποστηρίξεις, δεν είναι πάντα εύκολο.

Ε. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;

Σ.6. Έχει να κάνει με τις σπουδές μου. Έχω σπουδάσει αισθητική και διαίτολογία. Το έχω επιλέξει εγώ να το κάνω.

Ε. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

Σ.6. Όχι. Ίσως επειδή ποτέ δεν έβλεπα κι εγώ την καταγωγή μου ως εμπόδιο. Καμιά φορά επηρεάζουμε κι εμείς τις καταστάσεις ανάλογα με το νόημα που τους δίνουμε, αν είμαστε προκατειλημμένοι εννοώ.

Ε. Πιστεύεις πως δεν εργάζεσαι ή δεν αμείβεσαι όπως δικαιούσαι λόγω της καταγωγής σου;

Σ.6. Κοίτα τη συγκεκριμένη στιγμή είναι πολύ καλά. Είμαι τυχερή. Αυτό θεωρώ.

Ε. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.6. Είναι άψογες. Έχουμε πολύ καλή σχέση. Βέβαια στο συγκεκριμένο εργοδότη δούλευα και παλιά, από το 2011. Πιο παλιά δε μας πλήρωνε καλά. Δούλευα και έπαιρνα το βασικό μισθό, ως κάτω των 25 ετών, στα 480 ευρώ. Και με τους συναδέλφους εντάξει. Νομίζω πως έχει να κάνει με την εμπειρία του καθενός και πως τα προβλήματα που υπήρχαν κατά περιόδους δεν είχαν να κάνουν με την καταγωγή.

Ε. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

Σ.6. Εε ναι. Υπάρχουν κάποιοι που είναι πιο έμπειροι. Ειδικά όταν ήμουν πιο μικρή, υπάρχουν και πιο έμπειροι, δεν μπορούμε να τα ξέρουμε όλα, οπότε όπου δυσκολευόμουν ζητούσα βοήθεια από συναδέλφους, είχα πάντα άριστη σχέση με τους περισσότερους συναδέλφους οπότε με βοηθούσαν κιόλας. Τώρα που έχω και περισσότερη εμπειρία οι σχέσεις μου είναι ακόμα καλύτερες. Τώρα ζητούν από εμένα βοήθεια. Είναι πιο μικρά τα κορίτσια σε αυτή τη δουλειά που είμαι τώρα, οπότε είμαι αρκετά πιο έμπειρη.

Ε. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

Σ.6. Σχετικά ναι. Τα έχω όλα και σύμβαση και κάλυψη. Για τα παραπάνω ελάχιστα, αλλά ας πούμε κάνω κάποιες συνεδρίες ψυχοθεραπείας. Αυτό. Το μοναδικό μου έξοδο, λόγω χρόνου, μετακίνησης, δεν έχω πολύ χρόνο να κάνω κάτι άλλο.

Ε. Είσαι ικανοποιημένη από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

Σ.6. Ναι, τώρα έχω έναν αρκετά καλό μισθό. Σε σχέση με παλαιότερα είναι πιο καλά.

Ε. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

Σ.6. Δουλεύω πέντε μέρες, δηλαδή όχι τα σαββατοκύριακα. Αυτά είναι αφιερωμένα στο μικρό. Φυσικά οκτάωρο, αλλά κάποιες φορές συμβαίνουν διάφορα και καθυστερώ, θα κάτσω λίγο παραπάνω.

Ε. Είσαι ικανοποιημένη από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

Σ.6. Ναι, αν εξαιρέσεις την απόσταση που με δυσκολεύει γιατί δε βλέπω πολύ το μικρό τις καθημερινές γενικά είναι εντάξει. Αν και αρκετές φορές υπάρχει πίεση γιατί είναι πολλά ραντεβού μαζί και πρέπει να κάνω αρκετά γρήγορα οπότε εξουθενώνεσαι.

Ε. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένη από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

Σ.6. Ε σχετικά ναι. Θα ήθελα να δουλεύω λιγότερες ώρες, λόγω της απόστασης αλλά είναι δύσκολα και τα οικονομικά. Οπότε προς το παρόν θα είμαι εκεί. Αργότερα, θα

ψάξω, μόλις τελειώσει ο μικρός το νηπιαγωγείο και πάει σχολείο, θα ψάξω κάτι πιο κοντά, να μειώσω λίγο την απόσταση.

Ε. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

Σ.6. Είναι το αφεντικό μου, σε αυτόν δουλεύει η μαμά μου, είναι καθαρίστρια, δουλεύει στη γυναίκα του και με πήραν στη δουλειά όταν τελείωσα τη σχολή. Ξεκίνησα σαν πρακτική, μετά έμεινα κιόλας τρία χρόνια, έκανα μία διακοπή λόγω του παιδιού, εεε εργάστηκα άλλα δύο χρόνια σε ένα άλλο ινστιτούτο στο κέντρο, της γυναίκας του αφεντικού και πλέον είμαι πάλι εδώ.

Ε. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

Σ.6. Ωραία, στην παιδεία να έχουμε καλούς καθηγητές πάνω από όλα, σωστούς καθηγητές γιατί οι περισσότεροι καθηγητές που είχα ήταν για το Δαφνί τελείως. Ε αυτό είναι το πιο βασικό πιστεύω. Όλα ξεκινάνε από το δάσκαλο, τον καθηγητή και ούτω καθεξής. Ε δε θα πρέπει επίσης να ξεχωρίζουμε αν είναι μετανάστης ο άλλος ή αν μεγάλωσε εδώ. Σημασία έχει η εμπειρία, πόσο θέλει να μάθει ο άλλος κάποια πράγματα και να εξελιχθεί στη ζωή του. Για εμένα η παιδεία είναι η λύση για όλα και για τις διακρίσεις. Παιδεία. Να υπάρχει παιδεία και από το σπίτι και από το σχολείο, να μην απομονώνουμε τα παιδιά από ξένες χώρες, να μην τους φερόμαστε άσχημα, όπως και τα παιδιά που μειονεκτούν σε κάτι ας πούμε. Που έχουν κινητικά προβλήματα ή οτιδήποτε άλλο. Αν υπάρχει σωστή ενημέρωση και μεγαλώσει το παιδί με κάποιες αρχές από μικρό, είναι λογικό να συνεχίσει και μεγαλώνοντας να έχει αυτές τις απόψεις.

Ε. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

Σ.6. Θεωρώ ότι αν ξεκινήσουμε σωστά από την παιδεία, αν διαλέγει σωστούς καθηγητές, τους περνάει από ψυχολογικά τεστ, ναι. Είναι καθαρά θέμα παιδείας. Γιατί και οι μετανάστες έρχονται εδώ για ένα καλύτερο μέλλον, για να ζήσουν υπάρχουν και τα κακοποιά στοιχεία όπως υπάρχουν και Έλληνες κακοποιά στοιχεία φυσικά, αλλά δεν μπορούμε να τους βάλουμε όλους στο ίδιο τσουβάλι.

Ε. Σε ευχαριστώ για το χρόνο σου.

Σ.6. Καλή επιτυχία σου εύχομαι.

Συνέντευξη Σ.7.

Ε. Πόσο χρονών είσαι;

Σ.7. Είμαι 26.

Ε. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.7. Η μητέρα μου είναι από την Αλβανία. Ο μπαμπάς μου είναι Έλληνας.

Ε. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;

Σ.7. Γεννήθηκα στην Αλβανία και έχω μεγαλώσει εδώ από 3 χρονών.

Ε. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;

Σ.7. Έχω ολοκληρώσει, λογιστική και χρηματοοικονομική στο ΤΕΙ Πειραιά. Αυτό.

Ε. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

Σ.7. Ναι ναι. Μέσω της διαδικασίας της πολιτογράφησης. Βέβαια, ήμουν τυχερή επειδή ο πατέρας μου είχε ήδη την ελληνική ταυτότητα οπότε ήταν πολύ πιο εύκολο να μπορέσω να πάρω κι εγώ, ενώ ξέρω άλλους που κάνουν πάρα πολλά χρόνια να πάρουν ελληνική ταυτότητα.

Ε. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Σ.7. Ε είμαι ανύπαντρη.

Ε. Πόσα άτομα έχουν τη δική σου φροντίδα;

Σ.7. Ο μισθός μου καλύπτει τις δικές μου ανάγκες. Ζω με τους γονείς μου και αν χρειαστεί κάτι, λογαριασμούς ή ΔΕΚΟ θα βοηθήσω, αλλά κυρίως αφορά εμένα.

Ε. Είσαι ασφαλισμένη; Έχεις ΑΜΚΑ;

Σ.7. Ναι ναι, όλα αυτά.

Ε. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;

Σ.7. Κανονική, όπως όλων των άλλων.

Ε. Είσαι καπνίστρια; Καταναλώνεις αλκοόλ;

Σ.7. Καπνίζω ναι, αλλά σταδιακά, ίσως όταν βγω κάνω 3 με 4 αλλά στο σπίτι όχι. Αλκοόλ όχι τόσο. Μόνο όταν βγαίνω, Σάββατο ή στις πολύ καλές μου και Παρασκευή.

Ε. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;

Σ.7. Ναι ναι. Εβδομαδιαία, δύο φορές την εβδομάδα. Άντε και τρεις όταν παίζουμε σε αγώνες, γιατί παίζω βόλεϊ. Είναι δύο και δύο δηλαδή τέσσερις ώρες και αν έχουμε αγώνες, αν τύχει και έχουμε Κυριακή αγώνα μπορεί να είναι άλλες δύο ώρες.

Ε. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

Σ.7. Όχι.

Ε. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;

Σ.7. Χρειάστηκε ναι, για κάποιο στομαχόπονο που είχα, αλλά εκτός από την καθυστέρηση επειδή ήταν πολλά τα περιστατικά δεν υπήρχε άλλο πρόβλημα, ήταν αρκετά εξυπηρετικοί.

Ε. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;

Σ.7. Είχα κάνει εγχείρηση. Το Μάιο. Είχα μια κύστη στη δεξιά ωοθήκη, 11 εκατοστά και έπρεπε να νοσηλευτώ σε νοσοκομείο έτσι ώστε να μπορέσω να τη βγάλω, διαφορετικά θα έσκαγε και θα ήταν επικίνδυνη κατάσταση. Την έβγαλα και όλα καλά. Ήταν μόνο μία μέρα. Έγινε λαπαροσκοπικά. Ήταν σε ιδιωτικό, αλλά υπήρχε η ασφάλεια, που αν είσαι στον ΕΟΠΥΥ έχεις κάποια μείωση. Αυτό έγινε.

Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;

Σ.7. Όχι. Πάντοτε υπάρχει η πρόσβαση. Έχω όμως ιστορίες των συγγενών μου, τους ακούω να λένε για τα πρώτα χρόνια στην Ελλάδα που όλα ήταν δύσκολα και δεν μπορούσαν να εξεταστούν εύκολα.

Ε. Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;

Σ.7. Θεωρώ πως έχω τις βασικές γνώσεις, δε θα έλεγα πως ξέρω τα πάντα, άλλα ξέρω κάποια βασικά πράγματα και με λίγο ψάξιμο μπορείς να μάθεις και όλα τα άλλα. Κοίτα νομίζω δεν το απολαμβάνω άμεσα αφού καταλήγω στα ιδιωτικά ιατρεία. Αλλά φταίει που εγώ δεν έχω σε μεγάλη υπόληψη το δημόσιο σύστημα υγείας, προτιμώ τα ιδιωτικά ιατρεία.

Ε. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένη είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;

Σ.7. Επειδή ουσιαστικά κλείνω ραντεβού και πηγαίνω σε ιδιωτικά, νομίζω παίζει ρόλο, δηλαδή άμα έκλεινα ραντεβού σε δημόσιο νοσοκομείο δεν ξέρω ποια θα ήταν η αντιμετώπισή τους, δηλαδή παίζει ρόλο νομίζω. Αλλά στα ιδιωτικά είναι κανονική, όπως θα έπρεπε να είναι. Ναι, είμαι αρκετά ικανοποιημένη. Είναι όλα καλά, γιατί από τη στιγμή που είναι ιδιωτικό νοσοκομείο, αναγκαστικά θα κάνουν αυτό για το οποίο τους έχεις πληρώσει. Δεν έχω αντιμετωπίσει κάποιο πρόβλημα. Κυρίως επισκέπτομαι ιδιωτικά ιατρεία, λόγω της άμεσης εξυπηρέτησης. Βασικά, αιμοληψίες έχω κάνει, επειδή έχω στίγμα μεσογειακής αναιμίας και χρειάζεται να μου παίρνουν αίμα επειδή έχω χαμηλό αιματοκρίτη και χαμηλό σίδηρο αλλά δεν έχω αντιμετωπίσει κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα.

Ε. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Σ.7. Δε θα το έλεγα. Αλλά πάλι από περιστατικά των δικών μου που δεν πήγαιναν σε ιδιωτικά ιατρεία, έχω ακούσει για αρκετές συμπεριφορές γιατρών που κοιτούσαν να επωφεληθούν και τους ζητούσαν μεγάλες αμοιβές για χειρουργεία, αν και ήταν του δημοσίου. Βέβαια αυτό το κάνουν και στους Έλληνες. Αλλά κάποιες φορές ίσως είναι πιο αρνητικοί με τους μετανάστες, ειδικά αν βλέπουν πως δεν καταλαβαίνουν τη γλώσσα ίσως εκνευρίζονται και δεν εξυπηρετούν.

Ε. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;

Σ.7. Ξεκίνησα κανονικά σχολείο από εδώ και ακολούθως ολοκλήρωσα όλες τις βαθμίδες.

Ε. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;

Σ.7. Ξεκινώντας από την αρχή, στο Δημοτικό δε θυμάμαι τόσο πολύ πως μου συμπεριφέρονταν οι δάσκαλοι, τότε ήταν πιο παλιά αλλά θυμάμαι πως δεν είχαν κάποιο πρόβλημα που ήμουν ξένη. Το περισσότερο πρόβλημα το είχα με τους συμμαθητές μου που ήμουν ξένη. Έχω όντως φάει bullying, έχω αρκετά περιστατικά και πολύ άσχημες εμπειρίες στο Δημοτικό από τα παιδάκια που όσο να είναι από κάπου τα μαθαίνουν, από κάπου τα ακούν. Πολλοί μου έλεγαν ή με χτυπούσαν, τα αγόρια κυρίως, αλλά εντάξει, τους έδινα κι εγώ, εννοείται. Δεν ήμουν το ήσυχο παιδάκι, αλλά οι περισσότεροι ήταν πολύ κακοί. Δηλαδή ένας μου είχε πει «πήγαινε πίσω στη χώρα σου τι θέλεις εδώ;». Αυτό ήταν μια άσχημη εμπειρία. Τα παιδιά τα δικαιολογώ αλλά δε δικαιολογώ τους γονείς τους. Κι όσες φορές είχε έρθει η μητέρα μου να τους μιλήσει, εντάξει τους άκουγε αλλά δε θεωρώ πως είχε την ίδια αντιμετώπιση η μητέρα μου με τη μητέρα των άλλων παιδιών που ήταν Έλληνες. Μετά, στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο μπορώ να πω ότι ήμουν κι εγώ λίγο πιο αποστασιοποιημένη, ακριβώς επειδή είχα ζήσει όλο αυτό στο Δημοτικό για την καταγωγή μου, δηλαδή κάθε φορά που έλεγα πως είμαι από την Αλβανία ένιωθα λίγο κάπως, περισσότερο με εμένα, ήμουν πιο αποστασιοποιημένη. Στο Γυμνάσιο πήγα με την ίδια αντίληψη, πως θα μου συμπεριφέρονται τα παιδιά ακριβώς όπως μου συμπεριφέρονταν και στο Δημοτικό, οπότε ήμουν λίγο πιο κλειστή στον εαυτό μου, και γενικά όταν έλεγα πως είμαι από την Αλβανία χτυπούσε η καρδιά μου πιο δυνατά από όσο θα έπρεπε. Στην τάξη δεν τολμούσα καν να σηκώσω το χέρι να πω μάθημα, λόγω αυτού που μου είχε προξενηθεί στο Δημοτικό. Στο Λύκειο ήταν λίγο πιο καλά επειδή είχαν μεγαλώσει τα παιδιά. Απλά όταν ξέρεις πως μπορεί να κάτσεις και να σκεφτείς όλα όσα λένε το βλέπεις λίγο διαφορετικά. Εκεί για τους καθηγητές δε θυμάμαι κάτι οπότε μάλλον θα ήταν εντάξει τα πράγματα.

Ε. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;

Σ.7. Πιστεύω ότι έδιναν το ίδιο με όλους τους άλλους.

Ε. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Σ.7. Ναι, πιστεύω πως έχει καθαρά να κάνει με το πόσο εσύ δουλεύεις και πόσο εσύ ψάχνεις και θέλεις να μαθαίνεις. Δεν έχει να κάνει τόσο με την καταγωγή.

Ε. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργη;

Σ.7. Αυτό το διάστημα εργάζομαι σε ένα λογιστικό γραφείο.

Ε. Πόσα χρόνια εργάζεσαι;

Σ.7. Εργάζομαι από τα 18,5, άρα περίπου 8 χρόνια.

Ε. Αυτό που κάνεις τώρα ήταν επιλογή σου;

Σ.7. Ναι, το ήθελα, γιατί έτσι μαθαίνω περισσότερα σχετικά με αυτά που σπούδασα.

Ε. Καταλαβαίνω πως σχετίζεται με το αντικείμενο σπουδών σου, σωστά;

Σ.7. Αυτή τη στιγμή ναι. Πιο παλιά δεν ξεκίνησα έτσι, ούτως ή άλλως σπούδαζα, απλά παράλληλα με τη σχολή δούλευα κιόλας. Έκανα όμως κάτι εντελώς διαφορετικό. Ήμουν πωλήτρια σε φαστ φουντ και μετά πωλήτρια σε ζαχαροπλαστείο. Επίσης, κάποτε έκανα και προώθηση καλλυντικών.

Ε. Περιέγραψέ μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.

Σ.7. Μαθαίνω πράγματα τα οποία έχουν να κάνουν με το αντικείμενό μου στη δουλειά, να κάνω καταχωρήσεις, κατά κύριο λόγο καταχωρήσεις και από εκεί και πέρα, ό,τι άλλο χρειαστούν στο λογιστήριο, δηλαδή είμαι βοηθός λογιστή. Δηλαδή, μου λένε τι να κάνω και το κάνω και σιγά σιγά εξελίσσομαι γιατί έχω ένα χρόνο στη δουλειά, δεν είναι να πεις ότι είναι πολύ διάστημα.

Ε. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;

Σ.7. Δεν μπορώ να πω ότι έχω κάτι που με δυσκολεύει και με δυσαρεστεί, γιατί αυτή τη στιγμή, λόγω του ότι γενικά έχω δουλέψει σε αρκετές δουλειές κι όχι πάνω στο δικό μου αντικείμενο, τώρα που δουλεύω πάνω στο δικό μου αντικείμενο είναι ακριβώς αυτό που θέλω.

Ε. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;

Σ.7. Ναι ναι. Πιο πριν έκανα άσχετες δουλειές, αλλά τώρα είναι ακριβώς αυτά που μάθαινα.

Ε. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

Σ.7. Η αλήθεια είναι πως όχι. Δηλαδή σε όσες συνεντεύξεις έχω πάει δεν κάθονται πάρα πολύ στο γεγονός ότι, από πού είσαι ή με κοιτούν διαφορετικά όταν βλέπουν πως είμαι από την Αλβανία. Η αλήθεια είναι πως σε όσες δουλειές έχω πάει, δεν είναι πολλές, έχω πάει το έχω πει και με έχουν πάρει, εκτός από δύο –τρεις αλλά δε νομίζω πως έχει να κάνει καθαρά με την καταγωγή. Δηλαδή, όταν σε βλέπουν κιόλας ότι όντως έχεις σπουδάσει και έχεις κάνει το οτιδήποτε δε νομίζω ότι είναι από την καταγωγή, δηλαδή δε θα το δουν ως κάτι αρνητικό.

Ε. Πιστεύεις πως δεν εργάζεσαι ή δεν αμείβεσαι όπως δικαιούσαι λόγω της καταγωγής σου;

Σ.7. Δε θα το έλεγα. Πιστεύω ότι είναι ο κανονικός βασικός μισθός όπως σε όλους. Δηλαδή δεν υπάρχει κάποια διαφοροποίηση στο κομμάτι ότι είμαι από άλλη χώρα.

Ε. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.7. Τώρα δεν υπάρχει απολύτως κανένα πρόβλημα, καμία διαφοροποίηση, είμαι ίση με τους άλλους. Και ούτε έχει κάτσει κάποιος να μου πει είσαι από εκεί ή το οτιδήποτε. Δηλαδή, δε με έχει κάνει κάποιος να νιώσω άσχημα για την καταγωγή μου. Αυτό. Παλιά θα μπορούσα να πω ναι. Λόγω του ότι όταν δουλεύεις πώληση και έχεις να κάνεις με πάρα πολύ κόσμο, τον οποίο τον εξυπηρετείς, όσο να είναι, όταν έρχεται κάποιος και έρχεται συνεχόμενα ή συνέχεια και τους το λες λένε κατευθείαν από πού είσαι ή πιο παλιά που δούλευα σε έναν φούρνο που είχε να κάνει περισσότερο με παππούδες και γενικά με άτομα μεγάλης ηλικίας επειδή ήταν γειτονικός, τα συγκεκριμένα άτομα κάθε φορά, όταν άκουγαν το δικό μου όνομα έλεγαν ότι ά είσαι από την Αλβανία, μάλιστα ξέρω γω. Και έβλεπες πως την επόμενη φορά ήταν λίγο πιο διστακτικοί. Αλλά αυτό έχει να κάνει περισσότερο με κόσμο

μεγαλύτερης ηλικίας που έχουν άλλες αντιλήψεις. Όταν μιλάμε για άτομα με τη δική μου ηλικία ή κοντά σε εμένα δεν έχω κάποιο πρόβλημα σε αυτό το κομμάτι.

Ε. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

Σ.7. Θεωρώ πως έχει να κάνει αποκλειστικά με τις δυνατότητες του καθενός. Δηλαδή, αν έχεις όρεξη να ανελιχθείς, έχει να κάνει καθαρά με τις ικανότητές σου και όχι επειδή είμαι από μια άλλη χώρα δε θα μου δώσουν τη συγκεκριμένη ευκαιρία. Και με τον εργοδότη μου είναι καλά, δεν έχω αντιμετωπίσει δηλαδή κάποια διαφορετική συμπεριφορά.

Ε. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

Σ.7. Ακριβώς επειδή ο μισθός ο οποίος παίρνω είναι αποκλειστικά για εμένα, καθώς ζω με τους γονείς μου, ό,τι έξοδα έχουν να κάνουν με το σπίτι, με το ενοίκιο, με το ρεύμα, το πληρώνουν οι ίδιοι οπότε έχω να κάνω μόνο με τα δικά μου τα έξοδα. Τα οποία τα καλύπτει ο μισθός μου και κάνω και χόμπι. Στην τωρινή δουλειά είμαι ασφαλισμένη και όλα είναι εντάξει. Με έχεις πετύχει σε πολύ καλή φάση. Παλαιότερα βέβαια έτυχε να εργάζομαι και να με δηλώνουν για ημιαπασχόληση ενώ με είχαν οκτάωρο.

Ε. Είσαι ικανοποιημένη από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

Σ.7. Ναι. Θεωρώ πως ο μισθός μου είναι αρκετά ικανοποιητικός σε σχέση με όσα επικρατούν και τις δυσκολίες που υπάρχουν στη χώρα.

Ε. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

Σ.7. Ε είναι κανονικά, πέντε μέρες την εβδομάδα από 8 ώρες.

Ε. Είσαι ικανοποιημένη από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

Σ.7. Ναι, τώρα αυτό το διάστημα που με πετυχαίνεις είμαι απολύτως ικανοποιημένη. Αν με ρωτούσες παλαιότερα θα σου έλεγα όχι.

Ε. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένη από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

Σ.7. Ναι. Αυτό το διάστημα είναι όλα αρκετά καλά και το εργασιακό περιβάλλον είναι άψογο. Σε σύγκριση με παλιά που έκανα πωλήσεις και έτρεχα στους δρόμους είναι πολύ πιο καλά.

Ε. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

Σ.7. Τη βρήκα από γνωστό, ήταν ελληνικής καταγωγής.

Ε. Έχεις να κάνεις κάποιες προτάσεις για να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών στους τομείς που αναφέραμε;

Σ.7. Εεε τώρα δεν μπορώ να σκεφτώ κάτι συγκεκριμένο αλλά σίγουρα χρειάζεται να αλλάξουν πράγματα και να μειωθούν οι διακρίσεις και τα στερεότυπα.

Ε. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

Σ.7. Να γίνονται μαθήματα στο σχολείο. Θα ήταν πολύ καλό να γίνονται μαθήματα στο σχολείο για το πώς θα αντιμετωπίζουν τα συγκεκριμένα άτομα, να είναι όλα μαζί, να αγαπάει ο ένας τον άλλον. Έχει να κάνει με την παιδεία. Πρώτα από το σπίτι και μετά από το σχολείο. Δηλαδή αν έχουν καλές βάσεις από το σχολείο νομίζω δε θα συμπεριφέρονται έτσι και τα άλλα παιδάκια. Γιατί τα παιδάκια είναι αθώα όταν είναι μικρά. Μετά, όπως τους μαθαίνεις, ακριβώς έτσι θα πράξουν.

Ε. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

Σ.7. Έχει να κάνει και πάλι με την εκπαίδευση θα σου πω. Αν δώσεις γερές βάσεις σε ένα παιδί αυτό ακριβώς θα έχει και αυτή την αντίληψη θα έχει κατά τη διάρκεια της ζωής του. Άρα αυτό που πρέπει να κάνει είναι η διαμόρφωση καλού εκπαιδευτικού συστήματος που να βοηθάει και αυτά τα παιδιά να ενταχθούν και να μη νιώθουν διαφορετικά. Επίσης, να διευκολύνει τις γραφειοκρατικές καθυστερήσεις.

Ε. Αυτά. Σε ευχαριστώ.

Σ.7. Κι εγώ σε ευχαριστώ.

Συνέντευξη Σ.8.

Ε. Πόσο χρονών είσαι;

Σ.8. Είμαι 25 χρονών.

Ε. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.8. Ο πατέρας μου είναι Έλληνας και η μητέρα μου είναι από την Πολωνία.

Ε. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;

Σ.8. Γεννήθηκα στην Ελλάδα.

Ε. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;

Σ.8. Είμαι απόφοιτη Πανεπιστημίου. Τελείωσα την Κοινωνιολογία. Αυτό το διάστημα κάνω ένα πρόγραμμα μέσω e-learning στο ΕΚΠΑ και τελειώνω τα Αγγλικά μου.

Ε. Ε. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

Σ.8. Ναι ναι. Ουσιαστικά έχω δύο ταυτότητες και δύο υπηκοότητες, ελληνική και πολωνική. Στην Ελλάδα την έχω επειδή γεννήθηκα εδώ και στην Πολωνία μέσω της μητέρας μου, επειδή είναι από εκεί, όχι πως γεννήθηκα εκεί αλλά είμαι δηλωμένη και εκεί, σαν πολίτης του κράτους, δηλαδή μπορώ να πάω να ψηφίσω εκεί.

Ε. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Σ.8. Είμαι ανύπαντρη.

Ε. Είσαι ασφαλισμένη; Έχεις ΑΜΚΑ;

Σ.8. Ναι ναι. Όλα. Αν και με ασφαλίζει για λιγότερες ώρες.

Ε. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;

Σ.8. Πολύ καλή θα έλεγα.

Ε. Είσαι καπνίστρια; Καταναλώνεις αλκοόλ;

Σ.8. Όχι, τίποτα από τα δύο. Εντάξει σε μια έξοδο ένα βράδυ θα πω αλλά όχι υπερβολικά.

Ε. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;

Σ.8. Όχι. Απλά μου αρέσει να περπατάω και το κάνω κατά τη διάρκεια της βόλτας με τον σκύλο μου.

Ε. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

Σ.8. Όχι, ευτυχώς.

Ε. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;

Σ.8. Ναι, πριν έξι μήνες είχα πέτρα στα νεφρά και χρειάστηκε να πάω στο νοσοκομείο και να πάρω φαρμακευτική αγωγή. Ήρθαν και με πήραν με ασθενοφόρο και με πήγαν στα επείγοντα ιατρεία.

Ε. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;

Σ.8. Πήγα στα επείγοντα που σου είπα. Δε χρειάστηκε να νοσηλευτώ. Με ενόχλησε το γεγονός ότι παρά το γεγονός πως πονούσα πάρα πολύ έπρεπε να τα κάνω όλα μόνη μου, με έστελναν στους ορόφους να κάνω εξετάσεις ενώ δεν μπορούσα να περπατήσω καθόλου από τον πόνο. Η ουρολόγος βέβαια ήταν πολύ καλή. Δεν υπήρχε επίσης και μεγάλη αναμονή. Ίσως ακόμα ένα αρνητικό ήταν πως δεν υπήρχαν είδη υγιεινής κατά την επίσκεψή μου στις τουαλέτες, αν αυτή η έλλειψη μπορεί να καταγραφεί ως κάτι αρνητικό, εγώ αυτό έχω παρατηρήσει.

Ε. Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;

Σ.8. Όχι, απλά πάλι πέρυσι, τέτοια εποχή είχα και κύστη στην ωοθήκη και έπρεπε να περιμένω πάρα πολύ για το χειρουργείο αλλά τελικά αυτό μου βγήκε σε καλό, επειδή η κύστη απορροφήθηκε και δε χρειάστηκε να χειρουργηθώ αλλά αν έπρεπε θα περίμενα πάρα πολύ, 2-3 μήνες αναμονής. Θεωρώ πως είναι κάτι κακό, γιατί αν είναι κάτι σημαντικό για την υγεία δε θα έπρεπε να περιμένει τόσο.

Ε. Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;

Σ.8. Δε θα πω πλήρως, γιατί σίγουρα υπάρχουν πράγματα που δε γνωρίζω, αλλά σε γενικές γραμμές γνωρίζω κάποια πράγματα. Θεωρώ όμως πως έχω πρόσβαση, τουλάχιστον στις δημόσιες υπηρεσίες.

Ε. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένη είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;

Σ.8. Σε γενικές γραμμές δεν έχω αντιμετωπίσει πρόβλημα. Σίγουρα όταν πληρώνεις είναι λίγο διαφορετικά τα πράγματα. Δεν υπάρχει η αναμονή. Πιο γρήγορα θα βγουν τα αποτελέσματα, αλλά σαν συμπεριφορά ανθρώπων δεν έχω δει διαφορά. Πιστεύω πως και στον ιδιωτικό και στο δημόσιο τομέα θα βρεθούν οι άνθρωποι που θα σε βοηθήσουν. Αυτό που ήταν για εμένα αρνητικό ήταν η μεγάλη αναμονή στο δημόσιο νοσοκομείο τότε στα επείγοντα, που πονούσα πολύ. Και το ασθενοφόρο είχε αργήσει να έρθει.

Ε. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Σ.8. Δε θα το έλεγα. Εξαρτάται τον επαγγελματία και το πώς προσεγγίζει τον άνθρωπο, αν είναι αρνητικός προς τους αλλοδαπούς ή όχι.

Ε. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;

Σ.8. Σωστά, αλλά πήγα σε δύο σχολεία. Δηλαδή, όταν ήμουν μικρή, εκτός από το ελληνικό σχολείο πήγαινα κάθε Σάββατο και σε πολωνικό που είναι στο Χολαργό. Κάθε Σάββατο. Ήταν και είναι σα να έχω τελειώσει το Δημοτικό. Πήγαινα για 6 χρόνια σε αυτό. Κατά τα άλλα, όπως σου είπα έχω ολοκληρώσει όλες τις βαθμίδες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Ε. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;

Σ.8. Το ίδιο. Πιο πολύ θα έλεγα ίσα ίσα ότι υπήρχε το αίσθημα της περιέργειας, κυρίως από τα παιδιά στο ελληνικό σχολείο να ακούσουν πως είναι μια λέξη στα πολωνικά, πως λέγεται ένα τραγούδι στα πολωνικά, να με γνωρίσουν καλύτερα.

Ε. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;

Σ.8. Όχι ήταν μια χαρά. Μόνο μια φορά θυμάμαι μία δασκάλα θρησκευτικών, ή στο Γυμνάσιο ή στο Λύκειο. Οι Πολωνοί είναι χριστιανοί, καθολικοί αλλά χριστιανοί. Είχε γυρίσει και μου είχε πει πως οι καθολικοί δεν πιστεύουν σωστά. Αυτό ήταν το μόνο πράγμα και δε μου άρεσε όπως μου το είχε πει. Αλλά ήταν η κλασσική καθηγήτρια με τις παλαιές αντιλήψεις και όταν είχα σχολιάσει κάποια στιγμή τα φυλλάδια που μας είχε μοιράσει μου απάντησε πως ναι δεν πιστεύουν σωστά οι καθολικοί.

Ε. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Σ.8. Ναι. Υπάρχουν όμως καθηγητές που είναι αρκετά βοηθητικοί και υποστηρικτικοί και αυτό όσο προχωρούν τα χρόνια φαίνεται ακόμα πιο πολύ. Ακούω τις ξαδέλφες μου και τι δασκάλες έχουν, που προσπαθούν να τους δίνουν δύναμη και να μην τις κάνουν να νιώθουν διαφορετικές. Για εμένα έχει και η προσέγγιση των δασκάλων σημασία.

Ε. Αντιμετώπισες πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.8. Όχι, ποτέ ως τώρα.

Ε. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργη;

Σ.8. Είμαι ιδιωτική υπάλληλος σε ένα ανθοπωλείο.

Ε. Πόσα χρόνια εργάζεσαι;

Σ.8. Είμαι τέσσερα χρόνια σε αυτή τη δουλειά.

Ε. Αυτό που κάνεις τώρα ήταν επιλογή σου;

Σ.8. Όχι ακριβώς, αποτελεί μια λύση. Προσωρινά δηλαδή μέχρι να βρω κάτι καλύτερο.

Ε. Περιέγραψέ μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.

Σ.8. Πηγαίνω το πρωί, ανοίγω εγώ το μαγαζί και μετά εξυπηρετώ τους πελάτες και ταυτόχρονα αναλαμβάνω όποια δουλειά έχει το μαγαζί. Αυτό μπορεί να είναι από το να καθαρίζω λουλούδια μέχρι να φτιάχνω γλάστρες μέσα στο μαγαζί, ανάλογα με όσα μένουν, γιατί δουλεύει και μια άλλη κοπέλα οπότε τις μοιράζουμε τις δουλειές. Επίσης, έφτιαχνα για ένα διάστημα και τον ιστότοπο του μαγαζιού. Έχουμε ένα site και έφτιαχνα τα προϊόντα πρώτα στα Ελληνικά και μετά στα Αγγλικά.

Ε. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;

Σ.8. Απλά είναι κουραστική δουλειά. Δηλαδή αυτό που δε μου αρέσει είναι ότι όταν έχουμε πάρα πολύ δουλειά, μπορεί να δουλεύουμε πάρα πολλές ώρες και πολλές μέρες συνεχόμενα, όπως για παράδειγμα το Πάσχα. Τη Μεγάλη Εβδομάδα μπορεί να δουλεύουμε κάθε μέρα όλη την εβδομάδα. Αυτό όμως που μου αρέσει είναι ότι έχω ένα αφεντικό το οποίο δεν είναι κακό, με την έννοια δεν είναι συνέχεια από επάνω μου, έχω ελευθερία να κάνω τις δουλειές μου όπως εγώ ξέρω τι πρέπει να κάνω, πώς να οργανώσω το χρόνο μου και μου αρέσει η δημιουργική πλευρά, ότι τυλίγω κάτι, ότι αρέσει στον κόσμο και αυτό.

Ε. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;

Σ.8. Ε όχι, αυτό που κάνω δεν έχει σχέση με την εκπαίδευσή μου. Ξεκίνησα αυτή τη δουλειά αρχικά για να έχω ένα χαρτζιλίκι και να μπορώ να κάνω όσα θέλω και τώρα απλά έχω μείνει εκεί για να καταφέρω να τελειώσω τα Αγγλικά μου, να τελειώσει αυτό το κομμάτι και να μπορέσω να βρω κάτι άλλο. Από εκεί και πέρα ούτως ή άλλως θεωρώ πως είναι δύσκολο να βρω εργασία σε αυτό που σπούδασα, επειδή η Κοινωνιολογία είναι θεωρητική σχολή και δεν έχει πρακτικό κομμάτι, για παράδειγμα δεν είμαι λογιστής οπότε θα βρω πιο εύκολα δουλειά σε λογιστήριο. Είναι λίγο δύσκολο.

Ε. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

Σ.8. Όχι, δε θεωρώ πως είναι λόγω της καταγωγής μου. Ήταν δική μου επιλογή να εργάζομαι έτσι, μέχρι να μπορώ να ψάξω για κάτι καλύτερο.

Ε. Πιστεύεις πως δεν εργάζεσαι ή δεν αμείβεσαι όπως δικαιούσαι λόγω της καταγωγής σου;

Σ.8. Ο μισθός μπορεί να μην είναι τόσο καλός αλλά δε θεωρώ πως έχει να κάνει με την καταγωγή μου. Έχει να κάνει με την όλη κατάσταση της εργασίας στην Ελλάδα.

Ε. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.8. Είναι πάρα πολύ καλές. Σχετικά με τον εργοδότη όπως σου είπα είναι αρκετά συνεργάσιμος και αφήνει ελευθερία κινήσεων. Σχετικά με τους συναδέλφους μου, συνεργάζομαι μαζί με μια άλλη κυρία, μεγαλύτερη, στην ηλικία της μητέρας μου, αλλά τα πάμε πολύ καλά. Θα μιλήσουμε η μία στην άλλη, θα βοηθήσουμε η μία την άλλη, όπως σε κάθε δουλειά ο κάθε άνθρωπος έχει το δικό του χαρακτήρα, μπορεί να κάνει κάτι που να μη μου αρέσει ή να μη συμφωνώ ή αντίστοιχα κάτι που θα κάνω εγώ να μη συμφωνεί εκείνη, αλλά θα το πούμε η μία στην άλλη όμως και μια χαρά. Το άλλο είναι πως δε δουλεύουμε μαζί. Δηλαδή η καθεμία θα δουλέψει τις μέρες της. Παρόλα αυτά υπάρχει συνεργασία, θα κοιτάξω τις μέρες που είμαι να μην τη φορτώσω την επόμενη μέρα ή αντίστοιχα και αυτή να μην αφήσει δουλειά για εμένα.

Ε. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

Σ.8. Ναι, δε νομίζω και δεν έχω νιώσει ως τώρα να υπάρχει κάποια διαφορά.

Ε. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

Σ.8. Αρκεί για τις βασικές μου ανάγκες. Δεν επιβαρύνω με αυτόν τον τρόπο τους γονείς μου. Βέβαια, δε συμβάλλω στα οικονομικά του σπιτιού αλλά δεν τους επιβαρύνω. Απλά δεν μπορώ να κάνω παραπάνω πράγματα, είναι συγκεκριμένα αυτά που μπορώ να κάνω. Αυτό το διάστημα ας πούμε που έχω να τελειώσω τα Αγγλικά μου έχω ζοριστεί. Είναι πολύ βασικός μισθός. Αν δεν έχεις βάλει στην άκρη, να πεις πως αποταμιεύεις δεν γίνεται να κάνεις πολλά παραπάνω. Καλά με τη σύμβαση είναι λίγο περίπλοκο, με έχει δηλωμένη πιο λίγες ώρες από αυτές που εργάζομαι και όπως καταλαβαίνεις κολλάει πιο λίγα ένσημα από όσα θα έπρεπε.

Ε. Είσαι ικανοποιημένη από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

Σ.8. Όχι, σε καμία περίπτωση, αλλά αυτό μπορώ να κάνω τώρα.

Ε. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

Σ.8. Δουλεύω τρεις φορές την εβδομάδα, Τρίτη, Παρασκευή και Σάββατο και δουλεύω δώδεκα ώρες την κάθε μέρα. Έχω τέσσερις μέρες ρεπό. Κενές.

Ε. Είσαι ικανοποιημένη από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

Σ.8. Όχι. Μπορώ να κάνω πράγματα, αλλά επειδή είναι μια επιχείρηση με δύο υπαλλήλους δεν μπορώ να πάρω καθόλου άδεια, μόνο σε πολύ δύσκολες καταστάσεις. Βέβαια, το άλλο καλό είναι πως τον Αύγουστο κλείνουμε για δύο εβδομάδες οπότε όλη μου την άδεια την παίρνω τότε.

Ε. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένη από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

Σ.8. Εντάξει αυτό με τις ώρες και την άδεια που δεν υπάρχει όπως σου είπα είναι δύσκολο. Αλλά γενικά εντάξει, είναι αρκετά καλά γιατί το αφεντικό αφήνει ελευθερίες και δεν είναι πιεστικός.

Ε. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

Σ.8. Ε είναι πάρα πολύ κοντά στο σπίτι μου και ο ιδιοκτήτης είναι φίλος του πατέρα μου. Επειδή κάποια στιγμή έψαχνε ένα άτομο, αρχικά για να τον βοηθήσει σε κάποια γιορτή που είχε πάρα πολύ δουλειά πήγα, προφανώς του άρεσα και μετά σε διάστημα δύο χρόνων, που γινόταν αυτό που πήγαίνα μόνο σε γιορτές με πήρε τηλέφωνο και με ρώτησε αν θα ήθελα να δουλέψω μόνιμα στο μαγαζί. Επειδή τότε εγώ ήμουν πολύ μικρή, δεν είχα τελειώσει ακόμα τη σχολή, είπα ναι και άρχισα να δουλεύω.

Ε. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

Σ.8. Σίγουρα και πολύ ωμά όπως θα το πω, ο κάθε άνθρωπος να κοιτάει τη δουλειά του, με την έννοια ότι προφανώς είμαστε σε μία χώρα που δεν είναι όλοι οι άνθρωποι Έλληνες, υπάρχουν και άνθρωποι που είναι μόνο ξένοι και άνθρωποι που είναι μισοί ξένοι. Όσο κακοί μπορεί να είναι αυτοί οι άνθρωποι άλλο τόσο κακοί μπορεί να είναι

και οι Έλληνες. Και όσο καλοί μπορεί να είναι οι Έλληνες άλλο τόσο καλοί μπορεί να είναι και αυτοί. Οπότε, ειδικά σε τομείς όπως είναι η εκπαίδευση και η υγεία, δε θα έπρεπε να υπάρχει διαχωρισμός αλλά ίδια πρόσβαση και να τους κοιτούν με τον ίδιο τρόπο, είτε πηγαίνω εγώ, είτε πηγαίνει ένας άνθρωπος από την Αφρική, είτε από την Ινδία να έχουμε όλοι την ίδια πρόσβαση, γιατί όπως με πονάει εμένα το δόντι μου το ίδιο θα πονάει και αυτόν από την Ινδία και τον κύριο από την Αφρική.

Ε. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

Σ.8. Κοίτα να δεις, η αλήθεια είναι ότι από άποψη κράτους έχω να πω για κάποια πράγματα που γίνονται καλά, για παράδειγμα έχω δίπλα μου μια κοπέλα που είναι και αυτή από την Πολωνία και από τους δύο της γονείς και έχει οικονομική ενίσχυση η οικογένειά της από το κράτος. Επειδή έχουν χαμηλό εισόδημα και είναι και πολύτεκνοι. Σίγουρα χρειάζονται βελτιώσεις στις πολιτικές του κράτους αλλά γίνονται και κάποια καλά.

Ε. Σε ευχαριστώ για το χρόνο σου.

Σ.8. Να είσαι καλά. Καλή συνέχεια.

Συνέντευξη Σ.9.

Ε. Πόσο χρονών είσαι;

Σ.9. Είμαι 23 ετών.

Ε. Ποια είναι η καταγωγή σου; Είναι και οι δύο σου γονείς μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.9. Από την Ελλάδα και την Πολωνία. Από την Πολωνία είναι η μητέρα μου.

Ε. Γεννήθηκες ή ήρθες σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα;

Σ.9. Ναι ναι, γεννήθηκα εδώ.

Ε. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σου επίπεδο;

Σ.9. Έχω περάσει στο ΤΕΙ Αθήνας, στο Τμήμα Φωτογραφίας και Οπτικοακουστικών Μέσων, σπουδάζω 6 χρόνια ως τώρα, δεν την έχω ολοκληρώσει ακόμα. Είναι όμως πολύ ωραία, έχω εργαστεί στον τομέα της φωτογραφίας, αυτά. Έχω κάποια μαθήματα αλλά ελπίζω πως θα την τελειώσω. Είχα διακόψει και για ένα διάστημα επειδή πήγα

στρατό, στους πεζοναύτες, ειδικές δυνάμεις για 9 μήνες οπότε απολύθηκα τώρα τον Αύγουστο.

Ε. Έχεις αποκτήσει ελληνική ιθαγένεια;

Σ.9. Ναι έχω και ουσιαστικά έχω δύο υπηκοότητες και την ελληνική και την πολωνική. Επειδή η μαμά μου είναι από Πολωνία έχω και από εκεί την υπηκοότητα.

Ε. Ποια είναι η οικογενειακή σου κατάσταση;

Σ.9. Είμαι ανύπαντρος, χωρίς παιδιά φυσικά.

Ε. Είσαι ασφαλισμένος; Έχετε ΑΜΚΑ;

Σ.9. Όχι, με το νέο έτος θα ξεκινήσει η ασφάλειά μου. Αλλά ΑΜΚΑ έχω κανονικά, από παλιά.

Ε. Πόσο καλή θα χαρακτήριζες την κατάσταση της υγείας σου σήμερα;

Σ.9. Άψογη, εκατό τοις εκατό εντάξει.

Ε. Είσαι καπνιστής; Καταναλώνεις αλκοόλ;

Σ.9. Εε καπνίζω, θα πω όταν θα βγω με την παρέα μου. Λόγω όμως των καταδύσεων, επειδή υπάρχει η νόσος των δυτών μπορεί να περάσουν τρεις εβδομάδες και να μην έχω πει τίποτα. Αλλά, κάποιες φορές, όταν θα βγω και θα μπορέσω να πω, θα του δώσω να καταλάβει.

Ε. Αθλείσαι; Πόσες ώρες την εβδομάδα;

Σ.9. Θεωρητικά ναι, καθώς κάνω τις καταδύσεις, οπότε μία με δύο φορές την εβδομάδα, ένα τετράωρο ασχολούμαι με αυτό.

Ε. Πάσχεις από κάποιο νόσημα; Αν ναι, λαμβάνεις φάρμακα; Υπήρξαν περιπτώσεις στις οποίες δεν έλαβες το φάρμακο επειδή δεν μπόρεσες να το αγοράσεις;

Σ.9. Όχι. Οπότε δεν έχει χρειαστεί κάτι τέτοιο.

Ε. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών, επισκέφθηκες το Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών δημόσιου νοσοκομείου; Αντιμετώπισες δυσκολίες;

Σ.9. Για εμένα δε χρειάστηκε. Είχα πάει με ένα φίλο μου που είχε τρακάρει αλλά δεν υπήρχαν δυσκολίες. Τον εξυπηρέτησαν αρκετά καλά.

Ε. Τους τελευταίους 12 μήνες επισκέφθηκες ή χρειάστηκε να νοσηλευθείς σε δημόσιο ή ιδιωτικό νοσοκομείο; Ο χρόνος αναμονής ήταν μεγάλος; Υπήρχαν δυσκολίες;

Σ.9. Όχι δε χρειάστηκε. Όταν ήμουν πιο μικρός είχα έναν τραυματισμό στο πόδι και είχα μείνει μέσα μέρες αλλά όλα καλά τώρα.

Ε. Υπήρξε περίπτωση που χρειάστηκε να χρησιμοποιήσεις υπηρεσίες υγείας αλλά δεν μπόρεσες;

Σ.9. Γενικά όχι, αλλά δεν πάω και συχνά. Γενικά όμως υπάρχουν πράγματα που πρέπει να βελτιωθούν. Για παράδειγμα, από όσα ακούω μπορεί να χρειάζεσαι ένα ραντεβού και να σου το κλείσουν μετά από πολλούς μήνες. Γενικά νομίζω έχει μείνει πίσω το σύστημα υγείας στην Ελλάδα.

Ε. Πόσο καλά γνωρίζεις τα δικαιώματά σου για τη χρήση των υπηρεσιών υγείας; Θεωρείς ότι απολαμβάνεις πλήρως το δικαίωμά σου για την πρόσβαση στην υγεία;

Σ.9. Θεωρώ πως ναι. Σίγουρα δε γνωρίζω όλες τις δυνατότητες, αλλά επειδή έχω ΑΜΚΑ και έχω χαρτιά θεωρώ πως μπορώ να εξυπηρετηθώ στο δημόσιο σύστημα υγείας.

Ε. Ποια είναι η εμπειρία σου από το σύστημα υγείας; Πόσο ικανοποιημένος είσαι από τη συμπεριφορά των επαγγελματιών υγείας; Μπορείς να μου πεις ένα παράδειγμα καλής επαφής και ένα όχι τόσο καλής επαφής με εκπροσώπους του συστήματος υγείας;

Σ.9. Εεε δεν πηγαίνω τακτικά στα νοσοκομεία. Αλλά όταν χρειάστηκε ήταν σχετικά καλά. Κάτι καλό που θυμάμαι ήταν πως τότε με το τρακάρισμα του φίλου μου ήταν αρκετά εξυπηρετικοί και υπομονετικοί αν και είχαν πολύ κόσμο που έπρεπε να βοηθήσουν. Βέβαια, κάτι αρνητικό ήταν όταν είχε πάει μια θεία μου, η οποία δεν καταλάβαινε καλά τη γλώσσα. Είχε πάει για έναν υπέρηχο. Ήταν απίστευτο το πώς συμπεριφέρονταν. Ήμουν εκεί κοντά και με πήρε τηλέφωνο και πήγα να τη βοηθήσω στη διερμηνεία. Αυτό μου έχει μείνει ως κάτι όχι καλό. Και μιλάμε για πριν δύο χρόνια, που αυτοί οι γιατροί έχουν δει πλέον πολλά άτομα από άλλες χώρες λόγω του προσφυγικού. Τέλος πάντων. Αυτό.

Ε. Έχεις προσέξει διακριτική μεταχείριση και εξυπηρέτηση σε όσους είναι Έλληνες;

Σ.9. Όχι, δεν έχω δει κάτι τέτοιο, αλλά μπορεί και να συμβαίνει. Υπάρχουν τόσα στερεότυπα που αρκετές φορές οι άνθρωποι δε θα σκεφτούν και θα προτιμήσουν να εξυπηρετήσουν πιο εύκολα τους Έλληνες. Βέβαια αυτό δεν είναι σωστό. Όλοι κάποιο πρόβλημα θα έχουν για να πηγαίνουν στο νοσοκομείο.

Ε. Φοίτησες σε σχολείο στην Ελλάδα; Πόσα έτη και ποιες τάξεις; Αποφοίτησες ή υπήρξε κάποιος λόγος που αναγκάστηκες να διακόψεις την εκπαίδευσή σου εδώ στην Ελλάδα;

Σ.9. Ναι σωστά, όλες τις βαθμίδες της ελληνικής εκπαίδευσης αν και εκκρεμεί να τελειώσω τη σχολή μου. Πέρα από αυτό, τα Σάββατα πήγαινα και σε πολωνικό σχολείο, για έξι χρόνια, τελείωσα δηλαδή το Δημοτικό.

Ε. Θεωρείς πως οι μαθητές, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές, σου συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονταν στους Έλληνες μαθητές και φοιτητές;

Σ.9. Όχι δεν είχα κάποιο πρόβλημα. Δεν υπήρχε ιδιαίτερο πρόβλημα. Δεν ένιωσα δηλαδή κάποια διάκριση. Μάλιστα, θυμάμαι τους φίλους μου να χαίρονται που ήμουν από την Πολωνία και όταν με γνώριζαν σε άλλα παιδιά είχαν ενθουσιασμό. Ποτέ δεν το είχαν δει αρνητικά.

Ε. Θεωρείς πως σου έδωσαν όλα τα εφόδια ώστε να μπορέσεις να συνεχίσεις και να ολοκληρώσεις τις σπουδές σου; Ή υπήρχαν παράγοντες που σε αποθάρρυναν;

Σ.9. Ναι, δεν ένιωσα να με αντιμετωπίζουν διαφορετικά ή να μη μου συμπεριφέρονται σωστά.

Ε. Θεωρείς πως είχες τις ίδιες δυνατότητες ανέλιξης με τους Έλληνες πολίτες;

Σ.9. Μπορώ να σου πω ναι. Σημασία έχει τι κάνεις κι εσύ ο ίδιος, ανεξάρτητα από πού είσαι. Τι κάνεις με τις σπουδές σου και με τα θέλω σου.

Ε. Αντιμετώπισες πρόβλημα στην ανεύρεση εργασίας λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.9. Όχι, δεν έχω αντιμετωπίσει ως τώρα κάποιο πρόβλημα.

Ε. Πόσα χρόνια εργάζεσαι;

Σ.9. Περίπου πέντε. Σκέψου πως δεν εργαζόμουν όσο ήμουν στρατό, αλλά τον υπόλοιπο καιρό έκανα διάφορες περιστασιακές εργασίες.

Ε. Αυτό το διάστημα εργάζεσαι; Είσαι άνεργος;

Σ.9. Ναι, είμαι σε ένα καταδυτικό κέντρο, πάω να γίνω εκπαιδευτής καταδύσεων και ασχολούμαι με αυτό, αυτό το διάστημα.

Ε. Αυτό που κάνεις τώρα ήταν επιλογή σου;

Σ.9. Ναι, γιατί ασχολούμουν με τις καταδύσεις σα χόμπι περίπου 5 με 6 χρόνια και μου έγινε η πρόταση από το δάσκαλό μου ουσιαστικά και συνεργαστήκαμε και δουλεύουμε έτσι και στο μαγαζί και εγώ προσπαθώ να βγάλω το πτυχίο του εκπαιδευτή και να προχωρήσουμε.

Ε. Περιέγραψέ μου μια μέρα σου στη δουλειά και ποια είναι τα καθήκοντά σου.

Σ.9. Τις καθημερινές μου, τον περισσότερο χρόνο τον περνάω μπροστά από τον υπολογιστή, γιατί αυτή τη στιγμή στήνουμε το μαγαζί που ήδη έχουμε στο διαδίκτυο. Προσπαθούμε να κάνουμε ένα e-shop, οπότε τις περισσότερες ώρες τις περνάω μπροστά από τον υπολογιστή, παίρνοντας προϊόντα και φτιάχνοντας τέλος πάντων το e-shop και κάποιες ώρες θα τις περάσω κάνοντας μια παραλαβή, κάτι που θα χρειάζεται το μαγαζί, το κατάστημα και τα σαββατοκύριακα θα περάσουμε τις ώρες μας στη θάλασσα, όπου κάνουμε τις βουτιές ή το μάθημα, αν έχουμε μάθημα.

Ε. Ποιο είναι το πιο ευχάριστο και το πιο δυσάρεστο κομμάτι της εργασίας σου;

Σ.9. Εντάξει, όλες οι δουλειές έχουν κάποια πιο δύσκολα και κάποια πιο εύκολα πράγματα, εντάξει το να είσαι ας πούμε τόσες ώρες στον υπολογιστή είναι ένα πράγμα δύσκολο αλλά δεν είναι κάτι που με απωθεί ή με κουράζει τρελά. Αντιθέτως, τα σαββατοκύριακα που πάμε στη θάλασσα είναι που φεύγει το μυαλό, που καθαρίζει, που ευχαριστείσαι.

Ε. Εργάζεσαι στο αντικείμενο σπουδών σου; Εάν όχι, για ποιο λόγο πιστεύεις πως δεν έχει γίνει ως τώρα;

Σ.9. Έχει να κάνει με όσα έκανα ως χόμπι, οπότε προσωπικά είναι αυτό που θα ήθελα να έχω σε επίπεδο εκπαίδευσης και να ακολουθήσω.

Ε. Σε εμπόδισε η μεταναστευτική σου καταγωγή να απασχοληθείς σε μία εργασία;

Σ.9. Όχι δεν είχα ποτέ κάποιο πρόβλημα.

Ε. Πιστεύεις πως δεν εργάζεσαι ή δεν αμείβεσαι όπως δικαιούσαι λόγω της καταγωγής σου;

Σ.9. Όχι. Νομίζω πως παίρνω όσα πρέπει προς το παρόν τουλάχιστον.

Ε. Οι σχέσεις σου με τον εργοδότη σου και τους συναδέλφους σου πως είναι; Τόσο με τους τωρινούς όσο και με τους παλαιότερους. Θεωρείς πως έχουν προκύψει προβλήματα λόγω της μεταναστευτικής καταγωγής;

Σ.9. Είναι όλα εντάξει. Ο υπεύθυνός μου είναι πολύ συνεργάσιμος και συζητάμε όλα όσα προκύψουν οπότε υπάρχει επικοινωνία. Και οι συνάδελφοι είναι εντάξει παιδιά.

Ε. Πιστεύεις πως έχεις τις ίδιες δυνατότητες επαγγελματικής ανέλιξης με τους Έλληνες συναδέλφους σου; Έχεις σκεφτεί πως μειονεκτείς ως προς κάτι σε σχέση με τους άλλους συναδέλφους σου;

Σ.9. Ναι, δεν έχω αντιμετωπίσει κάποιο πρόβλημα ως τώρα.

Ε. Ο μισθός σου καλύπτει τα μηνιαία σου έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμούς, σουπερμάρκετ, έξοδα για παιδιά, λοιπά έξοδα); Έχεις σύμβαση; Έχεις ιατροφαρμακευτική κάλυψη; Επίσης, καλύπτει τις προσωπικές σου ανάγκες (αγαθά, ταξίδια, ασχολίες);

Σ.9. Αυτή τη στιγμή ο μισθός που παίρνω είναι αρκετά ικανοποιητικός και με καλύπτει πλήρως. Αυτό το διάστημα δεν έχω καθόλου ασφάλεια αλλά με το νέο έτος θα με δηλώσει ο υπεύθυνος μου πως εργάζομαι. Οπότε προς το παρόν ούτε σύμβαση έχω. Με βοηθάει το γεγονός ότι μένω με τους γονείς μου, οπότε γλιτώνω κάποια έξοδα. Θα έλεγα πως με λίγη καλή διαχείριση μπορεί να γίνει κι αυτό, να καταφέρω να κάνω κάτι επιπλέον εκτός των βασικών.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από την τωρινή σου οικονομική κατάσταση;

Σ.9. Αυτό το διάστημα ναι, είμαι.

Ε. Πόσες ώρες και ημέρες εργάζεσαι; Πόσα διαδοχικά ρεπό έχεις;

Σ.9. Δουλεύω όλες τις καθημερινές και κάθε δεύτερο Σαββατοκύριακο έχω ρεπό. Βασικά, δουλεύω εφτά στα εφτά και οκτώ ώρες μπορεί και παραπάνω και όταν δεν έχουμε θάλασσα θα κάτσω σπίτι μου. Αλλά σχεδόν ποτέ δε συμβαίνει αυτό, γιατί θα πρέπει να χαλάσει ο καιρός πάρα πολύ για να γίνει αυτό, οπότε δουλεύω κάθε μέρα. Αυτό όμως συμβαίνει επειδή θέλουμε να φτιάξουμε το site μέχρι το Πάσχα. Μόλις

τελειώσουμε και ξεκολλήσουμε από αυτό το κομμάτι μετά θα μπούμε κανονικά στο να πάρω το ρεπό μου και να φτιάξω το ωράριό μου. Αυτό το διάστημα όμως επειδή έχουμε μεγάλο βάρος να τελειώσουμε κάποιες εργασίες, επειδή μετά το Πάσχα θα αρχίσει η σεζόν που δουλεύει πιο πολύ ένα καταδυτικό, έχουμε πέσει και οι δύο με τα μούτρα στη δουλειά.

Ε. Είσαι ικανοποιημένος από τις ώρες και τις ημέρες εργασίας σου (πρόγραμμα, διαλείμματα, άδειες, διακοπές);

Σ.9. Σε γενικές γραμμές ναι. Όντως είναι λίγο πιεστικά, αλλά επειδή γνωρίζω τον άνθρωπο με τον οποίο συνεργάζομαι, ξέρω πως έχουμε ένα στόχο και πως σε 2 με 3 μήνες θα ελαφρύνει η πίεση δε με πειράζει που τώρα υπάρχει αυτή η ανάγκη ενώ θα είμαι πιο μετά πιο χαλαρός. Αν η κατάσταση ήταν μονίμως έτσι θα με ενοχλούσε γιατί δε σου μένει πολύς χρόνος έτσι για τον εαυτό σου. Θα κάνω λίγους μήνες υπομονή και θα στρώσουν τα πράγματα.

Ε. Σε γενικές γραμμές, είσαι ικανοποιημένος από τη δουλειά σου, από το σύστημα βαρδιών και από το εργασιακό σου περιβάλλον;

Σ.9. Ναι. Είναι κάτι που ήθελα να κάνω, η ενασχόληση με τις καταδύσεις. Η δουλειά θα στρώσει και θα είναι λιγότερα αγχωτικά αργότερα ελπίζω.

Ε. Πως βρήκες δουλειά; Σε βοήθησε κάποιος να βρεις δουλειά; Έλληνας ή μετανάστης;

Σ.9. Επειδή ήταν εκπαιδευτής μου στις καταδύσεις και επειδή μου άρεσαν πάρα πολύ οι καταδύσεις, λόγω της φωτογραφίας, είχα πολύ καλή γνώση των υπολογιστών και γενικά το είχα δουλέψει το αντικείμενο, μου έκανε την πρόταση και ξεκινήσαμε να δουλεύουμε μαζί.

Ε. Ποιες προτάσεις έχεις να κάνεις προκειμένου να βελτιωθεί η πρόσβαση των μεταναστών δεύτερης γενιάς στους αναφερόμενους τομείς; Έχεις να προτείνεις κάτι για να μην υπάρχουν διακρίσεις στην πρόσβασή τους σε αυτούς τους τομείς;

Σ.9. Η αλλαγή της εκπαίδευσης. Δηλαδή να υπάρχουν σχολεία που θα τα βοηθούν να μαθαίνουν πιο εύκολα Ελληνικά και να μαθαίνουν τη γλώσσα τους. Είναι παιδιά που αύριο μεθαύριο θα συμβιώνουν με εμάς. Το ένα θέμα είναι της παιδείας που από εκεί ξεκινούν πολλά θέματα. Οπότε το να διευρύνουν τις γνώσεις τους είναι κάτι πάρα

πολύ σωστό και μάλιστα να κατανοούν τη γλώσσα. Θυμάμαι παιδιά από την Αλβανία που ήμασταν μαζί στο Δημοτικό. Αυτά δεν είχαν γεννηθεί στην Ελλάδα και ξεκίνησαν το ελληνικό σχολείο από την τετάρτη Δημοτικού. Ε ήταν πάρα πολύ δύσκολό και να μαθαίνουν τα Ελληνικά και να προσπαθούν να τα καταφέρνουν στα μαθήματα. Η υγεία δεν πιστεύω πως τη διακρίνουμε. Είμαστε όλοι άνθρωποι και όλοι πρέπει να έχουμε την ίδια αντιμετώπιση αν αρρωστήσουμε και ίδια βοήθεια. Αν όμως δεν υπάρχει δυνατότητα λόγω των νοσοκομείων, αυτό έχει να κάνει γενικά με το σύστημα υγείας.

Ε. Τι θεωρείς ότι θα ήταν υποστηρικτικό σε όλο αυτό; Τι θα έπρεπε να κάνει καλύτερα το ελληνικό κράτος;

Σ.9. Όπως είπα πρέπει να γίνει κάτι με την παιδεία. Να λάβει καλύτερα μέτρα. Από εκεί και πέρα θα πρέπει να υπολογίζει τους μετανάστες σε όλες τους τομείς και να φτιάχνει μέτρα για να εξασφαλίζει την ισότιμη πρόσβασή τους. Άνθρωποι είναι και αυτοί.

Ε. Σε ευχαριστώ.

Σ.9. Κι εγώ σε ευχαριστώ. Καλή επιτυχία.